

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 20 TEMMUZ-AĞUSTOS 1949 SAYI:199

İ ÇİNDEKİ L E R

Sahife

TETKİKLER

Mahalli İdare Hizmeti olarak şehir içi Ulaştırma İşleri	Muzaffer AKALIN	3
Demokrasi Nedir?	Hüsnü GİDER	16
Köy Sağlığı ve Korunma çareleri	Dr. Celâl İREN	38
Bir Tezin Müdafaası	İ. ÖRS	45
Sosyal Olaylar arasında kimsesiz çocuklar	Naci ULUGER	95

TERCÜMELER:

Fransada Memurların Maaşları ve Maddi Durumları	H. B.	135
Rusya Yüksek İktidar ve İdare Organları	S. A.	113
Hür İnsanlar Hükûmeti veya Hürriyet Hükûmeti	H. O.	148
Birleşik Amerika Devletlerinde Belediye Mahkemeleri	Vecihi TÖNÜK	189
İngiltere ve Gal'de Mahalli İdareler	Siddik TUMERKAN	209

YABANCI MEVZUAT:

Yunanistan Danıştay Kanunu	V. TÖNÜK	273
--------------------------------------	--------------------	-----

İDARİ COĞRAFYA:

Arapkir İlcesi İdari Coğrafyası	Kemal YILMAZ	293
---	------------------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı 500 kuruş.
Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteffika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır).

B —Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş ekledikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20- 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek, satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye devrolunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

TETKİKLER

MAHALLİ İDARE HİZMETİ OLARAK ŞEHİR İÇİ ULAŞTIRMA İŞLERİ

Yazan:
Muzaffer AKALIN

Ulaştırma vasıtalarımızın birisi şehirlerarası, diğeri de şehirleriçi olmak üzere iki çeşit hizmette kullanıldıkları malûmdur.

Şehirleriçi ulaştırma işleri Mahallî İdareler hizmetlerinin çok önemli bir konusunu teşkil eder. Avrupada bile ancak son zamanlarda lâıkiyle gelişen bu konu üzerindeki çalışmaların memleketimiz için bir an önce ele alınmasındaki zarureti belirtmeye bile lüzum yoktur.

Bu sebeple şimdi Berimin batı bölgesinde Belediye Başkam olan Prof. Ernest Royter'in memleketimizde bulunduğu sırada hazırladığı “Yakın münakale” adlı eser üzerinde biraz durmayı belediyelerimiz için faydalı görmekteyim. Bilhassa büyük şehirlerimiz için bunun özel bir değeri olacağına inanıyorum.

Siyasal Bilgiler Okulunda şehircilik hocası olarak şükranla karşılanması icabeden hizmetlerini yakından bildiğimiz Sayın Profesörün henüz basılmamış olan bu kıymetli eserinin İçişleri Bakanlığınca yayımlanan kitaplar arasında umumun faydalanmasına arzını temenniye lâıık bulduğumuzu da ilâve etmeden geçemiyeceğim.

Bu kitapta Ulaştırma meseleleri mühendislik bakımından değil yalnız idare, işletme ve ulaştırma tekniğı ile ilgili olarak ele alınmış ve ulaştırma müesseselerinin verimliliğı ile sıkı bağları olan genel ekonomik meseleler dahi mütalâa edilmiştir.

Eser üç kısma ayrılmıştır:

Birinci kısım — Ulaştırma Tekniğı (sahife 1-80)

İkinci kısım — Tarifeler ve istatistikleri (şahife 80 -103)
Üçüncü kısım — Teşkilât ve işletme meseleleri (S. 104-164)

Birinci kısım dört bahse ayrılmış bulunmaktadır.

- 1 — Ulaştırma ihtiyacı,
- 2 — Ulaştırma vasıtasının seçilmesi,
- 3 — Ulaştırmanın plânlaştırılması.

Ulaştırmanın plânlaştırılması bahsi de aşağıdaki kısımları kapsamaktadır:

- A) Ulaştırma nüfuz bölgeleri,
- B) Duraklar arasındaki mesafe- sür'at,
- C) Araba fasılası ve sefer tarifesi,
- Ç) Seyahat uzunluğu,
- D) Ulaştırmanın tanzimi.

1 — Münakale ihtiyacı:

Eserde komünal yahut yakın münakale hizmetlerinin tanzimi konularının bilhassa insan veya hayvan tahrip kuvvetleri yerine mihaniki kuvvetlerin kaim olmasıyla ortaya çıktığı ve bu gelişmenin 19 uncu asır ortasında başladığı kaydedilerek şehirlerdeki nüfusun ulaştırma vasıtalarının mükemmelleşmesiyle muvazi olarak arttığı, ve iskân sahalarının böylece genişlediği izah olunmakta ve Almanya'nın muhtelif şehirlerindeki nüfus kesafeti karşısında nakil vasıtalarının tevzi ve tevzin sureti esas ittihaz olunarak Türkiye'nin elli binden yukarı 9 ve elli binden aşağı 21 şehrinde mevcut ve mevcut olması lâzımgelen ulaştırma müesseseleri gözden geçirilmektedir.

Şehirlerin genel ulaştırması; alış veriş münakalesi, aile münakalesi, pazar münakalesi, yabancı (Turizm) münakalesi gibi bahislere ayrılmakta ve Berlin, Londra ve New-York şehirlerinin ulaştırma ihtiyacının artış nisbeti, nüfus başına düşen münakale miktarı, münakale müesseselerinin kuruluşunda nüfus kesafetinin hangi esaslar içinde mütalâa edilmesi gerektiği, şehir ve şehir civarı münakale sistemlerinin düzenlenmesinde müstakbel gelişmelerin

gözönünde bulundurulması ve bu konulardaki hazırlık çalışmalarının önemi anlatılmaktadır.

2 — Nakil vasıtasının seçilmesi :

Şimdiki Avrupa şehirlerinde yakın nakil vasıtası olarak kullanılan,

1 — Tren,

2 — Metro - Tünel,

3 — Tramvay,

4 — Trolleybüs (havaî cereyanla işleyen fakat raylara bağlı olmaksızın elektrikle hareket eden otobüsler),

5 — Otobüslerin Türkiye şehirlerindeki şartlara göre tercih sebepleri etraflı bir şekilde izah olunmaktadır.

Halkın seçeceği nakil vasıtasında arayacağı vasıflar:

1 — Emniyet (kaza vesaire karşısında),

2 — İş görme kabiliyeti (takat, sür'at, intizam, zamanında hareket, sık sık işlemek, rahatlık),

3 — İktisadî olmak (ucuz fiat).

Olarak tasnif edilmekte ve bu vasıfların hangi nakil vasıtalarında ve ne suretle bulunması mümkün olduğu anlatılmakta, bunlar arasında üstünlük bakımından mukayeseye imkân veren istatistik cetvelleri kitaba eklenmiş bulunmaktadır.

3 — Münakalenin plânlaştırılması:

Münakalenin plânlaştırılması işi, hat güzergâhının, durakların, sefer tarifelerinin, aktarma imkânlarının, fiyat tarifelerinin tesbiti velhâsıl münakale hizmetiyle ilgili teknik meselelerin birbiriyle ahenkli şekilde tanzimi olarak belirtilmektedir.

A) Münakalenin nüfuz mntakaları:

“Bir münakale şebekesinin gayesi mümkün olan asgarî sermaye ile münakale ihtiyaçlarının en rasyonel şekilde tanzimidir. Münakale nüfuz sahası yolcuların gitmek zaruretinde oldukları yerlere bir hattın muayyen yakınlıkta olmasından doğar. Bu itibarla şehir içindeki münakalede nüfuz bölgelerinin nisbeten dar, şehirdışı münakalesinde ise daha geniş olması icabeder.”

Bu genel tariftten sonra münakale bölgelerinin şehirlerin özelliklerine ve nüfus kesafetlerine göre düzenlenmesi gerektiği izah edilmekte , Berlin şehrinin tramvay şebekesi üzerinde incelemeler yapılmakta, Ankara ve Bursa şehirleri otobüs hatlarının ve nüfus bölgelerinin tanzim sureti etrafında mütalâalar ileri sürülmektedir.

B) Duraklar arasında mesafe ve sür'at:

“Yolcu; nakil vasıtasında geçireceği zamanı tasarlarken nakil vasıtasına kadar olan mesafeyi ve bunu katetmek için geçireceği zamanı da hesap eder. Bundan başka tramvay ve otobüslerde arabaların sık sık geçmesinin önemi vardır. Bu bakımdan münakale plânının tümü yolcunun evinden durağa kadar gidiş, durakta bekleme, ulaştırma vasıtasının yolcunun bu vasıttan indikten sonra gideceği yere kadar varma zamanlarından mürekkeptir.”

Ulaştırma plânında mesafe ve sür'at esaslarının bu bakımdan gözönünde bulundurulması tabiidir.

C) Araba fasılası ve sefer tarifesi:

Gayet mühim bir nokta da araba fasılası meselesidir. Bu konuda seyahat sür'atı ile araba fasılası arasındaki münasebetlere istinat etmek ve sefer tarifesini harfi harfine tatbik ederek dakikası dakikasına iş görmek lâzım- geleceği izah olunmakta ve bu izahatı tarifelerin nasıl tanzim edileceği ve iş zamanlarıyla uzlaştırılması etrafındaki malûmat takip etmektedir.

Ç) Seyahat uzunluğu:

Bir münakale iktisadiyatçısının incelemeleri için bilinmesi gereken önemli esaslardan biri seyahat uzunluğudur. Yani gerek aynı şebekenin münferit hatlarında ve gerekse tekml şebeke üzerinde bir yolcunun katettiği mesafenin bilinmesi lâzımdır.

“Münakale geliri toplamı, katedilen yolcu kilometresine yani tekml seyahatlerin uzunluğu yekûnüne taksim edilecek olursa yolcu münakalesinde vahidi kıyasî bir yolcunun bir seyahati olduğuna göre çıkacak adet yolcu kilometre başına düşen geliri göstermiş olur. Bu rakam bahis konusu olan münakale şebekesinin ucuz veya pahalı çalıştığı hakkında bir fikir verebilir.”

Eserde bu izahlara ilâve olarak Berlin şehri tramvay ve otobüs ve metro servislerine ve Londra şehri otobüs ve metrolarına ait istatistik malûmatı ve bu servislerdeki yolcu sayısı ile seyahat uzunluğu ve her yolcunun katettiği ortalama mesafeler mukayese edildikten sonra bu hususta gerekli tavsiyelerde bulunmaktadır.

D — Münakalenin tanzimi:

Bu konuda, bütün bir şehir sahasına şâmil münakale hatlarının tanzimindeki güçlüklerden, İstanbul ve Ankara şehirlerindeki ulaştırma vasıtalarını tertiplemekteki zorluklardan ve şehir içi banliyö ve yakın şehir münakalerinin düzenlenmesinde ve bilhassa aktarma servislerinin tertibinde alınması gereken tedbirlerden bahsedilmekte ve münakalenin,

Senelik tahavvüller (mevsim tahavvülleri),

Günlük tahavvüller (haftanın günleri arasında),

Saatlik tahavvüller (bir şehirde saatten saate değişen ve hergün tekerrür eden iş hayatı)

gibi üç esaslı unsura bağlı bulunduğu anlatılarak İstanbuldaki çeşitli ulaştırma vasıtalarının bu âmillerin tesiri altında aldığı şekil, Leipzig şehri tramvay servisinin bu üç çeşit tahavvül karşısındaki durumu ile kıyaslanmaktadır.

Bu bahiste münakale hatlarının tanzimi, işletme mekanizması hakkında etraflı bilgi verilmektedir.

4 — Münakale plân ve yapı işleri:

“Münakale plânı ile şehir plânı ve şehir yapı işlerinin inkişafı arasındaki münasebetler birbirine pek yakındır. Yeni kurulacak bir şehirde önceden muayyen bir münakale şebekesi gözönüne alınması ideal bir şekil olur. Bundan dolayı umumî nakil vasıtalarında muhtemel olarak ortaya çıkacak olan ihtiyaçların şehir plânında düşünülmesi lâzımgelir.”

Bu esasa dayanılarak tramvay, otobüs ve diğer ihtiyaç görülen nakil vasıtalarının sür'atle ve serbest bir şekilde seyir ve seferini sağlamak için şehrin ana caddeleriyle ikinci derecedeki yollarının nasıl tanzim edilmesi* münakale hatlarının son noktalarında garajların vesair

binaların ne şekilde tertiplenmesi, durakların ve pasajların ve tramvay hattı makaslarının nerelerde yapılması, ilk ve son durak noktalarındaki bekleme salonlarının inşa tarzı, münakale sistemine bir yük teşkil etmemesi için iskân sahalarının şehir merkezinden fazla uzak yerlerde kurulmaması ve bu hususlarda tâkip edilmesi gerekli esaslar anlatılmaktadır.

İkinci kısım; iki bahisten mürekkeptir:

- 1 — Tarifeler,
- 2 — İstatistik.
- 1 — Tarifeler:

Tarife tanzimi; nakil vasıtalarından istifade karşılığında alınacak ücretlerin önceden kararlaştırılması demektir. Umumi tarifelerin vazih, basit ve herkes için klay anlaşılır bir tarzda olmaları zaruridir.

Eserde tarifelerin tanziminde ön plânda tutulacak esaslar anlatıldıktan sonra tarife sisteminde iki muhtelif formül olarak yolcu başına fiyat ve yolcu kilometresi basma fiyat mefhumları izah edilmektedir.

Tarife sistemlerindeki "Birleşik tek tarife" ile "Görülen hizmet derecesine göre hizmet tarifesini" „Bölge abone ve aktarma tarifeleri" ve bunların Almanya ve İngiltere'nin muhtelif şehirlerindeki uygulanma şekilleri etrafında malûmat verilmektedir.

2 — Münakale İstatistiği:

"Bir münakale sisteminin işletmesinde gerek münakalât ve gerekse tarife ile ilgili bütün tedbirlerin tatbik edilebilmesi için ilk şart başarılması icabeden münakale miktarının önceden iyice bilinmesidir."

İşte bunun için fazla bir itina ile yapılacak ve mutlak surette itimat edilir bir istatistiğe ihtiyaç vardır. Eserde münakale istatistiklerinin,

- A) Bir defaya mahsus olarak (işletme için önemli tesis malûmatı),
- B) Günlük,
- C) Aylık ve altı aylık (bir sene öncesine ait rakamlarla mukayeseli olarak),
- O) Olağanüstü

olmak üzere başlıca dört esas üzerinden tanzim edildikleri belirtilerek her birinin hazırlanmasındaki esaslar anlatılmaktadır.

Üçüncü Kısım: Altı bahisten mürekkeptir:

- 1 — İşletmenin teşkilâtlandırılması,
- 2 — İşletmenin sevk ve idaresi:
 - A) Maliyet muhasebe usulü,
 - B) Sermayenin tertibi,
 - C) İşletmelerin adi (câri) masraflarının tahlili:
 - 1— Personel masrafları,
 - 2— Malzeme masrafları,
 - 3— Hariçten görülen hizmetler,
 - 4— Müşteri celbetme masrafları,
 - 5— Vergiler ve resimler,
 - 6— İşletmenin emsal rakamı,
 - 7— Amortismanlar,
 - 8— Faiz ve safî kazanç.
- 3 — İşletmenin neticesi ve raporları,
- 4 — Modern tarzda ekonomik kontrol,
- 5 — İşletmenin ekonomik ve teknik problemleri,
- 6 — Komünal ekonomide yakın münakale işletmelerinin mevki.

I — İşletmenin teşkilâtlandırılması:

Bu konuda komünler tarafından idare edilen ulaşırma işletmelerinden, 1580 Sayılı Belediye Kanunumuzun bu hususta belediyelere verdiği yetkilerden, bu gibi işletmelerin belediyelere devredilmesi bütün dünya memleketlerinde kabul edilmiş olduğundan, bu işletmelerin Belediye Muhasebe Usulü Tüzüğünde gösterildiği gibi mülhak bütçe şeklinde yani belediyelerin umumi bütçesi dışında idare edilmeleri tavsiyeye şayan olduğundan ve bu tesislerde,

- 1 — Aylık kâr ve zarar hesaplarıyla çalışmak,
- 2 — İşletmenin rasyonelliğini belirtecek tarzda bilânço yapmak,
- 3 — Kendi amortismanlarını ekonomik kaidelere göre ayırmak ve kullanılmayan amortisman paralarını müesseye-

senin yalnız belli maksatlar için kullanılması caiz bir borcu olarak devam ettirmek,

Gibi esasların daima muhafaza edilmesi lâzımgeldiğinden, işletme masraflarının varidatla denkleştirilmesinden, hizmetliler işinin (asgarî kadro - azamî randıman) esasî gözönünde tutulmak suretiyle ne şekilde tanzimi gerektiğinden, teknik ve ticarî şubelerin tesis ve çalışma sistemlerinden, istişarî organların lüzumundan bahsedilmektedir.

II — işletmenin ekonomik sevk ve idaresi:

Bütün belediye işletmeleri arasında ulaştırma işletmeleri sırf ekonomik mahiyette olanıdır. Bunlar varidatın masrafları karşılayacağı gayesile tesis edilirler.

Eserde bu işletmelerin ekonomik sevk ve idare konusunda nelere dikkat etmeleri gerektiği etraflıca gösterilmektedir:

A) Maliyet muhasebesi usulü:

“Bir münakale işletmesi kurulurken belediye, işletmenin hat, vasıta, malzeme vesaire gibi ihtiyaçlarını temin eder. Müessese geliştikçe ihtiyat parasile yapamadığı şeylere yine belediye yardım eder.”

Maliyet muhasebesinin ihtiva edeceği masraf unsurları şunlardır.: Personel masrafları, malzeme, hariçten görülen hizmetler, Devlete ve belediyeye verilecek vergiler ve harçlar, müşteri celbi masrafları, işletme masraflarının toplamı (işletmenin emsal rakamı), amortismanlar, faizler ve safî kazanç.

işletmede kaide olarak muhtelif masraf yerleri şunlardır: idare, hat, garajlar, tamirat (Tamirhaneler), münakale.

Eserde bu masrafların mahiyetleri ve tesbit şekilleri etrafında malûmat verilmektedir.

B) Sermayenin tertibi:

Münakale işletmeleri nisbeten büyükçe sermayelere muhtaçtır. Şüphesiz bu miktar şehirlerin bünye ve ihtiyaçları ile ölçülüdür.

Muharrir, Berlin ve Londra'daki ulaştırma müesseselerinin sermayelerini mukayese etmekte, Paris şehri

metro tesisatına yatırılan sermaye ile bunun Paris tramvayları üzerinde yaptığı tesirleri izah etmekte ve netice olarak otobüs işletmesinin en ziyade tercihe lâyık münakale vasıtası olduğu kanaatim açıklamaktadır.

C) İşletmelerin adı (cârî) masraflarının tahlili:

Bu gibi işletmelere ait masraf çeşitleri aşağıda gösterildiği gibi sekiz gruba ayrılmış ve her biri tâli kısımlara tefrik edilmek suretiyle işletmelerin özel ihtiyaçları da gözönünde bulundurulmuştur:

I — Personel masrafları:

- 1 — Aylık ve ücretler,
- 2 — Gündelikler,
- 3 — Yardımcı personel ücretleri,
- 4 — Emekli hakları,
- 5 — Sosyal masraflar,
- 6 — İkramiyeler, yardımlar,
- 7 — Yolluklar,
- 8 — Hizmet elbisesi.

II — Malzeme masrafları:

- 1 — Yedekler,
- 2 — İşletme maddeleri (lâstik - cereyan),
- 3 — Kırtasiye,
- 4 — Biletler,
- 5 — İnşa maddeleri,
- 6 — Teshin ve tenvir,
- 7 — Çeşitli giderler.

III — Hariçten görülen hizmetler:

- 1 — Müteahhitler vasıtasıyla yapılan hizmetler,
- 2 — Sigortalar, üye aidatı,
- 3 — Dâvalar - Kazalar,
- 4 — Kamu hizmetlerine ait masraflar (Temizleme ve aydınlatma gibi),
- 5 — Posta ve telefon ücretleri.

IV — Müşteri celbetme masrafları:

- 1 — İlânlar (Gazeteler, mecmualar),
- 2 — Rehberler, tarifeler ve risaleler.

V — Devlete ve Mahallî İdarelere verilecek vergiler:

- I— Devlet vergileri (Nakliye vergisi bunun dışındadır, çünkü o nev'i varidat masraf olarak defterlere geçirilemez, Devlet namına tahsil olunur),
- 2 — Mahallî vergiler,
- 3 — İmtiyaz hissesi (Belediye).

VI — İşletme masraflarının toplamı (işletmenin emsal rakamı):

VII — Amortismanlar:

- 1— Carî amortisman (yatırılan sermayenin c/c nisbetiyle),
- 2 — Olağanüstü amortisman.

VIII — Faizler ve safî kazanç:

- 1 — Bankalardan veya nereden olursa olsun alınan krediler için,
- 2 — Cârî hesaptaki kredi için.

Amortismanın hesaplanmasında sermayenin ilgili olduğu tesisin mahiyetine göre farklı nisbetler uygulanmalıdır. Bu nisbetler eserde şu suretle gösterilmiştir:

Tesisin Nev'i	Ayrılacak yüzde
Arsalar	0
Binalar	2
Tamirat (makine, âlet vesaire)	10
Ray tesisatı (yer üstü inşaat)	6
Ray tesisatı (yer altı inşaat)	3
Tramvay motor arabası	6
Tramvay takma arabası	4
Otobüsler	20 - 15
Metro tünelleri	1

III — işletmenin neticesi ve raporları:

Bir yıl içinde elde edilen varidat ve yapılan masraflar arasındaki fark işletmenin yıllık neticesini teşkil eder.

Bir yakın münakale işletmesi herhalde muntazam olarak yıllık rapor vermemelidir. Bu raporda kâr ve zarar hesaplarıyla yıllık bilanço gösterilmelidir.

Eskiden yapıldığı gibi böyle işletmelerin ekonomik neticelerde ulaştırma bakımından hasılatlarını açıkça gösteren rakamları vermekten kaçınmak ve müesseseye bir gizlilik vermek işletmeyi kısmen onu idare edenlerin özel malı saymak demek olur ki çok yanlış bir düşüncüdür.

Eserde yıllık raporların ihtiva etmesi icabeden ana- hatlar ve bunların dayandığı hesaplar ayrı ayrı anlatılmakta, muharririn evvelce bizzat işlettiği Berlin tramvaylarının 928 - 935 yıllarına ait hesapları cetvel halinde gösterilerek incelenmektedir.

IV — Modern tarzda ekonomik kontrol:

Kontrol mefhumunun taşıdığı iki mânâyı birbirinden ayırmalıdır:

1 — Bütçe bakımından kontrol,

2 — Ekonomik bakımdan kontrol.

Memleketimizde belediye bütçelerinin çerçevesi içinde veya katma olarak idare edilen işletmelerin çoğu için birinci derecede bütçe bakımından kontrol bahis konusudur. Eser sahibi diyor ki: “Burada tesbit edilecek şey bütçenin ilgili kanun ve mevzuata uygunluğu meselesidir. Bu kontrolün büyük bir önemi vardır. Ancak bütçenin sırf ekonomik icaplara göre tanzim edilmiş olması lâzımdır. Halbuki bütçe mülâhazaları dolayısıyla bu mümkün değildir. Buna mukabil hakikî ekonomik ve verimlilik kontrolünün bambaşka bir fonksiyonu vardır. Burada aranılacak şey sarfiyat için hukukî bir mesnedin bulunup bulunmadığı değil bu sarfiyatın iktisaden doğru olup olmadığıdır. Bu kontrolda esas; tavsiyeler yapmak, başka işletmelerde elde edilen tecrübeleri bildirmek ve bu suretle müessesenin gelişmesine hizmet etmektir. Amerika gibi özel an’anesi bulunan bir memlekette bu yoldaki kontrol hususî tavsiye firmaları tarafından yapılmaktadır.”

Eserde ekonomik kontrolün dayanması lâzımgelen esaslar tarif ve izah olunmaktadır.

V — İşletmelerin ekonomik ve teknik problemleri:

Bu hususta yapılmış veya yapılagelmekte bulunan İslâhatın taallûk ettiği başlıca hususlar şunlardır:

A) Sûrat:

Nakil vasıtası arzu edilen her çeşit sür’atle hareket

edebilmek kabiliyetini haiz bulunmalıdır. Yani çabuk harekete geçebilecek, sür'atı birdenbire arttırabilecek, kuvvetli ve çabuk fren yapabilecek vasıflarda olmalıdır .

B) Arabaların istiap kabiliyeti:

Arabalar fazla istiap kabiliyetinde olursa artan münakale ile ekonomik verimlilikleri fazlalaşır. Münakale vahidi başına düşen masraf azalır. Az yolcu alabilen nakil vasıtalarının verimi şüphesiz düşük olur.

C) Sıklet:

İzafi sıkletleri hafif olan madenlerden yapılmış arabalar tercih olunmalıdır. Çünkü kaide olarak kuvvet istihlâki ağırlıkla mepsuten mütenasip olur.

Ç) Yolcuların kolaylıkla girip çıkmaları:

Yolcuların inip binneleri çabuklaştırıldığı nisbette yolcuların seyahat sür'atleri artar. Büyük ve geniş kapılar konulmalı , yolcu mevkilerinin tertibinde gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Duraklarda yapılacak kontrollarda ve personel yetiştirilmesine ihtimam gösterilmelidir.

D) İşletmede emniyet:

Herşeyden önce servis personelinin yetiştirilmesine ve halkın münakale disiplinine bağlıdır.

Tramvay arabalarında ve otobüs tekerleklerinde yapılan İslâhat kaza hadiselerinin yüzde nisbetini hayli düşürmüştür.

Şoförün, nakil vasıtasının kontrol ve muayeneleri, surat mürakabeleri ciddi, devamlı ve tesirli olarak yapılmayan memleketimizde, nakil vasıtası ve yolcu sayısı ile mukayese edilirse, seyrüsefer kazalarının nisbeti herhalde başka memleketlerin çok üstündedir.

E) Gürültünün azaltılması:

Bilhassa tramvaylarda bu cihet önemlidir. Amerika- da ve bazı İsviçre şehirlerinde lâstik yaylar kullanılmakta olduğunu muharir kaydetmektedir.

Bizde taksi otomobillerinin hele biraz dalgınca yürüten yolcuları yerinden hoplatan sert kornalarının bu bahiste hatırlamamak ve gürültü ile mücadele zamanının geldiğinin bizde de idrak edilmesini temenni etmemek mümkün değildir.

F) Cereyan ve kuvvet istihlâki:

Daha az muharrik madde ile aynı işi görmek veya aynı muharrik kuvvetle daha fazla iş görmek için çalışılmalıdır.

G) Tamirat atölyesi:

Mümkün olduğu kadar fazla ve kusursuz tamir işleri yapabilecek atölyelere sahip olmağa çalışılmalıdır.

H) Yedek parçaların normlaştırılması :

Bu mühim iş her tarafta ısrarla tâkip edilmektedir. Anbar masrafları da bu işin basitleştirilmesi nisbetinde azalır.

I) Büro mesaisinin basitleştirilmesi ve normlaştırılması:

Ulaştırma işletmeleri geniş ölçüde çabuk ve emin bir şekilde işleyen bir büro organizasyonu ister,

J) Satın alma organizasyonu:

Daimî olarak lâzım olan malzemeden başka anbarlarda fazla eşya bulundurmamak doğru değildir. Diğer şehirlerin aynı çeşit işletmelerde birlikte mübayaaların müştereken yapılması faydalıdır.

Bir işletme müessesesi Müdürünün bütün bu saydığımız işlerde bilgi ve bilhassa tecrübe sahibi olması lâzımdır.

Buraya kadar esaslarını hülâsa olarak anlattığımız kitabın sonunda muharrir şöyle demektedir: “Komünal ekonomi içinde münakale işletmelerinin iki özelliği vardır. Evvelâ bunlar en çok varidat yapan müesseselerdir. Türkiyede bu işletmeler henüz gelişmeye başladığı halde memleketin belli başlı ekonomik müesseselerini teşkil etmektedir. Bu vaziyet dahilinde münakale işletmelerinin belediye bütçelerinde katmabütçe olarak idare edildikleri takdirde özel bir ekonomik rol oynadıkları açıkça görülür.

Bu münakalelerin ikinci özelliği de şehirlerin gelişmelerinde oynadıkları önemli roldür. Ehemmiyetle gözönüne alınacak ayrı bir cihet de şehir plânlarının doğru ve mantıkî olarak ana fikirlerde tatbik edilmesidir. Aynı zamanda ruh itibariyle de tatbik edilmeyen en güzel bir plânla bile hiçbir iş görülemez.”

DEMOKRASİ

Üzerinde Kısa Bir Tetkik

Yazan:

Hüsnü GİDER

Polis Enstitüsü

Öğretmenlerinden

I

Demokrasi Kelimesinin Mânâsı

Demokrasi, Yunancada iki kelimedden mürekkep (Halk hükümeti) mânâsına gelen bir isimdir, fakat bu tâbir tarihte muhtelif şekillerde kullanılmıştır.

A — Eski Yunanlılarda:

Heredot, bu mürekkep kelimeyi bir devlet sisteminin adı olarak kullandı. O zamandan itibaren eski Yunanlıların filozofları halk tarafından idare edilen Hükümetler anlamında bu tâbiri aldılar. Bu itibarla bu mânada alınan Hükümet sistemi bir taraftan (Monarchie, Monarchy) monarşi ve diğer taraftan da (Oligarchie, Oligarchy) oligarşi sistemine mukabil addedildi.

Monarşide; devlet hâkimiyet ve nüfuzu, bir şahsın elinde ve Oligarşide ise; bir zümrenin elinde kullanıldığından demokrasi sisteminin tam aksi anlamında alınmıştır. Bu şekilde eski Yunanlılarda demokrasi, doğum ve servet esaslarına dayanmış olan devlet otoritesinin, tamamen bu nevi vasıflar aranmaksızın doğrudan doğruya halkın genel kitlesine dayanmasını ifade ederek kullanıldı. İmtiyazlılar yerine halkın iradesinin hâkimiyeti esası, eski Yunanlıların alemi ve parolası oldu.

Halbuki, bu mâna zamanla çok değişti ve bu gün artık; imtiyazlılar ve imtiyazsızlar dahil, topyekûn, adetçe halkın ekseriyetinin hâkimiyeti ve hükümeti anlaşılacak-

tadır. Bu bakımdan eski Yunanlıların anladığı mânadaki Demokrasi, tamamen vasfa (oualite, quality) dayandığı halde, bugün vasfa değil, adede ve kemiyete (quamtitee, auantity) dayanır bir esas olarak alınır. Demek oluyor ki; bugün, artık bir devlet sınırı içinde bulunan ve sosyal varlığı teşkil eden bütün yurttaşlar, sınıf ve meslek ve rütbesi ne olursa olsun, ortaklaşarak seçim yoluyla hâkimiyeti tevdi ederler ki, bu anlam'a siyâsî Demokrasi ismini verebiliriz. Bu şekilde bir devlet rejimi tâbiri ortaya çıkmış oluyor.

B — Demokrasinin Geniş Mânası:

Demokrasi geniş mânada kanunlar önünde müsavilik demektir. Herhangi bir hakkın ihkâkında olsun, .Devlet ve Hükûmete karşı yükletilen borç ve vebibelerde olsun, kişinin yani ferdin mutlak olarak müsavî addedilmesinin yanında siyâsî hakların ihkâk ve istimalinde de müsavâtı esas olarak almak bu geniş mânaya uygun olur. Her cins kanunun her cins kaidesi karşısında kişiye, müsavat tanımanın hududu âdeta nâmütenâhi bir genişlik gösterir. İster özel hukuk ve isterse Kamu Hukuku ve âmme prensipleri bakımından müsavatın nâmütenâhi genişlemesinin de veya geniş mânada alınmasının da birçok faydalarıyla birlikte birçok mahzurları da olabilir. Çünkü her kanun muayyen şartların hâdis olduğu yerde tatbik edilecektir.

Bir memleket halkının cümlesinin aynı şartlar içinde bulunduğunu tasavvur etmek hakikatin çok ötesine geçmek olur. Meselâ: Özel kanunlar bakımından herkes evli olamaz, evlenebilmenin yaş, şuur, kadın, erkek olmak bakımlarından birçok şartları vardır. Bir de psikolojik esaslara dayanan **rıza** ve **rızanın** beyanını alırsak yalnız evlenme meselesinin hem maddî ve hem de manevî bakımından birçok şartlara muâllak olduğunu görmüş oluruz. Bunun yanında bir milletin genel heyetinde evlenme şartında bulunmayanlar belki, evlenme şartında bulunanlardan daha fazla adettir. Evlenmeğe mütedair hükümlerin halkın cümlesine tatbikine elbette imkân yoktur. Eğer böyle bir cehte kalkarsak; çocuk, deli, evli gibi sosyetenin

ekseriyetini teşkil eden kişilere de evlenmeden doğacak olan nimet ve külfetleri vermiş ve yükletmiş oluruz ki, âdetâ sosyete de bu bakımdan bir anarşi doğmuş olur.

Vergi esaslarında da; yine müsavat esasların kabul etmek adaleti rencide eden ve sosyete'yi sarsan bir hal olur. Bu sefer muayyen ve kat'î bir nisbeti , servetin miktarını nazara almaksızın müsavi olarak herkese tatbik etmek icabedecektir ki, ancak ekmeğini güçlülükle çıkaran bir fakir ile çok varlık ve para sahibi olan zenginleri bir tutmak suretiyle, birinin ekmeğinden bir parçasını alarak aç kalmasını, diğerinin de pırlantalı ziynetinin bir zerreciğinden alarak, ona süs masrafları bakımından hiç dokunmayacak bir fedakârlığı kabul ve tecviz edeceğiz ki, hak ve adalet esaslarıyla hiçbir zaman kaabili telif olmayacaktır.

Bunun gibi; Devletle, Hükümetle kişi arasındaki bütün münasebetleri tanzim eden 'kanunlar karşısında mutlak bir müsavatı düşünmek, her cins hukuk kaidesinin renk, şiddet ve şumulu derecesine göre ayrı ayrı huzursuzluklara-, adaletsizliklere ve düzensizliklere yol açmak demek olacaktır.

O halde, kanun karşısında müsavilik tanıyan Demokrasi sisteminin mânasını, namütenâhi ve hudutsuz bir müsavat mânasında almak ve her hakkın zuhuru için gerekli şartlara ve her hakkın ihkaki için lüzumlu varlığa mâlik olanlara aynı kanun hükmünün müsavi olarak tatbik edileceği mânasını anlamak lâzımdır. Diğer bir tâbirle, her hangi bir hakkın muayyen şartlar sebebiyle, sahibi bulunanlara taallük eden kanun hükmü müsavi olarak tatbik edilecektir, mânasında Demokrasiyi anlamak sosyete düzen ve nizamında anarşiden , haksızlıktan ve düzensizlikten kaçınmak demektir.

Kanunlar bakımından yaptığımız bu tahlil ile birlikte, muayyen şartlarla doğmuş bulunan hakkı ihkak mânasında tam müsavatı ilân etmiş bulunan birçok rejimler Demokrat değildirler. Zira bu rejimler siyasî mânada, fertlere bahşedilmesi ve verilmesi lâzımgelen haklarda

müşavâtı tanımamışlardır. O halde yalnız Özel Hukuk esasları bakımından değil Kamu Hukuku bakımından da fertlere muayyen şartlar içinde bulunanlara hakkı ihkak edebilme ve alabilme esaslarını tanıyan rejimler Demokrasi rejimi içinde mütalâa edilebilirler.

C — Sosyal Mânada Demokrasi:

Bu mânâ ile Demokrasi bir vasıf olarak kullanılır ve demokrat adam, demokrat kanun gibi tâbirler meydana çıkar. Bu vasıflı mânada kullanılan tâbirlerin Siyasî Demokrasi ile alakası yoktur. Tahdidi mânada; halk için, halkı seven, halk içinde ve onun şartlarında yaşayan demektir.

Bütün dünya sosyetesine bakarsak; her medenî millet artık bu mânada Demokrasi esasını kabul etmiş sayılabilir. Daha ileri giderek diyebiliriz ki; demokrasinin düşmanı bulunan Sovyet rejimi dahi, halkın ekseriyetini memnun etmek ve bu ekseriyetin refahını temin edebilmek iddia ve gayesinde bulunarak Demokrattır, yani Halk için çalışmaktadır. Yalnız Demokrasinin bu sosyal mânasını siyasî mânası ile karıştırmamak lâzımdır.

II

Tarihte Demokrasi

Siyasî mânada halkın kendi idaresi ve ekseriyetin seçim yolu ile kurduğu Hükümet otoritesinin carî olması bakımlarından, Demokrasinin tarihi Eski Çağlarda, Türklerde, Yunanlılarda ve Romalılarda görünür.

Eski Türklerde; halk hükümeti söylediğimiz mânada idi. Halk toplantıları yapılır ve önemli Devlet ve Millet işlerine karar verilirdi. Eli silâh tutanların cümlesi bu Kurultaylara iştirâk ederdi. Bugünün taammüm eden Demokrasisi Batıdan mülhem olduğundan izahatımızı o tarafta çevirmeği uygun bulduk.

A— Yunanlılarda Demokrasi:

Demokrasinin beşiği Atina sayılır. Yunan sitelerinde Siyasî Demokrasi görünmezden evvel, kanun önünde mü-

savat şeklinde zahir olan bir demokrasi vardı. Kanun önünde müsavat sisteminin tekâmülü ve bu sahada çalışan mütefekkirlerin gayreti ile siyasi mânada Demokrasi doğmuş bulunmaktadır. Yunan filozoflarının ekserisinde, bir doktrin ve sistem olarak Demokrasinin izahlarını* görürüz.

İlk mütefekkirlerden Heredot; Demokrasi esaslarıyla, Monarşi ve Oligarşi sistemlerini mukayese eden bir diyalog yazmıştır. Bu diyalogda gûya (Darius, iki silâh arkadaşıyla İran tahtını ele geçirdikten sonra kuracakları hükümet sistemi üzerinde münakaşa ve mübahaselerde bulunmaktadır. Bunun gibi birçok mütefekkirler bu konuda muhtelif vesilelerle mütâaddit yazılar yazmışlardır.

Böylece eski Yunanlılarda Demokrasi nazariyesi yalnız bir nazariye halinde kalmıyarak, tatbik sahasına da girdi. Atina siyasi teşkilâtında yalnız, Kanım, hâkim ve sultan sayıldı. Kanun, bütün vatandaşların müşterek akıl ve iradesini ifade eden bir varlık telâkki edildi.

Aristo'ya göre; Devlet, hakkın tahakkuk etmesinin şartı ve Kanun da, hakkın ifadesi mânasında alınmakta idi. Kanun halkın iradesinden gayri telâkki edilmiyordu.

B — Romahlarda Demokrasi:

Eski Komada, zaman zaman Demokrasi sisteminin ortaya çıktığını görmekteyiz. Krallık devrinden sonra çıkan komisyalılar (Comices) devrinde demokratik esaslar görünür. Kanunlar ve harb ve sulh kararları hep Kornişler tarafından yapılır ve verilirdi. Meşhur “Oniki Levha Kanunu” bu devrim meyvasıdır. Octave'm imparatorluğuna kadar konsüllük câri oldu. İki konsül bir sene için kornişler tarafından intihap olunurdu. “Augustus” devrine kadar Roma Devleti emperyalist bir siyaset takip etti. Bu bakımdan Roma'da siyasi şekil olarak bir Demokrasi rengi görülmekle beraber, onların hakiki deha ve kabiliyetleri siyasi alandan ziyade hukuk ve teşkilât sahasında ileri gitmişti. Menşe' itibarıyla Romada mevcut bulunan Demokrasi, siyasi mânasıyla bugünkü Demokrasiden çok uzaktır. Romada siyasi mânasıyla Aristokrasiye kaçan

bir rejim hüküm sürerdi. Zira vatandaşlık hakkı yalnız Patricilere mahsus idi ve Plepler bu siyasî haklardan mahrum idiler. Hattâ Plepler (ius Çivile) medenî haklardan bile istifade edemezlerdi. Bu bakımdan doğum, asalet ve kana dayanan bir Demokrasi sistemini görmekteyiz. Diğer mâna ile oligarşik bir sistem olarak bir zümrenin mutlak tahakkümü de yoktu. Kanun karşısında müsavat vardı. Buna rağmen ekseriyet çalışıyor, fakat bir zümre sefa sürüyordu. Bundan dolayı Lâtinlerde: (Nev'i beşer bir zümre için yaşıyor) şeklinde bir atasözü vardır.

C — Orta Zamanlarda Demokrasi:

a) İslâm Topluluğunda:

İslâm esaslarında kanun önünde müsavat mânasında Demokrasi görülmektedir. İslâmiyet, doğuma, mevkiye ve servete dayanan imtiyaz fikirlerini yıkmış, kaide ve kanun önünde müsavat fikrini vazetmiştir. Kanun, İlâhî mânada alınmaktadır ve onun, yani İlâhî İradenin mahsulü, olan “**Kur'an**” m önünde kişi yani fert müsavi addolunmaktadır. İslâmiyet daha ilk devirlerinde siyasî hükümetle veraset esasını yıkmıştır. Genel olarak islâmiyetteki Demokrasi esasî siyasî mânadan ziyade hukukî bir mâna takmaktadır. Bu bakmadan da tam ve kâmil olarak siyasî ve hukukî bir Demokrasi bulmağa imkân yoktur. Zira; aile hukuku raüessesesi, kölelik müessesesi ve miras hukuku esasları bakımından müsavat prensibi kabul edilmemişte bütün bu noksanlarına, rağmen orta, zamanlarda demokratik inkişafvı en güzel nümü nesi İslâm âlemin dedir. diyebiliriz. Çünkü Devlet, hakimiyet ve otoritesi halkın iradesine bağlı olarak muayyen şar Barla o iradeyi temsil eden kişilere verilmektedir. Bu şekildeki hukukî nokra ularım nazara almazsak İslâm diyarındaki Demokratik sistem ve relimde, bugünkü anlamıyla camia ve topluluğun iradesini temsil eden bir teşkilâtın mevcut olduğunu görürüz.

b) Batı Memleketlerinde:

Orta, zamanlarda batıda esas Feodalite (Feodalite) veya Krallığa dayanan bir Aristokrasi sistemi görülür,

Bu sistemlere göre halk, doğum ve servet esaslarına dayanan bir tazyik altında bulunur ve hiyerarşik bir zayıflamaya tâbi tutulmuş olur. Zira, bir tarafta kilise erkânı, diğer tarafta servet ve rütbesi gözönünde tutulan âsiller zümresi ve halk, bu sınıf kademelerinin esaslarını teşkil ederdi. Efendiler, ve köleler (Serve) esirler arasında büyük farklı yaşama esasları ve kademeleri câri idi. Kornada esirler efendisine bağlı iken orta zamanda batıda halk toprağa bağlı bir esaret sistemi içinde yaşardı. Bu sınıf farklarından doğma başta krallar bulunur ve bunlar Krallık otoritelerini Allahtan aldıklarını zannederler ve bu sebeple ancak Allaha karşı kendilerini mes'ul addederlerdi. Zamanla bu imtiyazlı, sınıflı ve zümreye dayanan müsavatsız sistem ve telâkkiler sarsılmaya başlıyarak mücadeleler konusu oldu.

c) 13 inci Yüzyılda Demokrasi:

Hükümet sistem ve tarzları her sosyal bünyenin rengine uygun olur, 18 inci Yüzyılda da milletlerin sosyal bünyeleri değişmeğe başladı ve bu sosyal bünyelerin (Structur Social) muhassaîası olarak müsavat ve hak dâvaları meydana çıktı. Bu şekilde Otokrasiye (Autocratie, Autocracy) karşı hakkı müdafaa uğrunda ortaya atılan fikir Anayasa Hukuku manzumesini yeni anlamlarla ortaya çıkardı. Adeta Demokrasi bu yüzyılın sonlarına doğru sosyal ve siyasal bir zaruret oldu. Her sosyal prensibin menşei gibi Demokrasi fikri de bu devrin mütefekkirlerinin parolası oldu. Nihayet yalnız fikir alanında kalan ve fikrî mücadelelere yol açan bu sistem Amerikadaki İngiliz Kolonileri halkının Londra ile vâkî mücadeleleri sebebiyle tatbik alanı buldu. Virginie Devleti bu uğurda başını kaldırarak (1776) yılında bir beyanname neşretti. Bu beyanname Kral ve esirlikten hiç bahsolanmamakta,, yalnız müsavat prensibi kabul olunmakta idi. Aynı yılın Temmuz ayında neşredilen diğer bir beyanname ile Amerika istiklâlini ilân etti.

Bu beyanname aynen şöyle diyordu: “İnsanlar müsavi doğar, farksızca Yaşama, hür olma ve saadet arama

başlıca haklarıdır. İnsanlar bu hakların temini için Hükümetler kurmuşlardır. Hükümet halkın rızasından doğar. İnsanlar tahammülü mümkün olan kötülöklere tahammöl etmeği göze almışlardır. Devam eden gasp silsilesiyle halkı mutlak hürriyetsizliğe götüren Hükümeti devirmek halkın gayesi olmalıdır.” Bu Beyanname son zamanlar tarihinde ilk defa Hükümet otoritesini ve Hâkimiyeti muayyen şahıslardan kurtararak halka, ulusa mal etmiş oldu.

Bir taraftan Amerikada böylece, kişilerin muvafakat ve iradelerine dayanmayan bir hükümetin iş başında kalamıyacağına dair mücadeleler olurken, diğer taraftan da Avrupada bir Demokrasi hareket ve kaynaşması başlamıştı. Fakat, Avrupada cereyanın neticeleri çok kanlı oldu. Zira Amerika gibi yeni doğmuş bir bölge olmaktan çok uzak olarak Avrupada, yerleşmiş an’aneler, kök salmış itiyatlar halk arasında dalgalanıp durmakta idi. Böylece yeni fikir ve hareketlerin intişarı Avrupada da çok güçlölkle ve ihtilâller ile vâki olabildi. Fransada kötü ve müstebit bir aristokrat idarenin neticesi olarak maliye çok bozulmuştu. Müstebit Hükümdar Louis XVI, bu mali ve İktisadî buhranın önüne geçmek üzere çok acele tedbirler almak mecburiyetinde kalmıştı. 1789 yılında Zadeğân, Rühban ve Halk Mümessillerinden müteşekkil bir meclis kurdu. Bu üç sınıf ve grup halkın tecemmü ettiği Meclisi toplamak güç oldu. Mecliste gruplar arasında fikir ihtilâfları hemen başgösterdi. Halk murahhasları Aristokratlardan ayrılarak kendi başlarına ayrıca toplandılar ve bu meclise Millet Meclisi adı verildi. (17 Haziran 1789) tarihinde bu Meclis, âdeta 18 inci Yüzyılın siyaset , fikir ve felsefe alanındaki cereyanlarını hülâsa ederek gösteren meşhur (İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi)ni neşretti. Bu beyanname Demokrasi hareketlerinin en güzel ve orijinal numunesi ve vesikasıdır.

Bu vesikada ana esaslar itibariyle: Birinci maddesi; insanlar mir doğar ve yaşar. İkinci maddesi; Siyasî Cemiyetin gayesi ferdin tabii baklanını himaye etmektir ve bu haklar zülüm ve istibdada mukavemettir. Üçüncü maddesi ; Hâkimiyetin esası Millettedir. Altıncı maddesi

kanun umumî iradenin ifadesidir. Onikinci maddesi; İnsan ve Yurttaş haklarının teminatı siyasî bir kuvveti icap ettirir. Siyasî Kudret Umumun menfaatleri içindir. Onbeşinci maddesi; her devlet memuruna sosyetenin hesap sormak hakkı vardır. Onsekizinci maddesi; Mülk kişinin mukaddes bir hakkıdır. Sahibinin rızası olmaksızın Dundan mahrum edilemez. .. gibi hükümler mevcut idi.

ç) 19 uncu Yüzyılda Demokrasi:

Amerika ve Fransadaki siyasî cereyanların meyvesi olarak doğan beyannameler Demokrasinin ana esasların günümüze kadar getirmiş bulunmaktadır. Fransız inkilâbından sonra teknik ve İlmi tekâmülün neticesi olan büyük Sanayi ve Ticaret hareketleriyle bu fikirler Avrupa- nın her tarafına yayıldı. Bu sür'atli yayılmanın âmilleri arasında; sosyal, ekonomik ve siyasal sebepler mevcut olduğu gibi, Demokrasi prensiplerinin ideal vasfının da rolü çok büyük olmuştur. Bu ideoloji en basit mânasiyle geniş insin kitlelerinin hakikî ihtiyaçlarına ve sosyal zaruretlerin icaplarına cevap veriyor ve en müsait siyasî fikirler manzumesi olarak kabul olunuyordu.

Birçok harblerin ve mücadelelerin de tesirleri altında 19 uncu Yüzyılda milletler Demokrasi fikir, gaye ve prensiplerine doğru meyletti ve bu suretle yer yer, zaman zaman Meşrutî ve Cumhuri Hükümet ve Devlet şekilleri ortaya çıktı.

Bu hareketlerin en başında Rus Çarı Alexandre, Avusturya Başvekili Metternich, demokrasi faaliyetine engel olmağa ve onu boğmağa gayret göstererek bir mukavemet perdesi teşkil etmeğe çalıştılar. Fakat bu ülkü ve ideoloji şeklinde yayılan demokratik hareketleri seyrinden geri durduramadılar ve boğamadılar.

19 uncu Yüzyılın ortalarına doğru, Demokrasi fikir ve prensipleri bir taraftan da milliyet ve istiklâl dâvalarıyla birleşti ve (1848) ihtilâllerinin ana prensibi olarak kuvvetlendi ve devam etti. Bundan sonra artık Demokrasi esasları ve prensipleri İtalyayı, Avusturya ve Macaris-

tanı ve Almanyayı sardı. Bu memleketlerde de milletler Otokratik idarelere karşı gelmeğe başladı. Nihayet hududunu genişleten bu fikirler Osmanlılara kadar geldi ve Abdülhâmidî bir Anayasa Kanunu yaptırmaya da mecbur etti.

d) 20 nci Yüzyılda Demokrasi:

Bu yüzyılın Birinci Cihan Harbine kadar olan devri Demokrasinin canlandığı, geliştiği ve parladığı bir devirdir. Artık milletin iradesine itibar etmek fikri kat'ı bir prensip olarak bütün dünyaca kabul olundu. Hattâ İtilâf Devletleri bu prensip ve ülküden kuvvet almak istiyerek, Hak için harb ettiklerini ve Hakkın da Halk için olduğunu ilân ettiler. Vilson (1918)den itibaren sulh şartları için neşrettiği prensiplerde Demokrasi esasını elde tutarak; Milletler kendi haklarını kendileri bulurlar..... dedi. Böylece Demokrasi ulusal bir mahiyetten çıkarak milletlerarası (arsıulusal) bir prensip olarak kabul edildi. (1918) yılından sonra Demokrasi sistemi, bütün medenî milletlerin normal ve tabîî bir rejimi olarak; Çin, Almanya, Türkiye ve bunlardan başka eskiden Demokrasiyi tesis etmiş olan İngiltere, Amerika, Fransa, Belçika gibi Devletler bu rejimi kuvvetlendirdiler ve harpten sonra da kurulan devletler aynı esası aldılar.

Almanlar (11 Ağustos 1919) Vaymar Anayasalarının birinci maddesiyle; Devlet Cumhuriyettir. Polonyalılar; (1 Mart 1921) Polonya Anayasasıyla; Devlet Cumhuriyettir. Polonya Cumhuriyetinde Hâkimiyet milletindir. Estonya; (1920 Anayasasıyla) Estonya müstakil bir Cumhuriyettir. Hâkimiyet Millet'in elindedir. Yunanlılar: (2 Haziran 1927) tarihli anayasalarıyla; bütün kuvvetler millettendir... gibi hükümler ile Demokrasinin temel taşı kabul ettiler. Nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisi da aynı prensiplerden mülhem olarak demokrasinin tarihî tekâmülüne uygun olarak yaptığı Anayasasıyla hâkimiyeti millete verdi.

III

Demokrasinin Umdeleri

- — Demokrasi Ruhçu'dur. (Spiritualiste, Spiritualist,):

Demokrasi ruhî ve manevî esaslara dayanan bir sistemdir. Moral ve Sosyolojik esaslarında ruhçu sisteme karşı olarak maddeci (materialiste, materialist)) prensipler bulunur. Bu iki zıt kutup halindeki tefekkür manzumeleri tarih boyunca çarpışıp, tartışıp dururlar. Ruhçulara göre insan; cisim ve maddiyatıyla birlikte ruh ve şuur varlıklarından teşekkül eder. Bu iki varlık, yani cisim ve ruh insanda olduğu gibi toplulukta ve sosyete de kıymet ve değer, mazarrat ve kötülükler bakımlarından birbirinden ayrı iki âlem meydana getirirler. Bu iki şe'nîyet birbirlerine asla kaabili irca değildir. Ruh ve şuur realitesi cisim ve beden varlığı üzerine nazım ve kaimdir. Bu bakımdan insanın insanca var olabilmesinin şartı, bedenî varlık ve hasletlerini, ruhî varlık ve hasletlerine terketmesiyle kaimdir. Böylece insan bedenî varlığıyla değil, ruhî ve şuurî varlığıyla insandır.

Moral ve sosyoloji ve filozofide bu cins tefekkürün ve telâkkinin tam karşılığı, yani zıddı olarak maddeciler (materialiste) bulunmaktadır. Maddecilere göre: insan, hakikî kıymeti itibarıyla cisim, madde ve bedenine bağlıdır. Beden realitesine muzaf olan ruh ve şuur şe'niyeti ise arızî bir vakıa (Epiphenomene) dir. Fizik varlığın esasına arız olan şuur ve ruh asıl olan cismin fer'idir. Mademki asıl hakikat cisimle kaim ve daimdir, o halde yaşamak ve hayat maddî varlıklarının ve refah seviyesinin şekliyle kaimdir. Zengin olmalı, müreffeh bulunmalı, hayat-tan zevk almalıdır....

İşte Demokraside insan varlığının ruh ve şuurunu esas almak suretiyle ruhçu (Spiritualiste) dur. Demokrasiye göre insan ruh sahibi ve şuur sahibidir. Maddî varlık cisim ve beden ruhî hasletlerin âletidir. Bu bakımdan ruhçu ve mâneviyatçı olan ana prensibin karşısındaki insanların sosyeteyi teşkil etmesiyle doğacak toplulukta da

gönül, ruh ve kafa esas meseledir. Mide meselesi ise ikinci plânda kalır. Hükümet ve Devlet faaliyeti, Adalet ve Ahlâk esaslarına dayanan bir ülküdür. Devlet Birliği, yalnız maddî ihtiyaçların doğurduğu zaruretle kurulan bir birlik değildir. Bilâkis moral ve ruhî zaruretlerin ve birlikte yaşama isteğinin muhassasıdır. Devlet Birliğini yalnız maddî ihtiyaç ve zaruretlerin neticesi olarak telâkki etmek hakikatleri inkâr etmektir.. Zira; insan ve insanlardan terekkep eden sosyete, binbir ruhî ve psikolojik sebep ve âmilin neticesi olarak doğmuş ve var olmuştur. Eğer yalnız beden ve cismin tatmini kâfi gelseydi, insana maddî refah ve saadet sağlayan her yerde saadetin mevcut olması lâzımgelirdi; âdeta hangi devlet sınırında karnını doyurursa insanın o devletin tab'asma geçmesi icap ederdi. Halbuki hakikatte görüyoruz, insan hemcinsini milletini, devletini, hükümetini, örf ve âdetlerini büyük bir arzu ile dileyor ve bu arzunum önüne maddî refah ve saadet şartları asla geçemiyor. Maddî varlığın tatmin hassası muayyendir , hudutludur, mukayyettir....

Ruhçu Demokrasi manevî ve ruhî âmillere itibar ederek sistemini kurmaktadır. Halkın irade ve rızası haricinde ve onun ruhî varlığını tatmin etmiyen bir hükümeti meşrû saymamaktadır. Ruhî tatminin en hasında kanun önünde, hak alma bakımından kat'î bir müsavat ve adalet gelir. Ahlâk, adalet ve vicdan esaslarına aykırı olarak yapılan her nev'i maddî refah şartları mânâsız ve hakirdir. Çünkü yalnız maddî refah şartları, ruhları, gönülleri tatmin edemez. Karşılıklı itimadın yarattığı ruhî sükûn ve itminanı, hiçbir maddî şart veremez. Mes'ut insan ve mes'ut sosyete ancak ve ancak, maddî şartlardan çok daha evvel ruhen, mânen, adalet ve ahlâk düzenleriyle tatmin edilmiş ve müsterih kılınmış varlıktır. Bu istirahatı ve saadeti ve itminanı yaratamıyan hükümetler zevale doğru giderler...

2 — Demokrasi akli esaslara dayanır:

Raticmaliste (Descartes) tankeri Jean Jacques Rousseau, Baruch Spinozajmanuel Kant, Frieclrich Hegel gi-

bi mütefekkirler rasyonalisttirler. Bu filozoflara göre; kat'î ve muhakkak olan bilgilerimiz düşünce ve akıl esasına müstenittir. İnsan tamat kanununun varlığıdır. Akıl da tabîî bir ışıktır.

Bu itibarı Akılcılar an'aneçilik (Traditionalisme) ve (Mysticisme) esaslarına karşı dururlar. 1787 ve 1789 Amerikan ve Fransız beyannamelerinin ilk teşkilât mevzuları bu akılcılık esaslarından hareket etmektedirler. Bu beyannamelerin dayandığı prensipleri şöylece hülâsa edebimiz: Akıl ve zekâ sahibi insanın, kendi kendisini sevk ve idare etmesi, düşünen akıl varlığına en uygun bir haldir. Akıl varlığı, kendi kendisini hayatî gayeye doğru götürsün ve gayeye götüreceği vasıta ve malzemeleri, te- mm etsin... Aksi takdirde insan, tabiatın kanununa uymazsa ve başkası tarafından cebir ve zıyık ile yürütölmek istenirse kendi varlığından ve hareket iktidar ve kudretinden mahrum bırakılmış olur, âdeta mahlûk derekesine düşer, işte bu prensibi benimsiyen Demokrasi, mevcut ve mutasavver olan hükümet rejimleri arasında en güzeli ve akla en yakın olanıdır. Çünkü Demokrasi taraftarları diyorlar ki; hayatta herkes akim kanununa dayansın, hal ve hareketi için aldığı bütün emir ve hükümleri bizzat kendisi versin...

Böyle olunca Demokrasi sistemi şüphesiz ki ruhî ve ahlâkî bakımdan da akla en uygun olan sistemdir. Mademki, bir memlekette hâkimiyet, sosyal ve millî bir kuvvettir, o halde bu kudretin halk namına ve halk için kullanılması akı.» esaslarına en uygun kir keyfiyetti Boylere bütün iradeyi, halkın kendisinin seçtiği ellere tevdi etmek ve bu sosyal ve ulusal gücü, kuvveti kullandırmak lâzımdır. Bütün teşkilâtlı sosyetelerde görüyoruz ki; siyasal otorite, bu kudreti kullanan hükümeti teşkil eden fertlerin menfaatleri için vardır ve halkın menfaati için hiç düşünölmemektedir. Diğer taraftan, bütün hükümet edenler ve sosyal kudreti elinde tutanlar, daima bu kuvveti halkın menfaatine ve iyiliğine kullandıklarını iddia ederler. Çünkü; galip kuvvet ve varlığın yalnız hükümet eden bir küçük ve mahdut bir zümreye münhasır olamayacağı bir ha-

kikattır. Esas kudret ve kuvvetin Millî Heyeti teşkil edenlerin ekseriyetinde ve cümlesinde olduğu, akılca kabul edilecek en güzel bir bedahettir. Siyasal otoritenin hiç olmazsa Halk için işlemesini temin eden yol, halkın seçtiği ve onu temsil eden eller vasıtasıyla Kullanılmasıdır. Bu itibarla klâsik Demokrasi, mevcut sistemler arasında akla en uygun hükümet rejimi olarak görünmektedir.

Tarihte sosyal kudret, daima tesadüfî ellerin veraset veya sair sosyal olayların muhassalası oku ak muayyen insanlara geçti. Hükümet otoritesini tesadüf ve vakıaların neticesi olarak eline geçirenler bile, halkın menfaatma hizmet ettiklerini söylemekten ged durmadı. Çünkü, sosyal güç ve kudretin kaynağı sosyete ve topluluk idi. En zalim hükümdarların bile halk adına ve menfaatine iş gördüklerini itiraf etmeleri bu hakikatin güzel bir ifadesidir. İşte, Demokrasi inkişafı, müstebitlerin de itiraf ettiği şekilde bir hakikatin kabulünü zaruret olarak gösterir ve sosyal kudretin, hükümet otoritesinin aklın kabul edeceği em salim yol ile temin edileceğini bildirir. Böylece Demokrasi akılcı (rationaliste)dır.

3 — Demokraside fertçilik (İndividualisme) vardır:

Fertçilik birçok mânalarda kullanılır. Demokrasinin, fertçiliği ne anlamda kullandığını bilmek için çeşitli mânalara göz atalım:

Â — Genel ve Sosyal Mânada fertçilik:

Sosyal bilgi alanında fert demek, mahiyet ve aslım kaybetmeksizin taksimi ve parçalanması mümkün olmayan birlik ve vahdet ve kül demektir. Bir varlık ki, bulunduğu heyetin en son birlik ve tamı (ünite) dır, parçalanırsa varlığı kalmaz, işte buna fert diyebiliriz.

Kemiyet âleminde adet varlığında bir ne ise, sosyal âlemde de insan, ferttir. Fertçilik, prensip itibarıyla insanı sosyal hayat ve varlık içinde tam bir birlik halinde almakta ve sosyal faaliyet ve hareketlerin en son noktası ve gayesi olarak mütalâa etmektedir.

B — Psikolojide Fertçilik:

Ruhî mânada fert, düşünen, gören, duyan varlıktır. İnsanda mevcut bütün psikolojik vasıf ve hasletlerin muhassalası bir kudrettir. Buna insanın ruhî kudreti adı verebiliriz. İşte insan psikolojik mânasıyla, ruhî kudretin ve hasletlerin tecezzi kabul etmiyen bir külüdü.

C — Ahlâkta fertçilik:

Ferdin her türlü kayıttan, bağılıktan ve borçluluktan kurtulmasını isteyen ahlâkî fertçilik; insana hudutsuz bir istiklâl tanımaktadır. Hattâ, sosyal bağların dahi mevcudiyetini kabul etmiyerek ferde verilen namütenahi hudutsuz salâhiyet ve istiklâl ile anarşizme dahi gitmektedir,

D — Hukukta fertçilik:

Fert, hukukî düzen ve sosyal intizam ve faaliyetin sebebi ve gayesidir. Ferdin insanlık vasıf ve karakterinden doğma, izalesi ve terkedilmesi kaabil olmıyan birtakım üstün hakları vardır. Böylece hukukî mânada fertçilik, sosyal müesseselerin gayesini ferdin kemale ermesinden ibaret olarak telâkki etmekte ve sosyete için müstakil bir gayenin mevcut olamayacağını ileri sürmektedir.

E — Ekonomide ve siyasî mânada fertçilik:

Bu mânalarda fertçilik ; hususî alanda teşebbüs ve ferdin inkişafını gaye telâkki etmek ve Devlet ve Hükümet faaliyetlerinin asgarî hadde indirilmesini temin ederek, ferdin menfaatlerinin ve gelişme imkânlarının sağlanmasını tahakkuk ettirmektir. Bu anlamda fertçiliğin zıddı olarak karşısında Devletçilik (Etatismel ve sosyalizm vardır. Fertçiliğin ekonomik ve siyasî mânada düşmanı bu iki sistemdir. Devletçilik; sosyal ve ekonomik sahada devlet faaliyetini en geniş bir hadde çıkararak, devleti sosyetenin doğrudan doğruya nâzımı yapmak istiyen sistemdir. Böylece bu telâkkide ferde, ancak yeri gelince bir faaliyet imkânı bahşolunur. Yoksa sosyal faaliyetlerin nâzımı rolü bizzat devlettedir.

Sosyalizmde ise; ferдин hiçbir kıymeti yoktur, o her cins faaliyeti devlete vermekle işi kökünden halletmektedir. Esas gaye sosyete, fert ise vasıta olarak telâkki olunmaktadır. İşte demokraside fertçilik; hukukî, siyasî ve İktisadî ve ahlâkî mânalarda alınmaktadır ki; bir taraftan devletçiliğe (fert ve şahıs mes'uliyet ve faaliyet imkânlarını daraltması sebebiyle), diğer taraftan da sosyalizme; (fert ve şahıs faaliyet ve iktidarını hiç tanımaması sebebiyle) karşı durmakta ve düşman olmaktadır.

Böylece fertçi demokrasi, ahlâkî kıymet ve değeri inkâr edilemeyen bir sistem olarak karşımıza çıkmakta ve insanı, gaye telâkki eylemektedir. İnsan, varlığının sebebini kendinde bulan ve faaliyetlerinin kanununu nefsinde taşıyan bir varlıktır. Âlemdeki insandan hariç bulunan eşyanın kıymeti, ancak bir vasıta ve âlet olmalarından ileri gelmektedir. Yalnız insanlar, insanlık cevheri taşımaları sebebiyle varlık ve gaye kıymetleri bakımından müsavidirler ve bir insan diğerinin âlet ve vasıtası değildir.

Fertçi demokrasi; bu hareket mebbeinden giderek, insanın tek başına mevcut olmadığını ve sosyetenin birliği içinde bulunduğunu söyliyerek, fertlerin birbirine karşı faydalı olmaları icabettiği lüzumuna varıyor. Sosyete de fertlerin birbirlerine yararlı ve faydalı olmaları lâzımdır. Bu yararlık ve fayda ortaklıkla ve karşılıklı yapılmak şartlarıyla mânalıdır. Sosyetedeki insanların yekdiğerlerine karşılıklı olarak faydalı ve yararlı olması lâzımdır. Bu bakımdan bir insan diğerinin âlet ve vasıtası olamaz. Ancak, karşılıklı faydaların ahenkli bir nizam içinde yürümesinin müsavi şartı olabilirler. İnsan, insanlık kıymet ve gayesinden tetkik olunursa birbirinin dengidir. Her insanın evvelâ kendi şahsiyetine ve insanlığına hürmet etmesi ve sonra da diğer insanların şahsiyet , kıymet ve değerlerine yer vermesi bir vazifedir. Kendi ferdi kıymetini bilmemek, sosyeteyi teşkil eden diğer insanların da kıymetini bilmemek demektir.

IV — Demokrasi hürriyetçidir. (Liberaliste):

Demokrasideki hürriyetçiliği iyi kavrayabilmek üzere liberalisme esaslarını ve mânalarını kısaca tetkik edelim:

A — Siyasî mânada hürriyetçilik:

Ekonomi ve tarihte (Adam Smith) ve 19 uncu Yüzyılda (H. Spencer) bu ekolün önderleridirler. Bunlara göre; ferde azamî hareket ve faaliyet imkânı vermelidir ve ferdin karşısında bulunan devlet ise, faaliyeti alanım azamî hadde daraltmalıdır. Zaruret görülmedikçe devlet ferdin iş alanına karışmamalıdır. Hükümetin keyfî muamele ve müdahalelerine karşı kişilerin teminatı mevcut olmalıdır. Bu doktrinin aldığı mânadaki hürriyetçilik demokrasinin esasında vardır.

B — Moral ve ferdî mânada hürriyetçilik:

Kişi yani fert, hareketlerinde serbest ve hür olmalıdır. Yalnız bu hürriyetin hududu başka kişilerin faaliyetlerine mani olmamalıdır. Başkasına zarar vermeyecek şekilde fert hür olmalıdır. Âdetâ herkesin hürriyetinin hududu diğer fertlerin hürriyetlerinin hududunda biter.

C — Ekonomik mânada hürriyetçilik:

Fertlerin ekonomik faaliyetleri sosyetenin maddî refahını sağlayan yegâne esastır. Kişinin ekonomik teşebbüslerine ve faaliyetlerine hudut koymak sosyetenin inkişafını durdurmakla kalmaz, aynı zamanda gerilemeğe de sebep olur. Devletin iktisadî faaliyetlere müdahale etmesi ve bilhassa bu cins teşebbüslere girişmesi, hem kişilerden gelecek faydaları ve inkişafı baltalar ve hem de sosyetenin maddî refahını geriletir. Böylece ekonomik mânasıyla liberalizme bir taraftan müdahaleci bir sistem olan Devletçiliğe (Etatisme) diğer taraftan da hudutsuz hürriyet tanıyan (Anarchisme) e karşı durur.

Ç — Demokraside hürriyetçilik:

Demokrasi, fertçi ve hürriyetçi kanaati itibarıyla sosyete, yaşama ve hayat meselesini şöylece ortaya koyuyor: Hayat ve yaşamanın gayesi mes'ut olmaktır. Bu

gayeye erişmesi lâzımgelen fert için, sosyeteye, ahlâk ve teşkilât gibi birçok sosyal müesseseler muzaf olmuş oluyor. Saadet gayesi, nazara alınmazsa hükümetin hukuk düzeninin de bir mânası kalmaz. O halde, nasıl bir şart ve muhit ve düzen hazırlıyalım ki fertler mes'ut olsunlar?..

İşte bu sorunun tek cevabı, hürriyettir.. Demokrasiye göre saadetin sosyete başlıca şartı budur. Sosyal hayatta saadet, hürriyet ve adaletle temin olunur. Adaletin temeli ise hürriyettir. İnsan, maddecilerin dediği gibi, yalnız maddî şartların ve maddî varlığın mevcudiyetiyle kaim olarak asla, tatmin edilemez. Böyle olsaydı, maddî ihtiyaçları tatmin edilmiş bulunanların mes'ut olmaları lâzımgelirdi. Halbuki hakikat, yalnız maddî şartların tamamlanmasıyla insanın mesut olamayacağını göstermektedir. Her imkânı elinde bulunduranın da tek dileği hürriyettir. Hürriyetsiz saadet olmaz, insan için akıl ve ruhî varlığa tâbi olarak hayatına ve yaşayışına düzen vermesi ve onların neticelerini takdir etmesi en tabîî hakkıdır. İnsanın müşterek ihtiyaçlarını dilemesi ve bu ihtiyaçlarını tatmin için birleşerek faaliyette bulunması ve sebeplerini hazırlaması gereklidir...

Mademki sosyal düzenin iyi olarak temin edilmesinin ve kişinin mesut olmasının yegâne şartı hürriyettir; o halde hürriyet nedir?

Hürriyet: En geniş anlamıyla bir insanın kendine yabancı bulunanların maddî veya manevî bir cebir ve tazyikine maruz kalmaksızın, dileğine ve tabiatın icaplarına uyması demektir. Bu bakımdan hürriyeti bir, insanın iç ve gönül âlemindeki alan itibarıyla bir de, haricteki fiil ve hareketi ve faaliyeti sahasında olarak tetkik etmek doğru olur.

a — İç âlem hürriyeti:

İnsanoğlunun iç âleminin temel taşı psikolojik yani ruhî varlığı teşkil eder. Fikir ve vicdan hürriyetlerinin temeli ruhî şartlardır. Bu bakımdan psikolojik mânasıyla hürriyet, hür irade beyanı ve serbestisi (Libre Arbitre) adını alır. Bu telâkki bir taraftan da muayyeniyetçilik

(Determinisme) doktrinine karşı durur. Demek fert hür olarak diliyecek, irade edecek ve dilediğini yapacaktır. Diliyen, isteyen insanının fiil ve hareketlerinin menşe ve mebdî ruhî varlığı olmuş oluyor.

Münakaşa götürür olan dilek keyfiyetinden sarfinazar edilerek, dileklerin fiil ve harekete geçmesi hususunu inkâr etmeğe imkân yoktur. İnsan, dileğinin muhtevası iyilikler ve kötülöklere muzaf olarak objektif alana çıkmaktadır. Böylece fiil ve hareketlerin neticesini görerek ve ne istediğini ve ne için istediğini bilerek irade ve karar verme istiklâline ahlâkî ve manevî hürriyet diyebiliriz.

İnsan, ya kendi iç âlem ve varlığının iyilik ve kötölöklere muzaf tesirleri altında veya başka iradelerin bu yoldaki tesirlerine tâbi bulunur. Fakat hürriyet, saadetin eşiğı ve temeli olması sebebiyle, kötölöklölerden ayrı olarak doğmalıdır. Kötü ihtirasların ve kem duyguların tesiri altında kalmıyarak iyi insan olmak, hürriyetin şartıdır. Bu yolda manevî varlığının kötölöklölerinden kurtulamamış bulunanların teşkil edeceği sosyete hür ve mes'ut bir sosyete olamaz. Ferdî, sosyal ve siyasal gaye olarak herkes akıl ve iz'anının en doğru gösterdiği yolda yürürse hürriyet ancak tahakkuk edebilir. Bu moral ve psikolojik terbiyeyi almamış bulunan sosyeteler için hürriyet ve demokrasi bahse konu olamaz. Çünkü, kötölöğe matûf irade beyanlarının muhassalası düzen yerine, düzensizlik, saadet yerine huzursuzluk yaratır. Bu mâna ile iç hürriyeti, kişilerin benlik ve nefislerine hâkim olması demektir. Devlet için hâkimiyet nasıl bir temel taşı ise, kişi için de hürriyet aynı kıymettir.

b — Dış âlem hürriyeti:

Dış âlem hürriyeti; dilek ve isteklerimizi kullandığımız zamanlarda yabancı bir tesirden uzak olarak serbestçe hareket edebilme kudreti demektir. Hareket ve faaliyet hürriyetini bu şekilde mebdî' ve zuhuruna veya taallûk ettiği sahaların cinsine göre hukukî hürriyet, siyâsî hürriyet, şeklinde taksim ve tetkik etmek kaabildir.

1— Hukûî hürriyet:

İnsanlara hukuk alanında hat ve hareket imkân ve serbestîsmi veren ve kanunun emrettiği hususlara riyeti lüzumlu gören ve başkasına zarar verecek hareketlerden kaçınılmasını emreden hürriyettir. Bu mânada 1789 Beyannamesi ve Fransız Anayasası, hukukî hürriyetin kaleme alınmış en güzel modelidir. 19 ve 20 nci Yüzyıllarda demokratik devletlerin Anayasa kanunları hukukî hürriyeti almış ve ifade etmişlerdir.

Hukukî hürriyet evvelâ, kanunlar ile verilmiş hat ve hareket imkânı ve serbestisidir; yani, kanunî hürriyet (Liberte Legal) dır. Kanunlar anarşinin aksine olarak hudutsuz ve namütenâhi bir serbestîyi muayyen hudutlara sokmuşlardır. Meselâ: Kişi, aile, mal - mülk, mukavele din, yazı, toplanma serbestisi gibi.... hürriyetler her sosyetenin özelliklerine göre genel nizam ve düzeni bozmayacak şekilde hudutlanmıştır.

2 — Siyasî hürriyet:

(Monteqiue) klâsik olarak siyasî hürriyeti şöyle tarif eder: “Emniyet duygusundan doğan iç huzurudur.” Yani bir memlekette Yaşıyanların cümlesi devlet gücünün keyfi iradelerle suiistimal edilemeyeceğine emin ve kaani olmalıdır. Her yurttaş kendisinin arzu etmediği hususların kendisine emredilemeyeceğinden emin olmalıdır. Bu emniyetin bulunduğu diyarda siyasî hürriyet mevcut demek olur.

Demokraside fertler, hükümete iştirâk ettikleri zaman, Devlet ve Hükümet otoritesini kullananları kendileri seçeceklerdir. Kendi dilek ve isteklerine uygun olmayan otorite mümessillerini fertler istedikleri zaman değiştirebilirler. İşte böyle bir prensibi kabul eden devlet rejimi demokratik olmuş olur. Çünkü, devlet otoritesi halk için vardır ve halka istinat eder. Bu otoritenin istimalinde de yine halkın iradesi rol oynamalıdır. Bu şekilde fert, hem idare edenleri seçme iktidarında ve hem de idare

edenlerden biri olabilme kuvvetinde bulunmalıdır. Böylece siyasî hürriyet kendiliğinden diğer hürriyetleri doğurur.

Hukukî, kanunî, medenî ve ekonomik hürriyet, ancak siyasî hürriyeti bulunan memleketlerde mevcut olabilir. Bütün devlet rejimleri içinde siyasî mânada tam bir hürriyet ancak klâsik demokraside vardır. Dikkat edilirse hürriyet mekanizmasının cümlesi insanın sosyete içinde serbest olarak inkişaf etmesini ve mes'ut ve müreffeh olmasını sağlamağa matuftur. Siyasî hürriyetin bulunmadığı yerde huzur ve inkişaf beklemek hatalı olur.

Görülüyor ki; kişi hürriyeti demokraside hakkın kanunun ve siyasal otoritenin ana temelidir. Çünkü, ferdî hürriyet prensibi, sübjektif mânasiyle hakkın esasıdır. Artık hak ve adaleti tarihte olduğu gibi dinî veya muayyen zümrelerin hususiyetlerinden doğma bir varlık olarak görmeğe imkân yoktur. Hür ve hakikî varlık sosyeteyi teşkil eden kişidir. Sosyete de varlığının temel taşlarını, fertlerde bulur. O halde, hak sahibinin hakkını alması nasıl bir zaruret ise hak sahibinin hür olması da öyle bir zarurettir. Bu mâna ile hak hürriyete eşittir.

Özel Hukuk ve Kamu Hukuku prensiplerini hürriyete dayanan bir kaç ana fikir etrafında toplamak imkânı da vardır. Meselâ; Var olan her varlık gibi insanın da mevcut bulunan varlığını maddî mülküne ve bu maddî mülküne muzaf bulunan iç yüzünü ele alarak manevî varlık ve mülküne irca' etmek imkânı vardır. O halde fertte mevcut olan maddî ve manevî mülklerin mecmuu, mülkü ve mülkün de tahakkuku şartı hürriyeti istilzam etmektedir. Maddî ve manevî mülkü olmayan insan hür olamıyor. Hürriyetin mevcut olduğu yerde maddî ve mânevî mânada insan vardır. O halde, demokraside mülkiyet prensibi câridir. Hukuk rejimlerinin ve esaslarının cümlesi de mülkiyet mefhumuna dayanmaktadır.

Diğer taraftan, demokrasi mes'uliyet esasını kabul etmiştir. Hukukî meşguliyetlerin cümlesi hürriyet ile tev'-

emdir. Zira, irade istiklâli (Autonomie del la Volonte) olmayan yerde mes'uliyet aranamaz. Özel Hukukun akitler gibi her sahasında ve ceza hukukunun suçlarında kast, kusur, cebir ve şiddet gibi meselelerinde ve nihayet Kamu hukuku prensiplerinde irade istiklâline dayanırlar. Böylece klâsik demokraside hürriyet hukukun da esasını teşkil ediyor.

Bütün medeni dünya sosyetelerinin ana dâvasını teşkil eden demokrasi rejimini, klâsik esasları bakımından bir doktrin olarak kısaca tetkike çalıştım. Payda sağlıyabilirsem kendimi mes'ut sayarım.

KÖY SAĞLIĞI VE KORUNMA ÇARELERİ

Yazan:
Dr. Celâl İREN

Köy sağlığını ele almak için ne gibi hususlara riayet etmek icabettiğini, ne gibi vasıtalarından faydalanmak gerekeceğini ve ne gibi korunma çarelerine başvurulacağını .sırası geldikçe bahsedeceğiz. Memleketin ele alman ve derhal halli lâzımgelen dâvalarından birisi de sağlık meselesidir. Nitekim hükümetimiz de bu konu üzerinde hassasiyetle ve ısrarla durmaktadır. Mevzuumuza girmeden evvel sağlığı sağlamaktan maksadın, sâri hastalıklarla mücadele etmek demek olduğuna göre biz de umumî olarak bu hastalıkların ve sirayet yollarının birer hülâsalarını yapacağız. Evvelce hastalıkların umumiyetle sirayetle havanın mühim bir rol oynadığı bilhassa sisli ve rutubetli havalarda etrafta uçuşan bazı maddelerden ileri geldiği zannedilirdi. Halbuki tetkikat neticesinde havarım mikrolardan kısmen azade olduğu herkesin bildiği üzere güneşli ve kuru havalarda mikrobun Yaşama ömrünün az olduğu ve ölüme mahkûm bulunduğu hepimizin bilgileri meyanındadır. İşte uçuşan bu toz tanecikleri. üzerinde bulunan mikroların ölmeyenleri veyahut karanlık ve rutubetli bir yerde hayatiyetini muhafaza edenleri rüzgârlar vasıtasıyla ya teneffüs cihazımızdan yahut gidip yiyeceklerimizin üzerine konarak ve bu yiyecekleri Yiyerek hazım cihazımızdan içeriye girerler. Giren her mikrop o şahsın uzviyetinde hemen hastalığı tevhit etmez, onun da bazı şartları vardır. Şöyle ki: Aynı miktar mikrop iki şahsın uzviyetine girdiği zaman bunlardan birisi çok kuvvetli, sıhhatli bir kimse, diğeri de zayıf, cılız bir kimse olsa tabiidir ki zayıf ve mukavemetsiz kimsede bu hastalığa yakalanmak istidadı daha fazla olur. Yahut giren mik-

robun hastalık yapma kuvvetinin çok veya az olmasına da bağlıdır. Zayıf, kuvvetsiz mikropların hastalık yapma kudreti de azdır. Bu esasa göredir ki zayıflatılmış mikroplarla uzviyeti idmanlaştırmak suretiyle o mikroba karşı vücutta muafiyet cisimleri hazırlamak esasları kurulmuş ve aşılar bundan çıkmıştır.

Sirayeti ağız veya barsak yolu ile vücuda gelen hastalıkların bulaşmasında suda ve gıdada bulunan tifo (karahumma), paratifo, dizanteri ve sırası geldikçe bahsedeceğimiz mikroplar vardır. Bulaşık maddeler suya umumiyetle hasta kimselerin veya bu mikrobu vücutlarında taşıyanların (portör) pislikleri ve dışküarı ile beraber karışır, süttten hasıl olma tifo ve kızıl salgınları sık sık görülen hâdiselerdir.

Süt ve yenecek şeylere mikrop umumiyetle portörlerin ve hastalığın ilk devrelerinde bulunan kimselerin ellerinden, veya yenilecek şeylerin civarında aksırmak,, öksürmek ile de bulaşır. Sinekler ve diğer haşereler de süt ve yiyeceğe bacakları ve kanatları ve salyalarıyla taşıdıkları mikropları ekmek suretiyle hastalığı bulaştırmağa vasıta olurlar.

Mutfak alât ve edevatı, ağıza sokulan kalemler, kenarı kemirilmiş gıda parçaları, bilhassa bu gibi şeylerle yakinen temas eden çocuklar için çok mühimdir. Yüz havlusu ve su bardağı da bu kategoriye dâhildir.

Hastalıklar öpüşme veya bilvasıta temas ile geçebilir. Meselâ öksüren ve öksürdüğünde elini ağzına götüren ve mikrop çıkartan veremlinin elini sıkırmakla veya el sıkıldıktan sonra sıkın adamın elini alıp ağzına götürmekle mikrobu kendine aşılar. Bazı hastalıklar için cinsi münasebetler de aşılama hususunda en mühim bir âmil-' dir.

Dedik ki haşerat birçok hastalıkların sirayet vasıtasıdır. Meselâ sıtma, sarı humma, dank sivrisineklerle sirayet eder veya veba farelerden ve diğer kemirici hayvanlardan gelen pireler vasıtasıyla bulaşır. Tifüs insan bitinden geçer.

Burun ve boğaz ifrazatından bulaşan hastalıkların en mühimleri şunlardır: (Verem, kuşpalazı, difteri, kızamık, kızıl, boğmaca öksürüğü, menenjit, çiçek, su çiçeği, zatürree, grip, anjin vesaire...)

Haşerat vasıtasıyla bulaşanların en mühimleri de şunlardır: (Sıtma, sarı humma, dank, tifüs, veya uyku hastalığı vesaire....)

Karasinek ile bulaşanlar da vardır ki sırası gelince bahsedeceğiz. Şimdi yukarıda da söylediğimiz veçhile hastalıkla mücadele etmek için, evvelâ bunları taşıyan hayvanları yoketmek ve bunlarla, mücadele etmek zarureti vardır. Bugün için elimizde mevcut vasıtalarla hastalığın müsebbibi olan âmilleri ortadan kaldırmak kaabildir. Fakat muvafık bir şekilde sıhhi tertibat almak icabeder.

Şöyle ki konumuza esas olacakları aşağıda yazılı olduğu üzere ele alalım:

- 1 — Lâğım meselesi,
- 2 — Su temini ve suyun evsafı, muamele görmesi, korunması,
- 3 — Süprüntü toplanması,
- 4 — Sivrisineklerin imhası,
- 5 — Sineklerin imhası,
- 6 — Kemirici hayvanların imhası,
- 7 — Gıdaların bakım tarzı,
- 8 — Evlerin havalandırılması ve ziyası vesaire.

Evvelâ sudan bahsedelim:

Suyun Umumi Evsafı

Menba suyu deyince ilk defa hatırıma pınar, kuyu, arteziyen kuyusu gibi bir yerden çıkan sular gelir. Yağmurlar umumiyetle yağdığı yerin evsafına göre topraktan süzülür. Balçıklı ve killi arazide göller ve gölcükler yapar, kumlu araziye tesadüf edince hemen yüzde sekseni yer altına sızar. Süzülen bu sular umumiyetle yer altında kaybolmaz, muhakkak bir istikamete doğru yer altında bir cereyan tesis eder. Süzülme için arazi satınının.

meyline, yağmur yağma nisbetine, havanın derecei harareti ve toprak cinsine tâbidir. Toprağın cinsi en mühim âmildir. İşte nüfuz kaabiliyeti olan topraktan sızan su yer altında birikir, sonra yerin meyline göre bir cereyana tâbi olarak uzak bir mahalden seviye farkı bularak ya bir kayalık arasından, ya bir toprağın içinden yerin yüzüne çıkar ve bir menba teşkil eder.

Yahut bazı mıntakalarda sızan sular iki killi tabaka arasında mahsur kalır, bir boru ile delmek suretiyle arteziyen kuyuları tesis edilir.. İşte bu sular iyi evsafı haiz hem şehirlerde, hem de köylerde kullanılan sulardır. Şimdi kumlu veya yumuşak toprakta yerleştirilmiş olan borular, civardaki lâğım çukurları veya boruları vasıtasıyla pislenebilir. Umumiyetle arazinin çatlak ve yarık olduğu kireç, taş bulunan mıntakalarda bu pislik, uzun mesafelere kadar gidebilir. Kuyu ve pınarlar bu şekilde pislenebildiği gibi dökülen kirli sularla veya kap daldırarak, daldıran portörlerin elleriyle veya hayvan pislikleri vasıtasıyla de kirlenebilir . Ve bu vasıta ile'tifo, dizanteri, kolera ve paratifoya yakalanılır ki böyle bir menbadan veya suyu kullanan bir köy halkı arasında sür'atle hastalık intişar eder. İşte bu su bir menba suyu halinden çıkmış, bir hastalık menbaı haline gelmiştir.

Memleketimizin muhtelif mıntakalarmda kaymakamlık eden arkadaşlarımızın şu hususu da nazarı dikkatlerine arz etmek isterim ki, mesela köyün birisine gittikleri zaman o köy halkının boğazlarının ön tarafında büyük şişlikler görürler. Buna guatr diyoruz. İşte bunlarda vücudun gıda veya su vasıtasıyla kâfi iyot alamamasından ileri geldiği hakkında bazı deliller vardır. İnsanların kullandıkları sulardaki iyot miktarının az bulunduğu bazı mıntakalarda guatr'ın fazla bulunması insanı bu fikre imale eder. Avrupada birçok memleketlerde bu gibi hâdiseler karşısında suya veya kullanılan tuzlara iyodür dö sodyum katılmak suretiyle guatr'ın azaldığı görülmüştür. Tabii bu usulü tatbiki imkân olmadığından hekim tarafından bu kimseye damla halinde verilir.

Hekimi bulunduğum Bakanlığımızın burada çalıştığım on yıl zarfında birçok kazalardan tahlil edilmek üzere bakan emrine gönderilen ve tahlile gönderilmek üzere bana havale edilen suların hiç birisi tahlil yerlerinin istediği ve kabul edilen usule uygun bir şekilde alınmadığı için maalesef geriye iade edilmek zarureti hasıl olmuştur. Binaenaleyh burada suların kimyevî ve hikemî evsafından da bahsetmek lüzumunu hissettim.

Suyun basit kimyevî tahlili: Bunu iki şekilde mütalâa ederiz. Birisi gayri uzvî madenleri gösteren alelade tahlil, diğeri de sıhî kalite hakkında fikir verebilen bazı maddelerin bulunmasına yarayan sıhî kimyevî bir tahlildir. Şehir suyunu ve sanayide kullanılan suları tasfiye etmek veya acılığını gidermek için kullanılması icap eden bazı maddelerden burada bahsedecek değiliz. Bir de suyun sıhî ve kimyevî tahlili vardır ki bu da suyun bula- şıklık derecesini bakteriyolojik olarak tahlilden ibarettir. Meselâ suda klorür dö sodyumun fazla miktarda bulunması lâğımın o suya karıştığı fikrini bize verir.

Suda B. Coli denilen mikrobun mevcudiyeti de bakteriyolojik tahlil ile anlaşılır. Bunu aramaktaki maksat da lâğım veya abdesthane pisliğinin bu suya karıştığını bize gösterir ve bu bize daha kat'î bir netice sağlar.

Gerek kimyevî ve gerekse bakteriyolojik tahlil sonu kuyunun ve herhangi bir menbam etrafının tetkikini icap ettirir. Şöyle ki, buraya yakın bir lâğım çukuru veya akan bir pislik mecrası mevcut mudur? Hattâ lâğım çukuru kuyudan 60 metre uzakta bile olsa, o kuyunun suyunu tahlil etmek mutlaka lâzımdır. Bir şehrin sıhhat işleriyle alâkadar olan müessese bu suları sık sık tahlil ettirir ve B. Coli aratırlar. Eğer görülürse, bu pislik menbai yokedir. Eğer bu pislik menbai keşfedilemiyor ve mâni olunamıyorsa su muameleye tâbi tutulur.

Çiftliklerde ve köylerdeki alçak kuyuların ekserisinin pislendiğini görürüz. Sebep, muhit ve etraftan karışan mevaddır.

Halbuki tamamıyla sâf olan su lezzetsiz, kokusuz ve renksizdir. Alçak kuyularda koku dipteki durgunluktan ve hayvan ölülerinin bulunmasından yahut diğer çökmüş maddelerden ileri gelir. Derin kuyu sularındaki kokunun en mühimi kükürt asidi olmak üzere erimiş gazlerden ileri gelir. Yer üstündeki veya su depolarındaki sularda dipteki durgunluk kokuya sebep olur ve su sathının güneşe maruz bırakılmaması ufak organizmaların neşvünema bulmasını intaç eder.

O halde suyu temizlemek, fena koku ve tortuyu ortadan kaldırmak için şunlara riayet etmek icabeder. Şehirlerde,

- 1 — Tersip havuzları,
- 2 — Yavaş süzen kum filtreleri,
- 3 — Çabuk süzen filtreler,
- 4 — Mihaniki filtreler,
- 5 — Havalandırma,
- 6 — Klor gazı geçirmek,
- 7 — Ozon geçirmek.

Evler için en iyisi kaynatmaktır. Yahut iyot mahlûlünü suya dökmektir. (Bir litre suya 2 - 4 damla tentürdiyot dökerek yarım saat bir kenarda bekletmektir) veyahut, (çarşıda satılan kireç kaymağından bir litre suya bir çay kaşığı, eğer 45 dakika bekletmek suretiyle ağız kapalı koyu renkli şişelerde satılan kireç kaymağından olursa 5 - 7 litre suya bir çay kaşığı kireç kaymağı dezenfekte etmeye kâfidir.)

Ev filtreleri ile süzülen hallerde mikrop bulunmuştur. Bu filtreler ancak kireci süzer. Fakat mikrobu geçmesine mâni değildir.

İşte onun, içindir ki çiftlikler ve tek mesken halinde olan yerlerde kullanılan suların çoğu kuyu suları olduğu için bilhassa köylerde bu suların korunması lâzımdır. Bilhassa yukarıda söylediğimiz şartlara riayetle beraber kuyularla helâlar arasındaki mesafeye ve arazinin meyline ehemmiyet vermek ve böylelikle pislenme tehlikesini asga-

ri ihtimale indirmek lâzımdır. Arada sırada kuyunun suyunu çekerek mümkün mertebe boşaltmak ve içerisini temizletmek icabeder. Kuyunun etrafını behemahal iyice örülmüş tuğla, taş veya beton bir bilezik halinde yerden bir metre yükseğe kaldırmak ve üstüne mahfazalı güzel bir kapak ilâve etmek şarttır. Eğer böyle bir kuyunun suyunu boşaltarak temizlemek imkânsızlığı olursa kireç kaymağı ile dezenfekte edilir, umumiyetle 350 gram kadar kireç, kaymağı, ne miktar su olursa olsun dezenfekte etmeğe kâridir.

O halde böyle kuyuların içerisine pislik karışmasına sebep olan en mühim kusur su geçebilen duvarın esasındadır. Ekseriyetle içinde su duracak depolar fena harçla örülmüş yer üstündeki suların veya alçakta olan yer altı suyunun sızmasına müsait tuğla ile yapılır. Tuğladan yapılan depoların içine hariçten su sızabileceğini daima düşünmek lâzımdır. Böyle depoların çatlamasına mani olmak için betonarme yapılmalıdır. Suyun taşacağını düşünerek bir boru ile ve ağzına bir süzgeç koymak suretiyle harice bağlamalıdır. Kafiye lâğım borularına raptetmemelidir. Zira lâğımın da taşacağını akla getirerek oradan kuyuya' veya depomuza akabilir.

Suyu havalandırmak şarttır. Bunun için 5 - 8 santim kutrunda boruyu damdan yukarıya kadar uzatarak ağzını aşağıya doğru kıvrırmak ve bir süzgeç takılmalıdır.

Bu şekilde süzgeçten içeri haşerat girmemiş olur. Umumiyetle böyle kuyuların veya depoların lâğımlardan behemahal 30 - 60 metre mesafede olmalıdır.

İşte bu şekilde itina edilen sular içmeye ve kullanılmaya sâlih sulardır.

BİR TEZİN MÜDAFAASI

Yazan:
İzzet ÖRS

Bundan 12 sene evvel bir arkadaşla birlikte çıkardığımız (Mer i •ve Mülga Kanunlar Kılavuzu) adlı eserin mukaddemesinde de arzulunduğu veçhile - kanun numaralarının yükselmesi endişeyi mucip bir hal değildir. - tezini ileri sürmüştük.

Bu iddiayı ispat edici mahiyette bulunması itibariyle de Türkiye Büyük Millet Meclisinin sekizinci döneminin üçüncü oturumunda kabul edilen kanunların kaldırdığı veyahut değiştirdiği kanunlara ait aşağıdaki fihrist tanzim olundu:

Bu fihristin tetkikinden de anlaşılacağı veçhile Büyük Millet Meclisinin bir oturumunda çıkan (181) âdet kanunla (156) adet kanun ortadan kaldırılmıştır.

Sene sonlarında resmî gazetede o sene içinde çıkan kanun, karar, tefsir, karamname vesair hususa ta ait bir fihrist neşrolunur Bu fihristin de hangi tarihli ve numaralı resmî gazetelerde bulunduğunu gösterir tablo aşağıya konmuştur:

Tarihi	No.su	Tarihi	No.su
10, Temmuz/1930	1542	28/Teşrinievvel/940	4649
20/Ağustos 1931	1878	31/ Teşrinievvel/941	1946
1/Eylül 1932	2189	28/Teşrinievvel/942	5245
11 /Teşrinisani/933	2589	28/Teşrinievvel/ 943	5543
3/Teşrinievvel/934	2842	31 /Teşrinievvel/944	5844
7/Teşrinisani/935	3150	31 /Ekim,1945	6155
3/Teşrinisani/936	3149	31/Ekim 1946	6416
1/Teşrinisani/937	3747	31/Ekim/1947	6742
31/Teşrinievvel/938	4050	28/Ekim 1948	7041
31/ Teşrinievvel/939	4349		

Bu tabloya bakılınca henüz intişar etmediği için 1949 yılı fihristine ait resmî gazete tarih ve numarasının konmadığı görülür.

Fihristimiz de kanunlara mâtûf olmak üzere işbu noksanı tamamlamaktadır.

Bu fihristler elde mevcut oldukça hiç bir memur arkadaşın kanun numaraları ne kadar yükselirse yükselsin endişeye düşmesine bir sebep kalmaz. Zira bunlardan hangi kanunların ortadan kalktığı ve hangilerinin tatbik sahasında olduğu yüzde yüz tesbit edilebilir. Memuriyeti icabı eline gelen bir mevzua müteallik kanunla ilgili bütün kanunları bulabilir.

Gerek kanunları aramayı kolaylaştırmak ve gerekse doğrudan doğruya mer'î ve mülga kanunları göstermek için hususî teşebbüslerle de birtakım fihristler çıkarılmıştır.

Hülâsa: Bunlar üzerinde birazcık meşgûl olmakla bütün memur arkadaşlarımın ve hattâ halkımızın kanun numaralarının yükselmesinden dolayı bir üzüntüleri varsa bu da giderilmiş olacaktır.

Büyük Millet Meclisinin sekizinci döneminin üçüncü oturumunda son olarak kabul buyurulan kanun 5442 numaralı İ! İdaresi Kanunudur. Bu kanunun 68 inci maddesine muhalif bütün hükümler ortadan kaldırılmış olduğundan mevcut teşkilât kanunlarında ve tüzüklerindeki muhalif hükümler de ayrı bir tetkik mevzuu olarak ele alınmıştır.

Kanun No: 5442
“ adı: İl İdaresi Kanunu

Kaldırdığı Kanunun

No. Su	Adı
1426	Vilâyetler İdaresi Kanunu
1851	V.İ.K.nun bazı maddelerinin tâdili hak. kanun
1965	26.No.lu kanunun 14 üncü maddesinin B fıkrasından kaza mal müd. tâbirinin tayyî hak. kanun
3001	V.İ.K. nun 2 nci ve 71 inci maddelerini değiştiren kanun
3451	V. i. K. nun 2 nci ve 71 inci maddelerini değiştiren 3001 sayılı kanunun 1 inci maddesini tâdil eden kanun
3758	V.İ.K. nun 62 nci maddesine bir madde ilâvesine dair kanun
4008	V. İ. K. nun 5 inci maddesinin tâdili hakkında kanun
4025	V.İ.K. nun 2 nci ve 71 inci maddelerini değiştiren kanun
4438	V.İ.K. nun 58. inci maddesinin değiştirilmesi hak. Kanun

No: 5441
Adı: Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkında Kanun

Eklendiği Kanun :

4450 Devlet Konservatuvarı ve Riyaseti Cumhur Flârmonik Orkestrası mütedavil sermayesi kanunu

No: 5440
Adı: Memur ve hizmetlilerden mal beyannamesi alınması hakkında kanun

No: 5439
Adı: Memurin kanununa ek kanun

Eklendiği Kanun:

788 Memurin kanunu

No: 5438

No. su Adı

Adı: Tekke ve zaviyelerle türbelerin kaldırılmasına ve türbedarlıklar ile birtakım Unvanların men ve ilgasına dair olan 677 No.lu kanunun 1 inci maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında kanun

Eklendiği Kanun:

677 Tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklar ile birtakım Unvanların men ve ilgası hak.
Kanun

No: 5437

Adı: Albay İsmail Hakkı Seskir'in hükümlü olduğu cezanın affı hakkında kanun

No: 5436

Adı: Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ekonomik iş birliğine dahil memleketlerle borçlanma yardımı ve ödeme anlaşmaları akti için hükümete yetki verilmesi hakkında kanun

Eklendiği kanun :

677

No: 5435

Adı: Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun

Değiştirdiği Kanunun

765 Türk Ceza Kanununun 15. 19, 24. 76, 141, 142, 163, 189 264, 265, 54 9 uncu maddelerinin değiştirilmesi

Bu kanunun kaldırdığı kanunun

222 Cezaî nakitlerini beş misline iblâğı hakkında kanun

No: 5434

Adı: Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı

Bu kanunun kaldırdığı kanunun:

No. su	Adı
551	zabitan ve efradı ailelerine maaş tahsisi hakkında kanun
900	Bil'umum askerî malûllerin terfihi kanunu Tekâüt maaşı ile muallim ve müderrislik, doktor, eczacı, baytar, mühendis ve kondoktörlik maaşlarının bir zat uhdesinde içtima edebileceğine dair kanun
1122	Bil'umum askeri malûllerin terfihine dair olan 8 Şubat 1341 tarih ve 551 numaralı kanunun 7 nci maddesine bir fıkra ilâvesi ile II nci maddesine merbut cetvelde bazı tâdilât icrasına dair kanun
1165	İtalya, Balkan Harpleri ile Harbi Umumide düçarı malûliyet olanların istiklâl muharebatma iştirâk edenlerin 8 Şubat 341 tarihli ve 551 numaralı kanundan istifadeleri hakkında kanun

5434 Sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanunu ile kaldırılan kanunun:

1330	Evkaf, şehremaneti ve Ziraat Bankası memurlarının tekaüt maaşlarına dair kanun
1683	Askerî ve mülkî tekaüt kanunu
1746	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 47 inci maddesine bir fıkra tezyifine dair kanun
1842	Diyanet İşleri Reisliğinin 1683 No.lu tekaüt kanununun 3 üncü maddesinin mülkî memurlara ait olan kısmının (a) fıkrası hükmünden istisnasına dair kanun
1977	1683 numaralı askeri ve mülkî tekaüt kanununun 4 üncü ve 6 nci maddelerinin tâdili hakkında kanun
2026	7 Haziran 1336 tarih ve 7 No.lu kanuna müzeyyel kanun
2071	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 53 üncü maddesinin tâdiline ve mezkûr kanuna bir muvakkat madde ilâvesine dair kanun
2097	Vilâyet hususî idarelerinden maaş alan memur ve muallimlerin teküt maaşları hakkında kanun
2169	Dahiliye memurlarından bir kısmının tahdidi sinlerine dair kanun
2190	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 55 inci maddesinin, tâdili hakkında kanun

No.su	Adı
2264	İstanbul mahalli idaresi ile Ankara merkez Belediyesi memurları tekaüt kanunu
2324	788 No.lu memurin kanununun 75 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun
2348	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun tahlisiye umum müdürlüğü memurlarına dahi teşmili hakkında kanun
2388	Polis mensuplarının yaş hadlerine dair kanun
2454	Devlet demiryolları ve limanlar işletme umumî idaresi memurları tekaüt sandığı kanunu
2509	1683 No.lu kanunun 21 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair kanun
2543	Tekaüt kanununa bir madde ilâvesi hakkında kanun
2636	Memurin kanununun 75 inci maddesine bir fıkra ilâvesine dair olan 2324 sayılı kanuna bir fıkra ilâvesine dair kanun
2662	2454 No.lu kanunun 8 inci maddesinin 3 üncü fıkrasını değiştiren kanun
2904	Devlet demiryolları ve limanları işletme umumî idaresi memurları tekaüt sandığı hakkındaki 2454 sayılı kanuna ek kanun
2921	İnhisarlar Umum Müdürlüğü tekaüt sandığı kanunu
2936	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun bazı maddelerinin tâdiline ve bazı maddelerine fıkra eklenmesine dair kanun
2941	Askerî ve mülkî tekaüt kanununa ek kanun
2945	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun tahlisiye umum müdürlüğü memurlarına dahi teşmili hakkındaki 9 Kânunuevvel 1933 tarih ve 2348 sayılı kanuna ek kanun
2969	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 45 inci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun
3028	Askerî ve mülkî tekaüt kanununa bazı hükümler eklenmesine dair kanun
3048	Denizyolları ve akay işletmeleri ile fabrika ve havuzlar teşkilâtı hakkındaki 2248 numaralı kanunun 15 inci maddesine ek kanun
3066	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 2 nci maddesinin değiştirilmesine dair kanun

No. su	Adi
3079	Subay ve askeri memurların tekaüdü için rütbe ve sınıflarına göre tâyin olunan yaşları bildiren kanun
3107	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 8 ve 50 nci maddelerine fıkralar eklenmesine dair kanun
3137	Denizyolları ve akay işletmeleri ile fabrika ve havuzlar idaresi memur ve müstahdemleri tekaüt kanunu
3255	Askeri ve mülkî tekaüt kanununa ek kanun
3286	Askeri ve mülkî tekaüt kanununun 69 uncu maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun
3297	Askeri ve mülkî tekaüt kanununun 18 inci maddesinin değiştirilmesine dair kanun
3337	Askeri ve mülkî tekaüt kanununun 48 inci maddesini değiştiren kanun
3360	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 3 üncü maddesini değiştiren kanun
3549	Askeri ve mülkî tekaüt kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun
3575	Askerî fabrikalar tekaüt ve muavenet sandığı kanunu
3886	Vilâyet hususî idarelerinden maaş alan memur ve muallimlerin tekaüt maaşları hakkındaki 2097 sayılı kanuna ikinci bir muvakkat madde ilâvesine dair kanun
3937	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 66 ncı maddesi ile 67 nci maddesine eklenmiş fıkraların değiştirilmesi hakkında kanun
3977	Hatay Hükümetinden devrolunan mütekait ve yetimlerin aylıkları hakkında kanun
4001	Devlet demiryolları ve limanları işletme umumî idaresi memurları tekaüt sandığı hakkındaki 2454 ve 2904 sayılı kanunlara bazı hükümler eklenmesine ve bu kanunların bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun 4034 Dahiliye memurlarından bir kısmının tahdidi sinlerine dair kanunun 2 nci maddesinin değiştirilmesi hak. kanun
4056	Askerî ve mülkî tekaüt kanunun 61 inci maddesinin tâdiline ve bu kanuna bazı maddeler ilâvesine dair kanun
4067	Askerî ve mülkî tekaüt kanunun 4 üncü maddesinde yazılı cetvelin değiştirilmesine dair kanun

No. su	Adı
4085	Belediyeler ve bunlara bağlı müesseseler ve belediyeler bankası memurları tekaüt sandığı teşkilâtına dair kanun
4188	Askerî fabrikalar tekaüt ve muavenet sandığı hakkındaki 3575 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren kanun
4222	İktisadî devlet teşekkülleri memurları tekaüt sandığı hakkında kanun
4295	Askerî fabrikalar tekaüt ve muavenet sandığı hakkındaki 3575 sayılı kanunun 36 ncı maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna bir muvakkat madde eklenmesine dair kanun
4298	Eşkiya müsademesinde malûl olanların 3656 ve 4222 sayılı kanunların 24 ve 21 inci maddelerinden istifade etmeleri hakkında kanun
4346	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 39 uncu maddesinin değiştirilmesine dair kanun
4369	İnhisarlar umum müdürlüğü tekaüt sandığı kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun
4380	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 2 nci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki 3066 sayılı kanunun 2 ve 3 üncü maddelerinin tâdiline dair kanun
4463	Askerî ve mülkî tekaüt kanunuma ek 3255 sayılı kanuna ek kanun
4477	İktisadî devlet teşekkülleri memurları tekaüt sandığı hakkındaki 4222 sayılı kanuna ek kanun
4526	Bilumum askerî malûllerin terfihine dair 551 sayılı kanunun II nci maddesine bağlı emraz cetveline bir fıkra ilâvesi hakkında kanun
4540	Hatayın ilhakı dolayısıyla açıkta kalan memurlara verilecek tekaüt aylığı ve tazminat hakkında kanun
4546	Askerî ve mülkî tekaüt kanununun 46 ncı maddesini değiştiren kanun
4594	Belediyeler ve bunlara bağlı müesseseler ve belediye-

No. su	Adı
	ler bankası memurları tekaüt sandığı teşkiline dair olan 4085 sayılı kanuna ek kanun
4640	Devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğü tekaüt sandığındaki kanuna ek 4001 sayılı kanuna bir muvakkat madde eklenmesine dair kanun
4765	Subay ve askerî memurların tekaüdü için rütbe ve sınıflarına göre tâyin olunan yaşları bildiren 3079 sayılı kanuna ek kanun
4778	Devlet ekonomi kurumları memurları emekli sandığı halindeki 4222 sayılı kanunun 15 inci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun
4867	Devlet denizyolları ve limanları işletme genel müdürlüğü memurları emekli sandığı hakkındaki 3137 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı maddeler eklenmesine dair kanun
4913	Belediyeler ve bunlara bağlı müesseseler ve iller bankası emekli sandığı kurulmasına dair olan 4085 sayılı kanuna ek kanun
4923	Belediyeler ve bunlara bağlı müesseseler ve belediyeler bankası memurları tekaüt sandığı teşkiline dair olan 4085 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun
5094	Askerî fabrikalar tekaüt ve muavenet sandığı kanununda bazı değişiklikler yapılmasına ve bu kanuna geçici bir madde eklenmesine dair kanun
5101	Polis memurlarının yaş hadlerine dair olan 2388 sayılı kanunun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun
5191	Hizmet süreleri emekli ve yetim aylığı bağlanmasına elverişli olmayan subay ve askerî ve mülkî memurlarla bunların yetimlerine bir defaya mahsus olmak üzere verilen paraların vergiye tâbi tutulmaması hakkında kanun

Bu kanunun kaldırdığı nizamname:

1306 tarihli idareî mahsusa memurları tekaüt nizamnamesi

Bu kanunla aşağıda yazılı kanunların hıızalarında gösterilen madde, fıkrâ ve hükümleri kaldırılmıştır:

Kanunun No. su	Adı	Kaldırılan Madde, fıkra ve hüküm
147	Mektebi harbiyeden ba- Ş a h a d e t n a m e neşet edenlerin kıta- ta sureti tevzii ve istih- damları hakkında ka- nunu muvakkat	7 nci maddesinin emeklilik işlerine matuf hükmü
172	Bahriye efrat ve küçük zabitanı ile gedikli za- bitanı kanunu	22 ve 25 inci maddeleriyle 20, 21,23 ve 24 üncü maddelerinin emeklilik hususlariyle ilgili hükümler
Tahsisatı fevkalâde karar- Namesi		Erat ve askerî okullar öğ rencilerinin aylıklarının tah sisatına ait olanlar dışında kalan hükümler
788	Memurin kanunu	37 ve 75 inci maddeleri ile 77- nci. maddenin emekliye ayır maya ait hükmü ve müzeyyel maddesi
912	Ordu, bahriye, jandarma zabitan ve memurini hak. Kanun	3,10 ve 12 nci maddeleri ile 1278 sayılı kanunla değişik 5 inci maddesinin emekliye ayırmaya ait hükümleri
1050	Muhasebei umumiye ka- nunu	60 inci maddesi ile 47, 48, ve 138 inci maddelerinin bu ka- nuna uymayan hükümleri
1108	Maaş kanunu	13 üncü maddesinin bu kanu- na uymayan hükmü ile 20 nci maddesinin emekli aidatına ilişkin hükmü
1144	Salgıç, zabitan ve ef- radına verilecek zamanın hakkında kanun	5 inci maddesi
1154	Hariciye Vekâleti me- murin kanunu	11 inci maddesi
1324	Damga resmi kanunu	32 nci maddesinin 12 nci ve 3478 sayılı kanunun 10 uncu maddesi., ile değişik 23 üncü fıkraları

No. su	Adı	Kaldırılan Madde, fıkra ve hüküm
1453	Zabitan ve askerî memurların maaşatı hakkında kanun	7 nci maddenin emekliliğe ait hükmü
1613	Büyük Millet Meclisi âzasının tahsisat ve harcirahları hakkında lacak kanun	3 üncü maddesinin emekli aylığının hesabında esas tutu aylığa ait hükmü
1626	11 Ağustos 1325 tarihli askerî tekaüt ve istifa , kanununun muaddel maddesinin tâdiline dair kanun	Muvakkat maddenin son fıkrası 15 inci maddesi
1702	İlk ve orta tedrisat müallimlerinin terfi*ve tecziyeleri hakkında kanun 1851 Vilâyetler idaresi kanununun bazı maddelerini muadil kanun	29 uncu maddesinin emekliliğe ait hükmü
1851	Vilâyetler idaresi kanununun bazı maddelerini muadil kanun	3 üncü maddesinin son fıkrası
1920	Gümrük memurlarından vazifei memuresini sui-istimal edenler ile vazife veya mesleklerinde kendilerinden istifade edilmeyenler hakkında yapılacak muameleye dair kanun	1 ve 2 ncı maddelerinin emekliliğe ait hükümleri
2159	İnhisarların idaresi hakkındaki 1660 numaralı kanuna müzeyyel kanun	7 nci maddesi
2218	Denizyolları A. K. A. Y işletmeleri ile fabrika ve havuzlar teşkilâtı hakkında kanun	15 nci maddesi
2467	İstanbul Üniversitesinin muvazenei umumiyyeye alınmasına dair kanun	8 inci maddesinin emekliliğe ait hükmü
2514	Divanı muhasebat kanunu	2 nci ve 73 üncü maddeleri ile 11 inci maddesinin bu kanuna uymayan hükmü
2550	Kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki 19 18 sayılı kanunun 57 ve	3 üncü maddesinin emekli dul ve yetim aylıklarına ve tazmi nata ait hükümleri

No. su	Adı	Kaldırılan Madde, fıkra ve hüküm
	60 ıncı maddelerini de- ğiştiren ve bu kanuna bir madde ekleyen kanun	
2556	Hâkimler kanunu	69 uncu maddesi ve 79 uncu maddesinin (d) fıkrası ve 80 inci maddesinin emekliliğe ait hükmü
2658	Memurin kanununa ekli Kanun	1 inci maddesinin emekliliğe ayırmaya ait hükmü
2871	Arazi ve bina vergileri ile bunlardan alınacak İktisadî buhran vergi- sinin vilâyet hususî idâ- resine devri hakkındaki kanun	14 üncü maddesi
2919	Memurin kanununun bâ- zı maddeleri ile buna müzeyyel olan 1777 sa- yıılı kanunun 3 üncü maddesinin tâdili hak- kında kanun	3 üncü maddesinin emekliye ayrılma ve ayırmaya ve e- meklilik hususlarına ait hük- mü
2996	Maliye Vekâleti teşkilât ve vazifeleri hakkında kanım	Geçici 3 üncü maddenin emek- liye ayırma ile ilgili hükmü
2997	Tapu ve kadastro umum müdürlüğü teşkilât ve vazifeleri hakkında ka- nun	Geçici 1 inci maddesinin emek- liye ayırma ile ilgili hükmü
3007	Kültür Bakanlığına ba- ğlı ertik okulları öğret- menleri hak. kanun	2 nci maddesinin emekliye ayırma ile ilgili hükmü
3017	Sıhhat ve içtimai mua- venet vekâleti teşkilât ve memurin kanunu	81,82,85 cı 86 ncı maddeleri
3023	İstanbul ve İzmir liman- larının sureti idaresi hakkında kanun	22 nci maddesi
3045	Cumhurbaşkanlığı fılâr- monik orkestrası teş- kilât ve orkestra men- suplarının terfi ve tezci- yeleri hakkında kanun	11 inci maddesinin emekliye ayırma ile ilgili hükmü

No. su	Adı	Kaldırılan Madde, fıkra ve hüküm
3201	Emniyet teşkilât kanunu	56 ncı maddesinin son bendi
3202	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası kanunu	ile 57 nci maddesi 55/69 uncu maddeleri ile 70- inci maddesinin 3, ve4, bent- leri
3204	Orman Umum müdür- lüğü teşkilât kanunu	3 üncü maddesinin 2 nci bendi
3207	İlk tedarikat müfettişleri- nin muvazenei umumiye içine alınmasına dair kanun	5 inci maddesinin emekliliği ait hükmü
3424	Devlet hava yolları u- mum müdürlüğü teşkiât kanunu	3 üncü maddesinin emekliliğe ait hükmü
3433	Askerî hasta bakıcı hem- şireler hakkında kanun	8 nci maddesi
3460	Sermayesinin tamamı devlet tarafından veril- mek suretiyle kurulan İktisadî teşekküllerin teş- kilâtı ile idare ve müra- kabeleri hakkında kanun	Muvakkat maddenin (e) bendi
3485	Hava sınıfı mensupları- na verilecek zamlar ve tazminler hakkında ka- nun	11 nci maddesi ile 5131 sayılı kanunla değişik 12 nci mad- desi
3486	Denizaltı sınıfı mensup- larına verilecek zamlar ve tazminler hakkında kanun	9. ve 10 uncu maddeleri
3492	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanu- nunun bazı hükümleri- nin değiştirilmesi hak- kında kanun	6 ncı maddesi
3613	Münakalât Vekâleti teş- kilât ve vazifelerine dair kanun	3 üncü maddesinin deniz yolla- rı ve limanları emekli sandığı- na ait hükmü
3633	Devlet denizyolları ve devlet limanları işletme umum müdürlüklerinin ve vazifelerine dair kanun	17 ve 18 inci maddeleri

No.su	Adı	Kaldırılan Madde fıkra ve hüküm
3653	Yalova kaplıcalarının işletmesi ve kaplıcaların inkişafı işlerinin sıhhat ve ictimai muavenet ve-kâletine bağlı hükmî şahsiyeti haiz bir teşekküle devri hakkında kanun	14 üncü maddesinin emekliye ait hükmü
3656	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanun	24 üncü maddesi
3779	Gedikli erbaşların maaşlarının tevhit ve teadülüne dair kanun	11 inci maddesi
3835	Askerî ve mülkî tekaüt kanununda bazı değişiklikler icrasına ve vatani hizmet tertibinden verilen maaşlara zam yapılmasına dair kanun	Vatani hizmet tertibinden bağlanan maaşlara zam yapılması hakkındaki 2 nci maddesi dışında kalan hükmü
3944	Gümrük muhafaza ve muamele sınıfı memurları teşkilâtı hakkında kanun	5 inci maddesi ile 13 üncü maddesinin emekliye ayırma ile ilgili hükmü
4060	G 5 faizli hazine tahvil-leri ihracına dair kanun	2 nci maddesinin bu kanunun geçici 2,3 ve 5 inci maddelerinde geçici olarak çalışmaları kabul edilenler dışında kalan emekli sandıklarına ait hükmü
4157	Posta-telgraf ve telefon idaresinin biriktirme ve yardım sandığı hakkındaki kanun	1 inci maddesinin B ve C fıkralarının bu kanuna uymayan hükümleri
4161	Maaş kanununa ek kanun	9 uncu maddesi ile bu kanuna uymayan hükümleri
4274	Köy okulları ve enstitüleri teşkilât kanunu	65 inci maddesi
4454	Posta - telgraf ve telefon işletme umum müdürlüğü teşkilât ve vazifeleri ve memurları ka-	50 nci maddesi ile 41 inci maddelerinin emeklilik ile ilgili hükmü

Kaldırılan Madde, fıkra ve hüküm

14 üncü maddesinin emekliye ait hükmü

24 üncü maddesi

No.su	Adı	Kalkdırılan Madde fıkra ve hüküm
4459	Köy ebeleri ve köy sağılık memurları teşkilâtı yapılmasına ve 3017 numaralı sıhhat ve içtimai muavenet vekâleti teşkilât ve memurin kanununun bazı maddelerinin değıştirilmesine dair kanun	16 ncı maddesinin emekli sandığına ait hükmü
4461	1683 sayılı kanunun memuriyetten evvelki hükümlere göre bağlanmış olan tekaüt ve yetim aylıkları ile vatani hizmet maaşlarına zam yapılması hakkında kanun	Vatani hizmet tertinden bağlanan aylıklara ait 4 üncü madde dışında kalan maddeleri
4466	Mamak gaz maske fabrikasının milli müdafaa vekâletine devri hakkında kanun	4 üncü maddesinin hizmetlilerinin emeklilik ileri için hükmü
4167	Devlet hava yolları umum müdürlüğü teşkilâtı hakkındaki 3424 ve 3822 sayılı kanunlarla değışiklik yapılması ve bu kanunlara bazı hükümler ilâvesi hakkında kanun	3 üncü maddesi
4489	Yabancı memleketleri' gönderilecek memurlar hakkında kanun	2 nci maddesinin (a) fıkrası nın fili hizmete ait hükmü
4517	Devlet limanları işletme umum - müdürlüğünün kaldırılması ve vazifelerinin devlet denizyolları ve limanları işletme umum müdürlüğüne verilmesi hakkında kanun	3 üncü maddesi
4598	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun bazı maddeleri	8 inci maddesinin emekli ikramiyesinin vergi ve tevkifata tâbi olmadığına dair hükmü

No. su	Adı	Kaldırılan Madde fıkra ve hüküm
4600	nin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun Subay ve askerî memurların maaşlarına dair 3661 sayılı kanunun birinci maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun	4 üncü maddesinin 4598 sayılı kanunun 8 inci maddesine atfı palan hükmünün emekli ikramiyesine ait kısmı
4601	Gedikli erbaşların maaşlarının tevhit ve teadülüne dair olan 3779 numaralı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bir madde eklenmesi hakkında kanun	3 üncü maddesinin 4589 sayılı kanunun 8 inci maddesine atfı yapan hükmünün emekli ikramiyesine ait kısmı
4609	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanunun 18 inci maddesinin değiştirilmesi hak. kanun	1 inci maddesinin son fıkrasının 900 sayılı kanuna atfı yapan hükmü
4620	Devlet demir yolları ve limanları işletme umum müdürlüğü memur ve müstahdemlerinin ücretlerine dair olan kanunun bazı maddelerini değiştiren 3173 sayılı kanuna ek kanun	1 inci maddesinin emekli ikramiyesinin vergi ve tevkifatı tâbi olmadığına dair hükmü
4621	Bankalar ve devlet müesseseleri memurları aylıklarının tevhit ve teadülü hakkında 3659 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kamına bazı maddeler eklenmesine dair kanun	8 inci maddesinin emekli ikramiyesinin vergi ve tevkifatı tâbi olmadığına dair hükmü
4623	Yer sarsıntısından evvel ve sonra alınacak tedbirler hakkında kanun	28 ve 29 uncu maddelerinin emekli, dul ve yetimlere ait hükümleri

No. su	Adı	Kaldırılan Madde fıkra ve hüküm
4644	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna ek kanun	6,7 ve 8 inci maddeleri ile geçici 2,3,4,8 ve 9 uncu maddeleri ve geçici 5 inci maddesinin emekliliğe ait hükmü
4648	Milli korunma kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve ek maddelerinin çıkarılmasına dair kanun	Milli korunma kanununun bu kanunla değiştirilen 6 ncı maddesinin (XI) inci ve (XII) inci maddelerinin emeklilikle ilgili hükümleri
4697	Şirketi hayriyenin satın alınmasına dair olan sözleşmenin onanması hakkında kanu	5 inci maddesi ile sözleşmesinin 4 üncü maddesinin bu kanuna uymayan hükümleri
4759	İller Bankası kanunu	24 üncü maddesi
4772	İş kazaları ile meslek hastalıkları ve analık sigortaları kanunu	83 üncü maddesinin bu kanuna uymayan hükümleri
4805	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunda değişiklik yapılması ve aylıklardan % 5 emeklilik karşılığı kesilmesi hakkında kanun	4 üncü madde
4806	Subay ve askerî memurların aylıkları hakkındaki 3661 sayılı kanunda değişiklik yapılmasına ve aylıklardan %5 emeklilik karşılığı kesilmesine dair kanun	3 üncü maddesi
4807	Gedikli erbaşların aylıkları hakkındaki 3779 sayılı kanunda ve gedikli subay maaşlarında değişiklik yapılması ve aylıklarından % 5 emeklilik karşılığı kesilmesi hakkında kanun	3 üncü maddesinin 4805 sayılı kanunun 4 üncü maddesine atf yapan hükmü ile 4 üncü maddesinin son fıkrasının 4598 sayılı kanunun 8 inci maddesinin emekli ikramiyesine atf yapan hükmü

No. su	Adı	Kaldırılan Madde fıkra ve hüküm
4910	Maliye Bakanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki 2996 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun	17 nci ve geçici 5. Ve 6 nci maddeleri
4936	Üniversiteler kanunu	66 ncı maddesi
4947	Türkiye emlak kredi bankası kanunu	Geçici 7 nci maddesi
4988	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunla buna ek 4644 sayılı kanunda değişiklik yapılması hakkında kanun	2 nci maddesi ile 3 üncü maddesinin emekli kesenekleri ile emekli aylıklarının hesabında esas tutulacak aylık aslına ait hüküm
4989	Subay ve askerî memurların aylıkları hakkındaki 3661 sayılı kanunda değişiklik yapılmasını dair kanun	2 nci maddesinin emekli kesenekleri ile emekli aylıklarının hesabında esas tutulacak aylık aslına ait hükmü
4990	Gedikli erbaşların aylıkları halindeki 3779 ve 4807 sayılı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun	2 nci maddesi
4992	Emekli, dul ve yetim aylıklarına zam yapılması hakkında kanun	1 inci ve 4 üncü maddelerinin vatani hizmet tertibinden bağlanmış aylıklarla ilgili olanlar dışında kalan hükmü ve maddeleri
5129	Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerle köy sağlık memurlarının geçimlerini düzenlemek üzere 3803, 4274 ve 4459 sayılı kanunlara ek kanun	8 inci maddesinin emeklilik sandığı ile ilgili hükmü
5142	1757 sayılı kanuna ek kanun	2 nci maddesi

No:	Adı:	Kaldırılan Madde, fıkra ve hüküm
5166	Özel idaelerden alan ilkokul öğretmen- lerinin kadrolarının mil- li eğitim bakanlığı teşki- lâtına alınması hak- kında kanun	5 inci maddesi
5250	Dışişleri Bakanlığı ku- ruluşu hakkındaki 331 sayılı kanuna ek kanun	4 üncü maddesi

No: 5433

Adı: Devlet üreme çiftlikleri genel müdürlüğü görev ve kuruluşu kanunu

Kaldırdığı kanunun:

No. su	Adı
3308	Devlet ziraat işletmeleri kurumu hakkında kanun No: 5432 Adı: Vergi Usulü Kanunu

Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunlar:

2901 Arazi tahrir kanunu

Bu kanunla bazı maddeleri yürürlükten kaldırılan kanunlar:

472	Muayyen tarifeli vesaiti nakliye ile seyahat eden yollardan alınacak nakliye resmi hak. kanun
797	Veraset ve intikal vergisi hakkında kanun
1324	Damga resmi kanunu
1718	Dahilî istihlâk vergisi hakkında kanun
1833	Arazi vergisi kanunu
1836	Veraset ve intikal vergisi hakkındaki kanunun bazı maddelerinin tâdiline ve bazılarının ilgasına dair kanun
1837	Bina vergisi kanunu
2442	22 Temmuz 1931 tarih ve 1871 numaralı kanunun ikinci maddesinin tâdili hakkında kanun
2796	Dahilî istihlâk vergisi kanununun 10 uncu maddesinin tâdili ve muvakkat bir madde ilâvesi hakkında kanun
2802	Bina vergisi hakkındaki 1837 numaralı kanunun 24 üncü maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun
2897	Hayvanlar vergisi kanunu
2898	Bina vergisi hakkındaki 1837 sayılı kanunun bazı hükümlerinin değiştirilmesine dair kanun
3478	Damga resmi kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun
3585	Arazi vergisi kanunun bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında kanun

No.su	Adı
3692	Vergilerle ihbarnamelerin tebliğine ve itiraz ve temyiz usullerine ve itiraz ve temyiz komisyonları teşkiline dair kanun
3765	Damga resmi kanununun bazı hükümlerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesine dair kanun
3842	Muayyen tarifeli vesaiti nakliye ile seyahat eden yolculardan alınacak nakliyat resmi hakkındaki 472 sayılı kanunu tâdü eden kanun
3843	Muamele vergisi kanunu
3973	Muamele vergisi kanununa ek kanun
4040	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kanun 31.5.941
4750	Bütçe yılının değiştirilmesi üzerine kazanç, hayvanlar, muamele ve bina vergileri kanunlarında değişiklik yapılmasına. ve bunlara geçici maddeler eklenmesine dair kanun
4863	Bina vergisi kanununun 34 üncü maddesinin değiştirilmesine dair kanun No: 5431 Adı: Ruhsatsız yapıların yıktırılmasına ve 2290 sayılı belediye yapı ve yollar kanununun 13 üncü maddesinin değiştirilmesine dair kanun

Bu kanunun değiştirdiği kanunların:

2290 Belediye yapı ve yollar kanununun 14 üncü maddesi

No: 5430

Adı: Uzman çavuş yetiştirilmesi hakkında kanun

No: 5429

Adı: Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutturulacak ders kitaplarının seçilmesi, basılması ve dağıtılması hakkında kanun

Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunların:

2259 Maarif Vekilliğine bağlı mekteplerde okutulacak ders kitaplarının basılması ve dağıtılmasıyla bu maksat için

No.su	Adı
	kurulacak mektep kitapları sandığı hakkında kanun No: 5428 Adı: Millî Eğitim Bakanlığı kuruluş kadroları hakkındaki 4926 sayılı kanuna bağlı 2 sayılı cetvelde değişiklik yapılmasına dair kanun

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

4926	Millî Eğitim Bakanlığı kuruluş kadroları hakkında kanun No: 5427 Adı: Temsil ödeneği halikındaki 21 Şubat 947 tarihli ve 5027 sayılı kanunla askeri makamlar üzerinde değişiklik yapılmasına dair kanun
------	---

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun :

5027	Temsil ödeneği hakkında kanun No: 5426 Adı: Devlet denizyolları ve limanları işletme genel müdürlüğü hesabına Amerikadan satın alman altı yolcu gemisi işinde ve kredi temininde hizmeti görülen M e. Cann'e ve ortağına verilecek ikramiye hakkında kanun No: 5425 Adı: 1919 yılı bütçe kanununa bağlı ve A/l ve R cetvellerinde değişiklik yapılması hakkında kanun
------	---

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

5350	1949 yılı bütçe kanunu No: 5425 Adı: Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 sayılı kanuna ek kanun
------	---

Eklendiği kanunun:

5239	Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkında kanun No: 5423 Adı: Esnaf vergisi kanunu No: 5422
------	---

No. su	Adı
	Adı: Kurumlar vergisi kanunu No: 5421 Adli Gelir vergisi kanunu
	Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunların::
1890	İktisadi Buhran Vergisi kanunu
3980	Muvazene vergisi kanunu
2395	Kazanç vergisi kanunu
2416	İktisadi buhran vergisi kanununa müzeyyel kamaş
2574	Kazanç vergisi kanununun 41 inci maddesinin sanı terasının değiştirilmesi hakkında kanun
2728	İktisadi buhran vergisi kanununa müzeyyel 241& sagufe. kanunu değiştiren kanun
2729	Kazanç vergisine dair olan 2395 sayılı kanuna ek kasa
2751	2395 sayılı kazanç vergisi kanununun bazı hükümleri değiştiren kanun
2882	Hava kuvvetlerine yardım vergisi kanunu
2957	2395 sayılı kazanç vergisi kanununa ek kanun
3258	Kazanç vergisi hakkındaki 2395 numaralı kanun ile 1980 ve 2882 numaralı kanunların bazı bükünden değiştiren kanun
3404	Muvazene vergisi kanununda bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun
3470	Kazanç vergisi kanununda bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun
3588	Muvazene vergisi kanununun birinci maddesinin beşinci fıkrasının değiştirilmesine dair kanun
3828	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına ve bazı maddelerin mükellefiyet mevaamna alınmasına dair kanun
3880	2395 ve 2729 sayılı kanunların tâdili hakkında, kanun..
4040	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 numaralı kanuna ek kısım
4226	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 ve 4040 numaralı kanunların bazı hükümlerinin değiştirilmesine ve bazı vergi ve resimlere yeniden zam icrasına dair kanun

No. su	Adı
4350	Kazanç vergisi kanununa muvakkat bir madde eklenmesine dair kanun
4437	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828 ve 4040 ve 4226 sayılı kanunlara ek kanun
4508	Kazanç vergisi kanununun bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında kanun
4565	Fevkalâde vaziyet dolayısıyla bazı vergi ve resimlere zam icrasına dair olan 3828, 4040, 4226 ve 4437 sayılı kanunlara ek kanun
4750	Bütçe yılının değiştirilmesi üzerine kazanç, hayvanlar, muamele ve bina vergileri kanunlarında değişiklik yapılması ve bunlara geçici maddeler eklenmesine dair kanun
4874	Kazanç vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun
4942	Kazanç vergisi kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun
5088	Kazanç, muvazene ve İktisadî buhran vergileri hakkındaki kanunların bazı hükümlerinin değiştirilmesine dair kanun
5376	Kazanç vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 9 uncu bendine bir fıkra ve kanuna geçici bir madde eklenmesine dair kanun

No:5420

Adı: İskân kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı madde ve fıkralar ilâvesine dair olan 5098 sayılı kanunun geçici ikinci maddesine bazı fıkralar eklenmesine dair kanun

Eklendiği kanunun:

5098 İskân kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı madde ve fıkralar ilâvesine dair kanun

No: 5419

No. su

Adı

Adı: Muhasebei umumiye kanununun 5 inci ve 34 üncü maddelerinin değiştirilmesine ve bazı gelir kanunlarında değişiklik yapılmasına dair kanun

Bu kanunla değiştirilen kanunların:**Değişen Maddeleri**

- 4698 1580 sayılı muhasebei umumiye kanununun 4698 sayılı değiştirilen 5 inci maddesi ile aynı kanunun 34 üncü maddesi
- 4750 1837 sayılı kanunun 4750 sayılı kanunla değişik 25 inci maddesi

No: 5418

Adı: İstanbul Üniversitesi 1949 yılı bütçe Kanununa bağlı (D) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

5339 İstanbul Üniversitesi 949 yılı bütçe kanunu

No: 5417

Adı: İhtiyarlık sigortası kanunu

No: 5416

Adı: Şose ve köprüler yapımı için gelecek yıllara geçici yüklemeler girişilmesi hakkında kanun Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunun:

- 5128 Şose ve köprüler yapımı için gelecek yıllara yüklenmelere girişilmesi hakkında kanun

No: 5415

Adı: Kozlu - Ereğli hattı ile Armutçuluk şube hattı inşaatına ait gelecek yıllara geçici yüklenmelere girişilmesi hakkında kanun

No:5414

Adı: İskele ve ufak barınaklar yapımı hakkında kanun

Yeni neşredilen kanunun:

No: 3413

Adı: Demiryolları ve limanları inşaatı için gelecek yıl-

No:**Adı:**

lara geçici yüklenmelere girişilmesi hakkındaki
4643 sayılı kanuna ek kanun

Eklendiği kanunun:

4643 Demiryolları ve limanları inşaatı için gelecek yıllara geçiti taahhütlere
geçilmesi hakkında kanun

No: 5412

Adı: Milletlerarası İktisadî işbirliği teşkilâtına dair kanun

No: 5411

Adı: Washington'da 11 ekim 947 tarihinde kabul ve Şubat 948
tarihinde imza edilen dünya meteoroloji teşkilâtı hakkındaki
sözleşmenin onanmasına dair kanun

No: 5410

Adı: Muamele vergisi kanununun 10 uncu maddesinin 4700 sayılı
kanunla değiştirilen 5 inci fıkrasının değiştirilmesi hakkında kanun

Bu kanınla değiştirilen kanunun:**(Değiştirilen madde ve fıkrası)**

4700 3843 sayılı kanunun onuncu maddesinin 1700 sayılı kanunla
değiştirilen beşinci fıkrası

No: 5409

Adı: Vakıf menba suları ile orman ve zeytinliklerin işletmesi
hakkındaki 3913 sayılı kanunun birinci maddesinin değiştirilmesine
dair kanun

Bu kanunla değiştirilen kanunun:**(Değiştirilen maddesi)**

5913 Vakıf menba sularıyla orman ve zeytinliklerin işletilmesi hakkında
kanun

No: 5408

Adı: Türkiye Büyük Millet Meclisi hesaplarını inceleme komisyonu
üyelerine Ankara dışında yapacakları incelemeler için verilecek
ikamet yevmiyesi hakkında kanun

No: 5407

No: Adı:

Adı: Türkiye Cumhuriyeti ordusu bandoları ve Cumhurbaşkanlığı armoni
muzikası için yetiştirilecek: muzika öğretmenleri hakkında kanun

No: 5406

Adı: 1949 yılı bütçe kanununa bağlı (L) işaretli cetvelde düzeltme
yapılması hakkında, kanun

Düzeltilen kanunun:

5350 1949 bütçe kanunu

No: 5405

Adı: Arttırma , eksiltme ve ihale kanununun 2-8 inci maddesine bir fıkra
eklenmesine dair kanun

Eklendiği kanunun:

2490 Arttırma, eksiltme ve ihale kanunu No: 5404

Adı: Vakıflar kanununun muaddel birinci maddesinin mülhak vakıflara ait
hükümünün değiştirilmesine ve 24 üncü maddesinin kaldırılmasına dair
kanun

Bu kanunla değiştirilen kanunun:

(Değiştirilen madde ve hükmü)

2762 Vakıflar kanununun 3513 sayılı kanunla değiştirilen birinci
maddesinin mülhak vakıflara ait hükmü

No: 5403

Adı: Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı
kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler
eklenmesi hakkındaki 4598 sayılı kanuna ek 4908 sayılı kanunun
birinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun

Eklendiği kanunun:

4908 Devlet memurlarının aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanuna ek
kanun

No: 5402

Adı: Yüzbaşı Osman Erbay'ın hükümlü olduğu cezanın affi hakkında
kanun

No: 5401

No. Adı

Adı: Askeri öğrencilerden başarı göstermeyenler hakkında kanun

Bu kanunla kaldırılan kanunun:
(Değiştirilen maddesi)

5100

4637

4260

2505 8 inci ve 9 uncu maddesi

No: 5400

Adı: Yüksek asken şüranın teşkilât ve görevleri hak- kındaki 636 sayılı kanunun 2 nci ve 3 üncü maddelerinin değiştirilmesine dair kanun

Bu kanunla değiştirilen kanunun:

870 636 sayılı kanunun 870 sayılı kanunla değiştirilen ikin- ci maddesiyle aynı kanunun 3 üncü maddesi

4764 Askerî şüranın teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 636 sayılı kanuna ek kanun

'No: 5399

Adı: Millî Savunma Yüksek Kurulu kanunu

No: 5398

Adı: Millî Savunma bakanlığının kuruluş ve görevlerine dair kanun

Bu kanunla hükümleri kısmen yürürlükten kaldırılan kanu- nun:

1199 Müdafaai Milliye Vekâletinde bazı teşkilât icrasına dair kanun

1428 Millî Müdafaa Vekâletinde bazı teşkilât icrasına dair olan 1199 numaralı kanuna müzeyyel kanun

4580 Genel Kurmay Başkanlığının vazife ve salâhiyetleri hakkında kanun

No: 5397

Adı: İstanbulda Beşiktaşta Vişnezade mahallesinde Teşvikiye ve Maçka meydanı sokaklarında kain ha-

No.	Adı
-----	-----

zirveye ait binanın İstanbul belediyesine devri hakkında kanun

Yürürlükten kaldırılan kanunun:

No: 5396

Adı: Devlet denizyolları ve limanlar işletme genel müdürlüğünün teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 3633 sayılı kanuna ek kanun

Eklendiği kanunun:

3633 Devlet denizyolları ve limanlar işletme genel müdürlüğü teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun

No: 5395

Adı: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsviçre federal hükümeti arasında hava ulaştırmalarına dair akit ve imza edilmiş olan geçici anlaşmanın onanması hakkında kanun

No: 5394

Adı: Nev York'ta Lake Success'te imzalanan (Kadın ve çocuk ticaretinin kaldırılması) ve (müstehcen neşriyatın tedavül ve ticaretinin kaldırılması) hakkındaki protokollerin onanmasına dair kanun

No: 5393

Adı: Milletlerarası çalışma teşkilâtının 1946 yılında Montreal'de akdettiği 29 uncu toplantısında kabul edilen (son maddelerin değiştirilmesi hakkındaki 80 sayılı sözleşme)nin onanmasına dair kanun

No: 5392

Adı: Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü kanunu

Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunun:

4475 Basın ve Yayın umum müdürlüğü teşkilât, vazife ve memurları hakkında kanun

No. Adı

Adı: 2285 ve 2401 sayılı kanunlarla işletilmesi cenup denizyolları
Türk anonim ortaklığına verilmiş olan demiryol işletmesinin
Devlet demiryolları ve limanları işletme genel müdürlüğüne devri
hakkında kanun

No: 5390

Adı: Devlet demiryolları ve limanları işletme genel müdürlüğü memur
ve . hizmetlilerinin ücretlerine dair olan 2847 sayılı kanunun 3173
sayılı kanunla değiştirilen II nci maddesinin değiştirilmesi
hakkında kanun

Bu kanunla değiştirilen kanun ve maddeler:

3173 2847 sayılı kanunun 3173 sayılı kanunla değiştirilen
11 inci maddesi

No: 5389

Adı: Türkiye Cumhuriyeti ziraat bankası kanununun 22 nci
maddesinin 4 üncü bendini değiştiren kanun
3202 Türkiye Cumhuriyeti ziraat bankası kanununun 22 nci
maddesinin 4 üncü bendi

No: 5388

Adı: Memurin kanununun 86 nci maddesi hükümlerinin Belediye
memurları aylıklarına da teşmili hakkında kanun

Yeni neşredilen kanunun:

No: 5387

Adı: Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında kanun

No: 5386

Adı: 1949 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelin Büyük Millet
Meclisi kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

5350 1949 yılı Bütçe Kanunu

No: 5385

No.:	Adı:
------	------

Adı: Belediye gelirleri kanununun 22 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun

Bu kanunla değiştirilen kanun ve maddeler:

5237 Belediye gelirleri kanununun 22 nci maddesi

No: 5384

Adı: İstiklâl hâkimi kanunu ile tâdillerinin yürürlükten kaldırılması hakkında kanun

Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunun:

249 İstiklâl mahakimi kanunu
 738 İstiklâl mahakimi kanununun tâdili hakkında kanun
 868 İstiklâl mahakimi kanununun 3 üncü maddesinin (C) fıkrasını tâdil eden kanun

No: 5383

Adı: Gümrük kanunu

Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunların:

Gümrük Kanunu

414 Gümrük kanununun 14 üncü maddesini muadil kanun
 705 Gümrük kanununun 62 nci maddesine müzeyyel kanun
 905 Gümrük kanununa müzeyyel mevat hakkında kanun
 1093 Gümrük komisyoncularına ait kanun
 1549 Gümrük Kanununun 35 inci ve gümrük kanununa müzeyyel kanunun 43 üncü maddesini tâdil eden kanun
 1560 Gümrük kanununa müzeyyel mevat haklımdaki kanunun 5 inci maddesinin tâdiline dair kanun
 1717 Gümrük tarife kanununun 5 inci maddesininin tâdiline dair kanun
 1723 Gümrük kanununun 21 inci ve 110 uncu maddelerini tâdil eden kanun
 1795 Gümrük tarifesi kanununun 4 üncü maddesinin 4 numaralı fıkrasının tâdiline dair kanun
 1940 11 Nisan 334 tarihli Gümrük Kanununun 906 numaralı kanun ile tâdil edilen 107 nci maddesinin tâdiline ve mezkûr kanunun muaddel 1723 numaralı kanunun 1 inci maddesine bazı fıkralar ilâvesine dair kanun

No.:	Adı:
2372	Gümrük kanununun 906 numaralı kanunla tâdil edilen 26ncı maddesini tâdil eden kanun
2646	Gümrük kanununun 49 uncu maddesini değiştiren kanun
3152	Gümrük tarifesi hakkındaki 1499 sayılı kanuna ek kanun
3369	Gümrük tarifesi kanununun 6 ncı maddesinin 1 numaralı bendinin değiştirilmesine dair kanun
3567	Gümrük kanununda değişiklik yapan 1940 sayılı kanunun 2 nci maddesine bir fıkra ilâvesi hakkında kanun

Bu kanunla bazı maddeleri yürürlükten kaldırılan kanunların:

1499	Gümrük Tarifesi Kanunu
1918	Kaçakçılığın men ve takibine dair kanun
2255	1 Haziran 1929 tarih ve 1499 sayılı gümrük tarife kanununu değiştiren kanun
3777	Kaçakçılığın men ve takibine dair 1918 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren kanun

Bu kanımla yürürlükten kaldıran tüzük:

Gümrüklerce icra edilecek muayenei sıhhiye nizamnamesi Bu kanımla bir maddesi yürürlükten kaldırılan tüzük:

Fabrika mamulâtiyle eşyayı ticariyeye mahsus alâmeti farikalara dair nizamname

No: 5381

Adı: Veraset ve intikal vergisi kanununun 1836 sayılı kanunla değiştirilmiş olan 2 nci maddesine dört fıkra eklenmesine dair kanun

Bu kanunun eklendiği kanun ve madde:

1836	797 Sayılı veraset ve intikal vergisi kanununun 1836 sayılı kanunla değiştirilen 2 nci maddesi
No: 5380	
Adı:	Ceza ve tevkif evleri genel müdürlüğünün teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 4358 sayılı kanunun 7 nci maddesinin değiştirilmesine ve 4 üncü maddesinin kaldırılmasına dair kanun

No.:	Adı:
------	------

Bu kanınla değıştirilen ve kaldırılan kanunun:

1358 Ceza ve tevkif evleri gemi müdürlüğünün teşkilât ve vazifeleri hakkında kanun
No: 5379
Adı: Hatay ili içindeki belediye ve koy idarelerinin hâzineye geçen borçlarının affı hakkında kanun

Yeni neşredilen kanunun:

No: 5378
Adı: Yalova kaplıcaları işletme idaresinin 1945 malî yılı bilançosunun onanmasına dair kanun

No: 5382
Adı: 120 milyon liralık iç istikraz akti hak. Kanun

No: 5377
Adı: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası hakkındaki 1715 sayılı kanuna ek kanun

Bu kanunun eklendiği kanunun:

1715 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası hakkında kanun

No: 5376
Adı: Kazanç vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 9 uncu bendine bir fıkra ve bu kanuna geçici bir madde eklenmesine dair kanun

Bu kanunun eklendiği kanunun:

2395 Kazanç Vergisi Kanunu

No: 5375

Adı: Yüksek öğretim öğrenci yurtları ve aşevleri kanunu

No: 5374

Adı: Milli Savunma Bakanlığına bağlı döner sermayeli hasırcı çiftliği ve tay deposunun arazi bina tesis ve diğer malzemesiyle birlikte Tarım Bakanlığına devri hakkında kanun

No.: **Adı:**

Bu kanunla yürürlükten kaldırılan kanunun:

2916 Milli Müdafaa Vekâletince istimlâk olunan hasırcı çiftliğinde bir tay deposu tesisi ve mütedavil sermayeli bir çiftlik idaresi kurulması hakkında kanun

No: 5373

Adı: Esnaf dernekleri ve esnaf dernekleri birliği kanunu

No: 5372

Adı: Ticaret ve Sanayi Odalariyle esnaf odaları ve ticaret borsaları seçimlerine ait müddetin uzatılması hakkında kanun

No: 5371

Adı: Vatandaşlık kanununa bazı maddeler eklenmesine dair kanun

Eklendiği kanunun:

1312 Vatandaşlık Kanunu

No: 5370

Adı: Pasaport kanununa bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun

Eklendiği kanunım:

3519 Pasaport kanunu

No: 5369

Adı: Bazı ilâçların gümrük vergisinden muafiyeti hakkında kanun

No: 5368

Adı: Verem savaşı hakkında kanun

No: 5367

Adı: Bilûmum hava meydan ve limanlariyle bunlarla ilgili bina ve tesislerin Bayındırlık Bakanlığınca yapılması hakkında kanun

No: 5366

Adı: Devlet hava yolları genel müdürlüğü 194-9 yılı but-

No.:**Adı:**

çe kanununa bağlı (A) ve (B) işaretli cetvellerde değişiklik yapılması hakkında kanun

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

5347 Devlet hava yolları genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu

No: 5365

Adı: Umumî ihtiyaçlar için hariçten getirilecek madenî su boruları ile aksam ve teferruatından gümrük resmî alınmamasına dair olan 2268 sayılı kanunun birinci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun

Değiştirdiği kanunun:

2268 Umumî ihtiyaç için hariçten getirilecek madenî su boruları ile aksam ve teferruatından gümrük resmî alınmamasına dair kanunun birinci maddesi

No: 5364

Adı: Bazı kimyevî müstahsillerin hangi tarife pozisyonlarına uygulanacağını gösteren cetvelin yürürlükten kaldırılması hakkındaki kararın onanmasına dair kanun

Yeni, neşredilen kanunun:

5363

Adı: Ankara su tesisatının belediyeye devri ve işletmesi hakkında Kanun

No: 5362

Adı: Teknik ziraat ve teknik bahçivanlık okulları hak- kındaki 4486 sayılı kanunun 17 nci ve 19 uncu maddelerinin kaldırılmasına dair kanun

Bu kanunla kaldırılan kanun ve maddeler :

4486 Teknik ziraat ve teknik bahçivanlık okulları hakkındaki kanunun 17 nci ve 19 uncu maddeleri

No: 5361

Adı: Şirketi Hayriyenin satın alınmasına dair olan söz-

No.:	Adı:
	leşmenin onanması hakkındaki 4697 sayılı kanunun 5 inci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanım

Bu kanunun eklendiği kanunun:

4697 Şirketi Hayriyenin satın alınmasına dair olan sözleşmenin onanması hakkında kanun

No: 5360

Adı: Devlet memurlarının aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı 1 sayılı cetveli değiştiren 4607 sayılı kanuna bağlı 2 sayılı cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun

4607 Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanunda değişiklik yapılması hakkında kanun

No: 5359

Adı: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri hükümeti ajanı sıfatı ile hareket eden Export - Import Bankası arasında 2 Kasım 918 tarihinde akdolunan 30 milyon dolarlık kredi anlaşmasının onanmasına dair olan 5282 sayılı kanuna ek kanun

Eklendiği kanunun:

5282 Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri ajanı sıfatıyla hareket eden Export -Import Bankası arasında 2 Kasım 948 tarihinde aktedilen 30 milyon dolarlık kredi anlaşmasının onanmasına dair kanun

No: 5358

Adı: Türkiye, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan İrlanda, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Portekiz, Birleşik Kırallık, İsveç, İsviçre ve Almanyanın Fransa, Birleşik Kırallık ve Amerika Birleşik Devletleri işgali altındaki bölgeler başkomutanları ve serbest Trieste ülkesi. İngiliz ve Amerikan bölgesi komutanı arasında Paris- te 16 Ekim 948 tarihinde imzalanan (Avrupa menfi-

No.:**Adı:**

leketleri arasında ödeme ve takas anlaşması) ve eklerinin ve bu anlaşmanın geçici olarak uygulanmasına dair olan protokolün ve mezkûr anlaşmaya ek olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşik Kırallık Hükümeti arasında 25 Ocak 949 tarihinde Ankarada imzalanan anlaşma ve eki mektupların onanması hakkında kanun

No: 5357

Adı: 1942 Bütçe yılı kesin hesap kanunu

No: 5356

Adı: Millî Korunma kanununa göre yapılmış olan harcamalara ait 1944 takvim yılı bilançosunun onanması hakkında kanun

No: 5355

Adı: Tekel genel müdürlüğünün 1912 yılı bilânçosunun onanması hakkında 5230 sayılı kanuna ek kanun

Eklendiği kanunun:

5230 Tekel genel müdürlüğünün 1942 yılı bilânçosunun onanması hakkında kanun

No: 5354

Adı: Dahiliye memurları kanununun 2 nci ve 3 üncü maddelerini değiştiren 4089 sayılı kanunun 1 inci ve 2 nci maddelerinin ve 4089 sayılı kanunun 1 inci maddesine ek 4329 sayılı kanunun 1 inci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun

Bu kanunla değiştirilen kanun ve maddeler:

4089 Dahiliye memurları kanununun 2 inci ve 3 üncü maddelerini değiştiren 4089 sayılı kanunun 1 inci ve 2 nci maddelerinin, 4329, 4089 sayılı kanunun 1 inci maddesinin değiştirilmesi hakkında 1 inci maddesi

No: 5353

Adı: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruluş kad-

No.:	Adı:
4862	roları hakkındaki 4862 sayılı kanuna bağlı cetvellere bazı kadrolar eklenmesi hakkında kanun Eklendiği kanunun: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruluş kadroları hakkındaki kanun
3803	No: 5352 Adı: Köy Enstitüleri kanununun 9 uncu maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun Bu kanunla değiştirilen kanun ve maddeler: Köy Enstitüleri Kanunu
	No: 5351 Adı: Tarım Bakanlığına bağlı bazı okul ve kurulların idaresi hakkındaki 867 sayılı kanuna ek kanun

Eklendiği kanunun:

867 Tarım Bakanlığına bağlı okul ve kurulların idaresi hakkında kanun

No: 5350

Adı: 4949 yılı bütçe kanunu

No: 5349

Adı: Vakıflar genel müdürlüğü 1949 bütçe kanunu

No: 5348

Adı: Posta, Telgraf ve Telefon işletme genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe Kanunu

No: 5347

Adı: Devlet hava, yolları genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu

No: 5346

Adı: Devlet deniz yolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu

No: 5345

Adı: Devlet demiryolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu

No.:	Adı:
No: 5344	Adı: Orman genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu
5343	Adı: Tekel genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu
No: 5342	Adı: Hudut ve sahiller sağlık genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu
No: 5341	Adı: Beden Terbiyesi genel müdürlüğü 1949 yılı bütçe kanunu
No: 5340	Adı: İstanbul Teknik Üniversitesi 1949 yılı bütçe kanunu
No: 5339	Adı: İstanbul Üniversitesi 1949 yılı bütçe kanunu
No: 5338	Adı: Ankara Üniversitesi 1919 yılı bütçe kanunu
No: 5337	Adı: Çok çocuklu hâkimlere verilecek yardım parasiyle ikramiye hakkındaki 3253 sayılı kanunun kaldırılmasına ve bu kanuna göre toplanmış paraların ne şekilde kullanılacağına dair kanun
Bu kanunla kaldırılan kanunun:	
3253	Çok çocuklu hâkimlere verilecek yardım parasiyle ikramiye hakkında kanun
No: 5336	Adı: Yol işleri için benzinden alınacak vergi hakkında kanun
No: 5335	Adı: Gümrük tarifesı kanununun 6 ncı maddesine bir fıkra eklenmesi hakkında kanun

No.:**Adı:**

Eklendiği kanunun:

1499 Gümrük Tarifesi Kanunu

No: 5334

Adı: Türkiye ile Polonya arasında imzalanan ticaret ve ödeme anlaşmalarıyle eklerinin onanması hakkında kanun

No: 5333

Adı: Türkiye ile İtalya arasındaki ticaret ve ödeme anlaşmalarının yürürlük sürelerinin iki ay daha uzatılması hakkında kanun

No: 5332

Adı: Türkiye ile İtalya arasındaki ticaret ve peleme anlaşmalarının yürürlük süresinin iki ay daha uzatılması hakkında kanun

No: 5331

Adı: Türkiye ile İtalya arasındaki ticaret ve ödeme anlaşmalarının yürürlük süresinin iki ay uzatılması hakkında kanun

5330

Adı: Türkiye ile İsveç arasında 7 Haziran 948 tarihinde Ankarada imzalanan ticaret ve ödeme anlaşmalarıyle eklerinin onanması hakkında kanun

No: 5329

Adı: Sar Bölgesinin Türkiye - Fransa ödeme anlaşmasına bağlı Fransız frangı sahasına dahil memleketler listesine derci hakkında kanun

No: 5328

Adı: Türkiye - Fransa ödeme anlaşmasına ek olarak Ankara'da imzalanan protokolün onanması hakkında kanun

No: 5327

Adı: Türkiye ile Finlandiya arasında 12 Haziran 948 tarihinde Ankara'da imzalanan ticaret ve ödeme

No.:**Adı:**

anlaşmalarıyle eklerinin onanması hakkında ka-
nun

No: 5326

Adı: Türkiye ile Almanyadaki Fransız işgal bölgesi arasında imzalanan
ticaret ve ödeme anlaşmalarıyle Modüs Vivendi ve eklerinin
onanması hakkında kanun

No: 5325

Adı: Türkiye ile Belçika-Lüksemburg' ekonomik birliği arasındaki
ticaret anlaşması ile Türkiye-Belçika ödeme anlaşmasının
yürürlük sürelerinin bir ay daha uzatılması hakkında kanun

No: 5324

Adı: Türkiye ile Belçika. - Lüksemburg ekonomik birliği arasındaki
ticaret anlaşmasıyla Türkiye - Belçika ödeme anlaşmalarının
yürürlük süresinin bir ay daha uzatılması hakkında kanun

No: 5323

Adı: Türkiye ile Belçika - Lüksemburg' ekonomik birliği arasındaki
ticaret anlaşmasıyla Türkiye - Belçika ödeme anlaşmasının
yürürlük süresinin bir ay daha uzatılması hakkında kanun

No: 5322

Adı: Türkiye ile Belçika - Lüksemburg ekonomik birliği arasındaki
ticaret anlaşmasıyla Türkiye - Belçika ödeme anlaşmasının
yürürlük süresinin iki ay daha uzatılması hakkında kanun

No: 5321

Adı: Çakmak ve sun'i çakmak taşının tekel konusundan çıkarılmasına
ve bu maddelerin gümrük resimlerinde değişiklik yapılmasına
dair kanun

No: 5320

No.:	Adı:
	Adı: Eczacılar ve eczaneler hakkındaki kanuna bir madde eklenmesi hakkında kanun
Eklemligi kanunun.:	
964 Eczacılar ve eczaneler kanunu	
No: 5319	
Adı: Türk ceza kanununun 253 üncü maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun	
Eklendiği kanunun.:	
765 Türk Ceza Kanunu	
No: 5318	
Adı: Vakıflar genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe Kanunu	
No: 5317	
Adı: Tekel genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe Kanunu	
No: 5316	
Adı: Posta, Telgraf ve Telefon işletme genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe kanunu	
No: 5315	
Adı: Orman genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayına ait geçici bütçe kanunu	
No: 5314	
Adı: İstanbul Teknik Üniversitesi 1949 yılı Şubat ayma ayına ait geçici bütçe kanunu	
No: 5313	
Adı: İstanbul Üniversitesi 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe Kanunu	
No: 5312	
Adı: Hudut ve sahiller sağlık genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe kanunu	
No: 5311	
Adı: Devlet hava yolları genel müdürlüğü 1949 yılı Şu-	

No.:	Adı:
	bat ayma ait geçici bütçe kanunu No: 5310 Adı: Devlet denizyolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayına ait geçici bütçe kanunu
	No: 5309 Adı: Devlet demiryolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe kanunu
	No: 5308 Adı: Beden terbiyesi genel müdürlüğü 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe kanunu
	No: 5307 Adı: Ankara Üniversitesi 1949 yılı Şubat ayma ait geçici bütçe kanunu
	No: 5306 949 Yılının Şubat ayma ait geçici bütçe kanunu
	No: 5305 Adı: Umumî Hıfzıssıhha kanununun 12 nci ve 14 üncü maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun
Bu kanımla değiştirilen kanunun:	
(Değiştirilen maddesi)	
1593	Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 12 nci ve 14 üncü maddesi No: 5304 Adı: Tababet ve şuaabatı sanatlarının tarzi icrasına dair olan 1219 sayılı kanunim 12 nci maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun
Bu kanunla değiştirilen kanun ve maddeler:	
1219	Tababet ve şuaabatı sanatlarının tarzi icrasına dair olan kanunun 12 nci maddesi No: 5303

No.:**Adı:**

Adı: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Haşimî Ürdün Krallığı
Hükümeti arasında hava ulaştırmalarına dair olan anlaşmanın
onanması hakkında kanun

No: 5302

Adı: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Norveç Krallığı Hükümeti
arasında hava ulaştırmalarına dair olan anlaşmanın onanması
hakkında kanun

No: 5301

Adı: Subaylar heyetine mahsus 4273 sayılı terfi kanununun birinci
maddesinin (B) fıkrasıyla aynı kanunun 4454 sayılı kanunla
değiştirilen 11 inci maddesinin son fıkrasının değiştirilmesine dair
kanun

Bu kanunla değiştirilen kanunların:

4273 Subaylar heyetine mahsus terfi kanununun birinci maddesinin (B)
fıkrası

4554 Subaylar heyetine mahsus terfi kanununu değiştiren kanunun 11 inci
maddesinin son fıkrası

No: 5300

Adı: 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik
yapılması hakkında kanun

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

5161 1948 yılı bütçe kanunu

No: 5299

Adı: Vakıflar genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe
Kanunu

No: 5298

Adı: Tekel genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe
Kanunu

No: 5297

Adı: Posta, telgraf ve telefon işletme genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayma
ait geçici bütçe kanunu

No: 5296

No.:	Adı:
	Adı: Orman genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5295	
	Adı: İstanbul Teknik Üniversitesi 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5294	
	Adı: İstanbul Üniversitesi 1949 yılı ocak ayma ait geçici bütçe kanunu
No: 5293	
	Adı: Hudut ve sahiller sağlık genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayma ait geçici bütçe kanunu
No: 5292	
	Adı: Devlet hava yolları genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5291	
	Adı: Devlet denizyolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayma ait geçici bütçe kanunu
No: 5290	
	Adı: Devlet demiryolları işletme genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5289	
	Adı: Beden terbiyesi genel müdürlüğü 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5288	
	Adı: Ankara Üniversitesi 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5287	
	Adı: 1949 yılı ocak ayına ait geçici bütçe kanunu
No: 5286	
	Adı: Orta öğretim okullarında yabancı öğretmen çalış-

No.:**Adı:**

tırılması hakkındaki 2624 sayılı kanunun süresinin uzatılması hakkında kanun

No: 5285

Adı: 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cedvelde değişiklik yapılması hakkında kanun

Değişiklik yapılan kanunun:

5161 1948 yılı bütçe kanunu

No: 5284

Adı: Zonguldak maden başcavuş okulu ile maden teknisyen okulunun millî eğitim bakanlığına devri hakkında kanun

No: 5283

Adı: Özel idarelerden aylık alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarının millî eğitim bakanlığı teşkilâtına alınması halindeki 5166 sayılı kanuna bağlı (İt sayılı cetvelin değiştirilmesi hakkında kanun

Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:

5166 Özel idarelerden aylık alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarının millî eğitim bakanlığı teşkilâtına, alınması hakkındaki kanunun (1) sayılı cetvelinde

No: 5282

Adı: Türkiye Cumhuriyeti Hükümetiyle Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ajanı sıfatıyla hareket eden Export - Import Bankası arasında 2 Kasım 948 tarihinde aktedilen 30 milyon dolarlık kredi anlaşmasının onanmasına dair kanun

No: 5281

Adı: Şeker ve glikoz istihlâk vergisi hakkındaki 3101 sayılı kanuna ek 4385 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bazı maddelerinin kaldırılmasına dair kanun

Bu kanunda değiştirilen ve kaldırılan kanunun.

4385 Şeker ve glikoz istihlâk vergisi hakkındaki 3101 sayılı kanuna ek kanunun bazı maddeleri

No.:	Adı:
	No: 5280 Adı: Vakıflar genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5140	Vakıflar genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli (B) No: 5279 Adı: Vakıflar genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5140	Vakıflar genel müdürlüğü 1.948 yılı bütçe kanunu No: 5278 Adı: Tekel genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5155	Tekel genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli No: 5277 Adı: Posta, telgraf, ve telefon işletme genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununun (A > işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanun:
5159	Posta, telgraf ve telefon işletme genel müdürlüğü 1918 yılı bütçe kanununun t A) işaretli cetveli No: 5276 Adı: Orman genel müdürlüğü 194 8 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanun:
5160	Orman genel müdürlüğü 1918 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli

No.:	Adı:
	No: 5275 Adı: Orman genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (Al işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında karnın
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5160	Orman genel müdürlüğü 194 8 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5274 Adı: İstanbul üniversitesi 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (Al işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5151	İstanbul üniversitesi 1948 yılı bütçe kanunu
	No: 5273 Adı: Hudut ve sahiller sağlık genel müdürlüğü 194 8 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5132	Hudut ve sahiller sağlık genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5272 Adı: Devlet denizyolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5157	Devlet denizyolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5271 Adı: Devlet demiryolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5156	Devlet demiryolları ve limanları işletme genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5270

No.:	Adı:
	Adı: Ankara Üniversitesi 1918 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5145	Ankara. Üniversitesi 1948 yılı bütçe kanunu
	No: 5269
	Adı: Sivas Kongresince seçilen temsil heyeti üyeleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin birinci döneminde bulunan üyelere vatani hizmet tertibinden aylık: bağlanması hakkında kanun
	No: 5268
	Adı: Devlet limanları işletme genel müdürlüğünün 1942 akçalı yılı kesin hesap kanunu
	No: 5267
	Adı: Vakıflar genel müdürlüğünün 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5140	Vakıflar genel müdürlüğü 3948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5266
	Adı: İstanbul teknik üniversitesi 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5144	İstanbul teknik üniversitesi 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5265
	Adı: İstanbul teknik üniversitesi 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5144	İstanbul Teknik Üniversitesi 1948 yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli

No.:	Adı:
	No: 5264 Adı: Devlet hava yolları genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A.) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5158	Devlet hava yolları genel müdürlüğü 194S yılı bütçe kanununun (A) işaretli cetveli
	No: 5263 Adı: Devlet hava yolları genel müdürlüğü 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5158	Devlet hava yolları işletme genel müdürlüğünün 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvel
	No: 5262 Adı: 1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkında kanun
	Bu kanunla değişiklik yapılan kanunun:
5161	1948 yılı bütçe kanununa bağlı (A) işaretli cetvel
	No: 520.1 Adı: Başbakanlık kuruluşu baklandaki 4443 sayılı kanuna bağlı cetvelde 4952 sayılı kanunla eklenen kadroların kaldırılması hakkında kanun
	Bu kanunla kaldırılan kanunun:
4952	Başbakanlık kuruluşu hakkındaki 4443 sayılı kanuna ek kanun
	No: 5260 Adı: Türkiye ile Kanada arasında 15 Mart 948 tarihinde Ottawa'da aktedilen Modüs Vivendi'nin onanması hakkında kanun

SOSYAL OLAYLAR ARASINDA KİMSESİZ SUÇLU ÇOCUKLAR

(Çocuklarda hırsızlık meyelâm ve korunmaya muhtaç çocukların bugünkü durumu)

Yazan:

A. Naci ULUĞER

Çocuklarda hırsızlık meyelâm , tahaffuz sevkıtabiîsinin ve gıda ihtiyaçlarının neticesidir. Dünyaya gelen her çocuk tahaffuz sevkıtabiîsi ile anasının memesine temellük etmek ister. Müteakiben gıdasına, emziğine, oyuncaklarına ve daha sonra kitaplarına karşı tezahür eder. Çocuğun uzun zaman her şeyi kendisine maledişi sirkat meyli ile muttasıf olduğu için değil, kendi haklarının hudedunu bilmediği içindir.

Çocuk büyüdükçe psikolojik gelişmesinde ve şuurunun tekâmülünde gelişmeler görülür. Evvelâ kırıp dökücü hareketleri başlar ki bu da, ana ve babanın lâzımgelen alâkayı göstermemesinden mütevellit olduğu neticesine varılır. Diğer taraftan küçükler her şeyin kendisine verilmesinde ve kendisinin olmasında ısrar eder. Esasen bu meyil tekmil insanlarda vardır. Hattâ kazançlarını fikirlerinin veya ellerinin doğrudan doğruya mahsulü olarak idrak edenlerde daha kuvvetli olması şayanı dikkattir. Bilfarz bir işçi yaptığı eşyaya, çiftçi yetiştirdiği ağaçlara ve topladığı meyvalara, muharrir düşünüp yazdığı yazılara şahsın temadisi şeklinde baktığı halde müsait spekülâsyon neticesinde milyonlar kazanan bir borsacının bu mala aynı hissi duyması şüphelidir. Emeksiz elde edilen mallar üzerinde temellük hissi çok azdır.

İşte küçük çocuklarda aile alâkasızlığı, İctimaî muhitin tesiri ve aynı zamanda evde kendisinin istenilmediği duygusuna gayri şuuri olarak kapılması neticesinde can sıkıntısını gidermek için hırsızlık yapmağa başlar-

lar. Bu da evvelâ komşunun evinden az kıymette olan eşyaları çalmakla tezahür eder. Meselâ kümeden yumurta, evden oyuncak olacak eşyaları çalar. Büyüdükçe bu miktar artmağa, ve nihayet gıdasını, çaldığı eşyalarla temine başlar.

Meselâ , 1941 senesinde çok fakir bir aileye mensup 6-7 yaşlarında Ahmet ismindeki çocuk bunun en güzel misalidir. Ahmet Efendi (Efendi tâbiri kendi yaşındaki çocuklar tarafından verilmiştir.) yalnız başına dolaşmakta iken kendisinden birkaç yaş büyük bir kipti çocuğuna rastgelir. Kipti çocuğun, ihtiyar kadınların cebinden yankesicilik suretiyle bozuk para cüzdanını aldığını görür. Her nasılsa tanışır ve birlikte dolaşmağa başlarlar. Arkadaşlıkları şevki tabili neticesi olarak ilerler, birgün Cebeci Çayırlığında kurulan pazarda buluşurlar. Dolaşırken ihtiyar bir kadının sebze aldıktan sonra para cüzdanını dış cebine koyduğunu görürler. Kipti çocuğu kadının meşguliyetinden istifade ederek elini cebine sokup para cüzdanını alır. Her ikisi birden pazar yerinden uzaklaşıp çarşıya gelirler, çaldığı paralarla ekmek ve katık alarak yerler. Ahmet Efendi anasından lâzımgelen alâkayı görmeyince sokaklarda dolaşmağa başlar. Fırsat buldukça kipti çocuğu ile buluşup pazarlara giderek, müsait fırsatta kadınların parasını çalarlar. Ahmet Efendi diğer taraftan komşunun tavuklarının yumurtalarını çalmağı da ihmal etmez. Nihayet on yaşına geldiği zaman yalnız basma yan kesicilik yapmağa başlar. Pazar yerlerinde, kalabalık dükkânlarda şahısların dalgınlığından istifade ederek paralarını çalıp kendisine eşya almağa başlar. Bunu gören anasına satın aldığı eşyaların parasını hamallık yaparak kazandığını söyler. Bir gün pazar yerinde yankesicilik yapmakta iken cebine bir elin girdiğinin farkına varan kadın Ahmet Efendi'nin bileğinden yakalar, orada bulunan polise teslim eder. Polis mensup olduğu karakol vasıtasıyla suçluların tetkik ve incelendiği Emniyet Müdürlüğü Adli Büroya gönderir. Ahmet Efendi ilk isticabında sorulan suallere ağlamakla cevap verir' ve bir daha yapmı-

yacağımı söyler. Derhal çocuğun anası celbedilerek keyfiyet kendisine anlatılarak lâzımgelen alâkanın gösterilmesi tenbih edilir. Henüz tahsil çağında olması dolayısıyla de ilkokula verilmesi ihtar edilir.

Ana Adli Büro'dan çocuğunu alıp götürdükten sonra gine lâzımgelen alâkayı göstermez ve serbest bırakır. Ahmet Efendi sevkitaîi ve alışkanlıkla gine pazarlarda ve dükkânlarda yankesicilik yapmağa devam eder. Ele geçtikçe Adli Büro'ya getirilerek icabeden nasihat verilmekte ise de bir türlü hırsızlıktan vazgeçemez.

944 senesinde Gülhane Hastanesi Baş Asistanı R
Cebeci'de bir bakkaldan sigara aldıktan sonra bozuk para cüzdanını çıkarıp para verir ve sonra çıkıp gider. Diğer bir dükkândan başka eşya almak istediğinde elini cebine sokunca cüzdanının yerinde bulunmadığını görür. Birinci dükkânda kalabalık bulunmadığı ve şüpheli bir şahsın da yanma gelmediğinden yankesicilik suretiyle C ü z d a n ı n ı ç a l d ı r m a d ı ğ ı - kanaatine varır. Fakat kaybettiği cüzdanının bulunması için kolluğa müracat eder. Hâdisenin sureti cereyanına ve suçun ika yerine göre (Ahmet Efendi) tarafından yapıldığı kanaatine varılarak soruşturma ve araştırmaya başlanır. Sanık yakalanarak yapılan sorgusunda cüzdanı çaldığını ve paranın bir kısmı ile yiyecek aldığını ve bir kısmının da cebinde olduğunu ve cüzdanı da Hukuk Fakültesi yanındaki tren hattı kenarına attığını itiraf etmiştir. Cüzdan atılan yerde bulunarak sahibine teslim edilir. Diğer taraftan sanıkla anası hakkında düzenlenen soruşturma evrakı ile savcılığa verilmiştir. Farik ve mümeyyiz olmadığından anasına icabeden tenbihat yapılarak serbest bırakılmıştır.

Nihayet (Ahmet) aile alâkasızlığı ve muhitinin tesiriyle bütün kollukça tanınan mahir bir yankesici olmuştur. Bugün gerek İstanbul'da ve gerek diğer büyük illerde yankesicilik yaparak geçinmektedir.

Temellük meylinin bazı madde ve eşyaya hasrı kolleksiyon zevk ve merakın vücude gelmesine ve ifratı ise hasisliğe ve tereddidi ise Kloptemani denilen sirkat illetine müncer olur.

Küçük çocuklar bebek kolleksiyonu yapar ve bunları odanın bir köşesinde toplıyarak “Ev kurdum!..”* diye bunlarla oynar. Komşuya gittiği zaman komşu çocuğunun bebeklerini ve oyuncaklarını ev sahibinin haberi olmadan alır. Fırsat bulursa kimseye görünmeden kaçar, evine gelir ve oyuncak ve bebek üzerinde temellük iddiasında bulunur.

Şayet çocuk, eşyaları üzerinde titizlikle durur ve onu kimseye vermez ve kıskanırsa o zaman hasis olur, ilerisi cimrilik’tir. Hattâ emeği mahsulü kazandığı parayı sıhhati için dahi sarfetmektem korkar. Avrupa’da ve Amerika’da çocuklar 17 - 18 yaşını bitirince ekmeğini kazanmaları için serbest bırakılır. Ailenin çocuk üzerindeki dikkat ve ihtimamı devam etmekle beraber çocuğun gayri, meşrû kazanç yoluna sapmamasına azamî derecede dikkat ederler. Mekteplerdeki pedagoglar çocuğun genel ahvalini gözönüne alarak günlük harekâtını tesbit ederler ve icabında ailesine de bilgi verirler.

Temellük hissi tereddidi ederse ve çaldığı eşyada da istifade gayesini gütmmezse buna Kloptemani deriz. Bilhassa zengin aile çocukları bir eşya üzerinde durarak bunları çalar ve evinde hazırladığı bir dolapta bunları muhafaza eder. Ankara’da tanıdığım ve halen yüksek bir- mevki işgal eden bir zatın oğlu . . . kadın çorabı kolleksiyonu yapmaktadır Her gittiği dükkândan el çabukluğu yapıp kadın çorablarından birini kaldırır, kemali ihtimamla eve getirip çaldığı dükkânı ve hangi fırsattan istifade ederek çaldığım ve tarihini yazarak dolaba koyar. Dükkân sahiplerinden birkaçı bunu tanır ve çorabı götürdükten sonra bir pusula ile (şu kadar kuruş borcunuz vardır) diye parayı ister. Halen 1000 – 1500

adet kadın çorabı mevcuttur. Tabîî üzerinden uzun zaman geçtiği için hiçbirisi kaabili istimal değildir.

Kloptemani hastalığına müptelâ olanlar memleket için çok zararlı şahıs olabilirler. Hattâ kendisine tatbik edilen müeyyidenin kifayetsizliğini görürlerse bilmeden memleketin sırlarını dahi satabilirler. Nitekim 942 yılında Siyasal Bilgiler Okulu'nda öğrencilerin ayakkabıları, palto ve çamaşırları çalındığı ve bulunamadığı kolluk makamlarına ihbar edildi. Adli kolluk teşkilâtı gereken tedbirleri almışsa da bir netice elde edilememiştir. 30. 7. 942 tarihinde idare memurları birinci sınıf öğrencilerinden nın bavulunu tetkik etmekteyken hâtıra defterini ele geçirmişler ve münderecatını tetkik ettiklerinde muhtelif tarihlerde yapılan hırsızlıkları ne suretle ika ettiğini görmüşlerdir. Keyfiyetin emniyet makamlarına bildirilmesi üzerine yapılan soruşturmalarda sanığın Akçaabat Ziraat Bankası Müdürü oğlu İstanbul, Üsküdar, 337 doğumlu olduğu anlaşılmış ve muhtelif tarihlerde geceleyin herkesin yatmasından istifade ederek Mehmet Ali, Orhan Tugay, Melih, Necdet Balkan, Ali Uslu, İsmail Ezer, ve diğer öğrencilerin külliyetli miktarda para, gömlek, kıyafet, traş takımı, tırnak makası ve paltosunu çaldığı tesbit edilmiştir.

Sanık çaldığı bu eşyaları itfaiye meydanına götürerek, ucuz fiyatlarla satarak aldığı paraları arkadaşlarına dağıtmıştır ve hatıra defterine bütün yaptığı hırsızlıkları kaydetmekle beraber ayrıca da duyduğu ıstırapları ilâve etmiştir. Hatıra defterinden birkaç nümune alalım : (N in geceleyin traş takımını aldım, çantamda götürüp bedava denecek derecede 25 kuruşa sattım. Hiçbir faydası olmayan bu kadar parayı ne yapacağım. Arkadaşıma fenalık yaptım. 10 Teşrinisani 1941). Diğer bir yerde: (Geçen seferki çocuktan yine onbeş alabildim. Canım sıkıldı. Biraz da ona karşı acıdım. Korktum, fena şey vesselâm... Amma ne yapalım, sabahleyin biraz okuyordum. Çocuk normal haldedir.

20 Teşrinisani 1941). Başka bir sahifeden: (Öğleden sonra Adnan'lara gittim. Oturduk tavla oynadık yendim. S..... hasta imiş, yanımıza geç geldi. Eğilince gördüm. Buradan mektebe geldim. Dün gece birşey elde edememiştim. Bu gece de kalkamadım. Fakat yine bir kurt içerimi kemiriyor, Vecdi'ye yazdığım mektubu bile gönderemiyorum. Ne yapayım, bilmem? Bir palto aldım, dolaba koydum, bakalım ne olacak, sabahleyin bir heyecan içinde uyandım. İmzadan sonra paltoyu torba ile çarşıya götürdüm. Büyük bir buhran geçirdim. Korkum herseye hâkim oldu. Nihayet geri getirdim. Albay Batlıma gittim, bulamadım. Ömer Batum'la epey oturup konuştuk. Ne yapalım kader böyle imiş. 10 Kânunuevvel 1941).

Hatıra defterinin bir yerinde gayet enteresan bir kayda tesadüf edilmektedir. (H beylere gittim.

Orada imiş. Epeyce oturup H.....'yi bekledik. Akşam yemeğine bırakmağa çok ısrar ettiler, biz de kıramadık. Gece geç vakte kadar oturduk. Tavla falan oynadık, H 'nın karısı çok şehvet verici bir kadın. Müthiş güzel baldırları var. Ah bu kadının eşyalarından birisini çalabilsern, ne kadar iyi olacak. 29 Kânunuevvel 1941).

Daha birçok notlar var ki çaldığı eşyaları ve e'de ettiği paraları nerelere verdiğini göstermektedir. Bir sahifede yalnız olarak: (Allahım, beni kurtar!..) kelimesini yazmış-tır.

Sanık N.....'in yapılan sorgusundan muhtelif tarihlerde geceleyin yatağından kalkıp, arkadaşlarının dolabına anahtar uydurmak suretiyle açarak eşyalarını çaldığı ve bundan ıstırap duyduğunu itiraf etmiştir. İlâveten hatıra defterinden bir parça okuyarak : (R. . . .- nin paltosunu çaldım. Soğukta çocuk titremektedir. Elle geçen para bana zehir olmayacak mı?) diye nevmidi gösterdiğini ve istemiyerek bu fiili yaptığını söylemiştir. Hakkında düzenlenen soruşturma evrakıyla birlikte Cumhuriyet Savcılığına verilmiş ve adli tabiblikçe ya-

pılan. uzun müşahededen sonra sanığın klopteman olduğu anlaşıldığından bu yolda rapor verilmiştir. Birinci Asliye Ceza Mahkemesinde yapılan yargılaması sonunda hasta olduğu anlaşıldığından cezası düşürülmüştür.

Sanık N- rnâzisi itibariyle de çok vakalar geçirmiş bir çocuktur. İlk tahsilden sonra ana ve baba nezaretinden mahrum kalmış ve leyfî mekteblerde hayatı geçmiştir. İlk mektep sıralarında arkadaşlarının kalem, defter ve kâğıtlarını çalmakla işe başlamış ve c.ta mektepte de bu hareketini devam ettirmiştir. Henüz on üç yaşında hırsızlık yaptığı haber alan mektep idaresi çocuğun bu hareketini önlemek için tedbirler almış ve keyfiyeti babasına da bildirmiştir. Kuvvetli bir murakabe altında kalınca bu fiilini son vermiş ve liseye geçince takipten kurtulmuştur. Lisede eski hastalığı tazelandığından, arkadaşlarının kitaplarını çaldığından bir hafta tardı muvakkat verilmiştir. Sınıf arkadaşlarının kendisinden yüzçevirdiğini gören sanık Kastamonu lisesini güç halle bitirmiştir. Siyasal Bilgiler Okulu imtihanını kazanarak mektebe girmiştir. Okuldan çıkarılan sanık serbest kalınca ailesinin yanına gitmiş ve iki sene sonra da fiili hizmetini yapmak üzere Yedeksubay Okulu'na alınmıştır. Yedeksubay Okulu'nu ikmal ettikten sonra Trakya müstahkem mevki komutanlığı emrine gönderilmiştir. Her nasılsa müstahkem mevkiin plânlarından bir kısmını eline geçirerek ecnebilere satmakta iken suçüstü yakalanmıştır. Askerî Mahkemede yargılanmasına devam edilmektedir.

Görüldüğü üzere ilkokul sıralarından başlayan aile alâkasızlığından doğan hırsızlık, memleketin mukaddes menfaatlerini satmağa kadar gitmiştir.

Bu sebeple Avrupa ve Amerikada olduğu gibi suçlu çocukların İslahı için müesseseler kurmak ve pedagojik bilgileri olan şahısları da bunların islâhına memur etmek gerekmektedir.

Kimsesiz , bakıma muhtaç aylâk çocuklarda hırsızlık meyelâm daha fena bir durum arzetmektedir. Memleketimizde aylâk kimsesiz çocukların miktarı hakkında bir istatistik olmamakla beraber 16 Ekim 1947 tarihli Cumhuriyet gazetesine beyanatta bulunan salâhiyetli bir kolluk âmiri İstanbulda 10 - 15 yaşı arasında 10.000 kimsesiz aylâk çocuk ve 20.000 serseri ve sabıkalının bulunduğunu ve şimdilik bu aylâk çocuklarla meşgul olan bir makam bulunmadığını söylemiştir. Hiç şüphesiz kimsesiz aylâk çocuklar maiyetlerini temin gayesiyle hırsızlığa tevessül edecekler ve elde ettiği eşya ve para ile de yiyecek alacaklardır. Bunlar akşamları Köprü altında veya kapalı tramvay duraklarında vesair sığınaklarda barınacaklardır.

Halbuki iller İdaresi Kanununa göre mahallin güvenlik ve düzenliğinden mesul olan en büyük. mülkiye âmiri bu gibi küçük kimsesiz çocukların durumunu takip ederek ileride asayişe müessir hadise yapmalarına mani olacaklardır.

Bütün bu izahattan sonra karşımıza (Bakıma muhtaç aylâk çocuklarla suçlu çocuklara tatbik edilecek muameleler) çıkmaktadır. Suçlu çocuğu bir kere tevkif edince hapisanede suçunun kefareti ödemesi kolay gelecektir. Halbuki terbiye usullerinde bizatihi ceza vardır. Hapishaneye girmiş bir çocuk cemiyete karşı aldığı menfi vaziyeti iradesini kullanarak her zaman değiştiremez. Fakat terbiye edilirse değiştirebilir. Suçun sebep ve saikmi arayıp ona göre tedavi usulü tatbik edilmelidir. Zekâsı normalden aşağı olan çocuk kolayca telkin altında kalmaktadır. Çocuğun kuvvetli arzu ve meydânlarını kontrol edip yenememesi ve aşağılık duygusunu yenmek için suç işlemesi gibi noktaları gözönüne alarak aile terbiyesine terk veya okullarda öğretmenlerinin pedagojik usullerle terbiyesi veya islâh müesseselerinde psikolojik muayene ve tedavisi yapılmalıdır.

İngilterede cemiyetin bünyesini teşkil eden genç kız ve erkekler gerek ailelerinin ihmali ve gerek yokluk

ve kimsesizlik yüzünden düştükleri hataları önlemek için çocuk mahkemeleri ve islâhhaneleri kurmuşlardır.

Ancak âsi bir çocuk ruhunu , kuvvetli bir baskı altında düzeltmekten ziyade, fenalığa doğru gelişeceğini düşünerek Büyük Britanya İçişleri Bakanlığı, bu küçüklerin diğer eşleri gibi muntazam bir tahsil görmelerini ve normal şartlar altında yaşamalarını sağlamak üzere sayısı 150 yi geçen gündüzlü ve yatılı okullar temin etmiştir. Mahkeme kararıyla okullara gönderilen çocuklar burada, kedilerine uygun meslek ve sanatları öğrenmekte ve cemiyete faydalı bir unsur olarak yetişmektedirler. Bütün bu okulların masrafları İçişleri Bakanlığı ve Mahallî İdareler tarafından yarıyariya karşılanmaktadır.

İngiliz polisi, kimsesiz bir çocuğu bulduğu zaman mektep çağında ise Millî Eğitim Bakanlığının kontrolü altında bulunan okullara verir. Bu çocuklara okulda genel bilgi verilmekle beraber küçük sanat ta öğretilmekte ve onlar başarı ile hayata hazırlanmaktadır.

7—15 yaşı arasındaki kızlarla, çocuk mahkemeleri tarafından gönderilen suçlu çocukların hususî mürebbiyeler tarafından durumları takip edilmekle beraber kendilerine sanat öğretilmektedir.

Okullarda daha ziyade bu kimsesiz veya suçlu yavruların İctimaî durumları ve oturdukları yerler gözönünde tutularak bazılarını tarım işlerinde çalıştırlar. Şehir çocuklarına da şehirde yapılacak işler gösterilir. Okullarda tatbikî tarım dersi verilir. Kızlara da dikiş ve bahçe işleri öğretilir.

İngiltere'deki Çocuk Mahkemeleri, çocuğun aleyhindeki delilleri toplamakla beraber çocuğun okuduğu okulun başöğretmeninin raporunu ihtiva eden Millî Eğitim müessesesinin raporunu da gözönüne alır ve Tıbbî Adli'nin verdiği tıbbî ve psikolojik raporu da tetkik eder; ona göre karar verir.(1). Şu hale göre İngi-

(1)İngiliz Pedagoji Bülteni, Cilt 1, Sayı 11 ve sahife 5.

liz Çocuk Mahkemeleri bir nevi manevî hastalıklar hastahanesi demektir. Hâkim, yaptığı tetkikat ve soruşturma neticesinde lüzum görürse çocuğun ıslâhı için ailesine verebilir. Şayet ıslâh evine konulmasına lüzum görürse çocuğu polise teslim edip ıslâhhaneye konulmasını emreder. İslâh evinde tatbik edilen usulleri pedagoklar tertip ve tesbit eder. Buradan çıkacak çocuklar cemiyete nâfi birer uzuv olarak işe atılırlar.

1920 tarihinde Amsterdam'da kolluk kuvveti içerisinde bir de çocuk zabıtası teşkil edilmiştir. Bu çocuk zabıtası, şehrin belediye kolluğunun emrine verilmiştir (2).

Çocuk zabıtasının görevi, çocuğun muhafazasıyle mükellef olan ana ve babaya çocuğun himayesi ve fena duruma düşmemesi için lâzımgelen yardımı yapmak ve çocuğa nasihat etmek ve icabederse gerekli ihtarda bulunmak, bir çocuk hakkında şikâyet olursa, çocuğun İctimaî, ahlâkî ve aklî durumunu tetkik ederek çocuğu himaye edecek müessese veya ana - babaya, olunacak muameleye müteallik en münasip tedbirleri tavsiye etmek, şayet çocuk (Basiret Kurumu) nun (3) mürakabesi altında tutulması veya resmî bir müesseseye konulması icap ediyorsa bunu takdir ederek gereğini yapar. Çocuk hakkındaki teşrihi ruhî raporunu da verir- Terk edilmiş kimsesiz çocuklar, Devletin resmî müessesesine yerleştirilir. İleride doğacak her türlü meş'um akıbetlerin önüne geçmek için sütuneler tarafından büyütülen çocukları himaye etmek ve bunları emziren kadınların vazifesini ifaya lâayık olmadıklarını görürse çocuğu onun elinden almak, evlerinden kaçmış olan çocukların ahlâkî bir tehlikeye düşmemeleri için bunları bulmak gibi hizmetler verilmiştir.

(2) Polis Dergisi, sayı 248, sahife 1551

(3) Amsterdam'da, Çocuk Basiret Kurumu vardır. (Bizdeki Çocuk Esirgeme Kurumu'na benzer).

Bu suretle küçükleri büyük tehlikelerden koruyarak cemiyet arasına nâfi birer uzuv olarak katılmasını temin etmektedirler. Aynı zamanda çocuklar hukukî veya cinaî bir suç işlediği takdirde, bunlar hakkında soruşturma yapılması adalet makamları tarafından çocuk zabıtasına emrolunabilir. Bu takdirde çocuğun bu suçu hangi saik ve sebeplerle yaptığını tetkik eder ve soruşturma evrakını mütalâasıyle birlikte verir.

Memleketimizde kolluk, suçlu çocuklarla kimsesiz çocuklar üzerinde yalnız suç işledikleri takdirde meşgul olmakta idi. Kimsesiz ve zaruret tesiriyle suç yapan çocukları himaye edecek resmî bir müessese mevcut değildir. Çocuklar, suç işledikleri takdirde bunları yakalayıp adalete teslimden başka bir iş yapılmamaktadır.

Ceza Kanunumuzda, çocuklara tatbik edilecek hükümler vardır. Bu hükümlere göre çocuklar dört kategoriye ayrılır

I — Fark ve temyiz kudreti bulunmayan zaman ki buna Küçüklük veya Çocukluk deriz. Bu doğumdan 11 yaşına kadar olan zamandır.

II — Fark ve temyiz kudretinin bulunup bulunmadığı zamandır ki bu da 11 ilâ 15 yaşı arasındır. III IV

III — İnsanda tefrik ve temyiz kudreti bulunup ve fakat tamamıyla olgun olmadığı yaştır ki bu da 15 ilâ 18 yaş arasındır.

IV — Fark ve temyiz kudretinin kemale erdiği ve insanın çocukluktan çıktığı zamandır ki bu da 18 ilâ 21 yaşına kadardır.

Bu devreleri teker teker tahlil edelim:

I inci Devre: Suç yaptığı (meselâ hırsızlık yaptığı) zaman 11 yaşını bitirmemiş olan çocuklara ceza verilemez. Çünkü çocukta tefrik ve temyiz kudreti yoktur. (Ceza Kanunu mad. 53). Böyle halde çocuklar, velilerine veya vasilerine teslim edilir, nezaretlerini kuvvetlendirmesi ihtar edilir. Şayet işlediği suçun cezası bir sene-

den ziyade hapsi istilzam eden bir fiil ile C- Savcısının talebi ve mahkemenin kararıyle 18 yaşını geçmemek üzere terbiye için bir islâhhaneye konulabilir. (Henüz böyle bir islâhthane kurulmamıştır.)

II nci Devre: Suç işlediği zaman 11 yaşını bitirip 1.5 yaşını doldurmamış olanlar. Burada iki hal melhuzdur:

A — Farık ve mümeyyiz olmamasıdır. Yani işlediği suçun suç olup olmadığını ayırt edecek kudrette bulunmamasıdır. Bu halde de ceza verilemez. Fakat işlediği suç bir sene ve bir seneden ziyade hapis ve ağır hapis cezasını müstelzim fiilse bu halde yukardaki küçüklere verilen cezaya tabi tutulur.

B — Çocuk, suç işlediği zaman, işlediği işin suç olduğunu fark ve temyiz edecek olursa bu halde şu cezalar verilir:

1 — Ölüm ve müebbet hapis yerine 6 - 15 sene ağır hapis cezası verilir.

2 — Diğer cezalar için de yarısından aşağı verilir.

3 — Bu cezalar çocuk islâhhanelerinde çektirilir. Tatbikatta yalnız ağır hapsi müstelzim bir fiil işleyen (katil gibi) çocuklar Ankara'daki çocuk islâhevine alınmaktadırlar. Diğerleri umumî ceza evlerinde cezalarını ikmal etmektedirler. III IV

III üncü Devre: Suç yaptığı zaman 15 yaşını bitirip 18 yaşını bitirmemiş olanlar. Bunlara da şu cezalar verilir:

1 — Ölüm ve müebbet hapis yerine 10 - 15 sene ağır hapis

2 — Diğer cezalar yarıya kadar indirilir.

3 — Para cezası üçte bir kadar indirilir.

4 — Bunlara Kolluk gözüaltı cezası ve umumî hizmetten mahrumiyet cezası verilemez.

IV üncü Devre : Suç yaptığı zaman 18 yaşını bitirip 21 yaşını bitirmiyenlerin cezası hafifletilir.

— Ölüm ve müebbet hapis yerine 24 sene ağır hapis

- 2 — Müebbet sürgün yerine 5 sene sürgün
- 3 — Diğer cezalar da altıda bire indirilir. (C. K 5G).

Bütün bu hükümler ceza mahkemeleri tarafından çocuklara tatbik edilmektedir. Hiçbir zaman çocuğun suçu ne için işlediği ve psikolojik sebepleri üzerinde durulmaz. Meselâ Atatürk Lisesi VII. inci sınıf öğrencilerinden üç arkadaş, hocalarının elektrik cereyanı, amper ve voltaj ile ampermetre ve voltmetre üzerindeki tecrübelerini gördükten sonra, bu üç öğrenci babalarından aldıkları paralarla bobin, kablo, çıplak tel, küçük ampül. ve pil almışlarsa da ampermetre ve voltmetre alamamışlardır. Üç arkadaş birleşip elektrik malzemesi satan dükkân sahibinin yokluğundan istifade ederek bir ampermetre ve bir voltmetre çalmışlardır. Evlerine gidince bu âletlerle tecrübe yapmağa başlamışlardır. Dükkân sahibi keyfiyetten haberdar olması üzerine gereken araştırmanın yapılması için kolluğa müracaat etmiştir. Çocukların evlerinde yapılan aramada yukarıda anlatılan tecrübe atölyesi kurulu bir halde bulunmuştur. Şüphesiz ki bu çocuklar hırsızlık gayesiyle değil, meraklarını gidermek ve birşey öğrenmek için ampermetre ve voltmetreyi çalmışlardır .Haklarında düzenlenen soruşturma evrakıyla birlikte adalete teslim edilmişlerdir. Yapılan yargılamaları sonunda 3 er gün hapis cezası verilmiş ve henüz talebe bulunmaları ve ileride böyle bir suç yapmıyacakları kanaatine varıldığından cezaları tecil edilmiştir.

Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar Devlet ve cemiyet himayesinden mahrum kalınca tahaffüz şevki tabiisiyle karnım doyurmak için hırsızlık vesair suçları yaptıkları görülmekte idi. Bunu gören Cumhuriyet Hükümeti 945 yılında aylâk çocukları sinesine almak ve onları cemiyete yarar bir hale koymak üzere bir kanun yapmağa karar vermiştir. Bütün dünya mevzuatı tercüme edilip gözden geçirildikten sonra ve İçtimâî durumumuz da nazarı itibara alınarak 27-5. 1949 tarih ve

5337 sayılı **(Korunmaya Muhtaç Çocuklar)** hakkındaki kanunu çıkarmıştır.

Bu kanunun birinci maddesine göre (Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana veya babası belli olmayan ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zannet görülen çocukların mahkeme kararıyla reşit oluncaya kadar bu kanunda belli edilen şartlar içinde bakılmak, yetiştirilmek ve meslek sahibi edilmeleri Köy İhtiyar Heyetleri, Mahalli Belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca sağlanır) denilmektedir.

Şu hale göre, kimsesiz aylak çocukla; metruk çocukların himayesi için Devlet dairelerine görevler verilmiştir.

Bu göreve göre, Kolluk, Devlet ve Belediye memurları, ve muhtarlar korunmaya muhtaç terkedilmiş veya kimsesiz çocukların bulunduğunu öğrenince mahallin en büyük Millî Eğitim memuruna haber verecektir. Millî Eğitim memuru çocuğun durumunda gerekli tedbirleri aldirmekle beraber keyfiyeti mahkemeye bildirecektir. Hâkim çocuğun durumunu hangi şahsa, aile veya müesseseye tevdi edeceğini ve mevcut emvali varsa kimin tarafından idare edileceğini tayin eder. Bu çok noksan bir hükümdür. Sokakta aylak bir çocuğa rastgelen belediye memuru çocuğu alıp mahallin millî eğitim memuruna teslim edecektir. Millî Eğitim memurunun icraî bir kuvveti olmadığı için bunu doğrudan doğruya hâkime gönderecektir. Hakimin, çocuğun ahlâkî durumu, içtimai ve malî vaziyetini tetkik ve tahkik etmesi gerekmektedir. Çocuğun yukardaki durumunu tahkik ve tetkik, zamana vabestedir. Bu tatbikatın yapılması ve ikmalî çok müşkül dır. Halbuki bulunan bu çocuklar mahallin zabıtasına tevdi edilerek kanunda zikredilen hususlar tahkik ve tetkik edildikten sonra adalete tevdi ve bu arada çocuğun muhafazası ve aynı zamanda bir müessesede iâşesinin temini daha muvafık olsa gerek. Çünkü bütün dünyada

hükümetler çocukları kolluk marifetiyle müesseselere yerleştirmektedir. Hattâ Çocuk Zabıtası teşkil etmektedirler.

Korunmaya muhtaç çocuğun köyde bulunduğuna göre İc̣timâî ve ahlâkî durumu gözönüne alınarak hakimın kararıyle köyde bir şahıs, bir aile veya bir müesseseye verilir. Bu çocuğun bakılmasına iş ve güç sahibi edilmesine muhtarlar ve ihtiyar heyeti nezaret eder. Verilecek bir şahıs veya müessese bulunamadığı takdirde küçük çocuklar devletin kuracağı çocuk bakım yurtlarına veya çocuk yetiştirme yurtlarına verilir. Burada bulunan köylü ve şehirli çocuklar da kendilerine güvenilebilen aile ve ezel kişilere Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre evlât edinme ve bakmak üzere verilebilir.

Belediyesi bulunan yerlerde bu gibi aylak çocukların korunması, iş ve güç sahibi olmaları belediyeler tarafından yapılır. Her Belediye kendi hududu dahilinde bir (Çocuk bakım ve yetiştirme müessesesi) açacaktır. Bunlar için Belediye bütçesi gelirlerinin 1/100 nisbetinde bir ödenek ayrılır. Şayet bu gaye için bağrlar yapılmışsa bunlar Belediyenin ayırdığı ödeneye eklenir.

Köylerde de bütçelerine konulan Ödenek, ellerinde mevcut kimsesiz çocukların masraflarına kâfi gelmiyorsa özel saymanlık bütçesinden yardım edilecektir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kendi bütçesinden ayıracığı ödenekle lüzumu kadar (Çocuk Bakım Yurtları) açacaktır. Köy, kasaba ve şehirlerde mahallen bakılması mümkün olmayan ve öğretim çağma kadar olanlar buraya verilir. Çocuk bakım yurtları Ankara'daki Çocuk Esirgeme Kurumunun Keçiörendeki Çocuk Yuvası'na uygun yurt açacaktır. Çünkü buraya henüz anasından doğmuş ve herhangi bir saikie sokağa bırakılmış çocuklar alınacaktır. Burada karşımıza Nüfus Sicilli Kanununun (14 Ağustos 330 tarihli) 9 uncu maddesi çıkar. Bu maddeye göre, terkedilmiş çocuğun ana

ve babası meçhul ise bunun nerede bulunduğu ve hangi tarih ve saatte bulunduğu, çocuğın üzerindeki elbise ve işaretler, çocuğın sinni zahirisi, erkek veya kız olduğu ve üzerinde ismini gösterir bir yazı bulunmuşsa onun münderecatım ihtiva eden ve 3 nüsha olan bir tutanak düzenlenir. Bu tutanağın bir örneği çocukla beraber Sağlık Bakanlığının açacağı Çocuk Bakımı Yuvasına ve bir sureti nüfus siciline kaydedilmek üzere mahalli nüfus memurluğuna verilir. Diğer bir suret zabıtada kalarak çocuğu terkeden ana ve baba aranmak üzere muameleye konur. şayet çocuğu terkeden ana ve baba bulunursa adalete teslim edilir.

Çocuk Sağlık Bakanlığı (Çocuğu, bakım yurdunda bakılıp ilk tahsil çağma geldiği zaman Millî Eğitim Bakanlığının (Yetiştirme Yurtlarına) teslim edecektir.

Millî Eğitim Bakanlığı çocukların bakım, korunma ve eğitimiyle uğraşan ve ilk tahsilini ikmal ettiren (Yetiştirme Yurtları) açacaktır. Kasabalardaki Belediyenin ve Hususî Muhasebe bütçelerinde ayrılan paralar kâfi gelmiyor ve çocuklara bakmak imkânı olmuyorsa bu çocuklar Millî Eğitim Bakanlığının Yetiştirme Yurtlarına verilecektir. Bu yurtlarda ilk tahsili ikmal eden çocuklar için Bakanlık gereken tedbirleri alacaktır. Bu çocuklar orta tahsilini yapmak için Bakanlık tarafından açılan imtihana alınacak ve imtihanı kazananlar leyli (yatık) orta okula gönderileceklerdir.

İmtihanı kazanamayan çocuklar yetişmek üzere özel meslek erbabının yanma verilebilir.

Ayrıca Öğretim çağını aşanları eğitim, öğretim ve meslek sahibi yapmak için gerekli tedbirler alınmakla beraber döner sermayeli (İş Yurtları ve Atölyeler) açılacaktır. Hususî şahıslar bu çocuklara iş vermişse iş verenlerin yanında barınırlar. Mümkün olmazsa Çocuk Yetiştirme Yurdunda barındırılır. Köylerde hususî şahısların yanına verilmiş olanların ücretleri bankaya yatırılır. Reşit oluncaya kadar parası bankada birikir. Çocuk

reşit olunca devletin himayesinden çıkar- Serbest olarak çalışmaya terk olunur. O güne kadar bankada biriken parası kendisine verilir.

Korunmaya muhtaç çocukların durumunu inceliye- rek daha müsmir neticeler sağlayacak tedbirler almak üzere Millî Eğitim Bakanlığında yılda bir defa toplanmak üzere ve en çok bir hafta sürmek üzere bir (Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu) teşkil olunur. Bu kurulda şunlar bulunacaktır.

- 1 — Millî talim ve terbiye dairesinden bir üye,
- 2 — İlk öğretim genel müdürü,
- 3 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Danışma Kurulundan bir üye,
- 4 — Millî Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Adalet, İçişleri ve Çalışma Bakanlığının temsilcileri,
- 5 — Millî Eğitim Bakanlığının tesbit edeceği 4 vali,
- 6 — Millî Eğitim Bakanlığının tesbit edeceği 4 Belediye Başkam,
- 7 — Millî Eğitim Bakanlığının tesbit edeceği 4 köy muhtarı,
- 8 — Esas amacı çocuğa yardım olan hayır derneklerinin ve Kızılay'ın temsilcileri,
- 9 — İki il Millî Eğitim Müdürü,
- 10 — Üniversite veya yüksek tahsil müesseselerinden bir pedagog, bir çocuk hastalıkları mütehassısı ve bir ruh hastalıkları mütehassısı,
- 11 — Büyük iş müessesesi sahiplerinden iki kişi,
- 12 — Önemli bir bağışta bulunan veya tesis kuran iki vatandaşın mürekkeptir.

Ayrıca mahallî çocukların durumu ve alınacak tedbirleri görüşmek üzere il ve ilçelerde (İl veya İlçe Çocuk Koruma Kurulu) teşkil olunur. Bu kurulda başkan olarak vali veya kaymakam, belediye başkanı, bir Belediye Meclisi üyesi, bir Umumî Meclis üyesi, Millî Eğitim ve Sağlık, Sosyal Yardım müdür veya memurları, Hükümet Tabibi, iki öğretmen, iki iş sahibi, iki muhtar, esas amacı

çocuk koruması olan hayır dernekleri temsilcileri, bir hayır kurumuna bağlı olmadan esaslı bağışta bulunan veya tesis kuran iki vatandaş bu komisyona üye olurlar.

Görülüyor ki kanun çok şümüllü ise de tatbik imkânı çok müşküldür. Çünkü elde ne çocuk psikolojisinden anlar bir hâkim, ve ne de çocukları fena yola gitmekten alıkoyacak bir pedagok yoktur. İstikbalde yetişecek olursa çok hayırlı neticeler alınacak ve vatanda bîkes kalmış çocuklar da hayırlı bir insan olarak cemiyet hayatına karışmış olacaktır. Şimdilik Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının açacağı bakım yurtlarında birçok çocuk kurtarılacak ve ilerde cemiyet içinde lâayık olduğu mevkiî ihraz edecektir. Aynı zamanda suç işlemek imkânı bulamayacak, bu suretle cemiyet bir şerirler kafilesinin türemesinden kurtulacaktır.

TERCÜMELER

FRANSA'DA MEMURLARIN MAAŞLARI VE MADDİ DURUMLARI

Paul Carcelle ve George Mas

Çeviren: S. A.

948 yılında memur maaşları için 400 milyar franka yakın ödenek ayrılmıştır. Bu miktar, âdi bütçe giderler toplamının üçte birine yaklaşmaktadır. Demek ki memurların “ bütçe yiyen : Budjetivore” oldukları iddiası büsbütün esassız değildir. Fakat bu görüş, memurları ferdi olarak değil, bütünlükleri içinde nazarı itibara almak şartıyla doğru olabilir.

Gerçekten, memurlardan her birine teker teker bu milyarlar yığımından pek de önemli bir hisse düşmemektedir. Üstelik bu hissenin, sarfedilen mesainin veya yüklenilen mesuliyetin değerine tekabül edip etmediği, geçim, seviyesi bakımından memurun ve ailesinin normal ihtiyaçlarını karşılamaya yetip yetmediği ve diğer ücret sektörlerinde kazanılan para seviyesinde olup olmadığı meselesi ortaya çıkmaktadır.

İşte bu kısa tetkik, bu soruları cevaplandırmağa çalışacaktır.

1 — Memurların maddî durumlarının unsurları:

Memurların maddî durumlarını doğru olarak takdir etmek için her şeyden önce hesaba katılması gereken unsurları tâyin ve tarif etmek zarurîdir. Bunlardan birincisi ve en önemlisi şüphesiz asıl maaştır. Durumu aydınlatmak için geçmişe kısa bir göz atmak lâzımgeliyor: Kamu görevlerinin (Devlet memuriyetleri) ilk genel sınıflandırılması 1930 da yapılmıştır. Teferrüatına ait bazı değişiklikler müstesna olmak üzere, bu durum 1943 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte idare tarafından bir basitleştirme gayreti gösterildi. 3 Ağustos 1943 ta-

rihli kararname tip derecelerin miktarını mâkûl bir hadde indirmiş ve mevcut kategoriler bu derecelere tevzi edilmiştir. 6 Ocak 1945 tarihli emirname bu tasnifi muhafaza etmiş, fakat derecelere ait maaş miktarlarını arttırmıştır. Bunu müteakip 1946 - 1947 yıllarında hayat pahalılığının sürekli artışını karşılamak üzere, bunlara çeşitli adlarda ödenekler eklendi. Fakat bir taraftan bu zamların yetersizliği, diğer taraftan bunların birbiri üzerine eklenmesinden doğan karışıklık sür'atle bir reform yapmak lüzumunu hasıl etti. Bu ise, ancak her çeşitten güçlükler içinde gerçekleştirilebildi. Çünkü bu reformun çift bir gayesi vardı: Kamu görevinin değerini heyeti umumiyesiyle arttırmak ve meratip silsilesi içinde kötü durumda olan veya böyle olduklarını iddia eden kategorileri yeniden sınıflandırmak.

Bu reform, 1948 yılında 27 Şubat 1948 tarihli kanunla kabul edilen ve bilâhare 10, 13 Temmuz 1948 tarihli kararnamelerin mevzuu olan hükümlere istinaden tevzi olunan 100 milyar franklık bir ödenekte ifadesini bulmuştur.

Bu kararnamelerden birincisi, 100 den 800 e kadar kademelenen ve derece üstü bazı yüksek memuriyetler hariç, bütün memuriyet kategorilerine tekabül eden bir emsal serisi ihdas etmiştir.

Bunlardan birine dâhil olan bir memurun alması lâzımgelen paraya gelince; bu, esas itibarıyla, sistemin temeli olan 100 emsaline düşen maaşa tâbidir.

İdarî hiyerarşinin en aşağı kademesine mahsus olan bu maaş, memurlar genel statüsünün 32 inci maddesiyle nazarı olarak geçim asgarîsinin %120 si olarak tesbit edilmiştir. Bu asgarî ise aynı maddede “ daha azı ile bir insanın iptidai ve kısılamaz sayılan mübrem ve içtimai ihtiyaçlarının tatmin edilemeyeceği meblâğ” diye tarif edilmiştir.

Filiyatta bu, tutar olarak 114.500 frank olmak üzere tesbit ve hiyerarşik plânın kuruluşunda bu miktar

esas itti haz edilmiştir. Bununla beraber bu plân net maaş olarak tertip edildiği, yani maaş tutarından emeklilik aidatı , sosyal güvenlik kesintisi ve bekâr bir memurun ödemesi gereken vergilerin çıkarılması lâzımgeldiği cihetle 114.500 rakamı bu suretle 106.200 e inmiş bulunmaktadır.

Bu rakam, muayyen bir memuriyete ait emsal ile zarbedildiği takdirde, bu memuriyeti işgal eden bekâr bir memurun alacağı net maaş meydana çıkar.

Bundan sonra bu maaş yeniden tutar olarak yukarıda işaret edilen kesintilere (emeklilik, sosyal güven ve vergiler) tâbi tutulur.

Bu suretle hesap edilen maaşların heyeti mecmuası, yeni dereceleri teşkil etmektedir ki, bunlara istinaden eskiden olduğu gibi, her memura mahsus maaş tâyin edilmektedir.

Birkaç noktaya işaret etmek lâzımgelıyor:

Evvelâ derpiş ettiği net miktarlara tahviller dolayısıyla zahiren bir az karışık gözükken sistem, prensibi itibariyle memurlar için nisbeten avantajlıdır.

Maalesef bu prensip avantajı iki fiilî sebeple ortadan kalkmış bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 100 emsaline tekabül eden maaşın 114.500 frank olarak tesbit edilmiş olmasıdır.

Bu rakam, kanunî bir geçim asgarîsi mevcut olmadığına göre şüphesiz memurlar genel statüsünün metnine aykırı değildir; fakat onun ruhiyle telifi güçtür. Zira bugünkü şartlar içinde yılda 95.416 (ayda 7.951) frankın, “ iptidâî ve kısalamaz ihtiyaçların tatmini” için yeter bir para olduğu ciddî olarak iddia ve müdafaa edilemez.

9 Ekim 1948 tarihli kararname ile kabul edilen ve bütün maaşlara bünyelerine dahil olmaksızın, tek şekilde ilâve edilen maktu hayat pahalılığı zammı dahi nazarı itibara alınsa bu mütalâalar kıymetinden bir şey kaybetmez. Bu takdirde dahi geçim asgarîsini teşkil ede-

cek olan yılda 105,416 ve ayda 8,784 frank, hayatın gerçeklerine tekabül etmekten şüphesiz hayli uzaktır.

Saniyen bu kadar gayri müsait esaslara istinat eden bu maaşlar dahi memurlara tam olarak verilmemektedir. Nitekim, 13 Temmuz 1948 tarihli karamameye göre, 948 yılı içinde memurlara yeni sınıflandırmanın tamamen uygulanması neticesinde almaları gereken maaşlar verilemeyecek, 1 Ocak 1948 tarihinde tahakkuk etmiş olan maaşlarına aradaki farkın ancak dörtte biri ilâve olunacaktır. Buna 1 Eylülünden itibaren 12.000 frank hayat pahalılığı tazminatı eklenmiştir.

Devlet memurlarının maddî durumlarını takdir etmek için nazara alınması gereken ikinci unsur, ikâmetgâh tazminatının ailevî olmayan kısmıdır. Filhakika bu ödenek yalnız gerçek bir maaş zammı olarak kalmamakta, aynı zamanda hayat şartlarının mahallin ehemmiyetine göre değiştiği vakıasına tekabül ettiği cihetle, bütün ücretlilerin şu veya bu şekilde faydalandıkları bir tazmin usulu teşkil etmektedir.

İkametgâh tazminatı, bulunulan mahallin nüfus sayısına göre değişir. Azamî nisbette olarak ödendiği Pariste 1948 de memuriyet maaşının c/c 25 ine müsavi idi. Mamafih bu maaş ancak 120.000 franka kadar tam olarak kabul edilmekte, 120.000 den 200.000 e kadarının yarısı, 200 den 4.00 bine kadarının dörtte biri, 400 den 600 bine kadarının sekizde biri ve 600 bin franktan yukarısının ancak onda biri hesaba katılmaktadır.

İmdi, bu tetkikte, yalnız bu iki unsuru, maaş ve ikametgâh tazminatını nazarı itibara alacak, buna mukabil şunları ihmal edeceğiz:

1 — Ancak memurların azınlığının faydalandıkları bütün ihtiyarî ve değişik nisbette tazminatlar (fazla mesai tazminatı teknik ve makam tahsisatı);

2 — İşgal edilen memuriyetin mahiyetine tâbi olmayan avantajlar (aile zamları, sosyal yardım avansları);

3 — Müstakbel ve muhtemel avantajlar (emeklilik

maaşı, bu maaş artık geçmişte olduğu gibi, sırf devlet memurlarına mahsus bir imtiyazı ifade etmemektedir. Önemli özel sektörlerin ekserisinde tesis edilmiş olan sosyal sigorta rejimleri, devlet emeklilik rejimine müsavi ve bazan daha yüksek aidat sağlamaktadır.)

4 — Rakamla ifade edilemeyen avantajlar (meselâ mezuniyet ki bu dahi artık eskiden olduğu gibi aşağı yukarı devlet memurlarına has bir imtiyaz teşkil etmemektedir.)

Memurların maddî durumları bu suretle belirtildikten sonra bunun tazammun ettiği satın alma kudretinin mahiyet ve önemini araştırmak uygun olacaktır.

II — Memurların satın alma kudreti:

Memurum aldığı maaş, kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamağa müsait olmalıdır. Başka bir deyimle, bu maaş memura öyle bir satın alma kudreti vermeli ki, kendisine İctimaî mevkiine ve İktisadî durumuna uygun bir “hayat standardı” sağlayabilsin. Haddi zatında bu hayat standardı memur kategorilerine göre esaslı surette değişiktir. Çünkü masıl bir erle general aynı hayat şartları içinde değillerse, kâtiple bakanlık şube müdürünün de farklı yaşayış tarzları vardır.

Binaenaleyh bu standart, aile yükünün haricinde, işgal edilen memuriyetin mahiyetine göre ve bağlı olan prestijlere ve- bu görevin ifa edildiği mahalle tâbi olarak tezahür eder.

Gerçi bu son unsur, memurlar arasında sadece lokalize edilmesi kolay bir coğrafi farklılık husule getirirse de ilk iki unsur, memurların yaşayış tarzlarına son dereceye varan bir çeşitlilik karakteri vermektedir. Böyle- ce, temsili meclisler üyeleri ve bazı yüksek görev sahipleri gibi bir kısım memurlar, meslekî faaliyetleri yüzünden kendilerini masraflı yerleşme ve misafir kabul etme külfetlerine katlanmağa mecbur eden muayyen bir yaşayış tarzı ihtiyar eylemek zorundadırlar.

Diğer taraftan birçokları gerek zihnî gelişmeleri ba-

kımından, gerekse öğretmenler gibi sırf meslekî bir gaye ile, gelirlerinin mühim bir kısmını kitap ve dergi satın almağa tahsis etmektedirler.

İmdi, gerçi bir taraftan ikametgâh tazminatı, diğer taraftan aile zamları, memurların gerek çalıştıkları memleket, gerek ailevî mükellefiyetler dolayısıyla satın alma güçlerinde mevcut olabilen farkları karşılamakta ise de memur, gelirinin başlıca unsuru olan maaş, mutlak olarak, büyük memur kategorilerimden her birinin maddî olduğu kadar manevî ihtiyaçlarını ancak pek eksik ölçüde sağlayabilmektedir.

Gerçekten, umumî tazminatlar, nazarî olarak, asgarî geçim haddi esasına istinat etmekle beraber, işbu asgarînin kanunla tesbit edilmemiş olması dolayısıyla hayat pahalılığının artışı ancak tevhürle takip edilmektedir.

Bundan başka, “hiyerarşik ezilme” çok ağır yükleri ve bazan mesuliyetleri tazammun eden memuriyetlerin ifasına tekabül etmesi lâzımgelen avantajları git-tikçe azaltmaktadır.

Bu iki noktanın tesbiti, memurların maddî durumları meselesini tamamiyle ortaya koymaktadır- Bu durumu daha iyi takdir edebilmek için, ilgililerin bugünkü satın alma gücünü, bir taraftan kendilerinin eskiden faydalandıkları, diğer taraftan başka ücretlilerin haiz oldukları satın alma güçleriyle çifte bir mukayeseye tâbi tutmak kâfi gelecektir.

III— Memurların satın alma gücünün geçirdiği istihale:

Memurların satın alma gücünün nasıl değiştiğini göstermeden önce, tâkip ettiğimiz usulü açıklamak ve gerekçelemek uygun olacaktır. Endoğru kıyaslamaları gerçekleştirmek için yalnız net maaşların yani, maaş tutarlarına ikametgâh tazminatı ve, varsa, hayat pahalılığı zammı ilâve edildikten ve bunlardan emeklilik aidatı ve vergiler çıkarıldıktan sonra kalan miktarlara bağlı kaldık.

Bundan başka, memur maaşlarının çeşitliliği dolayısıyla ve 1946 da düzenlenmiş olan “Fransanın malî envanterinde kabul edilen tarzı halden de ilham alarak, küçük, orta ve yüksek memurların tip kategorilerine tekabül eden üç maaşı her üçü de Paris’te vazife gören en küçük rütbedeki memur, birinci mümeyyiz ve Danıştay üyesi maaşlarını esas ittihaz ettik.

Mamafih, birinci mümeyyizlik memuriyeti son zamanlarda ilga edildiği cihetle bunun yerine, 1948 yılı için görevin mahiyeti ve maaş bakımından muadil bir memuriyeti, 6 ncı derecenin 3 üncü sınıfından yüksek bir memura ikame etmeği lüzumlu gördük.

Aşağıdaki tablo bu esaslara istinaden tanzim edilmiştir.

Dev eler	Küçük memur	Orta memur	Yüksek memur	Geçim endeksi
1914	100	100	100	100 (Temmuz)
1919	325	275	225	263
1920	370	290	240	271
1925	595	420	335	425
1928	730	500	400	584
1930	815	700	630	618
1935	695	585	530	440
1937	960	690	610	611
1939	1,035	760	695	763
1941	1,470	1,020	900	1,062
1944	3,150	1,800	1,800	2,015
1945	3,700	2,550	2,100	2,778
1946	5,351	2,910	2,411	6,056 (Ekim)
1948	10,360	7,000	5,840	13,020 (Ekim)

Bu rakamların incelenmesinden çıkan sonuçlar nelerdir?

1914 te maaşlar devlet memurlarına tatmin edici bir durum sağladığı halde, harpten sonra meydana gelen hayat pahalılığını bu maaşlar ancak kısmen karşılıya- bilmişlerdir. Bu devreden itibaren belirmeğe başlayan hiyerarşik ezilme neticesinde, orta ve yüksek memurla-

rın satın alma güçlerinde, 1928 yılında yapılan para reformuna kadar vahimleşmekten geri kalmayan çok mahsus bir azalma hasıl olmuştur. Bu tarihte ücretler ve fiyatlarda muayyen bir istikrar teessüs etmiş, fakat devlet memurlarının maddî durumlarında kayda değer bir salâha varmak için, 1930 daki yeni maaş ve ücret derecelerini beklemek lâzımgelmıştır. Bu durum 1935 - 1936 yıllarına kadar devam etmiştir.

1937 den itibaren bilâkis, memurların satın alma kudretlerinde sürekli bir azalma müşahade olunmaktadır. Bu azalma, çeşitli hayat pahalılığı zamlarıyla küçük memurlar lehine hafifletilmiş olmasına mukabil orta ve yüksek memurlar için sür'atlenmiş ve 1943, 1945 yıllarındaki maaş ve ücret derecelerinin tesisleriyle ancak pek yetersiz ve geçici olarak frenlenebilmiştir.

1938 de durum nedir?

Oldukça kötü görünmektedir. Gerçekten, yeni sınıflandırmanın birinci merhalesi yürürlüğe konulmuş olmakla beraber, aşağıdaki tablonun ihtiva ettiği rakamlar tatmin edici bir kalkınma ifade etmekten uzaktır. Bu tablo ele aldığımız tip memurların her biri için, ve 1914 -1939 yıllarındakine nisbetle 1948 Ekimindeki satın alma güçlerinin değerini göstermektedir.

Satın alma gücü endeksleri, net maaşla geçim endekslerinin kıyaslanması suretiyle elde edilmiştir.

Yıllar	Küçük memur	Orta memur	Yüksek memur
1914	79,5 %	54,6 %	44,8 %
1939	58,6 %	54,6 %	49,2 %

Bu tablo belîğdir. Yalnız orta ve yüksek memurlar için değil, fakat aynı zamanda, devletin âtîfetinden her zaman geniş ölçüde faydalanmış olan hiyerarşinin en aşağı basamağındakiler için dahi, devlet memuriyetinin değerden düşmesini açık surette göstermektedir.

Şuna da bir daha işaret edelim ki, bu rakamlar pe-

rakende fiyatların resmî endekslerine göre tesbit edilmiştir.

Filhakika 1948 Kasımında câri olan fiyatlardan bazı misaller alınırsa, memurların satın alma kudretindeki azalış daha çok göze çarpar.

Jean Claude ve Paul Dauphin tarafından Le Figaro gazetesinde neşredilen tetkike göre, bu tarihte gıda maddeleri için yapılan masraflar ki, ekseri ahvalde aile bütçesinin dörtte üçünü teşkil etmektedir, her ailenin “paralel” denilen pazara müracaat mecburiyeti gözönünde tutulmak şartıyie, 1939 yılma nisbetle 18 ilâ 20 defa, 1914 yılma nisbetle ise, 135 ilâ 150 defa daha yüksek bulunmakta idi. İmdi, aynı tarihlerde net maaşların artış emsali, mütekabilen küçük memur için 10 ve 103, orta memur için 9 ve 70 ve yüksek memur için 8 ve 58 dir.

İsmarlama bir elbise yaptırmak 1939 da (800 frank) net maaşın % 30 unu, 1948 Ekiminde ise (18,000 frank) % 73 ünü yemekte idi.

Bir fayans sofa takımı 1914 de 29 franka satın alınabiliyor ve bu, küçük memur maaşının dörtte birine tekabül ediyordu. 1948 Ekiminde ise (6,000 frank) aynı maaşın ($f < 50$ sine muadil bulunuyordu.

Eğlence ve istirahat masraflarına gelince, bir yüksek memur 1939 da yıllık net maaşının cf 28 i ile (25.000 frank) bir otomobile (11 Citroen 27 hafif) sahip olabildiği halde, 1948 de buna aynı maaşın % 50 sini (374,000 frank) tahsis etmek zorunda idi.

Umumiyetle memurların ve hususî olarak orta ve bilhassa yüksek memurların satın alma güçlerindeki azalmayı kâfi derecede açıklayan bu misalleri çoğaltmakta fayda yoktur.

Bu azalmanın tazammun ettiği (Hiyerarşik ezilme) dikkatimizi üzerinde toplamağa değer ehemmiyette bir mesele olarak gözükmektedir.

IV — Hiyerarşik maaş:

Hiyerarşik maaş, veya halen klâsikleşmiş bir tâbi-

ri kullanmak lâzımgelirse “maaşlar yelpazesi” meselesini tablolar ile daha iyi incelemek mümkündür.

Birinci tablo, bir Bakanlığın merkez teşkilâtına mensup, muhtelif kademede üç memurun, büro muhafızı, büro şefi (halen ikinci sınıf müdür) ve genel müdürün 1913 -1938 ve 1948 yıllarında aldıkları maaş tutarlarını (ikametgâh tazminatları dahil) göstermektedir.

	1913	1938	1949
Büro muhafızı	1,500	14,10	163,000
Büro şefi	9,500	53,000	582,000
Genel Müdür	25,000	128,000	1,079,700

İkinci Tablo: Büro muhafızı maaşı 100 addedilmek üzere bu maaşlar arasında aynı yıllarda husule gelen farkları yüzde olarak göstermektedir.

	1913	1938	1948
Büro muhafızı	100	100	100
Büro şefi	633	380	357
Genel müdür	1,666	912	662

Bu rakamlar, aynı bir kadro dahilindeki gerçek ve iyice taayyün etmiş bir duruma tekabül etmektedirler. Bunlar belîğdir. 1913 yılında maaş tutan olarak kendi büro muhafızının 17 misli, büro şefinin ise iki buçuk misli fazla para alan bir genel müdür, 1948 yılında en küçük memurunun ancak altı buçuk mislinden bir az fazla, yüksek memurlarının birincisinin ise ancak iki mislinden biraz noksan maaş almakta idi.

Gerçi bu sonuncu karşısında genel müdürün durumu İzafi değeriyle oldukça küçük bir değişikliğe uğramış ise de, birincisine nazaran bilâkis bu durum % 250 nisbetinde önemli bir “ezilme” ifade etmektedir.

Muayyen bir kadronun değil de, umumiyetle idare-

nin en aşağı ve en yüksek maaşları nazara alınsaydı, bu farklar daha da keskinleşecekti. Bu takdirde görülecekti ki, kesintisiz maaşlar yelpazesi 1913 yılında 1 ilâ 25, hattâ 1 ilâ 30; 1925 yılında 1 ilâ 7; 1930 yılında 1 ilâ 13; 1945 yılında 1 ilâ 14 ve 1946 yılında 1 ilâ 5 (net olarak 1 ilâ 3,6) bir açıklık göstermektedir.

Yeni sınıflandırmanın tam tatbiki sonunda verilmesi lâzımgelen maaşlara gelince, tunlar hafif bir kalkınma cehdini ifade etmektedirler; zira açıklık tahminen 1 ilâ 12 olacaktır.

Bunun daha da genişleyeceği ümit edilebilir mi? Böyle gözükmüyor. Hiç değilse İktisadî şartlar, bugünkü gibi olmakta devam ettikçe .

Şüphesiz hiyerarşik yelpazenin açılması lehine olan deliller kuvvetlidir.

Bir idarenin değeri , esasen her organizmanınki gibi, kadrolarının değerine tâbidir; bu değer ise, ancak yeter miktarda bir maaş, menfaat ve gayreti tahrik ederse tutunacak ve yükselecektir.

Başka bir bakımdan, yüksek memuriyetler, memurlar kütlesinin ancak küçük bir kısmını teşkil ederler ve bunların maaşlarını, önemli de olsa bir yükseltme bütçe masraflarının artmasında nisbeten az tesir eder.

Yabancı memleketlerle kıyaslama delili de keza ağır basar. Amerika Birleşik Devletleri (yelpaze açıklığı net olarak 1 ilâ 20) ve Sovyet Rusya (açıklık tutarı olarak 1 ilâ 30) misalleri şüphesiz üstünde düşünülmeğe değer.

Buna mukabil yelpazenin yeniden açılmasına mani olan engeller çoktur.

Bunlardan birincisi bugünkü Konjonktür'ün mantikî sonucudur. Satın alma gücü meselesinin bütün diğerlerine takaddüm ettiği bir devrede, bir maaşın kifayeti, esas itibariyle, bu maaşı alan kimsenin iptidâî ihtiyaçlarını tatmine yetip yetmemesiyle ölçülür ve görülen işin veya yüklenilen mesuliyetin ağırlığına tekabül eden ücret mefhumu ancak ikinci derecede gelir.

Fazla olarak ,ekonomik ve mâlî güçlüklerin artması. hükümete memurla. 1 lehine âcîl tedbirlerin yürürlüğe konulması mecburiyetini yüklediği zaman, bu tedbirler aşağıdaki iki mülâhaza ile veçhelendirilmiş bulunurlar: Bunlar bir taraftan, çaresâz olmak istedikleri güçlükleri ağırlaştırmamak için, azamî hadlerle sınırlandırılmış olmalı; diğer taraftan, her şeyden önce en gayri müsait vaziyette olan kategorileri istihdaf etmelidirler. Bu takdirde, bir sıra bu nevi tedbir, aşağı kademelerin daima artan bir değerlendirilmesini ve yüksek derecelerin aşağı yukarı bir istikrarını ifade eder.

Fakat bu durumu izah eden, az veya çok önemli, diğer sebepler de mevcuttur. Kadroların ancak çok zayıf insicamsız ve az faal bir azınlık teşkil etmeleri vakıası (muhtelif idareler arasında menfaatler müşterek değildir, hattâ bir birine aykırıdır ve bunların hususî sektörlerin kadrolariyle pek az iştirâk noktalan vardır), şüphesiz sayının önemli bir rol oynadığı bir mücadelede ciddi bir hendikap teşkil eder.

Yüksek tahsil diplomalarının lüzumundan fazla bolluğu, kamu görevlerine, hususiyle yüksek memuriyetlere tâlip olanların devamlı artışı da kadroların karışısına bir de arz ve talep kanununu çıkarmaktadır.

Nihayet yelpazenin 1913 yılındakine muadil derecede açılması halinde meydana gelecek olan rakamların azameti (2 ilâ 3 milyonluk maaşlar) o kadar kötü bir ruhî tesir yapacaktır ki memurlar bundan faydalanmayı istemeğe cür'et edemezler.

Bununla beraber bu rakamlar yarı resmî ve hususî sektörlerde ekseriya erişilmekten uzak değillerdir.

V— Memurlar ve yarı resmî Sektör Personeli

Memurların maddî durumlariyle yarı resmî sektör (S. N. C. F. (1), metro, gaz ve elektrik, Fransa Bankası) personelinin durumlarını karşılaştırmak, birçok kı-

(1) Devlet Demiryolları.

yas noktalarının mevcudiyeti bakımından, nisbeten kolaydır.

Bununla beraber, bazı ihtirazî kayıtlar mevcuttur.

Birinci olarak, müşterek bir ünvanla anılan görevlerin mahiyetini itina ile araştırmak lâzımdır. Çünkü bu ünvan birbirinden çok farklı meşgalelere tekabül edebilir.

İkinci olarak, çalışma süresi müsavi olmadığı takdirde, maaş muadeleti her zaman durum muadeletini ifade etmez.

Bundan başka maktu ücretin her cinsten, gerek nakdî (13 üncü aylık, yıl sonu primleri) ve gerek bilhassa aynı (S. N. C. F. veya metro memurları için meccani seyahat kartı, elektrik ve gaz idaresi memurları için meccani veya tenzilâtlı tarife) değişik avantajlarla tamamlanması vakiasını ihmâl etmemek lâzımdır.

İmdi, devlet memurları “muvazi” avantajlardan istifade etmemektedirler.

Binaenaleyh, prensip olarak, bunların “nakden” aldıkları maaşın, yarı resmi sektördeki mümessillerinin aldıklarından daha fazla olması icabederdi.

Halbuki vakia bunun aksidir.

“Maliye Merkez teşkilâtı yüksek memurları Sendikası haberler bülteni”nden alarak verdiğimiz ve merkezî idarelerle masyonalize edilmiş sektörlerin en fazla mukayesesi kaabil memuriyetlerine taallük eden aşağıdaki rakamlar bizatihi kâfi derecede helâgatı hâizdirler ve fazla izah ve tefsire ihtiyaçları yoktur.

Sadece şunu işaret edelim ki, bütün bu rakamlar, asıl maaş tutarıyla, diğer bütün avantajlar hariç, ikametgâh tazminatını ihtiva etmemektedirler.

1 Ekim 1948 tarihinde devletten 147.500 frank maaş alan basit bir büro muhafızı, metro idaresinden 174.200, Fransa Bankasından 190.000 frank alacaktı.

Bir “esas kadro” memuru, meslek hayatının sonunda devletten ancak 455.000 frank istiyebilecek iken, meslektaşları S. N. C. F. de 665.900 franka, Fransa Banka-

sında 675.000 franka, Gaz ve Elektrik idaresinde ise 742.000 franka kadar çıkıyorlardı.

Yüksek bir okuldan mezun olduktan sonra devlet memuriyetine intisap eden genç bir memur 343.100 frank maaş alacak, buna karşılık metro idaresi ona 376.100 frank, Elektrik İdaresi 402-000 frank, S. N. C. F. 444.100 frank, Fransa Bankası ise 464.900 frank verecekti.

Bir büro şefi (yahut muadili derecedeki memur), devletten 532.000 frank, buna makabil Fransa Bankasından 827.000 frank, Elekti il: ve Gaz İdaresinden 830.000 frank, S. N. C. F. den 8. b.C 0 Bank ve metro idaresinden de 875.000 frank talep edebiliyordu.

Nihayet, devletin 1.063.700 frank maaş verdiği müdür, Fransa Bankasından 1.086.700 frank, metro idaresinden 1.713.000 frank, S. N. C. F. den 1.750.000 frank ve Gaz ve Elektrik İdaresinden ise 1.824.000 frank alıyordu.

Gerçi, 1 Ekim 1948 de, yani bu rakamları mukayese hususunda mebde' olarak kabul ettiğimiz tarihte, devlet memurlarının yeni sınıflandırmanın yalnız birinci merhalesinden faydalanmış bulunduklarını ve yeni sınıflandırmanın bütün merhaleleri tamamen uygulandığı takdirde alacakları maaşların kendilerini nasyonalize edilmiş olan sektörlerden ayıran açıklığı azaltmış olacağını hatırlatmak lâzımdır. Şu kadar ki, bahis konusu olan teşebbüslerin kendi memur maaşlarını artık arttırmıyacaklarını farz etmemize müsaade eden bir sebep olmadığına göre, aradaki farkın hiç bir zaman tamamiyle kapatılamaması ihtimali daima mevcuttur.

VI — Memurlar ve hususî sektör müstahdemleri:

Memurların maddî durumlarının yarı resmî sektör personelinin durumlarıyla mukayese nisbeten kolay ise de, hususî sektör müstahdemlerinin durumlarıyla mukayese, bilâkis bazı güçlükler arzetmektedir ve büyük bir ihtiyatla yapılmalıdır.

Gerçekten , bir taraftan, ihsâî belgelerin noksanlığı

sebebiyle, faaliyetleri orta ve yüksek memurların faaliyetine mümasil olan yönetim kadroları ve ajanlarının ortalama ücretlerini tâyin etmek kolay değildir. Binaenaleyh bu gibi hallerde çeşitli kaynaklardan alınacak parça parça ve şahsî bilgilerle iktifa etmek zarurîdir.

Diğer taraftan, işçilerin saat veya günlük ücretlerinin, resmî veya gayrîresmî istatistik yayınlarından istihraç edilmiş değişiklikleri, ilgililerin satın alma güçlerinin temevvücatım takdir etmek için gayri kâfidir. Çünkü, bu rakamlar umumiyetle çalışma süresini ve fazla mesai tazminatını nazarı itibara almamışlardır. İmdi, 1914 te 54 veya 60 saat olan iş haftası, 1938 yılında 39 ilâ 40 saate kadar düştükten sonra, Ekim 1948 tarihinde 45 ilâ 48 saatten fazla değildi. Bununla beraber, bu mülâhazalar gözönünde bulundurulmak şartıyla, bu mukayeseden bazı umumî istikametlerin istihracı mümkündür.

Toplayabildiğimiz bazı malûmat, yönetim kadro ve ajanlarına karşılık orta ve yüksek memurların ekseri ahvalde hususî sektöre mensup emsallerinden çok daha az maaş aldıkları neticesini çıkarmağa müsaittir.

İşçilerle mukayeseye gelince; bu, Jean Claude ve Paul Dauphin'in yukarıda sözü geçen tetkiklerinde yayınlanan rakamlardan mülhem olan aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Gayrisafi ücretler ve maaşlar Artış emsâli

1913	1938	1948	1913	1938	1913
------	------	------	------	------	------

I. Maden sanayii işçileri (Ortalama saat ücretleri) (1)

Ustabaşı	0,84	11,65	101	13,9	8,7	120
Mütahassıs işçi	0,60	10,10	86	16,8	8,5	143
Âdi işçi	0,45	8,25	67	18,3	8,1	149
İşçilerin heyeti umumiyesi	0,71	10,68	91	15	8,5	128

II. Memurlar (Aylık maaşlar) (1), (2).

Aday memurlar	. 116	1,175	14,500	10	12,3	123
Üçüncü sınıf steno						
daktilo	200	1,500	18,100	7,5	12	90
Birinci sınıf baş						
memur	271	1,850	19.900	6,8	10,7	73

Bu tablonun tetkiki, 1913 - 1938 ve 1938 - 1948 devreleri için güçlüklerle mukayese emsalleri belirtmektedir. Çünkü işçilerin saat ücretleri, 1938 yılında çalışma süresinin azaltılmasını telâfi eden ehemmiyetli bir artış kaydetmiştir.

Buna mukabil, şüphesiz yukarıda ifade ettiğimiz mülâhazalar mahfuz kalmak şartıyla, 1913 - 1948 devresi için çıkarılmış olan emsaller bütün değerlerini muhafaza etmektedirler. Bunlar memurların satın alma güçlerinin azalışını açık surette göstermektedir. Bu azalış, hiyerarşik ezilme dolayısıyla, memuriyet derecesi yükseldiği nisbette ehemmiyet almaktadır. İşçilerin heyeti mecmuası için, bu devre zarfında, saat ücretlerinin artış emsali 128 olmasına mukabil, memur aylıklarında artış emsali, aday memur için ancak 123 ve birinci sınıf baş memur için ise sadece 73 olmuştur.

VII — Bu durumun sebepleri :

Tetkikimizin vardığı bu nokta, böylece bizi şu hususların müşahede ve tesbitine götürmüş bulunuyor:

1 — Memur maaşları, satın alma gücü meselelerini ancak natamam olarak halletmektedir.

2 — Hiyerarşik maaş meselelerini de kötü tasviye etmiş bulunmaktadır;

- (1) Ekim 1948 için 500 franklık aylık münakale primi dâhil değildir.
- (2) 1938 ve 1948 yılları için ikametgâh tazminatı dâhildir.

3 — Haricî eşitlikler sorusuna kandırıcı çözümler getirmemektedir.

Bu durum haklı sebeplere dayanmakta mıdır? Değilse nasıl izah edilebilir? Şimdi inceliyeceğimiz husus budur.

Bir madde veya metam fiyatı düştüğü zaman, bu, onun değerini meydana getiren kalitelerden bazılarını kaybetmiş olması demektir. Memurlar için de keyfiyet aynı mıdır?

Bunların gördüğü iş, “kemiyet bakımından, yarı resmî ve hususî sektörlere mensup personelin gördüğü işle hiç olmazsa müsavi ehemmiyettedir.

Devlet, gerçekten, (burada bunun iyi veya kötü mü olduğunu araştırmak değil, sadece bir vakıayı tesbit etmek bahis konusudur) faaliyetini her gün yeni sahalara teşmil etmekte ve, sayıları umumî kanaat hilâfına bu yeni faaliyetlerle mütenasip olarak artmış bulunan, memurlarına bazan çok karışık yeni görevler yüklemektedir.

Harb ve sosyal kargaşalıklar da bazı idarelerin genişletilip geliştirilmesine ve hattâ yenilerinin ihdasına lüzum hasıl etmiş bulunmaktadır. Eski muharipler ve imar bakanlıkları gibi, evvelce ya mevcut olmayan veyahut faaliyet yeri pek mahdut bulunan teşekküller buna misâldir.

Başka bir bakımdan düşünülürse, işaret etmek gerektir ki, kanunlar gerçi Millet Meclisi tarafından kabul edilmekte iseler de, ekseriya merkezi idarelerce hazırlanmakta ve daima hükümet tarafından, yani memurların heyeti mecmuası tarafından tatbik edilmektedirler. İmdi, kararnamelerin veya tatbikata müteallik tamimlerin hazırlanması, bizzat kanunun hazırlanmasına nisbetle, daha fazla değilse, hiç olmazsa aynı derecede güçtür (kiralara hakkındaki kararnameler bunun en yeni delilleridir). 1948 yılında “Resmî Gazete” de iki binden fazla kanun ve umumî mahiyette kararnamenin yayınlandığı gözönüne alınırsa, kamu servislerinin, hassaten merkezi idarelerin iş hacimlerinin bugünkü önemi anlaşılır.

Aynı cinsten mülâhazalar merkezi idareler haricindeki servislerin memurları hakkında da vârittir. Meselâ öğretim heyeti, aynı ve hattâ azaltılmış bir kadro ile, daha fazla miktarda öğrencinin öğretim ve eğitimi, bilhassa harbten dolayı harap olmuş bölgelerde bazı defa çok müşkül maddî şartlar içinde, sağlamak zorunda bulunuyor. Yine meselâ, harb sonrası tasfiyesi, yargıçlar heyeti üyelerine devamlı ve çok ağır bir cehit ve gayret yüklemiştir.

İşlerin bu suretle çoğalmasına karşılık iş “kaliteline bir sukut var mıdır? Bunu iddia ve müdafaa etmek güç olacaktır. Şüphe yoktur ki, halk idareden ekseriya şikâyet etmektedir. Fakat hatalar işleniyorsa, bunlar diğer sektörlerde işlenenlerden daha çok mudur? Bilhassa memur, bazan kusurlu ve tatbiki güç oldukları meydana çıkan kanunları icradan başka bir şey yapmadığı halde, bundan dolayı her zaman ona itap etmek doğru mudur?

Üstelik tasavvur edilsin ki, bir kamu görevinin ifası, özel mecburiyet ve mükellefiyetlere katlanmayı tazammun etmekte, çoğu zaman uzun hazırlık etüdlerini talep eylemekte ve namzetler arasında ciddî bir seçmeye tâbi bulunmaktadır.

Binaenaleyh, memurların satın alma güçlerindeki azalışı, ilgililerin çalışma değerlerinde bir sukut ile gerçeklemek mümkün değildir; bunun başka saiklerle izah edilmesi lâzımdır.

Bu azalış, şüphesiz geniş Ölçüde diğer ücretliler kategorileriyle aynı mahiyette olarak, umumî sebeplere irca edilebilir . Bu tetkikin çerçevesi içinde bu sebepler üzerinde fazla durmağa mahal yoktur; frankın sukutu; hayat pahalılığının, ücretlerle fiyatlar arasında cehennemi bir fasit daire vücade getiren daimî artışı; vergide müterakkilik sistemi yüzünden, büyük maaşları çok mahsus bir şekilde kesip budayan malî mevzuat ilâh ... gibi.

Fakat bu umumî sebeplerin dışında, kamu görevine has diğer bir âmil var ki, memur maaşları üzerine gittik-

çe artan bir ölçüde müessir olmuştur. Bu, bütün kategorilerden devlet memurlarının sayısıdır.

Gerçekten devlet, kendisine yavaş yavaş yüklenmiş olan yeni hizmetleri başarmak için, yeni personel toplamak mecburiyetinde kalmıştır ki, bunların sayısı, Fransa malî envanterinden aldığımız aşağıdaki rakamların gösterdiği üzere, 1914 den 1846 ya kadar iki misilden fazlaya çıkmıştır.

Devlet Memurları Sayısının Değişiklikleri

(Bin olarak)

Tarihler	Rüt.	Yard.	işç.	S'v.top.	As.	Yekûn
1 Ağustos 1914	367	10	92	469	152	621
1 Ocak 1922	414	68	113	595	152	13,42
1 Ocak 1927	400	52	95	547	154	701
1 Haziran 1936	433	120	144	697	209	806
1 Ekim 1941	436	209	153	798	373	1,711
1 Haziran 1946	534	348	188	1,070	280	1,350

Bunun içindir ki 1914 de devlet memurlarının maaşları, ki devletin bütçesi için bir ağırlık teşkil etmiyordu, münhasıran meslekî evsafa tâbi olarak tesbit edilebiliyordu.

Halbuki, devletten para alanların sayısı arttıkça, kamu erkleri ve Millet Meclisi, meseleyi, artık “ifa edilen hizmet” esasına değil, fakat, “bütçe” esasına üzerine vaz’etmek zorunda kalmışlar ve böylece devlet personelini, bütçe ödeneklerinden gittikçe daha önemli miktarları yutan yekpare bir kütle olarak telâkki etmeğe sürüklenmişlerdir.

Bir taraftan vergi ödeyenleri korumak, diğer taraftan kamu hizmetlerini ifa edenleri lâıykı veçhile maaşlandırmak zarureti karşısında, ekseriya, kamu görevi aleyhine çıkan muvazaalı ve ampirik hal tarzlarına başvurmak zorunda kalmışlardır.

Bazan maaşların yükselmesine tahsis edilen ödenek toplamının bütün memurlar arasında, hiyerarşik

dereceye tâbi olarak tevzii, ödeneğin yetersizliği dolayısıyla, memur maaşlarının, aynı devrede diğer ücretli kategorilerinin aldıkları paralardan çok daha az bir artışına müncer olmuştur.

Bazan, arttırma, zaman dâhilinde, bir biri ardından tatbik edilecek safhalar halinde kademelendirilmiştir. Yen sınıflandırmanın tatbik mevkiine konulması için halen kabul edilen usul budur. Bu takdirde memurlar, satın alma güçlerinin derhal artırılması halinde temin edebilecekleri kaynaklardan muayyen bir devre için mahrum kalmaktadırlar.

Nihayet bazan, kısmî hal tarzları ihtiyar edilmiş, yalnız küçük ve orta memur kategorilerine tahsis edilen maaş artırımları hiyerarşik yelpazenin bir az daha kapanması neticesini doğurmuştur.

VIII — Netice:

Bu kısa tetkikten, gayri kaabili münakaşa bir tarzda şu netice çıkmaktadır ki, hangi görüş zaviyesinden bakılırsa bakılsın, 1948 de memurların maddî durumu müsait telâkki edilemez.

Fakat geleceğe doğru yöneldiğimiz zaman (bütün memurların yaptığı da budur) 1949 yılının, hattâ müteakip yılların memurların mukadderatına bir salâh getireceğini ümit edebilir miyiz? Yoksa bilâkis bunun daha vahimleşeceğinden korkmak mı lâzımdır?

Kesin bir şey söylemek muhakkak ki güçtür. Çünkü bu suallerin cevapları, gerek umumî mahiyette ve gerek yalnız memurlara mahsus öyle faktörlere tâbidir ki, bunların hangi şartlar altında müessir olacaklarını kimse bilememektedir.

Ezcümle memleketin malî ve ekonomik durumunun gelişmesi bu bakımdan hayatî bir önem kazanmaktadır; çünkü bütçe kaynaklarının verimlerinde husule gelecek bir artış, memur maaşlarını yükseltmek için yeni ödenekler ayrılmasına imkân verecek, halbuki malî güçlüklerin ağırlaşması ise, kamu görevinin yeni sı-

nıflandırılmasının tamamiyle tatbikine tahsis edilen ödeneklerin kısılmasını intaç edecektir.

Şüphesiz, son zamanlarda 12 Ocak 1949 tarihli kararname ile yeni sınıflandırmanın ikinci safhasının tatbikine geçilmiş olması, 1948 yılının sonlarından memur maaşlarıyla diğer sektörler mensuplarının ücretleri arasında mevcut olan açıklığın muayyen ölçüde azalmasını intaç etmiştir.

Herşey olduğu gibi kalmak şartıyla, devlet mâliyesinin durumu 1949 yılı zarfında yeni bir safhanın daha tatbikine müsaade ederse, bu açıklık daha da azalabilecektir. Ancak, bir taraftan böyle bir ihtimalin tahakkuk edemeyeceğinden, diğer taraftan memurlardan gayri ücretlilerin de yeni ücret artırımlarından faydalanmaları halinde, aradaki uçurumun daha da derinleşmesinden korkulur..

Bununla beraber, gerçi yeni sınıflandırmanın tamamlanması, geniş ölçüde genel malî durumun alacağı istikamete bağlı ise de, bundan ayrı olarak, sırf kamu görevi sahasında yapılabilecek bazı reformların memurlara yeni maddi avantajlar sağlamasını kolaylaştırabileceğini kaydetmek lâzımdır.

Bu reformların, şu uzun zamandan beri lâfi edilen, fakat ancak bazı memuriyetlerin ilgasından başka fiilî bir tezahürü görülmeyen “yeniden teşkilâtlanma” çerçevesine dahil olmaları gerekirdi. Bunların başlıca hedefi, bir sürü yarı İdarî organizmanın ortadan kaldırılması, idareler dahilinde işlerin daha iyi bir tevzi ve taksimi, İdarî hizmetlerin daha rasyonel ve daha tesirli bir şekilde teşkilâtlandırılması olmalıydı.

Böyle reformlar, iyi tatbik edildikleri takdirde (hakcası kabul edilmek lâzımdır ki bunun nazariyesini va’z ve izah etmek tatbik yollarını açıkça göstermekten kolaydır.), yalnız idarenin veriminin artmasını değil, aynı zamanda memur sayısının gerçek bir azalmasını intaç edebilir ki, bu da kadrolarda alıkonulan memurların maaşlarını esaslı surette artırmak imkânını sağlayacaktır.

Fakat maalesef bunlar, hiç olmazsa bugün için, ancak hayalî görüşlerden ibarettir.

Bununla beraber, gerçekler alanında kalmak şartıyla dahi, ihtimâller bûsbütün gayrı müsait görünmemektedir.

Demek ki, 1949 yılının memurların mukadderatına hafif de olsa bir salah getireceği ümit edilebilir.

KUS YA YÜKSEK İKTİDAR VE İDARE ORGANLARI VE İDARE MECLİSLERİ

Yazan:

A. CORDOLIANI

La Revue Administrativ

Çeviren:

H. B.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği; Sovyet Federe Cumhuriyetleri adı verilen 16 cumhuriyetten müteşekkil bir federasyondur. Bu Federasyon kendisine has kamu erki organlarına ve Federe Cumhuriyetler tarafından bahşedilmiş haklar dâhilinde hareket eden kamu idarelerine mâliktir. Bunlardan her biri müteaddit İdarî ve arızî vahdetlerden mürekkep ve bunlar da görevleri hududu dâhilimde işleyen kamu erki organlarına ve idarelerine sahiptirler. Bu görevler muhtelif cumhuriyetlerin Anayasalarıyla tâyin edilmiş olup her yerde aynı değildir. Federal Sovyet Devletin ilk kademesini teşkil eden esas kanun; seçimlerde genel, eşit, vasıtasız ve gizli oyu tesis eden 1936 tarihli Anayasa'dır.

Federal Taksimat:

Bu organların mevcudiyeti ve mahiyeti, birliğin ve birliğe iştirâk eden cumhuriyetlerin yetkilerinin doğrudan doğruya sınırlandırılmasından doğmaktadır. Birlik, yasama esaslarının vaz'ı hakkın ve genel hayatın muhtelif sahalarının idaresini muhafaza etmekle beraber bu sahalardaki icranın idaresini cumhuriyetlere bırakmaktadır. Aşağıdaki görevler birliğin yetkisi dâimdedir:

- a) Milletlerarası münasebetlerde birliğin temsili, yabancı devletlerle muahedelerin imzası ve tasdiki,
- b) Birliğin savunmasının teşkilâtlandırılması ve silâhlı kuvvetlerin idaresi ile beraber askerî görevlerin genel prensiplerinin tesisi,

- c) S.S.C. Birliğinin ekonomik plânlarının ve tabii servetlerden istifadenin genel prensiplerinin tesisi,
- d) Bir birlik bütçesiyle beraber cumhuriyetler bütçelerinin tesisine muktazi vergi ve gelirlerin de tanzim ve tasdiki,
- e) Çalışma, sosyal sigorta yasama esaslarının ve kamunun eğitim, öğretim ve sağlığa ait genel prensiplerinin tesisi,
- f) Cumhuriyetler arasındaki sınırların tahdidi, yeni cumhuriyetlerin , illerin veya bölgelerin teşkili.

Yüksek Sovyet:

Görevlerin ifası bakımından kamu erkinin yüksek organı olan Yüksek Sovyet, birliğin hakiki parlamentosudur. S. S. C. Birliğindeki muhtelif milliyetteki halkı hesaba katarak teşkil edilmiştir. S. S. C. Birliğinde milletlerin, müşterek siyasi bünyelerinden müşterek gaye ve vazifelerinden neş'et eden pek çok müşterek esaslı menfaatleri vardır.

Yüksek Sovyet, Birlik Sovyeti ve Milletler Sovyeti olarak iki meclisten ibarettir. Birlik Sovyetinde 300.000 nüfusa bir mebus seçilmek suretiyle 656 mebus vardır. Milletler Sovyetinde her federe cumhuriyetin 25 mebusu, her muhtar cumhuriyetin 11 mebusu, her muhtar ilin 5, her millî bölgenin 1 mebusu bulunmaktadır.

(Muhtar Cumhuriyetler ve iller, henüz federe cumhuriyetler derecesine eirmemiş ünitelerdir. Mil'i Bölgeler, pek az adette şahısların meskün bulunduğu milliyet gruplarıdır.). S. S. C. Birliği hudutları dışında bulunan kara ve deniz silâhlı teşekküllerinin 100.000 seçmen itibariyle Birlik Sovyetiyle Milletler Sovyetine birer mebus göndermek hakkını haizdirler. Yüksek Sovyetin iki meclisi müsavi haklara sahiptirler. Aralarında ihtilâf zuhurunda mesele bir Uzlaştırma Komisyonunun tetkikine arz edilir, ondan sonra ikinci defa bu meclislerce müzakere edilir, eğer uzlaşamazlarsa Yüksek Sovyet Presidiumu meclislerin feshine ve yeniden seçim yapılmasına karar verir.

Yüksek Sovyet, birliğin yetkisine dâhil bütün meseleler için tek yasama organıdır. Kanun teklifi her iki meclisin her bir mebusuna ve Nazırlar Meclisine aittir.

Kanun projelerinin tetkik ve ihzârı daima üç komisyonca yapılır: Bunlar da, Yasama Komisyonu, Dışişleri Komisyonu, Bütçe Komisyonudur. Her meclis, daimî komisyonun yeni kanun projesi hakkındaki raporu üzerine kanunun müzakeresi esnasında yapılan tâdilleri müzakere ve tetkik ve kesin şeklini verir. Kanun, her iki mecliste oy çoğunluğu ile kabul edildiği takdirde tasdik edilmiş sayılır. Anayasada yapılacak tâdiller için üçte iki nisbetinde çoğunluk elde edilmesi lâzımdır.

Yüksek Sovyetin görevi, yasamadan ibaret değildir. Yüksek Sovyet Presidium'unu ve Yüksek Mahkemeyi seçer. Sovyet komiserlerini ve genel savcını tâyin eder. Yürütürü ve yönetim organlarının faaliyetlerini denetler ve mandater komisyonları seçer ve lüzumu halinde tetkik ve tahkikat komisyonları tâyin eder.

Yüksek Sovyet Presidiumu

Cumhuriyetçi devletin mümeyyiz vasfı muayyen bir müddet için seçilmiş bir başkanın mevcudiyetidir. 1936 Anayasasına uygun olarak S. S. C. Birliğinin başkanı bir heyettir; Yüksek Sovyet'in Presidiumu kendisi tarafından, kendisine karşı mes'ul olmak üzere seçilir.

Yüksek Sovyet Presidium'u, bir başkanı, bir ikinci başkan ve muavinlerini, bir sekreter ve üyelerini ihtiva etmektedir. Bunlar iki meclisin tam üyesinin bir arada toplanmasıyla seçilirler. Muavinlerin adedi, Federe Cumhuriyetle Başkanlarının adedine tekabül eder.

Presidium, Yüksek Sovyeti, toplantılara dâvet, fesih, yeni seçimleri tâyin eder. Kendi teşebbüsü ile veya cumhuriyetlerden birinin isteği ile herhangi bir kanun projesi veya kamunun korunmasını ilgilendiren herhangi bir mesele hakkında bütün Sovyet Birliği halkının referandumuna müracaat eder. Bundan başka denetleme vazifesini görür: Nazırlar Meclisinin ve Federe Cumhuriyetleri Halk Komiserlerinin karar ve emirlerini kaldır-

mak hakkım haizdir. Harb hali veya sıkıyönetim ilân edebilir; milletlerarası sözleşmeleri tasdik ve bir dekre ile ilân eder. Yabancı memleketlerdeki S. S. C. B. siyasî mümessillerini tâyin ve azil ve yabancı milletler elçilerinin itimatnamelerini kabul eyler. Sovyet vatandaşlığını bahş veya refeder. Bunlardan maada affetmek, nişanlar vermek ve fahrî Unvanlar vermek yetkisine mâliktir.

1936 Anayasası Yüksek Sovyet Meclislerinin tâtil devrelerinde Yüksek Sovyet Presidiumunun üç halde bu meclislerin vazifelerini görebileceklerini derpiş eylemiştir; bunlar da yabancı bir millet tarafından yapılacak askerî istilâ, Yüksek Sovyet mebuslarının birinin muhakeme altına alınması ve tevki, bir nâzırın azli halleridir. Nâzırların tâyini ve işten çıkarılması Presidiuma aittir.

Nâzırlar Meclisi:

Sovyet Devleti; devletin carî işlerini tatbik mevkiine koymakla vazifeli hükümeti idare eden bir organlar sistemine mâliktir; bunlar kamu erkini haiz yürütümü ve yönetimi yapan organlardır. Bu organlar Sovyetlere karşı mes'uldürler. Bunlar kanunla tesis edilmiş bir yetkiye mâlik ve emirlerine riayet mecburidir.

Federal kademede, Nâzırlar Meclisi, Birliğin hükümetidir. Bu, bir başkan ve yardımcılarını ve üyeleri ihtiva eden kurullu bir organdır. Bunlara Devlet Plânları Komisyonu Başkanı, Yüksek Okullar Komitesi Başkanı, Devlet Bankası Yönetim Kurulu Başkanı yardımcılardır. Nâzırlar Meclisi, birliğin ve Federe Cumhuriyetler nazırlarını ve kendisine bağlı diğer müesseseleri ihtiva ve bunların çalışmalarını idare eder. Millî plânın, devlet bütçesinin tatbikatı ve para ve kredi sistemlerinin iyi işlemesi bakımından lüzumlu tedbirleri ittihaz eder. Kamu güvenliğini temin, devletin menfaatlerini ve vatandaşların haklarını müdafaa eyler. Genel dış siyaset işlerini yürütür, askerî hizmete çağrılacak vatandaşların kontenjanını tâyin ve silâhlı kuvvetlerin teşkilatlanmasını

idare eder. Lüzumu halinde ekonomik, kültürel ve sosyal işler için hususî komiteler veya genel idareler ihdas eyler.

Velhâsıl, birliğin yetkisine dâhil hususlarda Nâzırlar Meclisi Federe Halk Cumhuriyetleri Sovyetler Komiserlerinin karar ve emirlerini ilga eylemek hakkını haizdir.

Nâzırlar:

Genel idare, hiç biri muhtelif usuller, teşkilât ve faaliyetler isteyen birtakım münferit şube gruplarından müteşekkildir.

Yetkileri bütün Sovyet Birliği arazisine şâmil olan merkezî teşekküller şunlardır:

Nezaretler, komiteler, genel müdürlükler, S. S. C. B. nin Nâzırlar Meclisine bağlı idareler ve diğer müesseseler.

Birlik Nezaretlerinin Federe Halk Cumhuriyetleri Komiserlikleri, bazan da muhtar cumhuriyetler veya ülkeler - Coutrees, iller ve bölgeler nezdinde delegeleri bulunur.

Her nezaretin başında, bu teşkilâtın bütün faaliyetini ve kendisine bağlı ekonomik şubeleri sevk ve idare eden bir nâzır vardır. Nâzır yürürlükte bulunan kanunların ve Nâzırlar Meclisi kararnamelerinin icabatı ve tatbikatı bakımından emirler ve talimatlar verir. Nezarete âmeli sevk ve idare, tatbikatı denetleme ve kadroların teşekkülü meselelerini tetkik eylemekle görevli olup memuriyetleri Nâzırlar Meclisince tasdik edilen bir heyet kurulmuş bulunmaktadır. Bu heyet nâzırın talimatname ve emirnamelerini de müzakere edebilir, nezaretin mahallî temsilcilerinin raporlarını tetkik eder ve mahallerine delegeler ve tetkik memurları gönderir. Muhtelif istihsal şubeleri ister doğrudan doğruya, ister tröstler vasıtasıyla idare edilsinler genel müdürlüklere bağlıdırlar.

Halihazırda nezaretlerin adedi 26 dır. Onlar da şunlardır: Gereçler, Teçhizat, Madenler Teçhizatı, Donanma, Hava, Kömür, Neft, Elektrik Santralleri, Kauçuk, Sellülöz ve Kâğıt, Ağır Sanayi, Orta Sanayi, Elektrik Sanayii,

Siyah Sanayi, Kimya, Boya Sanayii, Tezgâhlar İnşaatı, Ulaştırma, İrtibat, Denizcilik, Nehir Filosu, Nakliyat Makineleri İnşaatı, İaşe, İnşaat, Dış Ticaret.

Kısmî İdare Organları:

Sovyetler Birliği, Nezaretlerin yanında üç nevi kısmî idare organlarına sahiptir: Komisyonlar, komiteler, genel müdürlükler.

Komisyonlar: Devlet Plânlaşma ve Devlet Personeli,

Komiteler: Jeoloji, İstatistik ve el sanayiinin tevzii, standartlar, kurtarılan bölgeler de ekonominin yeniden kurulması, ölçüler ve ölçü vasıtaları, güzel sanatlar, mimarlık, sinema, radyo, yüksek okullar, heden terbiyesi ve spor,

Genel Müdürlükler: Kuzey denizyolları, sivil hava filosu, halkın göç etmesi, ihtiyat el işleri, ormanları muhafaza ve ağaç, dikme, ormanların işletilmesi, sülfat – alkol sanayii, Hydrolyse (x), petrol işletmesi.

Bunlardan mâda Rus - Ortodoks kilisesinin ve diğer dinî mezheplerin vesayeti iki Sovyetin elindedir.

Rus Telgraf Ajansı (yahut Tass Ajansı) ve devlet hakem teşkilâtı da Nazırlar Meclisine bağlıdır.

Fransadaki durumun aksine olarak nezaretlerin kurulumu, adetleri ve mahiyetleri, kısmî idare organları Anayasanın muhtelif maddeleri ile tesbit edilmiş bulunmaktadır. İller ve Federe Cumhuriyetlerin Halk Komiserlikleri idaresi de bu cumhuriyetlerin Anayasaları icabı aynı şekildedir.

Her kısmî idare organının başında bir şef veya bir müdür bulunur. Bunlardan herbiri kendi yetkileri hududu dahilinde idari muamelelere ait kararnameler isdar ederler. Bu kararnamelere kendilerine muhatap olan bütün madun organlar riayet etmekle mükelleftirler. Bu kararnameler icra organları veya doğrudan doğruya bağlı bulundukları idare tarafından ilga olunabilir. Müdür ve şef idare eyledikleri kamu işlerinden dolayı devletin mesuliyetini

(x) Fazla su tesiriyle birtakım uzvî mürekkebat zerrecilerinin parçalanması.

taşırlar. Burada şahsî bir yetki mevcuttur. Ancak nezaretlerde olduğu gibi müşterek bir müzakere usulü caridir. Her müessese müdürlüğünde idarenin tatbikata, kadroların intihabına, madûn organ şekillerinin raporlarına, emirlerin icrasına ve emirlerin projelerine ve çok önemli talimatnamelere ait meselelerini müzakere eylemek üzere birer heyet bulunur. Müdürle heyet arasında anlaşmazlık vukuunda müdürün kararı icra edilir; ancak müdür tarafından ihtilâfa dair nezarete bir rapor verilmesi icap eder, heyet ise Nazırlar Meclisine müracaat edebilir.

S.S.C. Birliği, yüksek iktidar organlarının görevleri garp demokrasilerinden bazı noktalarda ayrılır. Bunlar da iki meclisin yetkilerindeki salt eşitlik, her nezaret ve müessese müdürlüklerinde “bir müzakere ve karar heyetinin” bulunması, idare bünyesinde Anayasa ile tesbit edilmiş olmasıdır. Fransız okuyucularının nazarı dikkatini çekmesi lâzımgelen keyfiyet bu sonuncu noktadır; çünkü hükûmetin her değişîşi esnasında yapılan siyasi anlaşmaların son dakikasında bir. idarenin parçalanmasına veya muhtelif idare hizmetlerinin ve hâzinenin zararına olarak birleştirilmesine gidilmektedir.

Yukarıda yüksek iktidar organlarını ve Sovyet Birliği idaresini mütalâa etmiştik. Sovyet Rusya Birliği, müsavi haklara mâlik bir devletler federasyonu bulunduğundan şimdi de muhtasar bir surette her devletin veya federal birliği teşkil eden memleketlerin icra ve idare organlarını, bundan sonra da mahallî idareleri tetkik edeceğiz.

Sovyet Rusya Birliği, federal devletlerin ihtiyarî birleşmelerine ve mutlak müsavatına istinat eder. 1936 Anayasasının 13 üncü maddesinin ihtiva eylediği hüküm budur. Bugün Sovyet Rusya Birliğinde, halkın teşkilâtlandığı dört şekilde bir millî devlet vardır.

Herşeyden evvel, Federe Cumhuriyet, muayyen bir halktan terekküp ve doğrudan doğruya birliğe iştirâk eden

Sovyet Sosyalist Devlettir. Sovyet Birliği 16 federe cumhuriyetten mürekkep olup bunlardan 5 i 1943 tenteli (Moldavya, Letonya, Litvanya,, Estonya ve Fin Karolyası) teşekkül etmiş bulunmaktadır. Her cumhuriyet; bir devlet olmak itibariyle - Anayasanın Birliğin hâkimiyeti hariç olmak üzere - istiklâl ve hâkimiyetini muhafaza etmektedir.

Yukarıda Birlikle Birliği teşkil eden devletler arasında iktidarın tevzi suretini izah etmiştik.

Her federe cumhuriyetin temel korunu olan bir Anayasası vardır; ancak bu kanunun levye Rusya Anayasasına tamamen uygun olması icap eder. Her cumhuriyet, Birliğin yetkisine dâhil olmayan her hususa mütedair kanunlar tedvin eylemek hakkını haizdir. Her Cumhuriyet, muvafakati alınmaksızın tâdil edilmesi kaabil olmayan muayyen bir araziye sahiptir ve Milletler Sovyetinde doğrudan doğruya 25 mebusla temsil edilir.

Diğer bir millî teşkilât şekli de, muhtar Sovyet Cumhuriyetidir. Federe bir cumhuriyet arazisi üzerinde yaşayan ve ahalisinin mühim bir kısmını teşkil eden ve Sovyet Birliğine federe cumhuriyet vasıtası ile iştirâk eyleyen her millet muhtar bir devlet teşkil eylemek hakkını haizdir. Bu suretle Rus Federe Cumhuriyeti 12 muhtar cumhuriyeti ihtiva etmektedir-. Sovyet Muhtar Cumhuriyetlerinin yekûnu 13 dur. Bunlardan her biri Milletler Sovyetinde 10 mebusla temsil edilmektedirler.

Bütün federe veya muhtar cumhuriyetlerde toplu-'olarak bir bölgede yaşayan küçük milletlerin, o bölgede kendilerine has bir idareye mâlik olmaları imkânı vardır. Bunlar da muhtar bölgeleri teşkil ederler. Bu memleketler de 9 ve 10 adette olup Milletler Sovyetinde doğrudan doğruya temsil edilirler.

Federe ve Muhtar Cumhuriyetlerde Yüksek Hükümet Organları:

Sovyet Birliğini teşkil eden Birleşik Devlet erki yanında federe veya muhtar cumhuriyetlerden her biri işgal

eyledikleri arazi hudutları dahilinde kendilerine has menfaatleri temsil eden organlara sahiptirler.

Dış münasebetlerin ve millî müdafaaya ait işlerin birliğin elinde olması esastır. Bununla beraber her federe cumhuriyet 1844 ten beri kendi askerî teşkilâtını kurmak ve yabancı memleketlerde siyâsî mümessil bulundurmak hakkını haizdir. Birleşmiş Milletler teşkilâtında diğer milletlerle beraber müsavi haklar dairesinde Ukrayna ve Beyaz Rusyanın bulunması bundan neşet etmektedir.

Federe Cumhuriyetlerin ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki yetkileri mühimdir : İktisat ve bütçe plânının tasdiki, devlet ve mahallî ideme vergilerinin tesisi, bankaların denetimi, sınaî ve ticarî teşebbüsler, zirâî işletmeler, halk terbiye ve sağlığının idaresi, sosyal kanunların tanzimi bu cumhuriyetlere aittir. Bu hakların tahakkuk ettirilmesi bakımından her federe cumhuriyet devletin yüksek organı olmak üzere bir Yüksek Sovyete mâliktir. Ancak bu sovyet, iki meclis yerine bir meclisten ibaret olup 4 sene için doğrudan doğruya gizli ve genel oyla seçilir. Meclis Başkan ve muavinlerini, bir mandalar komisyonunu seçer ve daimi kanun teklifleri ve bütçe komisyonlarını tâyin eder. Cumhuriyetin Anayasasını takbih ve tâdil, federe cumhuriyete dâhil muhtar cumhuriyetlerin Anayasalarını tasdik eder, iktisat ve bütçe plânını tasvip, umumî ve hususî af haklarını istimal eyler.

Muhtar cumhuriyetlerin Anayasaları mesnet ve prensipler itibariyle federe cumhuriyetlerden farklı değildir. Bunların hususiyetleri; kanun tedvin eylemek muhtariyetini haiz olmaları ve millî hususiyetlerinin nazara alınması keyfiyetlerinden ibarettir. Bunların vazifeleri berveçhi âtidir:

A — Federe cumhuriyetin tasdikine iktiran eylemek kaydiyle hususî bir teşekkülün tesisi ve aynı kayıt altında bölgelerin ve hudutların taksimatının tesbiti;

B — Kamu güvenliğini ve vatandaş hakkını korumak;

- C — Mahkemeler teşkil etmek;
- D — İktisat ve bütçe plânını tasdik eylemek;
- E — Vergiler tesis eylemek ;
- F — İşletmeleri ve İçtimâî teşekkülleri idare etmek;
- G — Yollar inşa eylemek.

Yüksek iktidar organları federe bir cumhuriyetinki gibi teşkil edilmiştir. Yüksek Sovyet, muhtar cumhuriyetin bütün haklarını kullanır.

Federe cumhuriyetlerde olduğu gibi muhtar cumhuriyetlerde de Yüksek Sovyet; bir başkan ve muavinlerinden, bir sekreter ve üyelerden mürekkep bir Presidiumu seçer. Bu Presidium Sovyetler için kıymetli olan heyet prensibine göre Birleşik Devletlerdeki (Amerika) her devletin hakikî başkanına tekabül eder. Her Presidiumun üyeleri 5 ile 20 arasında tehalûf eyler. Presidium birleşmiş devlet kademesinde olduğu gibi Sovyetleri toplantıya dâvet, dekreler neşir, emirleri ve halk komiserlerinin yönetmeliklerini denetler. Yüksek Sovyetin içtimada bulunmadıkları zamanda bakanları azil ve tâyin edebilir ve af yetkisine mâliktir. Her Presidium nezdinde ihtiyaçları karşılamak üzere muayyen adette hizmet şubeleri bulunur. Toplantılara ait hazırlık işlerini görmek ve cârî işleri yerlerine yollamak üzere bir genel sekreterlik, bir hukuk işleri şubesi, bir malûmat ve istatistik şubesi, af taleplerini tetkik etmek üzere bir tetkik komisyonu, bir kanun teklifleri komisyonu vardır.

İcra ve İdare Organları:

1936 Anayasasına tevfikân her federe ve muhtar cumhuriyette, devlet yüksek iktidarının, hükümetin icra ve idare organı olan bir Halk Komiserler Sovyet! vardır. Bu Sovyet, kendisine ve Presidium'a karşı sorumlu ve hareketlerinden hesap vermekle yükümlü olmak üzere Yüksek Sovyet tarafından teşkil edilmektedir. Federe Cumhuriyetler kademesinde Sovyet; bir başkanı, ikinci başkanlar], halk komiserlerini, devlet plânlaşma komisyonu başkanını, güzel sanatlar idaresi şefini ve federe halk komiserliklerinin delegelerini ihtiva eder.

Halk Komiserlikleri; ya federe cumhuriyetçiler veya cumhuriyetçiler olmak üzere iki nevidir. Birinciler cumhuriyet organlarından neşet eden umumî bir idare olmaktan başka federe merkezlerin işlerini tedvir ihtiyacından doğan millî ekonomi ve idare koluna tekabül etmektedir. Bunlar, aynı zamanda Sovyete ve Birleşik Sovyete tekabül eden federe cumhuriyetler komiserliklerine bağlıdır. Cumhuriyet komiserlikleri, bilhassa federe cumhuriyetlerden birini veya diğerini ilgilendiren İdarî ve ekonomik kollar için bulundurulmaktadır. Hükümet bünyesi muhtar cumhuriyetlere benzer.

Halk komiserleri Sovyeti, daima mesul ve tâbi bir organdır. Federe bir cumhuriyetin halk komiseri, Rusya ve bilhassa cumhuriyetin arazisinde yürürlükte bulunan kanunlara müsteniden emirnameler ve kararlar ısdar ve tatbikatını kontrol eder. Muhtar Cumhuriyetler Sovyetinin ve icra komitelerinin ve cumhuriyete dahil muhtar eyaletlerin emirname ve kararlarını durdurabilir. Diğer taraftan emirname ve kararlar Birleşik Sovyet Bakanlar Kurulunca iptal olunabilir.

Muhtar Cumhuriyetlerde, federe cumhuriyetlere bağlı bazı komiserlikler mevcuttur. Bunlar da Ziraat, Maliye, Ticaret, İşçileri, Adalet ve Sağlık Komiserlikleridir. İşe, hafif sanayi, mensucat sanayii komiserlikleri yalnız muhtar cumhuriyetlerde teşkil edilmiştir.

Cumhuriyetlerin Halk Komiserleri Sovyeti, federe veya muhtar olsun, komiteler, müdürlükler veya buna benzer müesseselerden yardım görürler; Devlet Plân Komisyonu, Sigortalar Müdürlüğü, Kooperatifler İdaresi, Mühendisler, Yollar Genel İdaresi gibi...

Muhtar Bölgeler ve Millî Arondismanlar:

S. S. C- Birliği Anayasasından ayrı olarak, muhtar bölgeler ve millî arondismanların devlet idaresi organları, mahallî idare Sovyetleri ve kendi icra komitelerini seçen işçilerin arondisman mebuslarıdır. Muhtar bölge ve millî arondisman, halkın millî hususiyetleri nazarı

dikkate alınmış olması itibariyle mutat İdarî bölge ve arondismanlardan ayrılır.

Bunlar, bir kısmını teşkil ettikleri Federe Cumhuriyette, bu cumhuriyetçe tasdik edilmiş bir statüye göre faaliyette bulunurlar.

Mahallî İdare:

Sovyet Birliğinin İdarî taksimatı her federe cumhuriyette başka, başkadır. Bu taksimat, ekseriya illeri, bölgeleri, arondisman ve çevre arazilerini ihtiva eder; her bir İdarî ünite, bir ülkenin arazi cüzünü teşkil eder. Aşağı kademede şehirler ve köyler gelir. Mahallî İdare organları, her İdarî taksimatta işçilerin mebuslarından tereküp eden mahallî sovyettir. Bunların hepsi vatandaşların doğrudan doğruya genel eşit ve gizli oyuyla iki senelik bir müddet için seçilirler.

Bunların ittihaz ettikleri kararlar; Birlik ve Federe Cumhuriyet tarafından tanınan haklar dairesinde ve bunların kanunlarına uygun olduğu takdirde muteberdir. Anayasanın 97 nci maddesine göre, mahallî sovyetler, kendilerine bağlı idare organlarının faaliyetini sevk ve idare ederler, kamu nizamının muhafazasını, kanunlara, riyeti vatandaş haklarının korunmasını temin ve mahallî bütçeyi tanzim ederler.

Heyetle iş görme prensibi, bir kere daha, tamamen idari bir kademe olarak görülmektedir. Mahallî Sovyetler, bilhassa her İdarî üniteyedeki icra komitelerini seçerler. Bunlar mahallinin hakiki icra ve idare organıdır. Bu komitelerde bir başkan, ikinci başkanlar, bir sekreter ve üyeler bulunur; küçük kır topluluklarında yalnız bir başkan, bir ikinci başkan ve bir sekreter vardır. İcra komiteleri aynı zamanda üyeleri seçen mahallî Sovyete ve bir de kendisinden daha yüksek olan sovyet icra komitesine karşı mesuldürler.

Yüksek idare taksimatında ve şehirlerde mahallî sovyet icra komiteleri birtakım şubeleri veya daireleri ihtiva eder. Meselâ İller Sovyetlerinin icra komiteleri şunlardır: Ziraat, Maliye, Ticaret, Sağlık, Eğitim, Sana-

yi, köy ekonomisi, İçtimaî sigorta, yollar, güzel sanatlar, umumi işler.

Her kademede, icra başkanı nezdinde bir plân komisyonu ve bir kadro dairesi vardır. Komün ve mahallî sanayi ve ziraat daireleri şu veya bu bölgenin hususiyetlerine veya şehirlerin ekonomisine göre mahallî Yüksek Sovyetin tasdikiyle teşkil olunabilir.

Federal devlet esasına istinat eden Sovyet Birliği Devleti teşkilâtı; Birleşik Devletler teşkilâtı ile mukayese edilirse, Sovyet memleketlerinin yüksek iktidar ve idare teşkilâtı federal ve mahallî kademeler itibariyle önemli bazı noktalarda ayrılır.

Amerikan devletlerinde iki meclis bulunduğu halde Rusyadaki federe ve muhtar cumhuriyetlerin her birinde tek meclis vardır; Amerika Devletlerindeki vali yerine genel seçimle değil meclis tarafından seçilmiş bir Presidium - Başkan Heyet mevcuttur. Mahallî kademede, diğerlerinde olduğu gibi daima mahallî sovyet tarafından seçilen ve kendisine karşı mesul olan icra komitesi bulunmaktadır. 1946 da Müessesan Meclisimizde illerdeki valiler yerine Genel Meclis Başkanım ikame etmek istedikleri zaman bu tatbikattan mülhem olmak istememişler midir?

HÜR İNSANLAR HÜKÜMETİ VEYA HÜRİYET HÜKÜMETİ

*Demokrasi prensibi (tevkil-delegation) hakkında
bir inceleme*

Yazan:
Michel DEERE

Çeviren:
H. O.

Pascal “Zekâyı biraz serbest bırakmak lâzımdır” der, fakat ilâve eder: “. . . bu, en büyük taşkınlıklara yol açar.” Şu mütenakız hükümler, ezeli ve her zaman aktüel bir mevzu olan “ Plürriyet Hükümeti” meselesini ortaya koymak hususunda politika ilmine faydalı olabilirler.

İdare etmek!... yani, âmme işlerini, bundan da fazla, kollektif yaşayışı tanzim eylemek ve sosyete-yi, istilâlara, karışıklığa, haksızlığa (Adaletsizliğe), sefalete ve esarete karşı emniyet altına almak... bu şumullü ve asla sona ermez vazifeler, iktidarın mesuliyetini tesis ederler. Öyle ise, iktidarın faaliyet hudutları nelerdir? Devlet idaresi önünde hiçbir engel yoktur. Bir şey birliğe faydalı ise yapılmasına başlanmalı ve tamamlanmalıdır, umumî menfaatin istediği her şey istisnasız temin olunmalıdır. Hükümet emreder, ona itaat etmek lâzımdır. Bu itaat sonunda nihayet faydalanan yine ferttir.

Fakat bizler “Hür” insanlarız, hürriyet, şuur (vicdan) ve aklımızın ifade ve tezahürüdür. Hareket, düşünce ve çalışma serbestisine mâlik olmak : Bu noktada filozoflar ve sosyologlar sonu gelmez bir münakaşaya girişebilirler. Fakat siyasî tabir olması itibariyle, insanın benliği üzerindeki bu hâkimiyetin beşerî hürriyet mânasında asla münakaşa kabul etmez sosyal ve hukukî bir mânası vardır: İnsanın en esaslı haklarına saygı, devlet

ve kanun karşısında fertlerin müsaviliği, netice malûmdur. Hürriyeti benimsiyen her sosyete iktidarın - hükümetin- faaliyetini muayyen kaidelere tâbi kılar.

Kanun vaznı ve hükümet de bir moral kaide ile bağlıdırlar. İktidar herşey değildir, herşeyi yapamaz. Fert, refah ve saadetini dilediği tarzda araştırır ve temin eder, iradesi her an kanun ile çatışma halinde olamaz.

Binaenaleyh “ Hür insanlar hükümeti” veya daha basit olarak “hürriyet hükümeti” esas itibariyle birbirine zıt iki temayül, birbiriyle asla anlaşılamiyan iki fikir arasında bir muvazene halidir. Bir tarafta kendisine mevdu vazifeleri yapması için gerekli otorite (autonte) ile iktidarın bütün bir kudreti bulunmaktadır. Diğer taraftan Pascal’m söylediği gibi, beşerî hakların ifa :le ve izharından doğan bir taşkınlık, iktidarın kanun ve ahlâk ile muayyen hudutları aşan her faaliyetine karşı bir engel... Bu muvazeneyi nasıl tesis etmeli? Bunun münakaşası yeni bir şey değildir. Mevzu, sükûn devrelerinde, idare edenlerin faaliyetleri’ ve idare olunanların hareketleri arasındaki uygunluk sebebiyle sulh ve saadet içinde yaşıyan sosyete konferans mevzuları gibi görünürse de facia anlarında, bir medeniyetin gaip olmak üzere olduğu bir zamanda ve fikir sahasında ulaşılmış en büyük başarıların mahvolmak üzere bulunduğu bir anda insanlar hırs ve iştiaqla “hürriyet hükümeti” formülünü aktırırlar. Görürler ki, siyasî iktidarın dışında hürriyet, birbirleriyle mücadele halinde gruplaşmış zıt menfaatler tarafından hırpalanmış, parçalanmıştır. Yine görülür ki, hükümet kuvveti, Pascal’m diğer bir tâbiriyle “Yalnız en yüksek hükümranlığa değil, fakat en büyük istibdada da açık bir kapıdır”. Bu demektir ki, siyasî iktidar dışında, insan hayatı hürriyet hükümeti ile belki kurulmuştur, fakat artık bu hayatın tadı tuzu yoktur. Bu mevzu üzerinde bir asırdanberi çok şeyler yazıldı ve çok şeyler görüldü, yaşanıldı. İnsanlık, hürriyetin vurduğu darbelerle hürriyetin öldüğünü, diktatorya altında dirildiğini ve yeniden öldüğünü gördü. Hürriyet içinde insanlık kendisini çok kere o kadar

bedbaht hissetti ki, buna esareti tercih eyledi ve tam esarete düştüğü anda da, hürriyeti kaybetmemek için kâfi gelecek bir gayretin üç misliyle, tekrar hürriyeti bulmağa kalkıştı. Bundan başka , insanlık fazla olarak bedbaht, hür milletler, saadet içinde esir milletler de görmektedir. Siyaset ilmi bunca tecrübelerden sonra insanlık, hak ve iktidar arasında mevcut muvazenenin hangi hukuk mekanı acaba tâyin edebilir mi ? Biz şu yazımızla işte buna cenizmalarıyla akim hür şekilde idare olunmasını sağladığıvap vereceğiz veya daha ziyade, bunu yapmağa çalışacağız. Böyle bir sahada tevazu zarurîdir. Zira, siyaset toprağı o kadar sık işlendi ve eksildi ki, artık mecmuumuz olan hiç bir mahsul ümidi vermiyor. Bununla beraber, çığ ve dolu bu toprağa o kadar fazla zarar verdiler ve elân da o kadar fazla tehlikeye maruz bulunuyor ki, onun en malûm bölmelerini dolaşmak ve yeni bir âlem keşfeder gibi en eski ve dikkate değer kaidelerini meydana çıkarmak her zaman faydalıdır.

— I —

İktidar - Pouvoir - tevkil delegation - yoluyla kullanıldığı haldedir ki ‘ hürriyet hükümeti mevcuttur. Demokratlar, “iktidar halka ait olduğu cihetle halk tarafından icra olunmalıdır, diyorlar. Fakat maalesef bu icra fiili pratik bin bir çeşit zorlukla karşılaştığı için iktidar, halkın seçtiği vekiller, mümessiller tarafından kullanılır. Böylece, prensip itibariyle kötü olmakla beraber Delegation lüzumlu bir vasıta olarak görünür. Fakat, hürriyet bakımından bu tez yanlıştır. Ve hattâ tevkil - Delegation - sistemini, daha iyisi bulunmadığından itti haz olunmuş bir siyasî vasıta derecesine indirmek pek büyük bir hatadır. Delegation, hürriyet hükümetinin en esaslı ve hattâ birinci derecedeki mekanizmasıdır. İktidara sahip olan halk bu iktidarı bizzat kullanacak olursa, bu suretle ortaya çıkan rejim istibdat rejimi olur. Doğrudan doğruya halk hükümetinde halk için hürriyet mevcut değildir. Monteskiyö (Montesquieu) bunu azçok sarih ve kat’î hükümlerle söyledi. Filhakika, halkın itti-

haz ettiği kararları hukuken veya fiilen tahdit edecek otorite hangi otoritedir?. Kanunlar mı? Fakat kanunlar halkın eseridir. Adalet mi? Adalet de halka tâbi kılınmıştır- Esas teşkilât kanunuyla konulmuş kaideler - usuller mi? Fakat mutlak hâkim olan topluluğu - halkı - durduracak bir kaide mevcut değildir. Din mi? Ahlâk mı? Beşerî varlığa saygı mı? İşte, umumî menfaate uygun görünen bir nizamın cereyanını durdurmak için - Bu nizamı ortadan kaldırmak için - vatandaş ruhunda bulunmamaları icabeden nice endişeler

İster kadim site (çite) ler, isterse en modern medeni cumhuriyetler bahis mevzuu olsun, doğrudan doğruya iktidarı kullanan halk hiçbir hudut tanımamaktadır. Ne hürriyete koyduğu tahdidat ve ne de ferdî haklar üzerinde aldığı birtakım mâni tedbirler, halkı hiçbir zaman tehyî etmez. Mâzideki tecrübeler bu sahada geleceği de cevaplandırmaktadır. İnsanın, veya daha ziyade, insanlardan mürekkep toplulukların kendisini terkip eden ferdî varlıklar tarafından izhar olunan taşkınlıklardan daima farklı taşkınlıklar gösteren beşerî toplulukların mahiyetleri böyle tezahür etmektedir. Akli reaksiyonlar ve mü-lâhazalı iradî hareketler, tazyik edici, sürükleyici duygular halindeki bir yığın - kütle - içinde boğulur. Bu duygular, feragat derecesine kadar cömert olabilecekleri gibi, aynı zamanda kin ve hattâ cinayete kadar varan hiddet fiilleri halinde de görünürler.

İktidarın asıl kaynağı, nizam, sükûn ve adalet içinde yaşayan sosyete olduğuna göre, bu iktidarın isimsiz yığınlar veya teşkilâtli birlikler kuran umum vatandaşlar tarafından kullanılmasını derpiş eylemek mümkün değildir.

Tevkil - Delegation - her şeyde bir tahavvül husule getirir, yalnız tevkil - Delegation - yoluyla ve yalnız onunla “devlet ve hürriyet” mümkündür. İktidarı elinde tutan halk, bu iktidarın kullanılması hususunda - Delegation - tevkile başburur, halk, muayyen bir müddet için ve bazı şartîar dahilinde iktidarı terketmiş olur. Bu andan iti-

taren halk, en esaslı hakların kurucusu ve iktidarın en tabii kontrolörü mevkiine geçer. Halk, iktidarı, üzerine bir mesuliyet alamayacağımdan değil , fakat, hürriyet, bu mesuliyeti üzerine almasını talep eylediği için terketmiştir. İktidara sahip sıfatıyla halk, bu iktidarı ancak, hürriyet menfaatına kullanabilir. Ona tasarruf edebilir. Umumî hayatı sevk ve idare, birliği koruma ve fert yaşayışını tanzim vazifeleri tevkil - Delegation - ile temin edilmiş olup kontrol halka münhasır salâhiyet olmakta devam eder.

Büyük bir tesir icra etmiş ve el’anda etmekte olan Geneve’li filozof - eserleri kütüphanelerde uyumakla beraber- hâkimiyetin aslâ terkolunamayacağı, kollektif bir varlık olan hâkimiyetin ancak bizzat koleksiyonuna - birlik - tarafından temsil olunabileceğini söyledi Ruso (Rousseau) ilâve ederek der ki, ‘ İktidar terkolunabilir fakat irade terkolunamaz’. Binaenaleyh hâkimiyet onun nazarında terk olunamaz, bir vasfı haizdir. Bu, “Contrat Social” in en mühim kısımlarından birisini teşkil eder.. Bundan başka Rousseau, seçim günlerinde kaderine hâkim bulunan İngiliz milletin seçimden sonraki hemen ekseri müddet zarfında esir olduğunu işaret eder. İngiliz milleti hürriyeti iktidarı ile birlikte terkeyler. Bununla beraber Geneve’li filozof aslâ “ hürriyet hükûmetb’ni araştırmamakta idi. Müsaade ve müsamaha rejimine hiç inanmıyor. Mutlakiyeti doğru ve muhakkak görüyordu. Aynı zamanda tevkil - Delegation - un hürriyete ilk kaynak olduğunu gören ve bu fikri derhal reddeden kendisi değilmiydi? Bugün artık bu tevkil fikrine itiraz olunamaz. Ben de bir İtalyan tarihçisinin, Ferrero’nun söylediği şu cümleyi tekrar edebilirim.: “Demokrasi, iktidar meselelerini halletmek üzere sosyete de tatbik olunan seçim vasıtasıyla tevkil - Delegation - prensibinden başka bir şey değildir.”

Saklamağa lüzum yoktur ki, işte bu noktada ehemmiyetli bir kaide ile karşılaşırız: İlk bir ‘hür hükûmet’ kaidesine göre, iktidara sahip olan sosyal bünyenin bu iktidarı doğrudan doğruya kullanmaması icabeder.*Hürri-

yetin esas itibariyle halktan olduğunu düşünmek hatadır*. Hürriyet , halk ancak kanunları bizzat yapmadığı, âmme hizmetlerini sevk ve idare ve millet hakkında bir mesuliyet deruhte etmediği ve bu iktidara ait vazife ve selâhi- yetleri diğer bir otoriteye terk ettiği müddetçe halktır, iktidar meselâ, halkta ve sonra da eskiden olduğu gibi bir kralda, bir irsî hanedanında - Hanedan hukukî selâhi-yeti- ise yine aynıdır. Haiz olduğu iktidarı tevkil - Delegation - yoluyla terketmek suretiyle halk, zamanımızda ferdî hürriyeti de içerisine alan kollektif hayat prensiplerinin koruyucusu halime geçer. Bizzat iktidarı kullanırsa kendisi aynı zamanda hem otorite ve hem de bu otoritenin, hududu olarak tezahür ettiği için, tesirsiz kalır ve kaybolur. Halkın bizzat verdiği emirlerle münhasıran hükümler olan bir demokrasinin kralı tarafından otoritenin kraldan müstakil bir teşekküle devrolunduğu monarşik (Monarchique) bir devletten daha azca olduğu da vâkidir. Eski Atina vatandaşlarının umumî ve muayyen bir mahalde icra ettikleri “iktidar” veya Cenubî Amerika Devletleri meclislerinde zenci vatandaşlara karşı beyazların kullandıkları “iktidar” hiçbir hürriyete delâlet etmemekte idi ve etmemektedir. Bizde fecaat sahnesi Avrupamızda biliyoruz ki, Monarşi (Monarchie) çok kere “ hürriyet sembolü” olmuştur. Ecdadımıza heyecan veren bu tenakuzun derinlerinde biz tevkil - Delegation - fikrini bulmaktayız. Hâkimiyetin bizzat sahibi tarafından kullanıldığı yerde istibdat hemen hemen kaçınılmaz bir haldedir. İktidarın tevkil yoluyla te kolunarak kullanıldığı yerde ise hürriyet şansa mâliktir. Hiç şüphesiz demokraside, yani halk hâkimiyeti rejiminde hürriyetin yardımcı şansları vardır: Tevkil - Delegation - bu demokrasilerde normal rejimler, hâkimiyet muhtelif otoriteler tarafından icra olunduğu cihetle, mutlakiyet, istibdat korkusu daha azdır, nihayet her fert, haklarının korunması hususunda doğrudan doğruya alâkalıdır. Fakat iyi bilmeliyiz ki bunlar ancak yardımcı ve ikinci derecede olup, hâkimiyet - iktidardır- aslâ bu şartlara münhasır değildir.

Tecrübe ile öğrendiğimiz bu tevkil - Delegation - hiç de mutlak ve şekilsiz bir tevkil olmayıp hudutlu, hür bir irade ile rıza göstermiş ve faydalı olarak tesis edilmiş olmalıdır.

Delegation hudutlu olmalıdır. Eğer böyle değilse bu, hâkimiyetten feragati ve hâkimiyetin ‘ tâbi’ vaziyetine düşmesini intaç eder. Bu faraziyemiz mânâsız bir faraziye olmaktan uzaktır. Eski zamanların ilk krallarının seçimi ile modern zamanlar sezarlerin seçimi -plebicite- hürriyetine aykırı bir tevkil mânâsında iki seçim hali teşkil ederler. Bu seçimlerde hakikatte hâkimin terki, hâkimiyetten vazgeçme mevcuttur. Zira halk hatta tevkile son verme hakkı da dahil olmak üzere hiçbir hakkı elinde tutmamaktadır. Bu vazgeçme fiili o kadar şümüllüdür ki, hükümrân olan iktidar çok çabuk kendi meşruiyetini ve prensibini halktan başka taraflarda aramağa başlar.

Tevkil Delegation - de hürriyetin riayet olunmasını istediği hudutlar müteaddit olup hepsi de bilinmekte olan hudutlardır. Seçimlerin muntazam fasılalarla icrası, icabında derhal seçim yapılması ve iktidarın bütün halinde değil, müteaddit otoriteler halinde kullanılması en mühimlerini teşkil eder.

İlk bakışta seçimlerin muntazam fasılalarla yapılması lâzımgelmektedir. Bu, iktidara bir hudut olmaktan ziyade tevkil (Delegation) in zaruri unsurlarından birisidir. Tevkil eden bilmelidir ki, belki henüz muayyen olmayan, fakat muhakkak bir tarihte evvelki reyinde ısrar edip etmediği kendisine sorulacaktır. Seçime davetin tek bir değeri vardır. O da, bir müteakip seçimin mevcudiyetidir. İktidara sahip olan bünye yalnız bir hakkı, fakat her şeye bedel olan bir hakkı muhafaza eder: Evvelki reyini teyit, tasvip veya nedamet izhar edebilme hakkı, halk icabında tek bir şahıs iktidarın heyeti mecmuasını tevkil edebilir, fakat yine iktidarın prensibi ve kaynağı olmakta devam eder. İktidarı kullanan kimse bu kaynağa yükselmek ve oradan serinlemek ve ferahlamak zorundadır. İki seçimi birbirinden ayıran müddet münakaşa mevzuudur. İs-

tenilen en esaslı şey, olgun ve kabul olunabilir nisbeten yakın bir müddet içinde seçimi karşısına mutlaka ve behemahal çıkmak zaruridir. Vatandaş, hayatı zarfında ve muhtelif zamanlarda devrinin insanları ve hadiseleri hakkındaki kanaatlerinin devam veya değişmelerini bildirebilmelidir. Çok kısa bir tevkil iktidarın kullanılmasında zararlı olur. Zira, iktidarın asıl sahibinden hürriyeti tamamen alır, götürür. Çok uzun bir tevkil ise, halktan, seçimi bünyeden uzaklaştır ve aynı zamanda halk otoritesine zarar verir ve bu otorite faaliyetinin meşrûyetini azaltır. Zamanın güçlükleri ile ihtiraslar bu iki hudut arasındaki münasip bir müddet tâyinini mümkün kılarlar. İttihaz olunmuş bulunan siyasî sistem, iktidarın tevkil eden bünye karşısına icabı halinde rey almak üzere derhal çıkarılmasını derpiş eylemiş bulunuyorsa bu müddeti uzatmak da mümkündür.

İşte burada ikinci tamamlayıcı bir hudutla karşılaşmış bulunuyoruz: Bu ancak ve münhasıran parlâmenter rejimde tatbik olunup “meclisin feshini” adını alır. Tek bir şahıs iktidarla teşhiz yani tevkil olunduğu takdirde “meclisin feshini” hududunun ifadesi güçleşir. Filhakika tek şahsa itimatsızlık halinde bu şeklin icrası pek müşkül olup kolektif iktidara itimatsızlıktan daha kolaylıkla kaşılıkla sevkeder. Bundan başka, meclisin feshine normal zamanlarda, bu meclislerini daha az iktidara sahip bir otorite tarafından da karar verilebilir. Fakat iktidara tevkil olunan tek şahıs yeniden reye arzedecek olan otorite hakkında vaziyet böyle değildir. Bunun içindir ki, iktidarın tek şahsa tevdi olunacağı sistemlerde bir diğer hudut daha suhuletle kabul edilmiştir: Tevkilin bulunması bölünmesi, câî sisteme ne olursa olsun her hürriyet hükümeti için zarurî usul budur. Fakat tecrübe ile anlaşıldığı veçhile tehlikesiz de değildir. Filhakika iktidarın çok taraflı bir görünüşü vardır: Kanun ve nizamname yapmak âmme hizmetlerini sevk ve idare etmek, kazai kuvveti kullanmak, müzakerelerde bulunmak, harb ilân etmek veya harb yapmak, ilâh.... Liste çok uzundur

ve zamanımızda kollektif vazifelerin fazlalığı listeyi kısaltmaktan ziyade uzatmaya meyyaldır. İktidarın tamamen bir organa tevdi, hattâ yukarıda izah olunan kaidelere tâbi bulunsa bile, hürriyet için tehlikeli olmaktan uzak değildir. Binaenaleyh şu heyete kanun yapma, şu diğerine kanunları tatbik eyleme, öbürüne meclis işleri tanzim ve idare ve bir başka heyete kazaî kuvveti kullanma se!{illiyetlerinin verilmesi suretiyle tevkilin muhtelif kısımlara bölünmesi icabeder. Fakat böyle bir Delegation tertip etmek kolay bir iş değildir, anarşiye götürebilir. Hakikatte iktidar çok taraflı değildir. Devlet vahdeti, sosyetenin, içtimailik ruhunun ve sosyetenin haiz olduğu. medeniyetin o millet olarak baki kalmak arzusundan ibaret bir bütünün inikasıdır. Her zaman tekrar olunduğu şekilde sadece ifası gereken müteaddit vazife - fonctionnelar vardır. Bunlar ya, zamanımızda, meselâ askerî harekâtı sevk ve idare ve ekonomik hizmetler gibi teknik şartlar altında veya meselâ ehemmiyetlerini hiç kaybetmiyen kaza icra etmek, hüküm vermek gibi siyasi şartlar altında bulunan vazife - fonction - lardır. Bunları bölümler halinde ayırmak lüzumludur, siyasi birlik fikrini temin etmek ise daha az lüzumlu bir şey değildir. Bu yoldaki tecrübeler bu meseleyi halletmiştir: Vazifeler arasında çok kesin bir hiyerarşi kurmak icabeder. Otoritelerden birisi diğerlerine üstün olmalıdır- Bu suretle, haiz olduğu iktidarla noktai nazarını diğerlerine kabul ettirebilecektir. İdarî vesayet veya hiyerarşik bağıllık mekanizmalarıyle diğer otoriteler üstünde bir alacak, hattâ diğer otoriteler meşrûiyetlerini doğrudan doğruya halk Delegation'ından almış olsalar bile böyle olacaktır. Bundan liberal rejimlerin temeli olan esaslı prensiplere riayet kaidesi, diğer otoritelere üstün otorite önünde tek mâni olacaktır.

Bu itibarladır ki, esasında tâbi - bağı - bir otorite olsa bile kazaî kuvvet bu dar fakat pek yüksek sahada - kaza sahasında - emsalsiz bir iktidara mâlik bulunmakta veya mâlik olması icabetmektedir.

Referandum, yani teşriî veya siyasî , icraî sahada karar ve tedbir almak hususunda halk reyine tevkile eizilebilecek son bir hudut olup en ehemmiyetli ve aynı zamanda en tesirli olanlardandır. Halk, kanaatini açıklamak hakkına mâlik bulunmaktadır. Bu, hem hükümet ile kendisi arasında vazifeler. - Fonctionne - bölümünü ve hem de tevkil ettiği otoritenin icraatını kontrolünü ifade eder.

Referandumun tatbik şekli esaslı kanunlara ve aynı zamanda sükûnetle münakaşaya da müsait ağır mahiyette bazı kaidelere tâbi tutulmalıdır. Başka surette hareket etmek, yani iktidarı elinde tutan otoritenin hareket serbestisinde ifrata varmak, hem devlet ve hem de hürriyet için ihdas edeceği tehlikelerle doğrudan doğruya hükümet şekline dönmek olur.

Tevkile - Delegation - serbestçe rıza gösterilmiş olmalıdır. İkinci kaide - prensip budur.

Halk sahip bulunduğu iktidarın icrasına başka bir otoriteyi tevkil eder, bu umumî Delegation, ferdî Delegation'ların mecmuudur. Tevkil eden bütünün , halkın bir parçası olan her vatandaşın, tevkil olunan otorite veya bunun unsurlarından birisini teşkil edecek bir diğer vatandaşa itimadını bildirmesi istenilir. Eğer vatandaş hoşuna gidene seçemez, halk seçim heyeti önüne serbestçe çıkamazsa bu seçim ameliyesi tamam bir seçim değildir. Seçim pusulası zorla kabul ettirilmiş veya tahrif olunmuştur. Delegation, artık Delegation olmaktan çıkmış, bozulmuştur. Milli hâkimiyetle oynanmış, eğlenilmiştir. Bu kaide alelumum zannedildiğinden daha mühimdir, bir hürriyet hükümeti prensibidir. Zira, fertlerden mürekkep bir topluluk veya bir parti blok halinde bir doktrinler grubu tevkil olunmuyor. Delegation, esas itibarıyla kolektif iradelerini izhar etmiyeceklerini tevdi eden vatandaşlarla kendilerine bu haklar tevdi olunan - tevkil olunan - vatandaşların faaliyetleri mecmuu-

dur. Her vatandaşın faaliyetini hükümrân olan koleksiyoniye faaliyetinden ayırmak mümkün değildir. Koleksiyeniye faaliyeti de hür vatandaş faaliyetinden ayıramaz. Başka surette denebilir ki, “Hürriyet Hükümeti” her şeyden evvel beşerî faaliyetlerdir.

Şüphesiz bu hususta hükümet işlerinde mücerret olarak düşünmek mümkün değildir. Vatandaşlar, seçimler sebebiyle bir kanaat izhar ederler. Bu itibarla milletler hayatında seçmenin ister istemez, anlamış veya anlamamışlar, karşılaştıkları bir mukadder vardır: Harb veya Sulh, işgal veya inkılâp devri elerinde namzedin şahsiyeti seçici heyeti meşgul eden mesele mamda kaybolur. Sakin devrelerde ise, her seçimde menfaat veya ideallerine sadık vatandaşlar hoşlarına giden veya gitmeyen partilerce kendilerine teklif olunan programların bir kısmı üzerinde karar ve kanaatlerini bildirirler. Bu itibarlardır ki, seçimler iktidarı kullanacak otoriteyi tâyin etmekten ziyade , parti programlarıyla bunları müdafaa eden siyasî tahviller arasında bir tercih ameliyesi gibi kabul olunmak istenilmiştir. Bu çok fena bir inhiraftır. - İnhiraf - hükümet icrası kompleks bir ameliyedir. Bazı fevkalâde anlar dışında, halkın fikri bir mesele hakkında tam mânasiyle sorulmamış, aranmamıştır. Halktan, tanıdığı ve kendisinden hesap sorabileceği bir şahsa değil, isimsiz bir gruba, çok kere de nazârî mahiyette kalan bir doktrine itimat göstermesi istenilir. Bu noktada âmme işlerinin pek fena bir derecede basitleştirilmiş olduğu görülmekte, hem de seçici vatandaşlar kâfî derecede değil pek fazla bir talepte bulunmaktadır. Pek fazla derecede, zira halk o kadar ince meseleleri karşılamağa ve hal çareleri bulmağa muktedir değildir.

Kâfî derecede değil, çünkü bir program ve bir grup için rey verirken, tek şahsa rey vermekten mütevellit bir kayıptan fazlasıyla mesuliyet duygusunu kaybeder. Vatandaş için en açık hareket, bir şahıs hakkındaki kanaatini bildirmesi, bu şahsın iktidara müteallik vazifeler karşısındaki değerini tâyin edebilmesidir. Vatandaş bir

şahsı seçerken meşuur bir fiil icra etmekte, kendi kaabili- yeti nisbetinde rol oynamaktadır, ve nihayet bilmek lâzımdır ki, fikir grupları arasında bir tercih yapmağa da “seçim” adının verilmesi temayülü büyük bir tehlike arz etmektedir. Burada hakimiyetin bir nevi nakli fiili vardır. Bir grubun - partinin iktidara tevki - Delegation - bir itimat beyanından ziyade hâkimiyetten feragattir. Az veya çok kendi namzetlerini kabul ettirmek istemesi itibariyle bu grup - parti - şahsiyetleri bertaraf etmekle, umumî hayata hürriyet için mahzurlu bir yeknesaklık vermeğe kalkışır, sür’atle ve insiyaki bir hareketle her şeyin üstünde, her şeye üstün olduğu duygusuna yükselir. Elde ettiği Delegation, ferden her namzedin Delegation’undan tamamen ayrı mahiyette bir lüks vasıf iktisap ettiği gibi, iktidar verilecek otoriteleri serbestçe tâyin hakkına sahip bulunan halk, rey ve kanaati aranılan fikirler ve meselelere müteallik “seçim” hakkından mahrum edilmiş olur.

Bu müşahedeler, kendilerini seçmen vatandaşlara kabul ettirebilmek hususunda partilerce sarfokman gayretleri anlatmak bakımından ehemmiyetlidirler. Menşeleri itibariyle partiler, âmmе işlerini görme mesuliyetini haiz olan veyahut bu mesuliyetleri edinmek isteyen ve araştıran fertlerin mesele, program ve muharrik - fikirler etrafında husule getirdikleri topluluklardır. İşte bu topluluklar normal sosyal hayat gruplanmaları olup namzetlerin yetiştirici bakımdan ve onların fikir ve faaliyetleri hakkındaki direktifleri ve aralarında kurdukları müşterek mesuliyet duygusu itibariyle mühim rol oynarlar. Fakat hiç olmazsa delegation mekanizmasını dereceleri sebebiyle - yani bir sistem neticesi demek istiyorum - partinin ikinci derece bir mesele teşkil ettiklerini her zaman söylemek hiç de fazla addolunamaz. Parti elbette umumî hayat sahnesinin kuvvetli bir parçasıdır. Fakat parti bu umumî hayat sahnesinin, varlık sebebi haline girdiği andadır ki onu tehlikeli surette bozmuş olur.

Millî meselelerle meşgul ve bu meselelere aklî ve his veya menfaati saikasıyla alâkalanmış bulunan vatandaş-

lar topluluğunun, daha mütevazî, programlarına ve taraftar oldukları hükümetlere ve parti liderlerinin şahsî değer veya demagojilerine daha lâk'ayıt kalan vatandaşlara kendilerini kabul ettirmeleri tabîî bir haldir. Fakat bu tabîî tezahür hudutlanması ve meselâ vatandaşların seçmek ve seçilmek haklarına mâni olmak suretiyle partilerin âdeta kendi kendilerini seçmiş olmaları vaziyetine imkân verilmemelidir. Bu inhıraf hareketinin doğuracağı tehlikeler pek büyüktür. Maddî seçim şartları bütün seçmenlerin rey beyanlarına mâni olduğu veya ancak bir kısım vatandaşlara seçim hakkı tanıtılarak rey hakkının hudutlandığı hallerde bu tehlike vardır. Seçim mıntakaları pek geniş ve binnetice seçilecek fazla miktarda namzet karşısında kaldığı anlarda da bu tehlike mevcuttur. Seçici vatandaş her namzet hakkında fikir edinemez. Seçmenlerin, evvelce hazırladıkları listeleri değiştirmeye veya listede ilâveler ve çıkarmalar yapma hakkından mahrum edildikleri yani listelerin Blooue bulunduğu hallerde de tehlike bakidir. Keza, yalnız tek bir parti namzetlerinin seçime girmesi halinde de bu tehlike görülür. Hususiyle proportionnelle temsil sistemlerinde vaziyet, böyledir. Bu sistemlerde münferit namzetler bertaraf edilmişlerdir. Pek iyi bilmekteyiz ki, hakikatte siyaset sahnesi her şeyden evvel parti mensuplarına ait bulunuyor. Bunun böyle olması da pek tabiidir. Hattâ systeme presidentiel reisi şef sistemi ile büyük siyasî gruplar inhisarını veya hiç olmazsa bunların bir nevi üstünlük kazanmalarını pek güçlkle bertaraf edebiliyor. Bu sistemde hürriyet, vazife ve salâhiyetlerin mahdud inkisamı suretiyle korunmakta yani, serbestçe tevkil prensiplerine göre “meclisler teşkili” kaidesi baki kalmakta olduğu gibi sık sık seçim yapmak suretiyle de hürriyet müdafaa olunmaktadır. Herhalde zayıf bir ihtimal ile de olsa, milletin haiz olduğu temsil olunma hakkı hudutsuz şekilde oligarşik bir koalisyon teşkiline mâni olur. Hakikatte asıl mühim olan da budur. Müstakiller de şanslarını deneyebilsinler ve maddî bir imkânsızlıkla karşılaşmamış olsunlar. İşte demokrasi böylece kurulmuş olur. Zira seçmen, bir partinin

istidadına ve onun karşısında diğer rakip partilerin iktidarı elde etmek üzere müşterek hareketlerine karşı aksülamel imkânını daima elinde tutar. Hür insanlar arasından istediğini seçmek suretiyle bu vatandaş hükümlanlık hakkını muhafaza eder.

Nihayet, seçim tarzlarının partiler teşekkülünde ve elde ettikleri iktidar hususunda oynadıkları kati rolün müşahedesine varmış oluyoruz. Kullanılan usule göre seçim hürriyeti ya memur, veya mâkul tarzda tahdit olunmuştur, veyahut tamamen ortadan kaldırılmıştır. İşte buna dikkat etmek lâzımdır. Bununla beraber usul, seçimlerde tek bir endişe değildir. Zira delegation'ın bir diğer vasfı da faydalı surette tesis edilmiş olmasıdır. - Faide endişesi - Delegation'ın asla unutulmaması lâzım- gelen bir mevzuu vardır. Sosyetenin idaresini temin gayesi. büyük hürriyet dramı millî hâkimiyeti bölmek, parçalamak isteğidir. Halbuki, evvelce izah olunduğu şekilde hâkimiyet boş bir kelime, hükümet nazârî organ değildir. Sosyete, devlet, siyaset.. Bunlar bölünmezler. Teşkil ettikleri bütünü parçalamak birliğin ve birlik unsurlarının hayatım tehdit etmektedir. Tevkilde Delegation bir organına ve yalnız bir organa başka iktidarlara terk olunamamış her sahada müşterek iradeyi icra etme ve münakaşa kabul etmez bir üstünlüğe malik olma hakkı vermekle iktifa olunmalıdır. Kararlarını başka bir otoritenin kontrolüne bağı kalmadan infaz iktidarı. İktidar bir tek şahsa verildiği takdirde kaidenin tatbikinde güçlük yoktur. Bu, reis, şef rejimi regime presidentiel halidir. Düşünülürse belki de en güzel demokrasi şekli budur. Bu rejimde hem iktidar mevcuttur, hem de Amerikan Anayasasının verdiği misal gibi iktidarı tecavüz hallerine karşı garantiler de tesis olunabilir. Alman aklı, kâğıt üzerinde hakiki hürriyet hükümetini kurmağa kalkıştığı zaman işte bu rejim önünde durmaktadır. Fakat maalesef hürriyet hükümeti çok kere, umumiyetle tek şahıs hükümetinden ibaret olan istibdat hükümetiyle karşılaşmış ve Cesarisme her vesile ile hürriyetin en büyük korkusu ola-

rak kalmıştır. Bunun içindir ki Collegiale hükümetler ve hattâ meclis hükümetleri ile hiç olmazsa eski milletlerde bu korkunun izalesine çalışılmaktadır.

Öyle ise, kim emir verecektir? Meselâ kalabalık kütle hürriyete meraktar ise de hükümete karşı müsait değildir. Bu hal bizzat yine hürriyete zarar verir. Tabiatın kabul ettirdiği hal şekli, ekseriyet hükümetidir. Tevkil olunmuş bünyeyi vücade getiren fertlerden mürekkep ekseriyetin ittihaz eylediği her karar kabul olunacaktır. Bu karar bütünün idaresini temsil eder. İşte demokrat devletin altın kaidesi - regle d’or - budur. Bu kaide bütün seçimlerin, bütün kararların esasıdır. Devleti meşgul eden en mühim mesele ekseriyetin ne tarzda elde olunacağı meselesidir. Cevap kolaydır. Zira ancak bir tek usul mevcuttur, bu da “seçim” usulüdür.

Seçim ekseriyetle adı bir mekanizma olarak görülmüştür ki, kanaatime göre oldukça büyük bir hatadır. Her rejimde seçim mühim bir unsurdur. Çift rol oynadığı “hürriyet hükümetinde” ise esastır, temeldir.

İktidara sahip olan millet bu iktidarı kullanacak organı tayin eder, yani önce görüldüğü veçhile mümessillerini seçer. İlk fonctionne’i budur. Hattâ bu fonksiyon iktidarın icrası bir tek şahsa tevdi olunduğu hallerde tek bir fonctionne olarak kalır. İktidar veya bir kısım iktidar bir meclise tevdi olunduğu takdirde seçimin ikinci bir fonksiyonu vardır. Halk bir irade izhar etmeli veya daha doğru olarak seçtiği mümessiller heyetine bir irade izhar etme imkânı vermelidir. Bunun için ise bir ekseriyetin teşkil etmiş olması lâzımdır. Şüphesiz, denilebilir ki, ittihaz olunan her karar bir heyetin tasvibine arz olunduğu zaman âzalarının her biri tarafından ya kabul veya reddolunacaktır. Fakat bir hükümetin işi, sadece birbiri ardından kararları müzakere etmek değildir. Bir hükümet vazife ve meşgalesi, fikir ve düşünceler, taahhütler ve isteklerden doğan seri halindeki kararları hazırlamak, ittihaz etmek ve icra eylemektedir. Meseleler birbirlerine bağlıdırlar. Bunlarla iştigal iradesi devamlı

bir irade, yani geçici münferit bir tasarruf iradesi değil, devamlı bir siyasettir. Bu irade sabit, müttehit bir irade olmalıdır. İşte delegation'nın seçimler vasıtasıyla ekseriyet temin etmesi lâzımgelen bu iki vasıftır.

Seçime bir üçüncü vasıf affolunuyor. Seçim, seçmenler heyetinin kanaatini ifade eder, deniliyor. Fakat bu ikinci derecede kalan bir vasıf ve herhalde sistemin tabii bir neticesinden ibarettir. Seçimin ilk gayesi halkın hissiyatını tartmak değildir. Seçim, iktidarı tevkil yoluyla nakleder, iktidarın kaynağı ile iktidarı kullanan organ arasında bir bağıdır. Hakikatta seçimin umumî bir temayülü tesbit etmesi pek tabiidir. Bununla beraber yoncadan daha fazla şeyler istimzacına kalkışmak lâzım gelmez. Seçmenler heyetinin doğrudan doğruya hissiyet ve kanaatini anlamak hususunda ise referandum daha doğru ve daha emin bir usuldür.

Binnetice seçim, hürriyet hükümetinde sadece hükümrانlık hakkına malik halkın tevkil edeceği otoriteyi mümkün olduğu kadar serbestçe seçilebilmesine müsait bir mekanizma değil, aynı zamanda eğer seçim ile bir meclis teşkil olunmakta ise, bütün delegation müddetince tam ekseriyeti tâyin eden bir mekanizmadır. Netice basittir. Fakat herkese böyle basit görünmüyor. Basittir, zira, her seçim mintakasında en fazla rey alan başka hiç bir ihtilâfa mâruz kalmadan seçilmelidir. Filhakika, aklen olduğu kadar tecrübe ile de anlaşılmış bulunuyor ki, ekseriyet ancak ve ancak bu usul ile sarîh olarak tâyin olunmaktadır. Fakat rey elde etmek için bir namzedin ekseriyet hükümeti müdafaa etmesi lâzım gelecektir. Muhtelif muhalefetler vardır ve müstakiller de seçime iştirak ederler. Gayri memnun seçmen pek çabuk en ilerdeki muhalefet tarafına kayar ve kaçır ve seçim hemen bir düello mahiyetini alır, bu düellolar mecmuundan da muayyen, sarîh bir ekseriyet doğar. Şüphesiz muhalefetler dışında kalan şahıslar da - livrs - seçime iştirak edebilirler ve hattâ seçilebilirler. Fakat mutlak seçim oyunlarına göre, derhal koalisyonlar muhalefet zümresinde yer

leşmeler veya bir değışmeler husule gelecektir. Zira, müttehit bir hükümet karşısında kalanı muhalefet seçmenler heyetinin zoru ile birleşecektir.

Bu vakıalar tamamen benimsenmiş, kabul olunmuş vakıalar değildir. Bir çokları seçimleri nazarı bir ameliye ve herhalde müstakillen tetkiki lâzımgelen bir ameliye şeklinde anlarlar. Halbuki, siyasette yapılan asgarî hatalar ek, tam ve ağır hatalar olmaları itibariyle seçimi basit bir ameliye gibi görmek demokrasiye karşı çok ağır bir kusur işlemek olur. Hürriyet hükümetinde seçim, tevkilin - delegation - muntazam faaliyeti için yenilenmesi bakımından ancak bir değeri haizdir. Tevkil - delegation - gibi devamlı ve daha ziyade, tekrarlanmış bir ameliye olduğu müddetçe tevkil vasıtası olan seçimin bir mânası vardır. Bunun için tadil ve tağyir olunmaması lâzım gelen bu mekanizmaya nazaran vatandaş evvelki idareci ekseriyet mümessilleriyle bu ekseriyetin kötü idare ettiğini iddia eden muhalefet mümessilleri hakkındaki kararını bildirmeğe davet olunur. Mümessillerin seçimi aynı zamanda o ana kadar görülen iş hakkında bir hüküm ve onların istikbal hakkındaki programlarına itimat veya ademi itimat olur. Seçimi nazarı mahiyette seçim olarak tetkik eylemek, yani şahsî görüşlere göre tadilât yapmak, delegation'un başlıca vasıflarından birisini bozmak, ifsat etmektir.

Misal olarak pek muhtelif seçimler bilmekteyiz - bunların hepsinin de doğru tarafları varsa da, demokratik seçim yani, Delegation'ı tesis eden sistem bahis mevzuu olduğuna göre, yapılan tadilât bu sistemi hakikaten ifsat edecektir.

Fransızlar muhtelif dereceli, devreli - Apeusieurs tours - yani evvelâ ekseriyet şartlarını haiz .namzetlerin seçildiği bir sistem tatbik ederler. İktidarın "Delegation" ı tevkili fikrine yabancı olan bir sistem bahis mevzuu olduğu takdirde bu kaide tenkit dışında kalır. Fakat bunun demokrat siyaset sistemindeki neticeleri pek elimdir. Başka surette de olamaz. Zira, bu mufassal

sistem menşesinde tehlikeli bir sistemdir. İlk turda “zarurî mutlak ekseriyet” kaidesi Fransa’da demokrat olmyan bir hükümet tarafından muhalefetin bulunmasını - bölünmesini - kolaylaştırmak için ihdas olundu. Bu kaidenin demokratik bir rejimde devamı hükümetin bölünmesini intaç etti. Hakikatta ceryan eden hâdisedir. Evvelâ birçok namzet muhalif zümresinden, bir çokları da hükümet ekseriyetine taraftar olduklarını ve basit ekseriyet kaidesine dönülecek olan son turdan evvel bir takım karşılıklı pazarlıklarla hepsi de ayrı ayrı seçime girerler. Seçim sonunda bilâhara görülür ki, hükümet koalisyon ekseriyeti ile teşekkül etmiştir. Fakat bu ekseriyetin muhtelif unsurları arasında bir bağılılık hissi mevcut değildir. Çünkü bilirler ki müteakip seçimde ve ilk turda hasım olarak ortaya çıkacaklardır. Bu, iktidarın bünyesi içine bir sınıf tohumu serpilmiş olduğunu gösterir.

Mathematique bilginleri siyaset mensuplarına proportionneile temsil sistemini miras bıraktılar. İktidar bir çürük ve demokrasi de herkes için bu çürüğü, ırkının, dininin veya meslek ve sanatının mensupları adedince ve menfaatleri miktarınca paylaşmak hakkı olsaydı bu bilginler haklı olabilirdi. Fakat böyle olmadığı içindir ki, seçim şekilleriyle uğraşmamak bu bilginler için daha iyi olurdu. Tek - isobe - bir seçim halinde proportionnelle seçmeni bahsetmek bir deliliktir. Daha ziyade proportionnelle seçimler serisi mevcut olup bunlar gurupların mütemadiyen parçalanmasına veya her ekseriyetin bölünmesine davetten başka bir şey değildirler. İktidarı elinde tutan meclis aynı zamanda hükümete ve muhalefetteki hâkimiyet parsellerinden terekkep etmiştir. Bir felâket aslâ yalnız gelmediği gibi bu sistem aynı zamanda seçimin hürriyetini de ya azaltır veya tamamen ortadan kaldırır. Bölünmüş oldukları nisbetlere kuvvetli de olan partiler siyaset sahnesinde inhisarı ele alırlar, seçimleri güçleştirirler. Artık, yalnız Delegation faideli surette tesis edilmemiş olmakla kalmaz,

aynı zamanda, serbest bir rıza ile de tesis olunmamış olur. Bundan başka, tecrübe gösteriyor ki, partilere bu kadar fazla serbesti vermek vazifeler bölümüne hiç saygı göstermemek neticesini doğuruyor. Diğer bir tabirle proportionnelle temsil sistemini icat veya müdafaa ettiler. Demokratlar, demokrasinin kabrini hazırlıyorlar.

— II —

Hududu çizilmiş, serbestçe rıza gösterilmiş ve faideli olarak verilmiş iktidar - Delegation - işte hürriyet hükümetinin hukukilik çevresi, hukukî nüfuz ve salâhiyeti. Fakat bu ancak bir hukukî nüfuz ve salâhiyeti mekanizması olmaktan ibarettir. Bu mekanizmanın iyi işliyebilmesi birtakım şartlara bağlıdır. Bu yoldaki tecrübeler bu şartları bize oldukça sarahatla tâyin edebilirler. Bunlardan üç tanesini bilhassa zikretmek icabeder ki en esaslı şartlardır. Devletin devamlılığı, hürriyet terbiyesi, seçkin - elite - zümrelerde mütemadi yenilenme.

Demokraside iktidar sabit değildir. Bu demokrasiye atfolunacak bir kusur olamaz, tabîî bir kaidedir. Hürriyet, iktidarın bu hususa tevkil olunmuş bir şahıs veya organ tarafından kullanılmasını ister. İktidarın en güzel kaidelere göre icra olunduğu sosyetelerde bile en ağır vazifeleri üzerine almış bulunan bu şahıs veya organ - Delegation - sert, nankör ve fazla hilekâr olduğu kadar, itimat gösterdiği kimselerle kendisini asla iştirak halinde hissetmeyen bir hâkime, yani seçmenler heyetine kılınmıştır. Bu itibarla iktidar, sık sık el değiştirir ki diğer rejimlerde bu hâl mevcut değildir, demokrasi bir taşma ve durulma tesiri altındadır, ve çok kere bir iktidar yokluğu - bu telâkki - müşahede olunur. Demokrasinin, bu vaziyeti inkâr edilemez, kaçınılmaz karakterinin, bir vasfı olup hemen ekseriyetle ihmal olunamayacak bir diğer vasıfla birlikte bulunur. Halk iradesi iktidarı tecrübesiz kimselere, yani demek isterim ki, devlet işleri hakkında fazla bir bilgiye malik olmıyan ellere tevdi edebilir. Filhakika, âmme hizmetlerinde geçen

mesai ve kazanılan dereceler bir şahıs tevkile - Delegation - haklı kılamaz. Halk mümessili umumiyetle âmme hizmetleri dışından iktidara gelir. O bu iktidara bir doktrinin cazibesini veya yüksek siyaset sahasında bazı fikirleri ve çok kere de bir kısım seçmenler heyetinin temayül ve menfaatlarını tam ve doğru bir tarzda ifade etmesi itibarıyla yükselir. Binnetice, Liberal rejimde iktidar mekanizması devletin devamlılığı kaidesine uygun düşmez. Halbuki, gayri müteharrik ve değişmez vasıfta olmasa bile, devlet devamlıdır, ve nizam, adalet ve emniyet isteyen halk aksi hale taraftar değildir. Binaenaleyh demokrasi, her ne kadar demokratlar tarafından daima görülmiyorsa da açık ve aynı zamanda ve yine bir tenakuz karşısındadır. Demokrasi müteaddit değişimler ister, çünkü halk tabiaten değişkindir. Böyle olmakla beraber demokrasi, halk uzun müddet katlanamayacağı cihetle devamsızlığa muhtemel değildir. Netice açıktır. Hürriyet hükümetinin istediği şey, iktidar değişimleriyle devletin devamlılığını temin eylemektir. Başka tabirle “hürriyet hükümeti” iktidarı tâyin eden irade ile gayesine ulaşmak için iktidar - pouvoir - tarafından kullanılan vasıta arasında bir tefrik kabul eder. Yalnız arada doğrudan doğruya ve bu husustaki kanun ve kaidelere tabidir. Şüphesiz, iktidarın isteğine göre işleyen vasıta devamlılığı gösteren ve temin eden - autonomie - sini muhafaza edecektir. Muhakkaktır ki, gittikçe daha ilmi bir mahiyet alan müşterek hayat tekniği - şartları - bugün bu ayrımı zaruri kılmışlardır. Âmme hizmetlerinin mühim bir kısmının sevk ve idaresi bakımından lüzumlu bilgiler bu hizmetleri siyasetten ayırıyorlar. Çünkü bir hürriyet hukukunda yukarıda işaret olunan bu tefrik sosyal muvazene için lüzumlu bir şarttır.

Bu fikrin çok açık tatbik tarzları vardır: Sabit bir devlet yapısı, müstakil bir âmme idaresi. Tatbikatın bu şekilleri malûmdur. Fakat bir başka tarz daha vardır ki, nadiren ifade ve tâyin edilmiş olmakla beraber tec-

rübelerimizle “sevk ve idare vazifeleri siyaseti” şeklinde ifade edebiliriz.

Devlet yapısı sabit olmalıdır. Bu ilk nokta tamamen kabul olunmuştur. Her devlette fert veya meclis, heyet veya hizmet şeklindeki siyasî organlar muayyen işlerle vazifelenmişlerdir. Bu organların işleyişini temin için olduğu kadar aralarındaki münasebetleri de tanzim etmek üzere muayyen kaideler konulmuştur. İşte bu organlara bu kaideler daimî devlet müesseselerini vücade getirirler. Fakat liberal devlet daha fazla şeyler ister. Liberal devlet bu daimiliğin organlar ve siyasî kaidelere inhisarına müsaade etmez. İdarî bünye de aynı mahiyette bir vasfa muhtaçtır. Fakat bu zaruret her zaman unutulmuştur. Ancak kollektif vazifeler ve bunların icrasına müteallik teknik şartların bir milletin İdarî teşkilâtını faideli surette tâyin ve tesbit edebildikleri görüüyor. Daha iyi bir müşahede ile, İdarî statünün siyasî rejim prensiplerine bağlı ve hattâ bu prensiplere tâbi bulunduğu ve bu itibarla da bu bağlılığın yarar nişanelerini ihtiva eylemesi lâzım geldiği görülmektedir. Şüphe yoktur ki vazifeler çoğalır veya azalır. Ahval ve şerait gelişir, teknik hususlar ıslah edilmiş bulunur. Bundan bir takım değişmeler husule gelir. Fakat bu değişmeler rejimin ruh ve esasına aykırı olabilecek İdarî tahavvüllere kadar varmaz. Böylece liberal rejimde şehirler ve komünler statüsüne bir fikir hâkim bulunmaktadır ki izah edeceğiz. Şehir ve komün halkı mesul idarecilerini bizzat tâyin etmelidirler. Filhakika umumî gelişme idare prensibini ortadan kaldıran bir merkeziyete - Centralisation - götürebilir. Siyasî bakımdan bunun elim neticeler vermiş olup liberal rejimin sıhhati için mutedil kaidelerle zarurî tahavvüllere dokunmadan yine bizzat zarurî olan “statünün devamlılığını” korumuş ve kurtarmış bir esas prensibidir.

Memleketin İdarî bünyesi sadece, bütün muhtevasiyle arazinin devlet, eyalet, büyük şehirler ve komünler arasındaki hizmet ve vazifelerin tefrikinden ibaret de-

gildir, sahası daha geniştir. Buna hâkimiyetin ilk temeli olan İdarî teşkilât ile âmme hizmetlerinin işleminde esas olan personel, para ve gayrimenkul iş ve idarelerini tâyin eden kaideler de dahildir. Antoritaire de olabilen ve herhalde kendisine itaati icabettiren bir iktidar, hayatı boyunca eli altında bünye tahavvüllerin- den fazla emir ve direktife muhtaç bir vasıtaya malik bulunur. Bünye değışmeleri de faideli olabilirler. Fakat yapılmış olmamaları lâzımdır. Çünkü hizmetin devamlılığı ve binnetice iktidarın faaliyeti üzerine fena tesir icra ederler.

Memurların vazifeleri siyasete bağılı bulunduğu takdirde “devletin devamlılığı” mevcut değildir. Bu kaide birinci kaideden daha fazla tanınmıştır. Fakat daha malûm bir kaide oluşu her zaman riayet olunması lâzım demek değildir. Elde ettikleri vazife ve dereceler ne olursa olsun devlet memurları, hukukî müsavat ve vatandaş hakları ve hürriyetleri dâvası güden bir rejimde, başkasının eli altında çalışan her işçi gibi keyfî hareket ve muamelelere karşı himaye görmelidir. Bu demektir ki, hiçbir particilik gayreti ne memurların âmme hizmetlerine girişı ve ne de vazifeleri sahasını bulandırmamalıdır. Fakat memurlar senatosunda haksız olarak sadece şahsî menfaat görünmek istenildi. İşte bu bakımdan aynı zamanda hem hizmetin değerini ve hem de memurun vasıflarına zarar veren bir müsamaha ve bir gevşeme husule geldi. Fazla olarak, kusurların takip ve cezalandırılmasında uyşukluk, değer ve liyakata insaflı surette ve hiç olmazsa, eskiliğı nisbetinde bir yer vermekten çekinmek, şatoya hâkim ruhu geliştirecek yerde, bilâkis onu bozuyor ve bu kusurları düzeltmek üzere “siyaset” e avdet isteniliyor. Eğer, her âmme hizmeti teşkilâtının esasında çok yüksek bir görüşten mülhem bulunduğu iyice anlaşılmış olsa idi, idarenin devamlılığı kaidelerinden inhiraf imkânı kalmıyacaktı. Bu devamlılık, vicdan ve idare sahasında vazifelerini daha iyi görebilmeleri için memurların şahsî istiklallerini icabettirir. De-

mokraside memurların vazifelerini daha iyi görebilmeleri demek, ayrı siyasî fikirlerle birbirini müteakip gelen hükümetlere itaat etmek demektir. Şatoya vuzuh veren ışık budur. Şato ile memurlara karşı sert ve şiddetli hareket, ve her şeyden evvel usulün kaidesi nisbetinde teknik sebepler ve idare ilminin telkin edecekleri bir hareket tarzı bertaraf edilmiş değildir. Şatonun memurlar hakkındaki diğer cephesi ise şudur: Memur servisi dışında veya servis anında siyasetle uğraşamaz, bir partiye giremez. Aynı suretle partililik propagandaları yapmaktan da menedilmiştir. Düşünülürse, pek haksız olarak ihmal olunan bu icap ve lüzumlar liberal devlet faaliyetinde mühim bir şarttır.

Bir sevk ve idare vazifeleri siyaset mi?

Bir muamma gibi görünmek ve her zaman kötü karşılanmış olmakla beraber bu cümle daha evvelki kaidelerin bir neticesi olup kuvvetli bir kaideyi ifade eder. Hâkimiyet ve hizmetler mertebesinde aynı zamanda hem idari ve hem de siyasî mahiyette oldukça fazla miktarda vazifeler vardır. Bu vazifeler, onları ifa edenlerin âmme işleri üzerinde icra ettikleri nüfuz ve tesir itibarıyla siyaset ve onları kolektivitinin daimî hizmetlerine bağlayan bağ itibarıyla idareye tâbidirler- Bu hizmetleri üzerlerine almış olanlar ne tamamen siyasete ve ne de tamamen idareye aittirler. Eğer tamamen siyasete bağlı iseler, işlerin iyi surette görülmesiyle telifi imkânsız bir şekilde sık sık değişirler. Eğer tamamen idareye ait iseler, bunlar değişime kadar zararlı olarak, salâhiyetleri hakkında çok dar bir görüş ile hareket edeceklerdir. Binaenaleyh hususî birtakım kaideleri nazarı itibara almak lâzım-gelir.

Siyasetin üstün geldiği vâkidir. Bunun en iyi misali, bilhassa büyük şehirlerde - âmme hizmetleri ifasının umumî hayatta belki de en mühim şartlardan birisi halinde bulunduğu büyük şehirlerden bahsediyor - belediyeler idare midir? Belediye reisi ve belediye meclisi hürriyet rejiminde seçim ile iş başına gelmektedirler. Bu hususta iki kaide arzu olunabilir. Birincisi, belediye reis-

ligi vazifesine ve belediye meclisine oldukça uzun bu müddet tâyini, İkincisi , bu vazifelerin herhangi bir diğer vazife ile ve hususiyle siyâsî bir vazife ile içtimaim ortadan kaldırmak kaidesi. Bu ikinci şart beledî salâhiyet ve vazifenin hakikaten iyi bir idareci vâfına olgun bir hal iktisap için faidlei iki kaide - şart - olup hizmetin esasını vücude getirir.

Vazifelerin ekserisinde ve hususiyle merkezi idare hizmetlerinin başında ve Fransada da departmanlar ve komünler gibi mülkî birlikler üstünde evvelâ siyaset değil idare hâkimdir. Hizmet mesuliyetini üzerine alan şahıs hükümet tarafından tâyin olunur. Fakat bir takım tedbirler almak zarureti vardır. Tâyin ne sade kadem ve ne de basit idari değer ve kabiliyet bakımlarından ve parti arkadaşlığı siyaseti dostluk tesiri altında yapılmamalıdır. Bütün bu unsurları nazarı itibara alacak bir tetkik tarzına lüzum vardır ve bilhassa ağır kusurlarla çok ehemmiyetli sebepler dışında, idareciye en az beş altı sene olmak üzere birçok seneler için devamlılık temin edecek bir kaideye ihtiyaç vardır. Böyle bir kaidenin ehemmiyeti daima meçhul kalmıştır. Düşünüldüğü zaman görülür ki, bu formül hakikî devlet menfaatlarının müdafaasını temin etmek üzere, yargıcılık ihtiraslarından mütevellit değişmelerden müstakil bulunması lâzımgelen bir hizmetin esas karakterini teşkil eder. Bundan başka bu formül idarenin mesuliyetini ortaya koymağa yarar ki mühim bir nokta teşkil eder. Modern sosyetelerde ve hususiyle liberal hükümetlerde en ağır mesuliyetler idareye yüklenmektedir. Siyâsî iktidarın kararlarım ihzar ve icra eden idare olduğu gibi iktidarın daimiliğini idame eden de odur. Bu vazifelerin hey'eti mecmuası için bir selâhiyet ve otoriteye, fikir ve cesarete lüzum vardır. İdare bu mesuliyetten millete, yani milletten doğmuş olan ve bu unvan ile hizmetin sevk ve idarecilerini tayin mevkiinde bulunan iktidara hesap vermeğe mecburdur. Umumî kâtiplerin, müdürlerin, vali ve umumî müfettişlerin - valii umumilerin - generallerin mütemadiyen değişmeleri, bizzat kendisi

de değışkin olan siyasî iktidarın bu mes'uliyetini araştırmayı imkânsız kılar. Bu suretle baştan son kademeye kadar bir mesuliyetsizlik rejimine varılır. Memur seçmeğe ve makam ve vazife sahibi memurların sabit kalmalarını temine mâtufl bir siyaset ile bu inhırafl hareketi ünlenebilir. Bunun içindir ki, evvelki kaideler gabi bu son kaide de devletin devamlılığı ve hürriyet hükümeti için kaçınılmaz bir kaide halinde bulunmaktadır.

Herkes biliyor ki hürriyet kelimesi mâna ile dolu bir kelimedir. Fakat., düşünce, çalışma ve istediğı tarzda hareket etme hürriyeti ile iktidara iştirâk hürriyeti arasında, daha az bilinmekle beraber, esas teşkil eden bir tefrik mevcuttur. İlk mânasıyla hürriyet, moral bir hak. ikinci mânasında siyasî bir haktır. “La Çite Antique” de müellifin bu iki hürriyet arasındaki farkı tasvibinden ibaret meşhur kısmı belki hatırlanmaz. “Kadım İsparta’da yalnız evlenmeyen şahıs değil, aynı zamanda bu hususta geç kalan da cezalanırdı. Devlet Atina’ya çalışmayı, İsparta’ya istirahatı emredebilirdi. Devlet, istibdadını en küçük şeye kadar her şey üzerinde icra etmekte idi.” Fustel de Coulanges tasvirini derinleştiriyor ve ona daha ziyade vuzuh veriyor. Şüphesiz, esaretin, sınıf gayri müsavatının, çocuklar üzerinde babaların, kadınlar üzerinde kocaların mutlak hâkimiyetlerinin, vatandaşlar üzerinde rahipler tesirinin cârî bulunduğu eski sosyetelerde ve din üzerine kurulmuş olan “çite” nin müsamaha etmez bir halde olduğu kadım sosyetelerde, insanın bu gün anladığımız mânada hiçbir hürriyete mâlik olmadığı bu müelliften başka hiç kimse daha iyi anlatamazdı. Fakat “çite” bir cumhuriyetti. Hâkimiyet vatandaşlar heyetinde idi: Her biri iktidarın teşekkülüne iştirâk etmekte ve iktidarın kullanılmasında, rey verme, Majjistraları - Magistrats - tâyin etme, Arhont - bugün saylav - vekil diyoruz - olma gibi siyasî haklar istemekte idi. İşte eski “çite” lerde “hürriyet” denilen şey bundan ibaretti. Hür olmak, başka bir tabirle, Aristonım söylediğı gibi “Hüküm ve kumanda etmek hakkına iştirâk etmektir.”

Tarih bize aksi bir doktrin misali göstermektedir.

Avrupa'da, mutlak monarşik, nizamın son saatlerinde yeni bir nazariye doğdu ki, bunu meşhur filozoflar alkışladılar ve bazı krallar tatbik etmeğe kalkıştılar. Bu nazariye istisnasız bütün insanlara hürriyet ile saadete kavuşma tabîi hakkını tanıyordu. Birçok kötülöklere kaynak olan sosyetenin, hayatta her ferde müsamaha ile ve şahsî bütün haklarına saygı göstermek suretiyle muvaffakiyet imkânları temin eylemesi lâzımgeldiği ileri sürölüyordu. Fakat, monarşik devrede Devlet değişmemiştir: Ancak mutlakiyetten dönmüş olan siyasî sistem meşru ve hükümetinden sadece Tanrıya hesap veren irsî bir Monarkın - Monarque - iktidarı makbuldür. Diğer bir tâbirle, kadîm sitenin - çite - aksine, münevver ve ileri bir istibdat insanlara moral hürriyeti tanımakta fakat, siyasî hürriyetlerini reddetmektedir.

Modern demokrasiler bu iki hürriyeti birleştirirler ve bunları aynı bir idealde mezc ederler. Bu demokrasiler felsefesinin kaynağı insanın üstün değeridir. Fertler birbirlerine müsavidirler. Aynı zamanda iktidar - hâkimiyet - millette olduğu için, moral hürriyetlerinin garantisi olarak siyasî hürriyetlere sahip vatandaşların karar ve hükümlerine tâbi kılınmış otoriteden başka bir otorite mevcut değildir. Demokratik doktrinin öz ve esası olan Amerikan ve Fransız ihtilâl beyannamelerine bakalım: Büyük hürriyet kelimesinin iki mânası arasındaki iktirahın tam olduğunu göreceğiz. Bu vakıa her zaman olduğu gibi, bugün şahsan oldukça mühim addettiğim bir hataya yol açmıştır: Siyasî hürriyet moral hürriyetin tamamlayıcı kısmı ve bir diğer şekil ve surette inikâsından başka birşey olamaz. Âmme işlerine iştirâk hakkı, istediği tarzda düşünme ve hareket etme haklarına bağılı tâli derecede bir tezahür olur. Şüphe edilmemelidir ki, bu iki hak arasında sıkı bir alâka vardır. Hattâ, moral hürriyetin nazarı üstünlüğü kabul edilse dahi, "bir hak, diğer bir hakkın zıddı olmaktan çok neticesidir, ve ne de bunların arasında tam bir imtizaç temin etmek mümkündür." mütalâasını akıl ve tecrübe reddeder. Moral

hürriyet gibi siyasî hürriyet de hürriyetin bir cephesini teşkil etmekte ve hususî bir ehemmiyet ve otonomi arz etmektedir. Bunu anlamak için kısa bir tahlil kâfidir. Siyasî sahada hürriyet, ferdin evvelâ sosyal hayat meseleleri hakkındaki fikirlerini ifade etmesi ve diğer fertlerin düşünceleri üzerindeki hükümlerini bildirmesidir. Sonra, siyasî hürriyet, eski cumhuriyetler devrinde görüldüğü üzere, iktidara iştirâk hakkıdır: Vatandaş reyini verir, majistraları tâyin eder, arhont olabilir. Nihayet siyasî hürriyet ekalliyetin kanaatini ifade hakkı gibi, seçmenler tarafından tefrik oyununu ekseriyetin kendi iradesini kabul ettirmesi hakkıdır.

Elbette bu haklardan birçokları tabii hakların normal neticeleri gibi mütalâa olunabilirler: Fikirlerini ifade hürriyeti, vicdan ve söz hürriyetlerinin neticeleridir. Fakat bunlar o nisbette de demokratik devlet iktidar ve meşrûiyetinin esasî olan millî hükümlanlık prensibinin tatbikatta ve ferdi sahada ifadeleridir.”

Kollektif iradeyi ayırmak ve seçmek millete aittir: Millet bunu yukarıda izah olunan seçim vasıtasıyla yapar. Binaenaleyh, siyasî hürriyet, cumhuriyet rejiminde iktidarı belirtmeğe yarıyan kaidelerin heyeti mecmuasıdır. Siyasî hürriyet dışında makbul bir tevkil, Delegation, yoktur. Yani meşru bir iktidar mevcut değildir.

Binaenaleyh siyasî hürriyetin ehemmiyetini takdirde ileri gidilmiş olmaz. Bütün sosyetenin hayatı bu siyasî hürriyete bağlıdır. O aynı zamanda hem devletin ve hem de beşer vicdanının bir teminatıdır. Bu siyasî hürriyeti kullanmanın pek nazik bir mesele teşkil etmesine hayret etmemelidir. Aksine, hürriyeti veren şey, büyük üstadların ve rejimin büyük müdafilerinin, bu hürriyetin işleyiş ve kullanılış tarzına karşı korunma ve ıslâh etme tedbirleri hususundaki devamlı ihmalleridir.

Amerikan terbiyesinin bazı tarafları bizi güldürür: Çocuklar pek erkenden aile nüfuzundan uzaklaştırılmaktadırlar. Mektepte, çok kere hocalarının daimî kontrolünden uzak, iş ve eğlence ekipleri kuruyorlar ve ne ana

ve babalarının ve ne de profesörlerinin dahil bulunmadıkları klüblere, topluluklara mâlik bulunuyorlar. Böylece kendileri tarafından seçilmiş olup karar verme mevkiinde olan ve günü gelince haklarında kendi kararlarını verecekleri mesul kimseleri seçmek suretiyle genç yaşta kendi kendilerini idareyi öğreniyorlar. Ben bu misallere geçmenin ve onları geliştirmenin zamanı gelmiş olduğuna kaniim. Aile içinde ve mektepte çocuk itaat etmeği öğreniyor. Bu güzel bir şey, fakat o önceden mevcut bir otoriteye itaat etmeği öğrenmektedir. Tezahür etmeğe başladığı andan itibaren çocuğun iradesi isyan ediyor. Hakikatte, müstakbel bir vatandaşa verilecek en iyi bir terbiye bu mudur? Çocuk iktidar ve hürriyetin birbirlerini ne şekilde desteklediklerini anladıkça kâmiî insan haklarının değerini ve mesuliyetlerinin ağırlığını daha emniyetle öğrenecektir. Bu, aile içinde mümkün değildir. Her halde ne kolay ve ne de arzu edilir bir şeydir. Fakat aile dışında her fırsatta bunun teminine uğraşılmalıdır. Binaenaleyh, çocuklara seçmeği - rey vermeği - emir ve tenkit etmeği öğretmeliyiz ve hususiyle sevk ve idare olunacak şahıs ve iş mevcut olmadıkça mahfel seçmek gibi sık sık işlenen hatalardan sakınmalıyız. Böyle hatalar hürriyeti tağyir etmesi itibariyle iktidara zaaf verir. Hakikî terbiye, bir grup fertler tarafından serbestçe izhar olunmuş iradenin bu grup ve âzalarının bekalarını temin eyliyecek iktidarı vücade getirebileceğini göstermek ve öğretmekten ibarettir. Ekseriyet ve ekalliyete hürmet yani, iktidara ve hürriyete saygı bu suretle öğretilir.

Büyükler çocuklardan daha fazla olarak daimî bir terbiyeye muhtaçtırlar. Bu, komünler idaresi ve ekseriya vilâyetler idaresi tarafından yapılmaktadır. Hukukçuların “ademi merkezîyet” adını verdikleri şey hürriyet hükümetinde bir zarurettir. Hattâ denilebilir ki, merkezî bir hükümet aslâ demokrat bir hükümet olmayacaktır : Bu hükümet, bünyesinde liberal tefekkür için öldürücü bir tohum gizler. Fertleri evvelâ komünler ve vilâyetler himaye eder ve çok kuvvetli bir hükümet kar-

şışında onları yalnızlıkları ve zaafırları itibariyle korurlar. Sonra, koliektif hayatta kendileri de hisselerine düşen yük altına girince bu fertler istiklâllerini ya elde ederler veya muhafaza eylerler ve bu itibarla da merkezî iktidarı hudutlayan bazı imtiyazlar elde ederler. Devletten daha dar - küçük - bir birlik dahilindeki bu siyâsî hayat devletçiliğın ve keyfî idareyi doğuran yeknesaklığa - ceniformisme'-e karşı bir teminattır. Bizi meşgul eden noktâi nazar bakımından vilâyetler ve komünler hürriyet için bir başka alâka arzederler. Vatandaşlar kendilerini pek yakından ilgilendiren işler için beledî memurları ve ittihaz eyliyecekleri kararlar kendilerini doğrudan doğruya alâkalandıran otoriteleri seçerler. İşte bu suretle vatandaşlar seçimlerin değerini ve insanlar hakkında ve onların sarfettikleri gayretlerle aldıkları neticelere göre hükümler vermeğî öğrenirler. Aynı zamanda seçilenler de tevki olundukları husus hakkındaki vecibelerini öğrenmiş olurlar. Artık, “ tâlep etmek değıl fakat idare etmek” mevzuubahistir. Seçmen için olduğı kadar seçilen için de bundan daha iyi bir mektep yoktur ve sadece bu sebepten Fransada söylenildiğı tarzda “mahallî hürriyetler” rejimi veya Anglo - Saksonların Self Government demokrasi mekanizmasının en mühim parçalarından birisidir. Diğer taraftan, bu parçanın ihtimamla imâl edilmiş olması da lâzımdır. Komün ve vilâyetin genişliğı, beledî vazifelerin tevzii, malî istiklâl antomonia, seçim usulü o kadar fazla meselelerdir ki, senatoları dahilinde dikkat ve itina ile incelenmeleri icabeder. Bizim memleketimizde bu cihet lâyıkı veçhile bilinmemektedir. Fazla hukukî endişelerden mülhem bulunan ve şimdiden bozulmuş bulunan vilâyetler ve komünler idaresi, cumhuriyetimizi ve işlerin yürüyüşünü, daha fazla vatandaş ruhu için pek kötü bir merkeziliğе mahkûm etmiş bulunuyor.

Matbuat, radyo ve diğer yayım vasıtaları, yapma veya bozma, ifsat etme vasıtaları arasında en sonuncuları, fakat en tanınmış olanlarıdır. Bunların siyâsî hürriyet üzerindeki tesirleri o kadar büyüktür ki, bu hususta dik-

katli bulunmamak bir devlet için delilik olur. Şüphesiz çok kere bir anket veya bir seçim vesilesiyle gazeteler veyahut radyo ile yapılan neşriyatın ve yayınlanan nutukların geniş bir mahiyet almadıkları görülmekte ve bu itibarla radyo ve matbuatın tesiri küçümsenmektedir. Bu hatadır. Esasta nazarı itibara alman cihet, sağlam ve ciddi fikrin mevcudiyetidir. Yoksa bu fikir hakkında yapılan gürültülü fakat geçici neşriyat değil. Bunun gibi, bütün meseleleri konuşma tarzıyla bunlar hakkında sükût etme hali, tek bir meselenin tetkikinden önce derpiş olunur. Ve tek bir muharririn fevkalâde kaabiliyeti yanında gazeteciler ekseriyetinin aşırı derecede düşük olması keyfiyeti daha ziyade hesaba katılır. Bugün Fransada olduğu veçhile zannederim, halkın siyasî terbiyesinin radyo ve matbuata üstün olması da mümkündür. Fakat bütün siyasî hususatta görüldüğü gibi bu, ne kat'î ve ne de devamlı bir haldir. Bir millet aldığı halk terbiyesinin bedelini zaman ile öder.

Bu sahada liberal sosyetelerin - Devletlerin - faaliyetine üç şart hâkimdir: Birincisi, bir fikri yaymak, aslâ beşerî sevkıtabiiler derekesine düşmemesine dikkat etmektir. Mevzuları kadar yazılış tarzlarıyla de her yazı ve her söz okuyucu ve dinleyiciyi mütemadi surette yükseltmediği takdirde herhalde devamlı olarak daha aşağı seviyeye de indirmemelidir. İkinci şart, daha açık bir şarttır. Hakikat endişesi, fikirler ve vakıaların ifadesinde daimî surette müessir olmuyorsa sosyetenin siyasî zihniyetini tedavisi imkânsız şekilde yaralamış demektir. En ileri bir fikir cesaretle ortaya atılmış , en ziyade saygı gösterilen bir an'ane ile alay edilmiş olunabilir. Yalan veya sükût ile olsun, hakikati tahrif etmemek şartıyla, herşey intibahtır. Aksini kabul etmek siyasî hürriyetin, yani bizzat devlet mekanizmasının kullanılmasını ifsat eylemektir. Nihayet üçüncü bir şart vardır ki, hükümet prensibini her an pek açık surette korumaktadır. Elbette hürriyet rejiminde söz ve yazı memnuiyetlerini kabul etmek tehlikelidir. Fakat demokrasi müsaadekâr olmadığı , yani demek isterim ki, kendi idealine ay-

kın bir fikrin propagandasına karşı koyduğu müddetçe kendi kendisiyle her an ahenk halindedir. İdealine aykırı fikir demekle ne rejimin müesseselerini ve ne de esas konulan kasdetmiyorum, bu tâbirle, akıl prensibi, beşerî varlığa saygı, insanın haiz olduğu haklarla hayattaki muvaffakiyet imkânlarına saygıyı anlamak lâzımdır.

Bu üç hususun tatbiki güçtür. Devlet kontrolü altında bulunan radyo gibi yayım vasıtaları için bir senato ve en salahi yetli vekiller tarafından ihtimamla hazırlanmış ve incelenmiş idare nizam ve kaidelerine lüzum vardır. Matbuat hakkında ise, güçlük daha fazladır. Düşünceleri yazı halinde tabetmek hakkı, moral ve siyasî hürriyetler yolunun birleşme noktasıdır. İnsan vicdanı ile vatandaş vicdanının ifadesidir. Hürriyet hükümetinin kriteridir. - critere - ancak, bu hak zamanımızda o kadar fazla vasıta ve o kadar fazla bir kuvvetle ortaya çıktı ki, aynı zamanda hürriyeti ve devleti tehdit suretiyle demokrasi ruhunu ifsat tehlikesi arz ediyor. Buna karşı müdafaa zarureti vardır. Fakat prensipleri, onlara zarar vermeden müdafaa etmek icabeder. Muayyen bir senato ile zikrolunan hususlar tatbik olunur ve müstakil ve itaat olunan bir adalet cihazı bu hususlara riayeti temin eder. Böylece siyasî iktidar kaideyi ihdas eylemiş, sosyetenin koruyucusu kazai kuvvet bu kaideyi tatbik eylemiş olur. Mahkemelerin bu hususta kâfi bir otorite ihraz edemedikleri milletlerde büyük bir takdir selâhiyetini haiz üstün ve bitaraf bir hususu divanı - mahkeme - kurulamaz mı? Hükümler vatandaş ruhunda siyasî hürriyetin başka hiçbir şeyle ölçülemiyen değerinin ve hürriyet ifade ve izharı imkânlarının korunması için her şey ifrat addolunamaz.

Ne devletin devamlılığı ve ne de hürriyet terbiyesi kâfi değildir. Liberal devletin muvaffakiyeti seçken -elife- zümrenin mütemadi surette yenilenmesine bağlıdır.

XVIII inci asır filozoflarının çok kere demokrasiden

tıpkı eski senelerde çite olduğu gibi, sınıflara bölünmüş olarak bahsettiklerini gördükçe hayret ederiz. Bu filozoflara göre vatandaşlar mensup oldukları sınıflar itibariyle muhtelif siyasî haklara mâliktirler. Bugün bu müşahedeler bize garip görünürler. Eski sınıf mefhumu bugün tahammül edemeyeceğimiz müsavatsızlıklara yol açmıştır. Bununla beraber, itiraf etmek lâzımdır ki, vatandaşlar arasındaki bu eski tefrik bugün yerini yenilerine terketmiş bulunuyor. Zira bütün sosyetelerde, fertler arasında topluluklarda görüldüğünden fazla farklılaşmalar mevcuttur. Bu farklılaşmalar umumî hayatta, hususiyle demokraside mühim neticeler doğanırlar.

Sınıf kelimesini kat'î bir târife bağlamak makûl bir hareket değildir. Irk, din, renk farklılaşmaları bertaraf olunabilir. Mülkiyet hakkından ileri gelen sınıflanmalar ortadan kaldırılabilir. Ve memleket hakkı badema tanınmamak suretiyle herkesin kesin bir mânada “mâlik” olması mümkün olabilir. Bu takdirde sosyete uniforme yeknesak, sınıfsız bir halk yığını haline mi gelmiş olur? Asla, vatandaşların yaşayışları ve hadiseler üzerindeki tesirleri çok farklı olmakta devam eder. Modern sosyetelerimize bakalım. Bunlarda farklılaşmalar sayısızdır. Meslek, coğrafi ve ailevi bağlar, yaşama tarzı ve tahsil bakımından müteaddit farklar mevcut. İnsanlar haiz oldukları bariz vasıflara göre muayyen meslekler ve ekseriya vazih şekilde tesbit olunmuş gruplar teşkil etmişlerdir. Münevver burjuvazi, memurlar burjuvazisi, küçük sanatlar ve küçük ticaret erbabı, büyük şehirlerin proleter işçileri , mülk veya çiftlik sahibi köylü ... bu gruplar tamamen veya oldukça sabit gruplardı. Fakat ceste buhranlar sebebiyle alt üst oldular. Bunlardan oldukça mühimlerinden bazıları kaybolmak üzeredirler. Diğerleri gelişerek kendi aralarında bulunuyorlar. -Bölünüyorlar- Diğer taraftan, gruplar azçok bir ahenk halindedirler. Azınlık haldeki grupların arzettikleri bu ahenk daha tam olup mütemadiyen artar. Bunlar nihayet umumî işlerin görülmesinde adetlerinin ehemmiyetle değil, bizzat mahiyetleri icabı roller oynamaktadırlar. Burada,

bir nevi sosyal ihtisaslaşma göze çarpar ve gruba üstün nüfuz verir. Bu nüfuz kuvvet ile temin olunmuş bir nüfuz değildir. Her grup dâhilinde fertler kaabiliyet ve gayretlerine veya diğer sebeplere göre muhtelif mevkiler işgal ederler ve bazıları da mühim vazifeler ve roller ifa ederler. Gruba mensup fertlerin hemen hepsi -elite- zümre diyebileceğimiz kütleyi teşkil ederler ki bunun sosyete üze • rinde icra ettiği otoritenin hususi bir ehemmiyeti vardır. Bu gruplar ve bu zümreler, varlıklarında “Hürriyet Hükümeti” için bir tehlike unsuru taşırlar. Daha doğru söylenirse, birbirinden farklı birçok tehlikeler arzederler.

Bir grup hile ile iktidarı ele geçirir ve bu iktidar diğer gruplara zorla kendini kabul ettirir. Bu demektir ki liberal sosyete tecavüze uğramıştır. Zira sosyal grupların fazlalığı ve bunların rekabetleri bu sosyete için lüzumludur. Filhakika, evlât, damat ve bendelik gibi bir mensubiyeti olmayanlara kapısı derhal kapanan bir parti tarafından, tamamı veya bir kısmı için iktidarın icrası meselesi üzerinde önceden bu partinin hâkimiyeti kabul edilmiş ise, iktidara tevkil - delegation - ve siyasî hürriyet neye yarar? Grup bir oligarşi halini alır ve ister siyasî, dinî ve İktisadî ve isterse İlmî olsun, tek ve her şeye kadir olarak bütün âmme işlerini sevk ve idareye başladığı andan itibaren “Devlet menfaati” gibi hürriyet ve tehdit ahuna girmiş ve mağlûp olmuştur.

Hâkimiyeti - iktidar - muhtelif fertlerin ehemmiyetleri itibariyle ölçmekte daha az tehlikeli bir şey olmaz. Yarım asırdanberi ortaya çıkmış bulunan bir telâkkiye göre bazı kimseler hükümeti - iktidara - sınıflar veya dahi a de sosyal karakteristik vasıflarına, mesleklerine, moral ve siyasî temayüllerine göre gruplaşmış vatandaşlar arasında taksim etmeği tasavvur ederler.

Bu taksime göre, otorite - iktidar - menfaatler ve fikirler bakımlarından proportionne’lar usul ile seçilmiş hükümrân meclislere tevdi olunmuştur. Böylece sınıflar veya daha doğrusu, sanat ve meslekler, korporasyonlar, sosyal kategoriler kendi namlarına iktidarı tesis edecek

olan vekillerini seçerler. Fakat bundan daha yanlış, delice bir fikir yoktur. Delegation mekanizması bir tahlil âleti değildir. Bir hürriyet rejiminde hükümet asıl hükümler bünyeden delegation ile teşekkül etmiştir. Tecrübelerin gösterdiği şekilde, delegasyon ancak, vatandaşların iş ve ikametgâh mahallerinde müsavi ve münferit vatandaşlar sıfatıyla verdikleri reylerle teessüs edebilir. Meslek, sendika, siyasi veya dinî topluluklara mensup vatandaşlar sıfatıyla bu aynı vatandaşlar keza rey verebilirler. Fakat seçim prensibi bozulur. Artık iktidarı tesis için tevkil - delegation - mevcut değildir. Sadece vekilleri, mümessilleri beslemek, tatmin etmek için birtakım tayinler yapılmış olur. “İktidar” haklarını korumak üzere bütün vatandaşların tesis etmekle davet olundukları iktidar olmaktan çıkmış, hususî menfaatlerin yekûnu ve kombinezonu olmuştur. Fikirlerin proportionnelle bölümüne müsteniden kurulan meclisler, istişarî meclisler olmadıkları takdirde anarşiye götürürler. Hiç şüphe edilemez ki, hususî menfaatler fikrinden doğan bu temsil fikrinin daimî mevcudiyeti delegation rejiminin mukadder noksanını teşkil eder. Bu fikri, rejimin prensibi haline getirmek için yağmurdan korkarak ırmağa atılmak demektir. Hakikî demokrasi meselesi bundan tamamen ayrı bir mesele olup siyasi iktidar kapısını cömertçe herkese açık bulundurmaktan ibarettir. Mümkün olduğu nisbette her gruptan müstakil olarak bütün gruplar mensuplarına müsavi surette tanınmış olan bu. siyasi iktidar, aile ve meslekleri ve içtimai durumları ne olursa olsun bu gruplar dahilinde hür ve hükümlerlik hakkına mâlik münferit vatandaşlar sıfatıyla yer alan insanların tesis etmiş oldukları tevkil - delegation - den doğar. Bu rejimde müesseseler o suretle tertiplenmiş olmalıdır ki, ne gibi durumda ve faaliyette bulunursa bulunsun, her vatandaş iktidar talebinde bulunabilmeli ve nihayet, üzerine alacağı vekâleti ifa edebilmek için bütün imkânlara mâlik bulunmalıdır. İşte bu, bütün fikir ve temayüllerin izhar ve ifadesini mümkün kılacağı gibi, ancak mensup oldukları grup ve bu grup içindeki vaziyetleri ne olursa

olsun hürriyet ve hükümet saygısında birbirlerine müsavi vatandaşların reyleriyle teşekkül ve tesis edecek bir sistemdeki esaslı menfaatlerin tezahürüne de imkân verir. Şu vakıalar bizi doğrudan doğruya bir başka durumun müşahedesine götürmektedir. Bu liberal demokratik gruplar ve - elite - seçkin zümreler - sınıflar - sebebiyle maruz bulunduğu üçüncü bir tehlike olup üzerinde düşünüldüğü takdirde daha ziyade vuzuh kesbetmektedir. Bu tehlike evvelkilerden daha ağır mahiyette ve günümüzde ve garp âleminde daha fazla zararlıdır. Bu seçkin zümre, sanatlar ve grupların, hadiseler ilcasile yekdiğerinden tamamen ayrı ve pek kötü müsavatsızlıklar arzeden birbirinden farklı karakteristik vasıfların, sınıfların doğmasına yol açan mazi sınıflarından bahsetmek istiyorum.

İktidar, hattâ genişçe herkese açık bulunan iktidar, bir meslek değildir, delegation ile verilmiştir. Tevkil -delegation - bunu arzu eden insanların hayatında bir hadise olabilir. Diğer taraftan iktidara normal olarak ancak sosyal hayatta bazı basamaklar aşıldıktan sonra ulaşılabilir. Jurris Homorum bugün artık nizamlı bir vaziyet olmamakla beraber, realite olarak mevcuttur (1).Siyasî bir vazife istemeden önce, İdari, İktisadî, entellektüel, sendikal mahiyette sosyal hayat dereceleri ne olursa olsun, bu derecelerin gruplar dahilinde aşılmış olmaları lâzımdır. Hattâ bazı grupların bizzat kullandıkları bir iktidar olmasa bile demokrasideki bu siyasî iktidar grupların hâkim ve bariz vasıflarını aksettirir. Bu vakıalar bazı grupların - elite - seçkin zümrelerin işlerin tarzı cereyanı yani sosyetenin kaderi üzerinde icra edecekleri tesiri gösterirler. Binaenaleyh bu zümrelerin kapalı bulundukları, yani ancak hısımlık, akrabalık sebebiyle onlara nüfuz eylemenin mümkün olması hürriyet hükümeti için öldürtücü bir şeydir. Modern demokrasilerin başlıca

(1) Jurris Homorum: Romada hakemlerle memurların Unvan ve derece sırası.

seçkin zümrelerini ele alalım. Yüksek idare, entellektüel korporasyonlar , İktisadî ve malî teşebbüsler, sendikalar, bunlardan birisi kapalı bir sınıf haline geldiği takdirde hürriyet hükümetinin faaliyeti ağır surette sakatlanmış olur.

Bunu ispat etmek pek güç olmayacaktır. Evvelâ idareyi veya daha ziyade, zamanımızda pek ehemmiyet kazanmış faaliyetler üzerine ağır surette tesir icra eden, idarenin en büyük şemsini ele alalım. Bu kısım idare bütün namzetlere geniş surette açık mıdır? Giriş şekli sadece namzetlerin yakınlarına göre mi tâyin olunmuştur. Kabul imtihanları en fakir vatandaşlara da şanslarını denemek imkânını veriyor mu? Böyle ise iyi, fakat hepsi bundan ibaret değil... Bir takım aileler geleneğe uyarak, çocuklarını devlet memuru olarak yetiştirirler. Devletin vazifesi bu aile grupları haricindeki aile çocuklarını aramak, yetiştirmektir. Vazife şuuru mâlik de olsa, kapalı bir İdarî sınıf hürriyet için er geç tahakkuk edecek bir çökme nişanesidir. Serbest mesleklerle umumiyetle fikrî mesaiye bağlı bütün mesleklerde kapalı kaldıkça, liberal rejimi zaafa uğratarak muvaffakiyet imkânlarını kırmakta daha az müessir değildirler. Bu sahada da daimi surette bir yenilenme mevcut olmamalıdır. Bugün en büyük müşkülât başka taraftadır. Bu güçlük, demokrat olduklarını iddia eden ve fakat birbirine tamamen zıt noktai nazarlar ileri sürenler arasındaki münakaşanın bir tahlilinde bulunan sosyetenin İktisadî hayatının sevk ve idaresi meselesidir. Sınai ve ticarî hayat, bankacılık işte bir milletin refah ve kudret kaynakları... İş muhitleri, büyük müteşebbisler, istihsal faaliyetini sevk ve idare eden mesul şahsiyetler, modern sosyetelerde fevkalâde ehemmiyetli seçkin -elife- zümreleri vücade getirirler. Bunlar paraya, ilme, sınai tekniğe ve iş tekniğine dayanan kapitalizm seçkin -elite- zümresidir. -Kapitalist Zümre- Bunun mevcudiyeti, kudreti (Hürriyet Hükümeti) ile imtizaç edebilir mi? Bu hususta en az söylenebilecek şey münakaşanın açık bu-

lunduğunu söylemektir. Bununla beraber şunu ilâve edebiliriz: Bu itiraz çok kere bu münakaşayı ihlâl etmiş, ifsat etmiştir.

Kapitalizme, idare edenler ve idare edilenler bölümünü yapmış olması mı istinat olunuyor? Halbuki bu zarurî bir bölümdür. Her sosyal organ böyle bir bölüm icar: ettirir ve onu arar. Sevk ve idare edici bulunmadığı takdirde hiçbir işe teşebbüs olunamaz.

Kapitalizme mülkiyet hakkını tesis eylemiş olmak mı isnat olunuyor? Fakat, bir mülke sahip olmak ve onu başkalarına devir ve nakil edebilmek, hürriyetin başka hiçbir şeyde bulamayacağı bir teminatıdır. Fert, sosyetenin ve iktidarın aşırı tazyiklerinden mülkiyet ile kurtulur.

Kapitalizme, hükümet, idare, üniversite idare ediciler heyeti üzerinde nafız bir rol oynaması mı isnat olunuyor? Fakat bu tesir ve nüfuz münhasıran kapitalizmden gelmiyor. Mahalle sendikalarının icra ettiği tesir ve nüfuz bir muvazene husule getirebileceği ve hattâ daha fazlasını da yapacağı gibi, kapitalizm nüfuzu içtinap olunmaz bir mahiyette de değildir: Seçkin -elite- siyasî ve sosyal zümrelere giriş keyfiyeti geniş surette mümkün kılmak suretiyle her sınıfa mensup vatandaşlar müsavi imkânlarla mâlik olurlar. Kapitalizmin hakikî tek kusuru - vice , irsiyet, vazifenin babadan evlâda intikali keyfiyetidir. Çocuklar babalarının mesleğini tâkip ederler; bunlardan bir kısmı mülk sahibi ve kapitalist, diğerleri ameledir. Bu suretle bir idare edici sınıf kapalı bir sınıf haline gelir. Sosyete aşılması imkânsız kapalı bölmelerle parçalanmış olur. İşte zamanla, kapitalizmin hürriyet hükümetiyle telifi imkânsız bir hal alması bundan ileri geliyor. Varlığı zarurî bir zümreye nüfuzunu icra etmesi hakkı reddolunamaz; bilâkis, millî menfaat, bu zümrenin sosyete de yer almasını lüzumlu kılar. Ehemmiyetli de olsalar, bir miktar ailenin bir inhisara veya yan inhisara mâlik olmaları kabul edilemez. Hürriyet bu takdirde derhal tehlikeye düşmüş olur. Bir mülk sahibinin

oğlunun amele ve idare edicilerden bir başkasının evlâdının idare olunan bir fert haline gelmesi için bir güçlük mevcut değildir. Bunun aksi istikamette husule gelen bir gelişme ortaya şu meseleyi çıkarmıştır: Amelelere küçük ziraî ve sınaî mülkiyet müsaadesi vermek veya bunu kolaylaştırmak. Mesele bu suretle halledilmiş olmayacaktır. Amele mütevazi bir mülk edinmek suretiyle belki hayatta ve hürriyette daha fazla tâd bulur. Fakat oğlu pek cüz'î hafifletilmiş bir aşağılık karşısındadır. Kapital ve iş arasındaki bütün mesai birliği sistemleri için de bu söylenebilir : Ehemmiyetli vasıflara mâlik olan bu sistemleri tatbik etmemek hatadır. Bununla beraber, hürriyet için tehlikeli sosyal bölünmelere nihayet vermiş olmazlar. Bütün istihsal vasıtalarının Sovyetlerde olduğu gibi millileştirilmesi ise bir hal şekli temin edebilir. Bu, kapitalist zümreyi, hiç olmazsa malî kapitalist zümreyi ortadan kaldırır. Malî kapitalizmden farklı olan teknik kapitalist zümre, malî zümrenin ortadan kaldırılmasıyla hattâ kuvvetlenmiş olarak devam eder. Zira, teknik zümre herkese açıktır. Mensubiyet bağları kadar asgarî liyakat da nazarı itibara alınır. Yalnız , tecrübelerden anlaşıldığı üzere, topyekûn millileştirme şahsî faaliyeti, kârı ve ferdi teşebbüsü öldürmek suretiyle hürriyeti öldürmüş olur. Tek bir siyasî parti tarafından vüctide getirilmiş tek bir zümre, tek bir kudret, istibdat haline gelir. Bunun içindir ki, millileştirme yolunda çok ileri gitmiş bir sosyete ruh ve hayatini kaybetmek neticesine varır.

Bu itibarla demokrasi tehlikeli bir kapalılığa son verecek bir mekanizma istiyor. Hakikatte herkesçe malûm olan bu mekanizmanın adı umumî -mecburî-tahsil sistemidir.(Enseignement Public). Bu mekanizmanın işleyişi ve gelişmesi, miktarları gittikçe artan insanlara memnu sosyal derecelere yükselmek imkânları vermek suretiyle, hürriyet hükümetini halk temeli üzerine tesis etmiş olur. Fakat, hiç bir tahsil sistemi demokrasi bakımından, bütün derecelerin açılmasına ve istisnasız her

zümrenin bilgisine imkân vermedikçe, tam bir sistem olarak kabul edilemez. Büyükleri yetiştirmek , gençlere tahsil vermekten daha güç olduğu için terfî ve derece alma imkânını verecek -ecole de promotion-lar teşkilinde ve hattâ böyle bir şey tasavvur tereddüt olunmaktadır ki bir hatadır. Liberal bir sosyete herşey kaynaktan, amele veya köylü, esnaf veya müstahdem genç insanları seçen müesseselere muhtaçtır. Bunlara verilen teknik bir kültürle, bir umumî kültürle, onlara ayrıldıkları hal ve vaziyet üstüne yükseltmek, liyakatları nisbetinde üzerine bazı mesuliyetler atmak hususunda devlet tarafından yardım görmek, sendikalar ve sınaî hayat mensupları tarafından himaye görmek ve onlara itaat suretiyle en iyiler önünde an'anevî engelleri yıkmak ve nihayet, mesuliyet basamaklarında yükselmiş olan ücretli kimselere sınaî ve ticarî kapital elde etme şekillerini ve nakil imkânlarını statüleştirme suretiyle çok büyük ehemmiyette sosyal bir iş tamamlanmak üzeredir. Tahsil sistemi böylece henüz bitmemiş olan bir işi ikmal edecektir. Hiç kimse bu usullerin nazik bir takım mekanizmalar olmadıklarını söyleyemez. Hürriyetin bu zarurî gelişmeleri karşısında hissolan tereddütler böyle bir gelişme mevcudiyeti düşüncesiyle hissettikleri korkuya delâlet etmektedir.

Netice olarak söylenirse, hürriyet herkesin istediği şekilde iradesiyle ve hâiz olduğu liyakata göre hareket etmesini teminden ibarettir. Bunun içindir ki, liberal sosyete, müsavatsızlık ve farklılık sosyetesini, yaşayış tarzları birbirine uymayan fert topluluklarından mürekkep bir sosyete halinde devam etmekte ise de, bu farklılaşma tashih olunmuştur. Evvelâ her sınıfa mensup fertlere (iktidar) üzerinde tesir icra etmek hakkı tanınmıştır. Bu tesir grupları hâiz oldukları ehemmiyetten ziyade onları terkip edenlerin faaliyet ve ihtirasları nisbetindedir. Nihayet, bütün sınıflara ve bilhassa sevk ve idare edici sınıflara bütün fertlerin serbestçe dahil olabilmeleri temin olunmuş ve hattâ en fakir kimseler için dahi kolaylaştırılmıştır.

III

Seçim usulü, memurlar statüsü , çocukların tahsil ve terbiyeleri, sosyal hakların devamı... Garip bir halita ve topluluk manzarası değil mi?

Yukarıdaki sahifelerin kurtulamıyacakları bu tenkitler, siyasî rejimlerin tetkikini birkaç hukuk kaidesine inhisar ettirmek gibi almış olduğumuz bir itiyattan ileri gelmektedir. Halbuki, aksine olarak, tecrübelerimiz bize siyasî bir rejimin ne derecede kompleks bir bütün ortaya koyduğunu göstermektedir. Birinci dünya harbinden sonra birçok milletlerin heyecanla vücade getirdikleri Anayasalar hukuken liberal bir devlet kurmakta idiler. Bu yolda neşrolunmuş Anayasa metinleri âmmе hukuku müelliflerinin çok kere hayranlıklarını celbettilerse de bunları tâkip eden günler felâketli, yıkıcı oldu.

Bugün hukuk kaidelerinin kifayetsizliği kabul olunmaktadır. Pek haklı olarak İktisadî şartlardan bahsolunuyor. Sefalet, hürriyet için zararlıdır ve bir de demokratik tekâmül göstermiyen devrelerde yaşaması güçtür. Yine haklı olarak sosyolojik denilebilecek şartlardan bahsediliyor. Eski kıt'amızda, Avrupamızda anladığımız mânasıyle millî bünyeler dar çerçeveler -kadrolar- halindedir. Bu İktisadî fâaliyet mekanizmalarını kırmakta ve binnetice siyasî faaliyet bozulmaktadır. Fakat kendilerinden pek az bahsolunmakla beraber aynı ehemmiyeti haiz ve bir vahdet teşkil eden birçok şartlar da mevcuttur ki yukarıda izahlarına çalışıldı. Bir siyasî rejim için bir iktidar prensibine, bir devlet bünyesine, bir umumî ahlâk telâkkisine ve sosyal hayat yapısına lüzum vardır. Birinci dünya harbindenberi birçok incelemelere yol açan demokrasi buhranını sükûnetle müşahede edelim: Görülen zaafıların kaynakları ekseri hallerde malûm - şüpheli olmayan - kaynaklardır: Zararlı bir seçim usulü, fena kurulmuş ve particilik gayretiyle çürümüş bir idare, kifayetsiz ve çok kere yanlış bir siyasî terbiye,

demokrasi prensipleriyle tenakuz halinde bir sosyal rejim.

Hakikî bir hürriyet hükümeti Anayasası yazmak arzu edildiği takdirde incelenmesi ve tanzim olunması gereken saha işte bütün bu hususattır. Zira Cumhuriyet Kanunları dediğimiz şeyler bunlardır..

Fransızlar bugün bundan şüphe edebilir mi?

*BİRLEŞİK AMERİKA DEVLETLERİNDE
BELEDİYE MAHKEMELERİ (1)*

Yazan:
Hukuk Mezunu ve Felsefe Doktoru
WILLIAM BENETT MUNRO
Harward Üniversitesinde Profesör

Çeviren:
Vecihi TÖNÜK
Danıştay Üyesi

Küçük Mahkemelerde adaletin fetânet ve istikametle meTûf kimseler tarafından her türlü iltimas ve müdahaleden azade olarak tevzii müesseselerimize gösterilen saygının en iyi teminatıdır,

Başyargıç: Charles Evans Hughes

Belediye Mahkemelerinin Kamum Durumları

Sözün dar anlamıyla Birleşik Devletlerde Belediye Mahkemeleri diye birşey yoktur.Bu adı taşıyan mahkemelerin mevcut olduğu doğrudur. Fakat belde halkı tarafından seçilen ve belediye bütçesinden aylık alan yargıçlardan kurulan mahkemeler mevcut değildir. Hakikatte belediye nizamlarının uygulanmasıyla uğraşan mahkemeler devlet adalet cihazının birer parçasından ibarettir. Bu mahkemelerin görev ve yetkileri ile yargılama usulleri devlet kanunlarıyla belli edilmişlerdir. Kararlarına karşı da daha yüksek dereceli Devlet Mahkemelerine başvurulabilir. Bu Belediye Mahkemelerinde yargıç, sulh yargıcı , savcı ve zabıt kâtibi gibi adlarla anılanlar devlet adalet cihazının tabîi üyeleridir. Bunların statüleri ekseriya devlet Anayasasıyla tesbit edilmiştir. Ve Federasyonu kuran bazı devletlerde devlet orunları tarafından atanmaktadırlar. Hernekadar bazı devletlerde bunlar belde halkı tarafından seçilmekte iseler de bunun sebebi devlet yasama kurullarının tâyin işlerinde seçim yolunu en uygun bir usul addü telâkki etmiş olmasından ibarettir.

(1) William Benett Munro; Municipal Administration, New York, 1939

Belediye Mahkemeleri Kurulmasının Amaçları

O halde belediye idaresini tetkik ederken bu Belediye Mahkemeleri konusunu niçin ele alıp incelemilidir? Cevap basittir: Hernekadar bu mahkemeler devlet adalet manzumesinin tamamlayıcı bir parçası iseler de bu mahallî mahkemeler belediye idaresinin belli veçheleriyle sıkı sıkıya ilgilidir. Bu sebeple bunları hesaba katmamak olmaz. Meselâ Belediye Mahkemelerinin kolluk işleriyle sıkı alâka ve münasebeti pek aşikârdı. Ekseriya kolluk kollarını bu Belediye Mahkemelerine uzatır ve ona tutunur. Eğer mahallî mahkemelim yargıcı doğru yolda ise kolluğun mânevi kuvveti de onunla beraber yürür. Belediyenin bir kısım daireleri tüzük ve emirlerinin uygulanması için bu mahallî mahkemelere güvenirlir. Meselâ belediye yapı, sağlık, itfaiye teşkilâtı gibi.. Bu itibarla bu Belediye Mahkemelerinin başaracak bir çok işleri vardır. Halkın birçoğu Belediye Mahkemeleri denilen bu mahkemelerin bir yıl içinde Birleşik Devletlerin -gerek Federasyonun ve gerekse Federasyonu kuran devletlerin- bütün yüksek mahkemelerinin gördükleri işlerden daha çok dâva hal ve karara bağladıklarını bilmez ve takdir etmez.. Meselâ Chicago'da Belediye Mahkemeleri bir ay içinde onbin kadar dâvaya bakmaktadırlar.

Belediye Mahkemelerinin Yüksek Önemi

Bu mahkemelerin gördükleri işler yalnız kemiyet halamından çok olmakla kalmaz. Bunların içtimî sonuçları da şumullü ve büyüktür. Bunlar birer ilkmahkeme olarak halkın bilhassa kalabalık şehirlerdeki sınıflarıyla sıkı temas ve münasebet halindedirler. Bunlar başka mahkemelerle nadiren temas ve münasebete girerler. Bu itibarla bu insanlar Belediye Mahkemeleri sayesinde Amerikan adaleti hakkında bir fikir ve kanaat sahibi olurlar. Hattâ fazla olarak bu halkın bütün belediye idaresinin doğruluk ve yeterliği hakkındaki fikirlerinin tebellür ve şekillenmesine de geniş ölçüde bu temaslar ve münasebetler tesir eder.

sebetler müessir olmaktadır. Eğer bu mahkemeler satılık veya siyasi tesirlere kapılmaya müsait iseler bunu aşağı halk tabakası keşfetmekte gecikmez. Bu takdirde de herkes elindeki fırsat ve vasıtalarla bundan faydalanmaya çalışır. Diğer bütün düşünceler bertaraf büyük halk yığınlarının keyfi hareket, kifayetsiz ve yetkisiz yargıçla bayağı politika oyunlarının nüfuz ve tesiri altındaki mahkemeler ve fena bir yargılama usulü ile temasa gelmeleri halinde bunlar adâlet tevziinden çok fena intiba edineceklerinden bu hal halkın umumiyetle kanunlara saygı ve bağlılığını ehemmiyetli ve ciddi surette sarsmış ve zedelemiş olur.

*Belediye Mahkemeleri Üzerinde
Fena Tesir Yapan Âmiller*

Halbuki taşra idaresinin daima en çok tesir ve tazyike mâruz olan iki kolu zabıta ile adalettir. Onun için taşra idaresinin bu iki kolunu yüksek iffet, istikamet ve sadakat seviyesinde tutmak diğerlerinden çok daha güçtür. Çünkü şehirlerdeki halk yığınları içinde kanunların hileli, çarpık veya gevşek uygulanmasından faydalanmak fırsatını kollayan ve umarı kimseler vardır ve bunlar birleşik ve yapışkan bir kuvvet teşkil ederler. Bunlar birlik olarak kolluğun doğruluğunu savcıların tarafsızlığını ve mahkemelerin şeref ve istikametini yıkmağa çalışırlar. Hattâ bunlar perde arkasından Belediye Mahkemelerine atanacak yargıçların atanmalarını hüküm ve nüfuzları altına almaya bile savaşırlar. Şayet yargıçlar müntehap iseler seçim işlerini hüküm ve nüfuzları altına almaya gayret ederler. Onun için belediye idaresinin genel durum ve seviyesinin düşüklük ve bozukluğunun ilk işareti kanunların uygulanmasındaki gevşeklik ve kifayetsizlikte görülürse buna hiç de hayret etmemelidir. Bu itibarla beledi müesseselerin bu vurulmaya müsait noktasının korunması Amerikan demokrasisinin muhafazası için hayatî ve mutlak bir önemi haizdir. Zira demokrasi, adâletsiz varlığını dev-

vam ettiremez. Halkın yakından bildiği, tanıdığı, temas ettiği adalet ise bu mahallî mahkemelerde dağıtılan adalettir.

Belediye Mahkemeleri Sisteminin Tarihi Gelişimi

Amerikada Belediye Mahkemeleri son üç asırlık inkişaf ve tekâmül tarihinde bâzı devirler geçirmiş bulunmaktadır :

1 — Sömürge devri:

Amerikanın bir sömürge olduğu devirlerde şehir ve kasaba idaresinden ayrı ve müstakil olarak mahallî mahkemeler teşkil olunmaya çalışılmadı. Meselâ New York ve Philadelphia'da onyedinci yüzyıl boyunca belediye başkanları ve Alderman'lar tüzükler yapar ve yayınlarlar, bunları uygular ve karşı gelenleri de cezalandırırlardı. Bu memurlar bir yargı kurulu olarak toplanınca belediye başkanlarıyla Alderman'lardan müteşekkil bir mahkeme kurarlardı. Yasama, yürütme ve yargılama görevleri birbirinden ayrılmış değildi. Kanunları yapanların bunları uygulamak ve karşı gelenleri cezalandırmak hususunda daha elverişli durumda bulundukları zannı hüküm sürmekte idi.

2 — Devrimden Sonraki Devir:

Sonra, bilindiği gibi memleket bir inkılâp geçirdi. Bunu Federal Anayasanın kabulü takip etti. Bu değişiklik herkesin aklına devletin yasama, yürütme ve yargılama görevlerinin birbirinden ayrılması inanın yerleştirdi. Bu yeni felsefe hemen belediye idareleri üzerinde de tesirini gösterdi. Belediye başkanlarıyla Alderman'lardan yavaş yavaş yargılama görevleri nezedilmeye başlandı. Bu değişikliği şehir ve kasabaların büyümesi ve yargı işlerinin bu belediye memurlarının altından kalkamayacağı kadar artması vakıası hızlandırdı. Bundan başka davâlar da bir hukuk bilgisine ve bir yargı usulüne lüzum ve ihtiyaç gösterecek derecede güçleşmişti. Belediye başkanlarıyla Aldermanlar ise bu bil-

giltere sahip ve usullere vâkıf değillerdi. Böylece Belediye Mahkemelerine başkanlık etmek sorum ve görevi sırf bunun için seçilip atanmış bulunan sulh yargıçlarına yükletildi. Doğu belediyelerinde bu yargıçların belediye meclislerince atanması âdet ve umumî kaide halinde idi. Valiler tarafından atandığı haller de olurdu.

3 — *Jacksonian Devri:*

Belediye Mahkemeleri sisteminin tekâmülünde üçüncü merhaleyi Jacksonian devri teşkil eder. Bu devir 1825 -1840 yıllarını kapsar. Bu devre batıda başlayıp Atlantik kıyılarındaki bütün devletleri kaplayan büyük bir demokrasi dalgası kaydetmiştir. Bu büyük demokrasi dalgasıyla millet ölçüsünde yeni bir nizam arzulan da birlikte belirdi. Andrew Jackson ve taraftarları ast olsun, üst olsun bütün mahkemelerdeki yargıçların doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi ve kısa bir müddetle iş başında kalmaları lüzumuna inanıyorlardı. Mahkemeler de belediye meclisleri ve yasayıcı kurullar (teşriî meclisler) gibi halk oyunun (umumî efkârın) temsilcileri olmalıydılar. Bu itibarla seçilmiş yargıçlardan kurulan mahkemeler tesisi usulünün uygulanmasına ilk önce New "West'te" başlandı ve çiftçi bir memleketin düşünüş ve görüş tarzına uygun geldiği için de az zamanda memleketin her tarafına yayıldı. Birleşik Devletleri kuran hükümetlerin çoğu herhangi namuslu bir yurttaş yargıç olabilmek niteliğini haiz saymağa başladı. Herhangi bir kolda eğitim ve öğretimden geçmemiş, hattâ bazı okumak ve yazmak bilmiyen kimseler bile yargıç oldular. Böylece adalet tevzii her hususta kifayetsiz ve tesirsiz bir hale gelmekle kalmadı, az zamanda politikacıların tesir ve nüfuzu altına girmek suretiyle soysuzlaştı da. Seçimlerde oy elde edebilmek maharetinden başka hiçbir niteliği olmayan kimseler kendilerini yargıç seçirmeğe muvaffâk olduktan sonra dostlarına iltimas dağıtmak suretiyle görevlerini kötüye kullanmak yolunu tuttular. Zamanlarının ancak bir

kısmını yargıçlık görevine tahsis eden ve seçim yoluyla iş başına geçen bu yargıçlara âidat verilmek suretiyle hizmetlerinin karşılığını alırlardı. Bu sebeple de yetkilerini aşkın ve taşkın kullanırlardı.

4— Son Gelişmeler:

Böyle bir sistem şehirlerde nüfusun artması, şehir hayatının gelişip genişlemesi sonucu olarak yıkılmaya mahkûm idi. Nitekim de öyle oldu. Bu sistemin haksızlıklarından en ziyade fakir halk yığınları ve hususiyle kanunî hakları hakkında yeter bilgiye sahip olmayan göçmenler zarar görüyorlardı. İşte bunun içindir ki birçok büyük şehirlerde seçim yoluyla iş başına gelen yargıçların yerini yavaş yavaş muntazam aylıklı ve bütün vaktini adâlet dağıtmakla geçiren mahalli yargıçlar almaya başladı. Bazı hallerde bu yargıçların halk oyu ile seçilmesi usulü devam etti ise de çok zaman bunlar tâyin usulüyle iş başına geçiyorlardı. Böyle muntazam teşkilâtlı Belediye Mahkemeleri kurulması usulü büyük şehirlerden daha küçük şehirlere de yayılmaya başladı. Fakat bu hareket memleketin muhtelif kısımlarında aynı yolu takibetmedi. Bu sebeptendir ki Belediye Mahkemelerinin kuruluş ve yargılama usulü bugün bütün Birleşik Devletlerde çok değişik ve ayrı şekiller arz etmektedir. Birleşik Devletleri kuran her devletin kendine has bir sistemi vardır ve bunlardan hiçbirisi birbirinin aynı değildir.

5 — Belediye Mahkemelerinin Bugünkü Kuruluşları:

Bugün Amerika'da adalet dağıtan mahallî mahkemeler çeşitli adlarla anılmaktadır: Belediye Mahkemeleri, Yargıçlar Mahkemesi, Kaza Mahkemeleri, Polis Mahkemeleri, Kayıt ve Tescil Mahkemeleri, Sulh Mahkemeleri.. gibi. Bu mahkemelerde iş gören yargıçlar ya halk tarafından seçilmekte, ya belediye başkanı tarafından veya belediye meclisince atanmakta, yahut da vali tarafından tâyin olunmaktadır. Bunların görev süreleri iki yıldan

başlayarak hayat kaydiyle iş başında kalmaya kadar uzamaktadır. Bu mahkemelere atanacak yargıçların hukuk tahsili görmüş olmaları aslî kaidedir. Ancak kaidenin istisnaları da yok değildir. Belediye Mahkemelerinin vazife ve salâhiyetlerinin kolay anlaşılır kısa bir tasnifini yapmaya tevessül etmek ve bunu başarmak kolay bir iş değildir. Buna teşebbüs güç bir işe meydan okumak demektir. Belediye Mahkemeleri bazı hallerde yalnız belediye nizamlarına aykırı hareketleri yargırlarlar. Fakat devlet kanunlarına karşı işlenen küçük suçlarda da bazı yetkileri vardır. Bazı hallerde ise önemli ağır ceza dâvalarının ilk soruşturmasını yaparlar. Toplamı belli bir miktarı aşmayan hukuk dâvalarını görmek hususunda da yetkileri vardır.

Belediye Mahkemelerinde İşbölümü

Aylıklı yargıçlardan kurulan muntazam teşkilâtı Belediye Mahkemeleri meydana gelince gün geçtikçe büyüyen, kalabalıklaşan şehirlerin çoğalan işlerinin tek bir mahkeme tarafından görülmesine imkân olmadığı hemencecik anlaşılıverdi. Bu itibarla şehirlerin muhtelif yerlerinde yeter sayıda mahkeme kurmak ve bir mahkemeyi müteaddit, dairelere ayırmak ve bunlar arasında işbölümü yapmak zarurî bir hal aldı. Bu suretle hareket etmenin sonucu olarak bazı büyük şehirlerde 6-7 Belediye Mahkemesi kurulmaya ve bunlar birbirinden ayrı ve müstakil olarak aynı mahiyetteki dâvaları görmeye başladılar. Büyük şehirlerin muhtelif semtlerinde serpiştirilmiş olan bu Belediye Mahkemeleri arasında müşterek bir denetim mercii de yoktu. Böyle bir sistemin tatminkâr sonuçlar vermeyeceği âşikârdır. Zira aynı mahiyet ve vasıftaki bir suç şehrin muhtelif yerlerinde başka cezalara çarptırılıyordu ve bu hal çok da tekerrür ediyordu. Bundan başka her mahkeme çeşitli dâvalara bakmakta olduğundan adâiet dağıtmanın herhangi bir kolundan özel bir uzmanlık sağlamak da imkân ve ihtimal

içinde değildi. Bir mahkeme böyle çeşitli dâvalara bakmakla görevli olanca bunların hiçbirisinde ihtisas ve maharet kazanamaz. Çünkü âdi suçlar, ticaret ve münakale suçları, çocuk ve gençlerin işledikleri suçlar, aile münasebetlerine ve medenî hukuk sahasına taallûk eden dâvaların her biri birer ihtisas kolu teşkil edebilecek derecede geniş bir sahayı kaplamakta olup bütün bunların aynı mahkemelerde görülmesi halinde bu kolların hiçbirinde ihtisas yapmaya imkân tasavvur olunamaz.

*Belediye Mahkemelerinde Özel Uzmanlığın
Geliştirilmesi*

İşte bu sebeptendir ki Belediye Mahkemelerinin son- inkişaf merhalesi yargı işlerinde özel bir ihtisaslaşmanın lüzumunun kabul ve tasdik olunmasıyle gerçekleşti. Bazı büyük şehirlerde her biri belli işlere bakmak üzere müteaddit dairelerden mürekkep tek bir Belediye Mahkemesi kurulmak suretiyle yargı birliği (vahdet-i kaza) sağlandı. Başka bir deyimle böyle tek bir mahkemeyi müteaddit dairelere ayırma tarzı ile mahal itibariyle salâhiyet ayrılığı yerine görev itibariyle salâhiyet ayrılığı esası kaim oldu. Meselâ bugün Chicago’da otuzdan fazla Belediye Mahkemesi yargıcı vardır. Baş- yargıç bu işi görmeye hazır yargıçlar heyetini Belediye Mahkemesinin muhtelif dairelerine dağıtır. Belediye Mahkemesinin bu muhtelif dairelerinin her biri ulaştırma dâvaları, çocuk ve gençler tarafından işlenen suçları, aile hayat ve münasebetine taallûk eden dâvaları, küçük alacak-verecek dâva ve taleplerini, kabahatleri, içki kanunlarına aykırı hareketleri ve hukuk dâvaları gibi belli nevi ve mahiyetteki dâvaları görürler ve ancak kendi dairelerinin özel yetkisi içine giren işlere bakarlar.

Büyük bir şehrin Belediye Mahkemesinin gündemiyle yıllığına bir göz atmak yargılanmak üzere bu mahkemeye ne kadar çeşitli dâvaların geldiğini anlamaya yeter.

Diğer bazı şehirlerde de tek bir Belediye Mahkemesi kurulup bunu müteaddit dairelere ayırmak ve bunlar arasında bir işbölümü sağlamak yerine çeşitli işler için ayrı ayrı mahkemeler kurmak şekli uygulanmaktadır. Mesela New York böyledir ve orada Çocuk Mahkemeleri, Ulaştırma ve Ticaret Mahkemeleri gibi özel mahkeme kuruluşları vardır. New York şehrinde ceza ve hukuk dâvalarının birbirinden ayrılığı ilkesi de muhafaza olunmuştur. Birçok ceza dâvalarına ilkönce Belediye Mahkemelerinde bakılmaktadır. . Fakat önemli ve ağır nitelikteki suçlar doğruca daha yüksek dereceli mahkemelere gitmektedir. Bununla beraber yukarıda da belirttiğimiz gibi Ulaştırma Mahkemeleri, Çocuk Mahkemeleri, aile münasebetlerinden doğan uyuşmazlıkları çözmeye mahsus özel mahkemeler de kurulmuştur. Yargıçlar belediye başkanı tarafından atanır..

Küçük hukuk dâvalarına bakan ve yargıçları halk tarafından seçilen Belediye Mahkemeleri de vardır.

Gece Mahkemeleriyle Kadın ve Çocuk Mahkemeleri

Gece Mahkemeleri nisbeten yeni kuruluşlardır. Bu mahkemelerin kurulmasından önce bir kimse ikindiden sonra veya akşam yakalandığı takdirde ertesi sabah mahkemeler açılincaya kadar hapiste kalmak veya şahsî kefalet vermek zorundaydı. Halbuki böyle kimseler kefalet etmeyi meslek edinmiş olan kefiller ise bu hizmetlerine karşılık pahalı ücretler isterlerdi. Bugün Gece Mahkemeleri kurulmuş olan yerlerde yargılanmanın hemen yapılması mümkündür.

Bazı şehirlerde özel surette kurulmuş Kadın Mahkemeleri vardır. Yahut da Belediye Mahkemesinin bir dairesi Kadın Mahkemesi olarak adlandırılmıştır. Bunlar davacısı veya dâvâlısı kadın olan dâvalara bakmaktadırlar.

Bugün birçok şehirler belli bir yaştan aşağı yaşta

bulunan suçluları yargılamak için özel hükümler koymuşlardır. Bazı yerlerde muntazam ve ayrı Çocuk Mahkemeleri vardır. Diğer bazı yerlerde de Belediye Mahkemesinin bir dairesi Çocuk Mahkemesi olarak ayrılmıştır. Fakat çok zaman muvazzaf yargıçlar bu kabil dâvalarda özel bir oturumda bakmaktadırlar. Çocuk Mahkemelerinde yargılama usulü belli bir şekle bağlı değildir. Soruşturma ve yargılamanın idaresi yargıca aittir. Bu usulün yaşı ile mütenasip olarak akli ve fikrî kuvvetleri gelişmediği akıl ve sinir hastalıkları uzmanlarınca kabul ve tasdik edilen reşit suçlular hakkında da uygulanması teklif ve telkin edilmektedir. Gerçekten şahsî sorumluluk yalnız bir yaş meselesi olmayıp aynı zamanda bir akli ve fikrî gelişme işidir de...

*Belediye Mahkemelerinin Tatminkâr işliyenlemelerinin
Sebepleri*

Bu çeşitli onarmalar Amerikan Belediye Mahkemeleri teşkilâtında bir hayli iyi sonuçlar vermek suretiyle hiç şüphesiz yararlı oldu. Bununla beraber Birleşik Devletler şehirlerinde mahallî adalet tevzii işleri hâlâ da tatminkâr olmaktan uzaktır. Son araştırmalar bu ciheti şüpheye mahal bırakmayacak surette ispat etmiş bulunmaktadır. Bunun sebeplerini tam olarak açıklamak ne kolay bir iştir , ne de bu sebepleri tamamiyle ortadan kaldırmak basit bir iştir. Bununla beraber genel bir surette bunlar şöylece özetlenebilir:

1 — Yargıçların Seçimi Tarzı:

Bu sebeplerden birincisi yargıçların tâyin ve azli için uygulanan usuldür. Yargıçların tarafsız, ehil ve namuslu kimselerden seçilip atanmasını sağlayabilecek bir yol tutmadıkça Belediye Mahkemeleri kuruluş ve onarımında öyle büyük bir fayda elde olunamaz. Gerek Devlet, gerekse Belediye Mahkemelerindeki yargıçların halk tarafından seçilmesinin tek emin yol olduğu hakkındaki bir inanış Birleşik Devletler halkı arasında yaygın bir halde-

dir. Ancak yalnız bu yol iledir ki yargıçların adalet tevzi indeki keyfî hareketleri tahdit ve halk efkâr ve hissiyatıyla temasları temin olunabilir, derler. Bu, demokratik hükümet anlayışının ilk günlerinden kalma bir düşüncedir. Bir zamanlar böyle düşünenlere hak vermek için yeter sebepler mevcuttu. Fakat bugünkü şehir hayatının doğurduğu şartlar seçim usulünün kaabiliyetli kimselerin yargıç seçilmesini sağlamak şöyle dursun Belediye Mahkemesinin halk efkâr ve hissiyatına tamamen cevap vermesini bile temin edemeyeceğini bütün çıplaklığıyla ortaya da koymuş bulunmaktadır. Yargıçların halk tarafından seçilmesi demek adayların parti liderlerinin emir ve fermanlarıyla atanması demektir. Yargıçların halkın oyu ile seçilmesi usulü savaşı parti mensuplarının seçim savaşı için savaş ödeneğinden akçalandırılması anlamına gelir.

İşin en fena tarafı bu usul acı ve yakışıksız siyasî ihtilâl ve münakaşalara çok zaman şahsen katılmayı da istilzam etmesidir. Hattâ Belediye Mahkemelerindeki yargıçların seçimi görünürde tarafsız bir esas üzerinden yapılsa bile adayların seçmenler arasındaki nüfuzlu unsurlardan yardım beklemeleri, savaş fonunu yükseltmeleri ve parti teşkilâtına dayanmaları lâzımdır. İyi vasıfları haiz olan seçkin kimselerin sadece adaylıklarını koymalarının seçilmelerine kâfi gelebileceği inanış ve düşüncesinde bulunanların bu düşünceleri âmelî ve tatbikî politika ilminin bir masalından ibarettir ki herkesin bu düşüncüyü kafasından tartetmesi gerektir.

Nüfusu çok olan topluluklarda seçmenler kitlesinin büyük bir kısmı yargıçlık adaylarının vasıfları hakkında çok az bilgiye sahiptirler. Onun için seçmenlerin oylarını kullanmaları çok zaman siyasî teşekküllerin, baroların veya mahallî parti başkanlarının faaliyeti neticesinde düzenlenen oy pusulalarında yer almış bulunan isimlere münhasır kalmaktadır. Halk tarafından seçilen yargıçlar bütün bir milletin arzu ve hissiyatına değil seçim işinde belli başlı rolü oynamış olan unsurların ar-

zu ve hissiyatına mâkes olmaktadır. Diğer taraftarı yargıçların belediye başkanı veya vali tarafından atanması çok daha iyi sonuçlar verdiği hiç de muhakkak değildir. Zira tâyin yetkisini haiz bu merciler de siyâsî tesirlere mârûzdur ve tarafsız olmayan, kifayetsiz bir icra uzvundan kifayetli ve tarafsız yargıçlar tâyin etmesi pek de beklenemez. Bununla beraber yargıçların tâyin usuliyile iş başına geçmeleri bunların halk tarafından seçilmeleri usulünden daha tatminkâr sonuçlar verdiği sabit olmuştur. Hususiyle bu usul yargıcın uzunca bir zaman işbaşında kalması tarziyle müterafık olursa. Çünkü iyi bir hukukçu uzunca bir müddet işbaşında kalması hakkında kendisine teminat verilmezse Belediye Mahkemesinde yargıçlığı serbest çalışmaya tercih edip özel işini bırakıp yargıçığa gelmez. Sonra yargıçlığın ödenek miktarı da yargıçtan yapması beklenen işin önemiyle mütenasip olmalıdır.

2 — Adalet İşlerine Siyaset Karışması:

Belediye Mahkemelerinin arzu edildiği gibi iyi işliyememesinin ikinci sebebi adâlete siyaset karıştırılmasıdır. Belediye Mahkemesi yargıçlarının seçilip atanması usulü nasıl olursa olsun, bunlar bir dereceye kadar yine de siyâsî tesir ve tazyike mârûzdurlar. Bu itibarla kanuna aykırı hareket edenlerin çok zaman yaptıkları gibi yapılacak ilk iş siyâsî nüfuz sahibi birini arayıp bulmak ve onun yardımını sağlamaktır. Bu kişiler dâvanın görülmesinden önce savcılara, yargıçlara veya bunların dostlarına şefaât ve tavassutta bulunurlar. Haftanın herhangi bir günün de Belediye Mahkemesine gidiniz, mahkeme binasının koridorları ile bekleme odasında birçok ileri gelen mahallî siyâsiyûnu sıralanmış görürsünüz. Bunların birinin değil hepsinin işi kendisine başvurmuş olan suçluların daha az cezaya çarptırılmalarını sağlamaktan ibarettir. Gerçekten politikacılar teşkilâtlarını bu tarzdaki iltimas ve şefaâtlarının temeli üzerine kurmaktadır. Bu hilekârlann çoğu kendilerini

halkın gözleri önüne asla sermezler. Çünkü bunlar işlerini bilvasıta ve görünmeden idare etmektedirler. Her siyasi kombinezonun kendisine has küçük bir grubu vardır ki bunlar bir cinayet dâvasını ticarî bir iş gibi tanzim ve idareye çalışırlar. Gerek Belediye Mahkemeleri ve gerekse bu mahkemeler nezdindeki savcılar politikacılıktan tecrid edilmedikçe mahallen iyi bir adalet tevzii imkân dâhilinde bile değildir.

Savcılar

Savcılar da mahkemeler kadar önemlidir. Bazı yerlerde savcılık görevi polise bırakılmıştır. Büyük şehirlerin birçoğunda da ayrıca bir şehir ve belediye savcısı vardır ki, bunlar Belediye Mahkemesinde dâva açmak ve takip etmekle sorumlu ve görevlidirler. Bunların bir heyet teşkil edebilecek sayıda vekil veya yardımcıları da vardır. Savcılar geniş ölçüde takdir hakkına sahiptirler. Savcı bir dâvayı katı yüreklilikle kovuşturabileceği ve ağır ceza uygulanmasını istiyebileceği gibi daha mülayim bir hareket tarzı ihtiyariyle dosyanın hıfzını da mütalâa ve tavsiye edebilir. Savcı ademi takip kararı da verebilir. Hattâ savcı, suçlu hüküm giymiş olsa bile hükmün infazının geri bırakılmasını veya hükümlünün kefalete bağlanarak serbest bırakılmasını talep ve tavsiye etmek yetkisine de mâliktir. Belediye Mahkemelerinin bu yoldaki talep ve tavsiyeler dairesinde karar vermeler i ise kaide halindedir. Geniş ölçüde takdir salâhiyetine mâlik olan bu makam her yerde halkın seçimiyle doldurulmaktadır ve çok zaman da politikada yükselmek hırslı olan bir savcı tarafından işgal olunmaktadır.

Savcılık İçin Gerekli Nitelikler

Bu şartlar altında savcılık makamının haiz olduğu bu takdir salâhiyetinin siyasi kudret ve nüfuz kazanmak ve toplamak yolunda kullanılmasına gayret harcanılmak- tadır. Politikaya çok yer ve zaman verilmektedir. Bundan başka savcılığın günlük işleri çok fena yapılmakta-

dır. (Dâvalar iyi hazırlanmamaktadır, muhakemeden evvel tanıkların ifadeleri alınmamakta ve onlarla görüşülmemektedir. İşler son derece dikkatsizlikle ve baştan savma görülmektedir. Bir kısım yardımcıları, ümmîliğin üstünde bir dereceye nadiren çıkmaktadırlar. Bu savcı yardımcıları mahkemede bile gelen geçenle mahkemenin mehabetiyle telifi kaabil olmayacak tarzda kayıtsız ve yakışsız bir surette konuşmayı ve hattâ gezinmeyi âdet edinmişlerdir. Yine bu yardımcıları dâvanın delillerini önceden görüp dinlemedikleri şahitlerin şâhadetlerinden çıkarmakta ve ithamnamelerini buna istinat ettirmektedirler. - 1).

Büyük bir Amerikan şehrindeki bir Belediye Mahkemesini tasvir eden bu satırlar diğer birçok şehirlerdeki Belediye Mahkemeleri için de doğrudur. Savcılarının seçim tâyin usulüyle atanması lâzımdır. Seçim usulüyle atanmanın uygulanabileceği yerlerde bunun mahkemeler tarafından yapılması ve memuriyet süresinin de yargıçlarının kadar olması çok lâzımdır. Bundan başka savcılık yapmış olanların görevlerinden ayrıldıktan sonra belli bir müddet geçmeden önce seçim usulüyle atanan diğer bir vazifeye intihap ve tâyin olunamamaları hakkında kanunî hükümler konması çok iyi olur. Ancak bu suretle bu görevin yetkileri siyasî mevkilere yükselmek arzu ve ihtirasını besliyenlerin suistimallerine karşı korunabilir.

3 — *Yargı Usul ve Sınırlarının Karışıklığı,*

Belediye Mahkemelerinin tatmin edici bir tarzda işitememelerinin üçüncü sebebi yargı usulünün çok karışık bir hal alması ve bunlara ise ancak bu işlerle uğraşan uzmanların vâkıf ve âşinâ bulunmasıdır. Süreler, yargının tekrarı ve yenilenmesi istinaf vesaire gibi Amerikan yargı usul ve esasları sanığın fevkalâde lehindedir. Bu usul ve esaslar suçlulara eğer harcayacak paraları varsa dünyanın hiçbir memleketinde nail olamayacakları

tarzda mücadele ve kurtulmak imkânlarını sağlamaktadır. Kurnaz ve bayağı avukatlar adaletin tecellisine mâni olmak için mümkün olan her çareye başvurmak imkânına pek âlâ mâliktirler. Bunlar çabukluğu, bertaraf etmek için savunmalar takdim ederler , dâvanın niyetinin talikini temin ederler, itiraz dosyaları tanzim ve hükmün infazını durdurur, muhakemenin tekrarını ister ve işin tâlik ve tâvikini sağlayacak sair bütün tertip ve çarelere başvururlar. Bütün bu vasıtalar iflâs etse bile yine de iş bitmiş olmaz. Belediye Mahkemelerinin verdikleri kararlar aleyhine daha yüksek dereceli mahkemeler nezdinde itiraz ve istinaf hakları vardır. Bu müteaddit müracaatlar yüksek dereceli mahkemelerin gündemlerinin dolup tıkanmasına sebep olur ve bu suretle son hükmün verilmesinin uzun müddet gecikmesi sanığın muhakkak ki, lehinedir. İstinaf müracaatı lehte bir netice vermezse bile hükmün infazının tecilini veya cezanın azaltılmasını veya sanığın meşrûtan tahliyesini istemek imkân ve ihtimalleri de vardır. Nihayet suçlu hapse atıldıktan sonra bile icra kuvvetince affolunması veya vait üzerine tahliye imkânları da mevcuttur.

Tipik Bir Dâva Örneği

Bu hal ve şartlar altında Birleşik Devletlerin büyük şehirlerinde işlenen suçların pek çoğunun cezasız kalmasından hayrete düşmeye mahal yoktur. Şimdi tipik bir dâvayı ele alalım ve onu başından sonuna kadar takibe- delim. Bu, bize, bir suçlunun kanunun koyduğu cezadan kaçıp kurtulmak için ne gibi imkân ve ihtimallerden faydalandığını gösterir.

1 — Polis Araştırıp Soruşturması:

Bir adam evinde tehlikeli bir surette yaralı olarak bulunmuştur. Yaralının göğsünde bir tabanca kurşunu, yerde bir revolver vardır. Polise haber verilmiştir. Polisler geliyorlar, bunlar eğer iyi öğretim ve eğitim görmüşler ise revolverdeki parmak izlerinin ve suçun delili

olabilecek hiçbir şeyin kaybolmamasına dikkat ve itina gösterirler. Bununla beraber böyle bir dikkat ve ihtimam her vakit gösterilmemektedir. Polis, suç mahalline paldır, küldür gelip mağdurun ceplerini aramakta, masaların çekmecelerini altüst etmekte, çatı arasını yoklamakta, konu-komşuyu çağırıp sorguya çekmekte ve gazete muhabirlerine suçlunun izi üzerinde olduğunu temin etmektedir. Hemen suçlu sanılan kimsenin yakalanmasına karar verilir, bir dosya açılır, yakalama emri çıkartılır. Şayet sanık kaçak değilse getirilir, hapsolunur ve belki de suç ve suçlu hakkında bilgi alınmak üzere sıkıştırılır.

2 — İlk Soruşturma:

Sonra ilk soruşturma safhası gelir. Bu safhada tutuk sorguya çekilir. İlk soruşturmada sanık avukatını bulundurmak hak ve salâhiyetine sahiptir. Bir avukatın yardımını istediği halde şayet avukat tutmaya mâlî iktidarı yoksa mahkeme kendisine ücretsiz veya ücreti Hâzinece verilmek üzere bir vekil nasbeder. Bazı büyük belediyelerin bu görevi yerine getirmekle ödevli ve umumî müdafî adıyla anılan ücretli memurları vardır. Bununla beraber çok nâdir önemli dâvalarda sanık kendisini müdafaa edecek bir avukatın yardımından mahrumdur. Büyük şehirlerde müdafî ve mühamiliği meslek edinmiş pek çok avukatlar vardır. Bunlara halk “seyyar avcılar” diye ad da takmışlardır. İşte bu profesyoneller sanıkları küçük bir ücret mukabilinde ve hattâ tutuk kurtulup da ödeme kabiliyetini kazanınca vermek vaadi karşılığında müdafaa etmek vazifesini üzerlerine almaktadırlar. Bu, aşağı seviyeli hukuk mesleğinin müntesipleri- ni politikacı avukatlar teşkil ederler. Bunlar kanunları saymayan her çeşit suçlulara yardım etmek ve onları cezadan kurtarmak işinde ihtisas kazanmışlardır.

3 — Kefaletle Tahliye:

İlk soruşturma sırasında kefaletle tahliye talebinde bulunulmuş olacaktır. Şayet bu talep mahkemece kabul

edilmiş ise kefaletin miktarı tesbit olunur ve bir veya birkaç kefil bunu yatırmaya davet olunur. Ekseriya bunlar bu işi bir ücret karşılığında kendilerine meslek ve sanat edinmiş kimselerdir. Bu kabil kefillerin hemen daima polisle veya mahkeme kâtipleriyle gizli alâkaları vardır. Tutuk kefaletle salıverildikten sonra mahkemenin daveti üzerine mahkeme huzuruna gelmiyecek olursa kefalet akçası para cezası mahiyetini alır. Fakat bu cezalar çoğu zaman sonradan mahkeme tarafından bertaraf edilmekte ve pek azı irat kaydolunmaktadır. Sanıkların kefillerin ücretlerini ööeyemiyebilecekleri derecede ağır kefalet akçasına lüzum gösterilmesi birçok haksızlıklara meydan vermektedir.

4) — *Yargılama* :

Şayet tutuk ilk soruşturmayı müteakip beraat veya men'i muhakeme kararı alamamış ise yargılanmak üzere daha yüksek dereceli bir mahkeme huzuruna çıkarılır. Bu mahkemelerde yargılama şayet suç önemli ise jüri ile yapılır. Bununla beraber tutuk yalnız bir yargıç tarafından yargılanması şikkını da ihtiyar edebilir. Her iki takdirde de dâva mahkemenin gündemine alınır ve belli günde yargılanmaya hazır sayılır. Fakat ekseriya böyle olmaz. Çoğu zaman müdafî talik talebinde bulunur ve çok kere de bu dilek kabul olunur. Fiiliyatta birbiri arkasından iki üç tâlik de olabilmektedir. Bununla beraber yargılamaya hemen başlanışa da ilk iş olarak bir jüri heyetini teşkil edecek üyelerin bir listesininin düzenlenmesi gereklidir. Tutuğun avukatının buna itiraz hakkı vardır. Kaide olarak belli itiraz sebepleri vardır ki bunlardan herhangi biri ileri sürülebilir. Bundan başka herhangi bir jüri heyeti üyesi için de görülmekte olan dâvaya ait olmak üzere özel itiraz sebepleri vardır. Bunların vârit olup olmadığına, yargıç karar verir. Bu hususlarda müdafaa avukatının haiz bulunduğu haklara savcılar da sahiptirler. Bu jüri heyetinin bir tablosunun düzenlenmesi için günler, hatta haftalar harcanır. Bu iş bitirildikten sonra savcı dâvanın taslağını çizer ve tanık

ları birer birer çağırır ve onları dâva hakkında sorguya çeker. Bundan sonra müdafaa vekili tanıklara şaşırt malı sorular sorar. Nihayet savcı yeniden sorular sorabilir.

5 — *İmhal ve İstimhal imkânları:*

Bu usulî muamelelerin cereyanı boyunca dâva ve muhakemenin ilerlemesini erteliyecek ve geciktirecek çeşitli imkân ve ihtimaller mevcuttur. Savunma ithamnameyi iptal ettirmeye müntehi olabilecek tarzda bütün delillerin geniş bir açıklanmasını ihtiva eder. Sanığın vekili savcının tanıklara sorduğu sorulara itiraz edebilir. Savcının da bunlara karşı kendisince uygun görülecek tarzda cevap ve mukabelede bulunmak hakkı vardır- Yargıcın hukukî cihetlere ait muamele ve kararlarına karşı itiraz etmek de mümkündür. Muhasım ve râkîp avukatların delillerini, görüş ve savunmalarını merhametsizce öne serip döktükleri vakit jüri heyetinin salondan dışarı çıkarıldıkları da olur. Dâvada böyle karşılıklı iddia ve müdafaaların arz ve teatisinden sonra tanıkların şehadetlerinin incelenmesine ve birbirine mübayin ifadelerde bulunan tanıklarının yüzleştirilmesine geçilir. Nihayet vekiller jüri heyetine karşı son delil ve görüşlerini bildirirler. Yargıç jüri üyelerine kanunî cihetler hakkındaki tâlimatını verir. Jüri heyeti bir karara varmak üzere çekilir.

6 — *Karar ve Sonrası:*

Şayet oniki jüri üyesi ittifak edemezlerse bir uyuşmazlık mazbatası tanzim ederler. Bunun üzerine savcı yeni bir duruşma için işi gündeme alır. Yeni bir jüri önünde bütün bu usulî muameleler tekrarlanır. Fakat jürinin kararı eğer beraat ve tahliye mütedair ise bu, dâvayı düşürür. Bir sanığın suçsuzluğuna hüküm ve karar verilirse o suça ilişkin olan hiçbir husus için artık sanığa sorgu açılamaz. Diğer taraftan karar sanığın aleyhinde olursa dâva bitmiş de olmaz. Sanığın avukatı bu takdir-

de yeni bir soruşturma yapılmasını isteyebilir ve jüri kararının mevcut delillere göre kanuna aykırılığını iddia edebilir. Sanığın avukatı mahkeme hükmünün icra ve infazını da durdurabilir. Sanığın hapse atılmadan bir tecrübe devresi geçirmek suretiyle hükmün tecilini isteyebilir. Bütün bu dilekler reddolunduğu takdirde ise daha yüksek dereceli bir mahkeme huzurunda istinaf hakkını kullanabilir ve böyle bir müracaatta usule aykırı bütün muamele ve kararlar sayılıp dökülerek hükmün bozulması ve yeni bir soruşturma yapılması istenebilir. Bu arada hükmün yürütülmesi ertelenmiş ve hüküm giymiş olan suçlu kefaletle serbest bırakılmış olabilir. İstinaf talebinin yüksek dereceli mahkemece incelenmesi için aylar geçer. Sonra yüksek mahkemece esaslı usulsüzlükler ve kanuna aykırılıklar müşahade ve tesbit olunursa yeniden incelemeler ve soruşturmalar yapılmak üzere karar bozulur. Şayet yüksek mahkemece esaslı noksanlar bulunmaz ve hüküm onaylanırsa artık sanığın vekili için müekkilinin affını sağlamak için yetkili mercilere müracaattan başka yapacak bir şey kalmaz.

Yargı Usulünde Yapılması Gerekli Onarmalar

Bugün câri olan bu yargı usulünden böylece suçluların faydalanmak istemeleri pek de şaşılacak bir şey değildir. Zira talih geniş ölçüde onların lehindedir. Şayet bir suç meharetle işlenmemiş olur da suçlu meydana çıkarılmış, yakalanmış, hüküm giymiş ve bütün bu muameleler de kanun hükümlerine uygun cereyan etmiş bulunursa tabiatıyla suçlu için kurtulmak şansı da azalmış olur. Cezaların ağırlaştırılması bu duruma kesin bir çare teşkil edemez. Yakalama ve yargılamalar çabukluk ve doğrulukla yapılmalıdır. Bu mahkemelerde çalışan avukat ve hukukçuların çoğu bunların kifayetsizliğinde müttefiktirler. Kanun nazarında avukatlar mahkemelerin çalışmaları, işlemlerinde ve adâletin dağıtılmasında görevli ve ödevli kişilerdir. Fakat bunlardan bazıları mahkeme huzuruna birtakım hırsızları, dolandırıcı

ları, şantajcılarını, haydutlarını müdafaa etmek için gelmekte ve bütün meharet ve enerjilerini sanığa adalet sağlamaktan ziyade cemiyete kötülük ve haksızlık yapmak uğrunda harcamaktadırlar. Belediye mahkemelerinin kuruluşlarında ve yargı usullerinde tatmin edici ve sürekli bir ıslâhat ancak bütün hukukçuların işbirliğiyle gerçekleştirilebilir. Bu hukukçular ki, yasama kurullarında geniş ölçüde yer tutmakta ve önemli bir unsur olmaktadır. Bunların yardımı olmaksızın ise onarma işlerinde pek az şey başarılabılır.

BİBLİOGRAFYA

- 1—W- 'Vgilloug'hb,y, Principles of judicial Administration,yy&shington, 1929.
- 2 — C. N. Callender, American Courts: Their organization and Procedure, New York, 1937.
- 3 — Roscoe Pound, Criminal Justice in America, New York, 1930.
- 4 — A. Lepawsky, The Judicial System of Metropolitan Chicago, 1932.
- 5 — A. A. Bruce, The American Judge, New York, 1924.
- 6 — R. H. Smith, Justice and the Poor, Ne w York, 1919.
- 7 — James P. Kirby, Selected Articles on Criminal Justice, Ne w York, 1926.
- 8 — Raymond Moley, Politics and Criminal Prosecution, New York, 1929.
- 9 — The Long Day in Court, Ne w York, 1929.
- 10— Our Criminal Courts, New York, 1930.
- 11— Tribunes of the People, New Haven, 1932.
- 12— M. C. Goldman, The Public Defender, Ne\w York, 1927.
- 13— H. R. Gallagher, Crime Prevention as a Municipal fonc- tion, Syracuse, 1930.

İNGİLTERE ve GAL'DE MAHALLİ İDARELER

Kesim: I

Çeviren:

Sıddık TÜMERKAN

Mahallî İdareler Genel Müdürü

Mahallî İdare Nedir, Mahallî İdareler Niçin Kurulmuştur?

Her medenî memlekette, mahallî idare teşekkülleri genel hatları itibariyle birbirine benzer. Yalnız, mahallî muhtariyetin derecesi, merkezî idarenin bunlar üzerindeki kontrol tarzı ve bu kontrolün ölçüsü memleketlerin hal ve şartlarına göre değişir.

Küçük devletlerde, bütün işlerin teferrüatına kadar merkezden kifayyetle idaresi kaabil olduğundan , bu gibi yerlerde mahallî idare teşekküllerinin vücuduna ihtiyaç hissedilmez. Bundan ötürü Vatikan Sitesi, Monako, San Marino gibi devletçikler modern anlamıyla mahallî idare teşkilâtına lüzum görmeyebilirler. Bugünkülere nazaran küçük krallıkların bulunduğu eski devirlerde bir tek kral, küçük meclisi ile birlikte mahallî ve merkezî idarelere taallûk eden bütün işleri yürütebilirdi. Bir bakıma, medeniyetin ilk devirlerinde bütün idare şeklinin mahallî olduğu sözü doğrudur. Zira idare edilen bölgeler küçüktü. Milletler büyüyüp işler girifti eştikçe merkezî idare, kendisine bağlı bir mahallî teşkilâtın yardımına ihtiyaç duymuştur.

Menşe ve Gelişim: Eski devirlerde hükümet ve idarenin başlıca mânası, düzenin ve âmme kudretinin muhafaza ve sağlanması idi. Hükümrânın hüküm sürme alanı genişledikçe, bu alanın çeşitli kesimlerinde hükümranlığı sağlama ve muhafazada mahallî yardıma olan ihtiyaç da artmıştır. Böylece mahallî baronlar, hükümdarın otoritesini kabul ederek, kendi arazilerinde hükümdara izafetle âmme iktidarını kullanmışlardır.

Hikâye uzundur ve çeşitli görünüşler arzeder. İngiltere'de krallık yetki ve otoritesinde esaslî kısıntı ve kesintileri intaç

eden, İngiliz Anayasa hak ve hürriyetlerinin doğmasını mucip olan (Kralla Baronlar arasındaki) mücadelenin konumuzla ilgisi yoktur. Ancak modern İngiliz Mahallî İdare Teşkilâtının, menşei Sakson devrine kadar çıkan eski mahallî idare teşekküllerine bazı hususları borçlu bulunduğunu hatırlamak da faydalı olacaktır.

Mahallî idare şekillerinde değişiklikler husule geldikçe, bu değişiklikler İngiliz mahallî idare teşkilâtı üzerine işlenmiştir. İngiliz mahallî idare müesseseleri; tarihlerinde bir defadan ziyade vukua gelmiş olan bu değişikliklere uymuşlardır. Bu intibak tam mânasiyle İngilizvaridir. (İngilizler bazan bununla öğünür- ler) Başka bir tâbirle, esasen bu intibak, beşerî tabii bir temayülün icabıdır. Eski bir müessesenin yenilikler edinmesi ve böyle- ce mevcudiyetini idame eylemesinin; geleneği muhafaza ile birlikte devamlı gelişmeler sağlamak tarzında faydaları vardır. Fakat bu hal yalnız biraz karışıklık ve mantıksızlık değil; aynı zamanda birçok gayrı tabiiîliklere de yol açar. Meselâ; İngiltere ve Gal'deki bugünkü Kontluk (İl) şekilleri birçok bakımlardan kifayetsiz ve modern mahallî idare mefhumu ile bağdaşamamak- tadır. Bunların kuruluşundaki düşünce ile bugün anladığımız mânadaki mahallî idare telâkkisinin uzlaşır tarafı azdır.

Norman fetihlerinden önce ve Norman fetihlerinden yıllarca «onra dahi İngilterede mahallî idare diye bir mefhum yoktu. Köprü ve Yol işleri, Kamu düzeninin sağlanması, suçların önlenmesi ve suçluların tenkili hususları gibi ilk hizmetler bir tarafa bırakılacak olursa mahallî hizmet diye bir hizmet mevcut değildi. En eski bir mahallî hizmet olan yoksullara yardım işleri de çok daha sonra ihdas edilmiştir. Tabiatıyla teşkilâtlı bir Milli Eğitim ve Sağlık sistemleri herkesin meçhulü idi. Bu sonuncu hizmetler (Town) adı verilen kommünlerin nüfus ve gelir bakımlarından gelişmelerinden sonra ihdas olunmuştur. Filhakika modern mahallî idareciliğin; şehir ve kasabalar gibi nüfus kesafeti fazla olan yerlerin harcı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Merkezî idare (yani Hükümet); Mahallî idare: ilk mahallî idarelerin vazifeleri askerî teşkilâtlanmaya, suçların önlenmesi ve suçluların tenkili hususlarına inhisar ediyordu. Bugünün

mahallî idaresi ise, daha ziyade mahallî mahiyetteki diğer birtakım hizmetleri görmektedir. Bugün her nekad mahallî idare teşekkülleri zabıta işleriyle yakından ilgilenmekte iseler de, son zamanlarda ve bilhassa son asırda mahallî âmme hizmetlerini yürütmekle görevli teşekküllerle; adalet makam ve mercileri arasında, zabıta hizmetleri bir iş bölümü konusu olmağa başlamış ve bu iş bölümü halen kemaline yaklaşmış bulunmaktadır. Esas mânası “Hükümet - Merkezî İdare” olan Government kelimesi; “Local” “mahallî” kelimesiyle yanyana getirildiği zaman, millî işler için kullanılan Government - Hükümet kelimesinden ayrı bir mâna taşır ve böylece “Local Government” tâbiri “Mahallî İdare” anlamına gelir.

Hükümet - Merkezî İdare (Government) denince (1) akla, ferdî faaliyetlere müdahale ve ferdî faaliyetlerin millî maksatlar uğrunda teşkilâtlandırılması keyfiyetleri gelir. Harpten edinilen tecrübeler bu anlayışın kökleşmesine yardım etmiştir. Zira harb, ferdin hayatına ve işlerine müdahaleyi daha çok zarurî kılmış; erkek ve kadın bütün fert faaliyetlerinin, millî kaynakların ve manevî güçlerin kontrol edilmesini ve bir tek amaca yöneltilmesini gerektirmiştir.

Devlet, bu çeşit görevlerine barış zamanında da devam eylemiştir. Bu hâkim fikrin tesiri altında, üzerine ne gibi görevler alacağını serbest bir şekilde tesbit etmek yetkisinde bulunan devlet; millî savunma, ticaret serbestisi ve gümrük tarife reformları, ihracat ve ithalât, mülkiyet ve mülkiyetin intikali, karı koca, usul ve furuğ, iş verenle iş alan münasebetleri gibi konuları düzenlemeği birer devlet' işi olarak ele almış ve bunları tanzim eden kanunlar yapmıştır.

Mahallî İdarenin İştigal Mevzuları: Yukarıda belirtilen işler devletçe yürütüldüğüne göre, mahallî idarelere yapacak az iş kalıyor demektir. Mahallî idarelerin başlıca vazifesi, medenî bir topluluğun - tâbir caizse - ev işlerini görmektir. Merkezî idare 1

(1) Hattâ burada Government kelimesi “hükümet - merkezî idare” den daha geniş mânada, devlet mânasına da kullanılmıştır. S. T.

savaş veya barışa, tarıma mı yoksa endüstriye mi yardım edileceğine, bunlardan hangisinden vergi alınacağına, hangisinden alınmayacağına karar verir. Gelir vergisinin nisbeti, gümrük ve emlaktan vergi alınması, silâhlı kuvvetler, dış siyaset meseleleri gibi konular mahallî idarelerin uğraşacakları konular değildir. Mahallî idarelerin yapmakla ödevli oldukları işler; bölgelerini temiz tutmak ve insanın yaşayabileceği bir halde bulundurmak, caddeleri süpürmek, evlerin düzenli bir şekilde inşasını sağlamak, gençlerin ve ihtiyarların istirahatleri için parklar, bahçeler vücutta getirmek, çocukların eğitimi, hastaların tedavilerini temin etmek, fakir ve ihtiyarlara bakmaktır. Mahallî hizmetler bu saydıklarımızda'. Filhakika bunlar yapılmaya değer, yapılması lüzumlu, iyi ve hayırlı işlerdir. Bunların yapılmadığı bir medenî memleket tasavvur edilemez, yahut bu hizmetleri yapmayan bir memlekete “medenî” denemez.

Her nekad mahallî idareleri bu çerçevede tasvir ederken mahallî idare görevleri mahallî mahiyetteki hizmetler olarak vasıflandırılmış ise de; bu idarelerin devlet gibi, topluluğuna dahil fertlerin hareketlerini düzenlemek ve faaliyetlerine müdahale etmek yolunda bazı görev ve yetkileri bulunduğu da unutulmamalıdır. Mahallî idarelerin vazifeleri arasında, bu türlü kontrol işleri önemli bir yer tutar. Filhakika; gece konducuların bildikleri ve diledikleri gibi inşaat yapmalarını önlemek maksadiyle yapı yönetmelikleri tanzim etmek; akaryakıt istasyon ve depolarının tehlike teşkil ve çirkin bir manzara arz etmeyecek şekilde yapılmasını sağlamak için bunları ruhsata tâbi tutmak ve kontrol etmek; keza sinema ve tiyatroları denetlemek, ölçüleri teftiş ve gıda maddelerini kontrol etmek; dükkân ve mağazaların açılma saatlerini tesbit eylemek, bir nevi komün olan “Town” plânlarını tanzim etmek gibi mahallî idare yetkileri feit ve hürriyetlerine müdahaleden başka bir şey değildir. Bu hususlara dair mahallî idarelerce konmuş olan nizamların ihlâlî kanunî takibatı ve cezayı istilzam eder. Mahallî idarelerin faaliyeti, birçok noktalarda fert hayatı üzerinde müessir olur. Mahallî idare faaliyetlerinin hacmi, millî veya milletlerarası meseleler ölçüsünde olmayabilir; fakat bu faaliyetlerde âdeti bir mahremiyet, vatandaşın her çeşit iş ve hareketlerde beşikten mezara kadar sıkı sıkıya bir bağlılık ve yakınlık vardır.

Taşımada Hizmetlerin Görülme Tarzı: Kamu işleri çeşitli yollarla yapılabilir. Taşra idare sistemleri memleketten memlekete değişir. Hattâ İngiltere ve Gal'de bile, millet ölçüsünde bir mahiyet taşıyan âmme hizmetlerinin hepsi aynı sistemle idare edilmez. Meselâ posta idaresine veya çalışma bakanlığına taallûk eden işler, bölge gruplandırılarak, mahallî birtakım teşkilât kolları tarafından merkezin denetim ve gözetimi altında görülür. Bu sayılan işler, merkezî idarenin taşra teşkilâtına bir misâl olup, bir kabine üyesinin yani parlâmentoya karşı sorumlu bir bakanın vasıtasız kontrol ve mürakabesi altında her mahallin kendi memur ve hizmetlileri tarafından yapılır. Bundan başka; yine merkezce teşkil edilmiş olup taşra kolları ve mahallî teşkilât tarafından idare edilen ve birer kamu teşekkülü mahiyetini taşıyan ve fakat hükümet makinesine dahil bulunmayan birtakım servisler vardır. Yardım (işsizlere) heyeti, elektrik komisyonu, süt pazarları heyeti devletçe ihdas edilmiş birer kamu teşekkülü oldukları ve memleketin her tarafında vazife gördükleri halde hükümet mekanizmasına dâhil bulunmamaktadır. Bu teşekküller birer mahallî idare teşekkülü de değildirler (1).

Görülüyor ki bir âmme hizmetinin yürütülmesi hususunda takip edilecek belirli bir usul, mantıkî bir prensip henüz teessüs etmemiştir. Tarihimizin ilk devirlerinde, ulaştırma güçlükleri gibi önemli âmiller; mahallî teşkilâtın kurulmasını ve idamesini zarurî kılmıştır. Kırallık iktidarını temsil etmek üzere tâyin edilen Şerif "Sheriff" ler, mahallî görev ve sorumluları bulunan mahallî yargıçlar ve daha sonra sağlık işlerini idare etmek maksadiyle ihdas edilen mahallî heyetler hep bu tâyin ve ihdasların yapıldığı devirlerdeki yolculukların uzun sürmesinin doğurduğu birer zaruretlerdir. O zaman bugünün sür'atli ulaştırma vasıtaları yoktu. Az veya çok kontrole tâbi birtakım yarı bağımsız millî teşkilâtın delâleti olmaksızın, merkezî idare-

1) Müellif; Posta - Telgraf ve Çalışma Bakanlığı Taşra teşkilâtından bahsederken aşağı yukarı yetki genişliği (tevsiî mezuniyet) sisteminin; yardım heyeti, Elektrik komisyonu gibi kamu teşekküllerinden bahsetmek suretiyle de hizmet ademi merkeziyeti sisteminin İngilteredeki uygulanma alanlarını göstermiş oluyor.

ten memleketteki bütün işlerle, olup bitenlerle yakın bir temas sağlaması imkânsızdı. Karayolları, ulaştırma işleri islâh edildiği derecede, merkezin yakın mürakabesine tâbi bir millî teşkilâtın kurulması ve işlemesi de imkân altına alınmış olur.

İdaresinde yeknesaklık ve beraberliğin arzu edildiği hususlarda, meselâ ihtiyarlık emekliliği tediyeatında, işsizlik ve millî sağlık sigortası para yardımları tevziatında bugün sıkı bir merkezî teşkilât kurmak mümkün olduğu halde; bunu yüz sene önce yapmak kaabil değildi.

Mahallî idare Teşkilâtının (cüz-ii tamlarının) Değeri: Kamu hizmetleri inkişaf ettikçe; (bilhassa gitgide artan bir hızla kamu hizmetleri müfredatının ve kesafetinin fazlalaştığı son yüzyıl içinde) bu hizmetlerden bir kısmının mahallî teşkilâta gördürülmesi esasının kabulünde, yurdun her tarafında çok eski zamanlardan beri mahallî idare teşkilâtının mevcut bulunması gibi tarihî bir vakianın tesiri olmuştur. Bu teşkilâtın verdiği misaller böylece çoğalmış ve çoğalma mesut sonuçlar doğurmuştu. Bu çoğalma mahallî sorumluluk, mahallî vatanperverlik hisleri aşılamaştır; eskiden dahi bir dereceye kadar demokratik tabiatla olan mahallî idare teşekküllerinin, kendi kendini idare yani halk egemenliği prensibinin tatbikatını sağlaması bakımından vatandaş üzerinde terbiyeci bir tesiri olmuştur.' Bundan başka, modern cemiyetler; hizmetlerin gün geçtikçe giriftleşmesi ve müdilleşmesi karşısında bu hizmetleri merkezin mahdud bir gözetimi altında ve bazı sorum ve yetkiler verilmek suretiyle yarı bağımsız mahallî idare teşkilâtına gördürmeyi (taşra, teşkilâtı ve memurları eliyle); merkezî idareye yaptırmaga tercih etmişlerdir.

Hizmetlerin bütün memlekette yeknesaklığı arzu edilmediği, mahallî ihtiyaçların yerine göre değiştiği ve bu mahallerin her birinde hizmet için harcanması gereken paranın mahallî varidatla sağlanması icabettiği hallerde muhitin şartların iyice bilen o yer halkının işlerin idaresine yardım eylemeleri faydalı bir usuldür. Kontluk (II), Belediye ve Bucak şeklinde olsun memleketin her tarafında birer mahallî idare teşkilâtı bulunduğuna göre, bu işlerde bu teşkilâtı çalıştırmak makûl bir hareket olur.

İşte bu düşünceler, İngilterede modern mahallî idare sisteminin teessüsünde âmil olmuştur.

Mahallî İdarelerde Meclisler: İngiltere Birleşik Krallığı mahallî idaresinin diğer memleketlerdeki nazarı bariz bir vasfı; mahallî idare teşkilâtının bir şahsa değil daima bir meclise, kurula istinat etmesidir. Bu, Norman devrinden öncedenberi mevcut olan bir hususiyetti. Daha, o zamanlar mahallî işler birden ziyade kimse tarafından, birlikte görüldü. Bir ihtilâfın haklı ve haksız taraflarını kestirebilmek sorumluluğunun on iki hemşehri tarafından paylaşılması demek olan bizim bugünkü jüri sistemi de bu prensibin uygulanması sonucunda doğmuş ve gelişmiştir. Parlâmanter devlet sisteminin kaynağının da bu eski İngiliz prensibi olduğu söylenmektedir. İngilterenin sonraki kırılları tarafından; taşrada kiral iktidarını yürütmek için mahallî memurların; Valilerin, Şeriflerin, Lord Lieutenant denilen memurların tâyni yoluna gidilmesi ve böylece sorumluluğun kurul ve müesseseler yerine şahıslara tevdi usulü bu memlekette tutunamıyarak kalkmıştır. Bugün bu memuriyetler sadece eskiden mevcut olduklarını gösteren bir enkaz olarak durmaktadır. Bugün bu memleketin mahallî idarelerinde son sözü söyleyecek olan; memur değil, meclistir.

Mamafih harb yıllarında; sivil savunma ve diğer benzeri maksatlar için mahallî komiserler tâyin edilmek suretiyle mahallî işler üzerinde merkezî idare kontrolünün sağlanması sistemi ihya edilmiştir. Bu tâyinler, harb zamanında ve sıkışık anlarda zarurî görülmüş ve faydalı olmuşsa da, mahallî idarelerle ilgili kimseler tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış; mukaddes addedilen bir prensibe, mahallî işlerin bir memur değil, şahıslardan tereküp eden bir heyet eliyle idare edilmesi prensibine vurulmuş bir darbe telâkki olunmuştur.

Yabancı Sistemler: İngiliz mahallî idarelerinde hâkim olan bu sistemin bir eşine başka memleketlerde rastlanmaz. Amerika Birleşik Devletlerinde her nekad Anglo - Saksonların mahallî meclisler geleneği halen dahi mevcut ve kontluk ve şehir meclisleri seçimleri yapılmakta ise de, mahallî işlerde sorumluluğun en büyük kısmının şahıslara devri yolunda bir temayül vardır. Ezcümle New York belediye başkanı birçok hususlarda şehrin mahallî idare merciidir. Orada, beledi işleri müzakere eden,

düzenleyen ve mahallî yönetmelikler yapan bir New York Şehir Meclisi ” mevcuttur. Fakat icraî vazife ve yetkileri haiz büyük memurların çoğunu belediye başkam tâyin eder. Belediye Başkam geniş idari yetkilere sahiptir. Hattâ bazı ahvalde o, şehir meclisince kabul edilen yönetmelikler hakkında veto yetkisini de haizdir. Belediye Başkanı halk tarafından seçilir. O, bir gruptan ziyade bir kişinin işlere hâkim olması fikrinin yaşamakta olan bir misalidir.

Fransa’daki mahallî idareler de az çok buna benzer karakterdedir. Birçok idari yetkilere sahip olan belediye başkanları, İngilterede meclis veya komiteler tarafından görülmekte olan işleri yaparlar. Diğer bazı Avrupa memleketlerinde Millî Eğitim, sağlık vesaire gibi çeşitli mahallî hizmet kollarının başına (siyasî partilerin temsil edilişi nisbetlerine mütenazır olarak) çeşitli siyasî partilere mensup birer kimse getirilir. Bunlar ücretli olup belirli bir müddetle vazife görürler. Muhtelif sistemlerin mezemden husule gelen bu sistemin; demokratik esasa dayanmak, idarede istikrar ve devamlılık, şahsî sorumluluk gibi her sistemin en iyi taraflarını aldığı iddia olunur. Mahallî idarenin her servisinin başında bulunan bu kimseler bir araya gelerek mahallî idare meclisini teşkil ederler veya mahallî idare meclislerinde bu servis âmirleri de yer alır. Böylece “Heyet veya meclis eliyle idare” esasî da muhafaza edilmiş olur.

Amerika Birleşik Devletlerinde ve ana vatanımızın yanıbaşındaki serbest İrlanda Devletinde “City Manager” adı verilen “Müdür” sistemi çok revaçtadır(1) Mahallî hizmetlerin birçok bakımlardan, mütehassıs ©İmâyanlardan ziyade mütehassısların harcı bulunduğu fikrine hak ver-c-n bu memleketler; bazı bölgelerinde mahallî hizmetleri mütehassıslarına bırakmak yoluna gitmişlerdir. Müdür sisteminde, mahallî idare teşekkülünün icraya yetkisi meclis tarafından kullanılmaz. Bir meclis vardır, fakat bunun görevleri mahdut olup çok defa siyasî meselelere, ge-

(1) “Manager” kelimesi Müdür, Nâzır, İdareci mânalarına gelir. “City Manager”ın türkçeye, tam karşılığını bularak tercüme edemediğimiz için buna “Şehir Müdürü” veya sadece “Müdür” demegi uygun buldum. S. T.

nel malî hususlara inhisar eder. Mahallî idareye taallük eden işler; meclisçe seçilen ve ücreti verilen ve bütçe imkânları içinde yapacağı işlerin umumi hatları belirtildikten sonra geri kalanı yapma hususunda serbest bırakılan bir “Şehir veya Kontluk Müdürü” “City of County Manager” tarafından yürütülür. İdare kadrosunu seçme hususunda müdür serbest bırakılmıştır. Bir zamanlar serbest İrlanda Devleti Hükümeti tarafından Cork ve Dublin’de mahallî meclislerin toplantıları yıllarca talik edilerek bunların yerine şehir müdürleri tâyin olunmuştur. Bu sistemin, tesirlilik ve kifayet bakımından hiçbir şey kaybetmeksizin ve hattâ meclis sistemine nazaran daha müessir ve kifayetli olduktan başka, birçok avantajlar sağladığı ileri sürülmüştür. Bu sistemin İngilterede de taraftarları vardır.

Mahallî idarelerde icra yetkisinin bir kişi tarafından mı yoksa kişiler tarafından mı kullanılması gerekeceği konularında ve bunların leh ve aleyhinde söylenecek çok şeyler olduğu gibi, İngiltere halkının ; mahallî idare sistemimizin birçok asırlardanberi esash bir unsurunu teşkil eden “heyet tarafından idare” prensibine her zaman taraftar kalıp kalmıyacağını da kestirmek mümkün değildir.

Eski Devirlerin Bugün Yaşamakta Olan Müessese ve Teşkilâtı: İnkılâp yerine tekâmülün hâkim olduğu bir memlekette başka türlü olamayacağına göre; devlet müessese ve teşkilâtının inkılâptan ziyade tekâmül yolu ile geliştiği bu memlekette de bugün dahi hayatîyetlerini muhafaza etmekte olan eski teşkilât ve müesseselere rastlanacağı şüphesizdir. Bazen eski usul ve esasların bugün yaşamakta olan müessese ve teşkilât üzerinde bariz izleri görülür. Diğer bazı hallerde ise eski devirlerin kalkıntıları, yerleşmiş mahallî gelenek ve âdetlerde görülür. Bazan da müessese ve teşkilât sadece isim olarak yaşamakta devam eder.

Hangi bakımdan olursa olsun modern İngiliz mahallî idare sistemini maziye bağlamaksızın anlamak ve tanımak imkânsızdır. İngiliz müesseseleri, yaşayan bir insan gibi, bir çocukluk devresi geçirmişlerdir. Bu çocukluk çağının bugünkü mahallî idare müesseseleri üzerinde büyük tesirleri olmuş ve olmaktadır.

Orta Çağda Mahallî Teşkilât (Tavnşipler) “Tounships”: İdarî maksatlarla kurulan ilk alanlardan biri “Townships” yahut “Vill” idi. “Township”ler belki de küçük mahallî idarelerimiz

en eski cüz-ü tamları idi ve şüphesiz ilk Sakson devirlerinde pek kalabalık olmamakla beraber, nüve olabilecek derecede nüfus topluluklarının bulunduğu yerlerdi. “Tovvnship”; etrafındaki küçük köylerle (1) bir kül teşkil ederdi. Başlangıçta “Tovvnship” de aileden veya pederşahi esaslardan başkaca herhangi bir mahallî teşkilâtı yoktu. Büyük Alfred zamanında “Vill” içindeki bütün hür kişilerin “onlar” “Tithings” (2) adı altında onar kişilik gruplar teşkil etmelerini gerektiren “serbest taahhüt” “Frankpledge” (Sı sistemi ihdas olundu. Onlar grubununun “Tithingman” (4) veya “Headborough” (5) adı verilen liderleri vardı. Her onlar grubuna dahil üyeler, birbirlerinin suçlarından sorumlu olup, bunlardan biri suç işlediği vakit diğer dokuzu suçluyu mahkemeye tevdi ve teslim etmek ödevinde idi.

Her üyenin diğerleri üzerinde yakın bir teyakkuz göstermesini sağlamış olan bu usul, ingilterenin ilk zabıta sistemi olmuştur.

Manor (6) “Arpalık”: Manor geniş mânasiyle, malikane (arpalık) sisteminin bir ortaçağ örneğidir. Feodal sistemde, kırallık arazisi askerî hizmetler bakımından lordlar arasında ve lordların kiracıları ve kiracılarının kiracıları arasında (tumar usulü) taksim edilmişti. Bu itibarla Manor, askerî teşkilât bakımından bir idare cüz-ü tamı ve alanı idi. Yurdun bütün idare teşkilâtı arazi tasarrufuna (bir nevi timar sistemine) dayanıyordu.

Bir arpalığa sahip olmak, resmî birtakım görev ve sorumlulukları istilzam ederdi. (Manor) Lordunun; kiracıları ve arpalıkla herhangi bir maddî ilgisi bulunanlar veya arpalıkta işi olanlar üzerinde genel bir mürakabe ve nezaret yetkisi vardı. Malikâne (Arpalık - Manor) larda Manor Court (1) denilen birer divan mevcuttu. Arazinin icarı meseleleri burada kararlaştırılır ve kiralari burada toplanırdı. Arpalık divanları mahallî idare meselelerini de ihtiva edecek şekilde, faaliyet alanlarını tedricen genişletmiş-

-
- (1) Küçük Köy: Hamlet.
 - (2) “Tayzin” diye okunur.
 - (3) “Frankplec” diye okunur.
 - (4) “Tayzinmen” diye okunur.
 - (5) “Hedbörö” diye okunur.
 - (6) “Menör” diye okunur.

lerdir. Bazı Manor'larm lordları kıraldan ölçü ve tartıların, bira ve ekmeğin kontrol ve teftişi gibi imtiyazlar almışlardı. Bu gibi ahvalde bu işlerle de divan uğraşırdı.

Yurt işleri; araziden intifa, dirlik (timar) esasına göre teşkilatlandırılınca, buradaki "arazi"den maksat, tabiatıyla ekilmiş veya herhangi bir şekilde kullanılan arazi, başka bir tâbirle işgal edilmiş arazi olur. Bundan ötürü birçok. hallerde Manor, timar arazisinin sahası, aynı zamanda nüfusun toplu olarak yaşadığı, yukarıda bahsi geçen Town veya Vill alanına tetabuk ederdi.

Parish (2) "Bucak": Başlangıçta "Parish" bir kilise bölgesi idi. Denilebilir ki; kilise işleri için en uygun alanlar; nüfusun bir cemaat teşkili için bir araya toplandığı ve bir Lord'un himayesi altında bulunduğu yerlerdi. Bundan ötürü Manor veya Tovvnship veya bunların teşkil ettiği gruplar alanı veya bu alanların belirli birer parçası; kilise işlerinin de idare alanı olmuşlardır. Mahallî Kilisenin idamesi için para ve vasıta sağlamak ve gerekli usulleri vazetmek maksadiyle Bucak, (Parish) sakinleri kilisede dernek halinde toplanırlar, kilise eşya ve malzemesini tedarik ve muhafaza edecek olan kilise muhafızlarını (Churchwardens) seçerlerdi.

Bucak derneği, kilise masrafları için vergi tarh ederdi. İşte bu teşkilât, mahallî masrafları sağlamak maksadiyle vergi tarhı yetkisinde bulunan, kendi memurunu kendi tâyin eden ve mahallî müntehap uzuvlar tarafından idare edilen bugünkü İngiliz Mahallî idare manzumesinin öncüsüdür.

Yüzler "Hundreds": Onlar grupları da "Yüzler" adı altında gruplandırılmıştı. 19 uncu yüzyılda ; "Norfolk" ve "Essex"deki yoksullara yardım birlikleri "Poor Law Unions" alanlarının ekserisi bu iki Kontluğun bölündüğü "Yüzler" alanına tekabül ederdi. "Sussex" ve "Kent" Kontluklarında evvelce mevcut bulunan "Yüzler"e "Sussex" de "Rapes"; "Kent"de de "Dathes" denilirdi Norman devrinde her "Yüzler"ın başında "bailiff" adıyla anılan bir memur bulunurdu. Şerif tarafından tâyin edilen bu memur.

(1) Court, mahkeme, saray, divan mânalarına gelirdi. "Manor Court"u "Arpalık Divanı" diye tercüme etmek uygun olur.

S. T.

(2) Pariş diye okunur. Dilimizde tam karşılığı bulunmadığı için bunu "Bucak" şeklinde tercüme etmeği uygun bulduk

S. T.

"Yüzler" bölgesinde kiralık iktidarım temsil ederdi. İngilterelim kuzeyindeki "Yüzler", "Wapentakes" adıyla anılırdı. Bu ad'a bazı yerlerde bugün dahi rastlanmaktadır.

"Yüzler" in; köprülerin tamiri ve belki de yol işleri gibi mahallî idare hizmeti mahiyetinde belirli bazı görevleri vardı. Saltanat makamı tevcihleri arasında bugün dahi "Chiltern Yüzleri Kâhyalığı" (1) denilen bir rütbe ve linvan mevcuttur. Bu tevcihin Parlâmento üyesi tarafından kabulü, onun Parlâmentodan çekildiğine delâlet eder.

Kontluk (County) "il" (2): Yüzler de Kontluk adı altında gruplandırılırdı. Normanlardan önceki devirde her Kontluk (Earl)

(3) veya Kont denilen bir Vali tarafından idare olunurdu. Burada arazi mutasarrıflığı ve idare mezc edilmiştir. Bir (Earl) fetih, hediye, evlenme veya miras yolları ile bir araziye sahip olduğundan, tabiatıyla bu araziyi kendi hüküm sahasına almak ister ve böylece bu arazi Kontluk sınırları içine ithal edilirdi.

Aynı suretle, Kilise ricalinden biri bu araziye sahip olunca bu zat yeni iktisabettiği toprak parçasını da, idare ettiği kilise bölgesine ithal etmek isterdi.

Bu âmiller, şüphesiz Bucakların (Parisli) da gruplaşmasında ve bu grupların da bir Kontluk bölgesi teşkil etmelerinde müessirdi. Bu yollarla teşekkül etmiş olan eski Kontluklar küçük bazı değişikliklerle zamanımıza intikal etmişlerdir. Bugünün şartları ve icapları bu alanların bugün için elverişli birer mahallin idare bölgesi olmadığını göstermiştir. Başka işlerde olduğu gibi Kontlukların mevcudiyetlerini muhafazalarında geleneğin büyük bir tesiri olduğu şüphesizdir. Değişen gayelerin tahakkukunu, idame ettirdikleri eski idare bölgeleri eliyle sağlama keyfiyeti İngilizlerin intibak ve uzlaşma ve eski bir katkıyı yeni amaca uydurma itiyadına bir misâl teşkil eder.

Şerif "Sheriff": Şerifin çok eski, Sakson devrine kadar çıkan bir mazisi vardı. Saksonlar zamanında gerek (Earl) (Kont) un, gerekse Şerif'in birtakım vazifeleri ve bu vazifelerin birbiriyle yakın münasebeti vardı. Zamanla (Earl) ün yetkileri azai-

(1) Stevvardship of the Chiltern Hundreds.

(2) Kavnti tarzında telâffuz edilir.

(3) Örl tarzında telâffuz edilir.

di ve bu memuriyet sadece bir Unvan olarak kaldı. Buna muka bil Şerifin yetkileri gittikçe arttırıldı. Mamafih bugün şerifin birçok yetkileri kırılmış bulunmaktadır. Buna rağmen mahkemelerin hükümlerini ve emirlerini infaz görevi ona aittir. Şerif, Ortaçağ'm bir döneminde hemen hemen küçük bir kiral gibi idi. Fakat o devirde bile Kontluğun tek ve mutlak hükümranı değildi. Her kontluğun bir mahkemesi mevcuttu. Bu mahkemenin bazı adli görevleri var idiyse de, esas itibariyle kamu işlerini düzenleyen idari bir kuruldu. Şerifin başlıca görevlerinden birisi , bölgesini yılda iki defa dolaşıp "Yüzler Divanı"nda (mahkemesinde) hazır bulunarak taahhüt yemini teşkilâtının düzeninde olup olmadığını ve suçluların cezalandırılıp cezalandırılmadığını incelemektir. Bu mahkemelerde Onlar Grubu, Grup Başkanı tarafından; (Vill)ler de çok defa Arpalık divanınca tâyin edilen ve (Reeve) il) adı verilen memur tarafından temsil olunurdu. Bu temsilciler bir suç işlendiğinde sorulan sorulara cevap vermek ve suç hakkında rapor düzenlemek ödevinde idiler. Bugünkü Jüri sisteminin bu ilk teşkilâtın gelişimi sonucunda doğduğu söylenmektedir. 14 üncü yüzyılda Şerif pek silik bir şahsiyet olmuştur. O asırda Şerifin yılda bir tâyini usulü konulmuştur.

Sul (Güvenlik) Yargıçları (2): Şeriflerin yetkileri zevale uğrarken, bunların görevlerinden çoğu güvenlik (Sulh) muhafızlarına (3) tevdi olunmuştur. Sonraları Güvenlik muhafızlarının adı Sulh Yargıcı'na çevrilmiştir. Saltanat makamı tarafından tâyin edilen sulh yargıçlarının görevleri Şeriflerin görevlerinin benzeri idi. Zamanla görevleri arttı. Ve 14 üncü Yüzyıldan itibaren adli mahiyette geniş vazifeler görmeğe başladılar. Kontluk- daki sulh yargıçları üç ayda bir toplanırlardı. (Üç aylık toplantı) (Quarter Sessions) denilen bu toplantılarda jüri heyetleri yardımı ile cinayet nevinden olan dâvalara bakarlardı. Sulh yargıçları serserileri kontrol etmekle de ödevli idiler. Kamu hizmetlerinin görülmesinde suçu ve kusuru olanları cezalandırmak yetkisini de haizdirler. Bu cezalandırma yetkileri İdarî yetkiler şeklinde gelişmiş ve böylece meselâ, yargıçlar bir yolun tamirine işti-

(1) Riv tarzında telâffuz edilir.

(2) Justices Of The Peace.

(3) Conservators Of The Peacc

rak etmeyen kimseleri cezalandırdıktan başka, yolların bakım ve idamesinin nasıl sağlanacağı yolunda direktif ve emirler verirlerdi. Zamanla sulh yargıcıları mahalli idarelerin adli mahiyet taşımayan çeşitli vazifelerini de görmeğe başlamışlardır.

Güvenlik (Kolluk) memuru (Constable): Güvenlik memurluğu önceleri mahallî askerî teşkilâtın kifayetli bir şekilde düzenlenmesini sağlamak maksadiyle ihdas edilmişti. Vill adı verilen her komünde bir güvenlik memuru ve her yüzler gurubunda da bir güvenlik âmiri bulunurdu. Güvenlik âmirlerinin hizmet süreleri Şeri- finki ile başlar ve sona ererdi. Askerî teşkilâta bu memurların ilgileri suçluların adalete teslimine de çıkış açtı. Zamanla güvenlik memurluğu görevlerinin esasını düzenin muhafazası ve adaletin sağlanması hususları teşkil etmiş ve böylece askerliğe taallük eden vazifeleri ikinci plânda kalmıştır. Memleketin teşkilât ve yapısı ortaçağ karakterini kaybettiğçe güvenlik memurları da gitgide sulh yargıcılarının mürakabesi altına girmişler ve bu suretle bugünkü polis memurunun durumuna benzer bir vaziyete gelmişlerdir.

“Coroner’ler (1): Bu memurlar, şeriflere karşı bir muvazene* unsuru olmak düşüncesiyle seçilmeğe başlanmıştır. Bundan ötürü oldukça önemli birer memurdular. Kontluğun hemşeriler mahkemesi tarafından seçilirlerdi. Bunların vazifeleri azalmış ve önemini kaybetmiş olup bugün, şüpheli ölümleri soruşturma ve hazine mülklerini araştırma hususlarına inhisar eylemektedir. Bugün bu memurlar umumiyetle kontluk meclisleri ve bazı hallerde de belediye meclisleri tarafından seçilirler.

“Lord Lieutenant”lar (2): Şeriflerin vazife süreleri bir yıl olarak takyit edildiği için, askerî görevlerini arzu edildiği tarzda yapmaları mümkün olamıyordu. Bundan ötürü, Tudor’lar devrinde her kontluktaki silâhlı kuvvetleri teşkilâtlandırmak maksadiyle Lord Lieutenant denilen memurların kontluklara tâyini zarurî görüldü. Bunlar kontluk yargıcılarının başı olmak dolayısıyla de kendilerine bağlı bulunan bir danışma komitesinin düşüncesini alarak lord şansölyeye, tâyin edeceği sulh yargıcılarını tavsiye ve inha ederlerdi. Bu memurlar hâlâ yargıcıların sicillerini tutmaktadırlar.

(1) Korona, diye okunur.

(2) Kont Leutenant diye okunur.

Teşrifat bakımından, Lord Lieutenant şerife, kontluk meclisi başkanlarına, kontluktaki diğer bütün vazifelilere (bazı tereddütlere rağmen) şehir ve kasabalar belediye başkanlarına tekaddüm eder. Silâhlı kuvvetlere taallük eden işlerde vazife görmek üzere her kontlukta yirmi vekili bulunur. Bunlar Lord Lieutenant tarafından; sivil veya faal hizmetlerde temayüz etmiş kimseler arasından tâyin olunur.

“Courts Lee t” (1) 1er: Diğer eski bölgeler - Kıralların bütün yetki ve otoritenin kaynağı bulunduğu ve bütün tâlî yetkilerin kıratlığın tensibiyle maiyete tevdi edildiği devirlerde; kıratların harb zamanında ve bilhassa yüz sene harbi sırasında kırallık haklarını mahallî lordlara ve diğer kimselere sattıkları sık sık görülen hallerdendi. Lüzumlu paranın bu yolla temin edilmesi sonucunda mahallî teşkilât şerifin otorite ve dışında kalmak imtiyazını elde ettiler. Arpalık Divanının böyle bir ayrıcalık elde ettiği yerlerde bizzat bu divan, şerifin görevlerini görmeğe, taahhüt yemini sisteminin yürütümüne nezaret eylemeğe, Vill’lerdeki kolluk memurunu tayin etmeğe başladı. Bu vazifeleri görmesi sebebiyle divan “Court Leet” adıyla de anılırdı. Bu divanlar (mahkemeler) zamanla bazı önemsiz suçların sanıklarını yargılamak yetkisini de kazandılar. Bugün İngiltere’nin bazı bölgelerinde bu mahkemeler faaliyettedir. Fakat büyük bir kısmı faaliyetten kalmış olup sadece seremoni bakımından mevcudiyetlerini muhafaza etmektedir.

Liberty: Bu da, devredilen bazı kırallık yetkilerinin kullanıldığı bir bölgedir. Bugün mevcut olan Londra Kalesi Libertisi bu cümledendir. Libertiler, kontluklar dışında kalan İdarî bölgelerdi. Bu İdarî teşkilât bugün sadece bir lâfızdan ibarettir, isle of Ely adı verilen ada, evvelce bir liberty bölgesi iken bugün bir İdarî kontluktur.

Söke (2): Aşağı yukarı libertyyi andıran bölgelerdi. Bunlar da özel birtakım imtiyazlardan istifade ederlerdi. “The Söke of Feterborough” adı verilen söke bugün bir İdarî kontluktur.

“Honour” (3) denilen bölgeler de yukardakilere benzer. Bazı imtiyazları haiz idare bölgeleridir. Bugün mevcut olan “ho-

(1) Korts Lît, diye okunur.

(2) Sovk, diye okunur.

(3) Anör, diye okunur.

nour of Pontefract” bu cümledendir. Bunlardan başka kiralhğa ait bazı adlı yetkilerin devredildiği dukalıklar ve Palatine Kontlukları da vardır. Bu bölgeler mahallî müstakil mahkemelere sahiptirler.

Franchise (1): Müstakil bir pazar yerine, iki kıyı arasında sal, kayık vesaire işletme imtiyazına sahip olmak gibi tekel mahiyetinde birtakım hakları haiz bulunan bölgelerdir.

Chartered Town (Fermanlı Kasaba): Kırallık nüfuzu dışında kalmak imtiyazına sahip olan bölgelerden bugün hayatîyetlerini muhafaza edenlerin en önemlisi fermanlı kasabalar. Bu türlü kasabaların her birinin yüzlerce yıllık tarihi vardır. Gözlerinizi yüzlerce yıl evveline çevirerek bir nehir kenarında veya iki yolun kavşak noktasında, bir lordun şatosunun dibinde zengin ve halkı ticaretle meşgul bir kasaba veya Vill tahayyül ediniz. Bu eski kasabalardan bazıları bir lord tarafından ve kendi mülkü dahilinde kurulmuş veya böyle bir kasaba kurmağa halk teşvik edilmiştir.

Zaman ilerledikçe, bu yerlerde oturanlara; ödünç veya hediye olarak verdikleri para karşılığında lord tarafından veya bir fermanla kiral tarafından bazı kolaylıklar ve haklar, imtiyazlar tanınmıştır. Bu hak ve imtiyazlar umumiyetle o yerlerin bazı hususlarda şerifin müdahalesinden veya lordun hâkimiyetinden masun kalması şeklinde olurdu. Pazar kurma müsaadesi almak, alderman ve belediye reisinin idaresi altında teşkilâtlanmış kasabanın medenî ve siyasî haklara sahip topluluğu yararına mülk kiralamak veya satın almak haklarını elde etme keyfiyetleri de bu imtiyazlar cümlesindendi.

Parlâmanter temsil sisteminin ihdasında ise, kasabalar (beldeler) kendi temsilcilerini seçip parlâmentoya göndermek hakkına sahip olmuşlardır. Eski kasabalar hakkında bu imtiyazın mevcudiyeti, bazı defa saltanat makamını, sonradan kurulan beldeler halkının seçimlere iştirak hakkından mahrum etme yoluna şevketti ve kuruluş fermanlarında bu cihet açıklandı. Bu suretle, bu kasabaları temsil etmek üzere parlâmentoya katılacak olan kimselerin doğrudan doğruya kiral tarafından tâyini sağlanmış oldu.

Mahallî idarelerin Elizabet Devrindeki Gelişimi: Şoseler:

Elizabet tahta geçmezden önce, mahallî idare sistemi; şerifi, kontluk mahkemesi, yüzler grubu, arpalık divanları

{mahkemeleri) ile zeval bulmuş; mahallî sulh yargıçlarının yetkileri genişlemiş, fakat bu teşkilât; evvelce manastırlar vasıtasıyla kilise tarafından yürütülmekte olan fakirlere yardım işleriyle kâfi derecede meşgul olamamıştı. Bundan başka millî iktisadiyat geliştikçe yolların önemi de artmış bulunuyordu. Bütün bu haller yeni bir mahallî idare sisteminin kurulmasını zarurî kıldı.

Şoselerin tamiri için tatbik edilmekte olan “bölge sakinlerine mükellefiyet tahmili” yolundaki ortaçağdan kalma mükellefiyetler, mühim bir mahiyet taşımakta olduğundan, 1555 tarihli kanunla vazıh bir hale konulmuş ve her bucak, kendi sınırları içinden geçen şoselerin bakım ve onaranından sorumlu tutulmuştur. Aynı kanun; güvenlik memurları ile kilise muhafızlarına, her yıl iki yol murakıby seçmeleri için bucak sakinlerini toplantıya çağırma vazifesini vermişti. Yol mürakipliği fahrî idi. Fakat mürakipliğe seçilen kimse bu vazifeyi kabul etmek mecburiyetinde idi. Bunların görevleri; senede dört gün itibariyle, yol mükellefiyetinin edası zamanların! tesbit etmekte. Bucak sakinleri yol tamiri için lüzumlu malzeme ve adanılan temin etmek mecburiyetinde idiler. Bir günlük mükellefiyet 8 iş saati idi. Mükellefiyetlerini yerine getirmiyenler üç ayda bir toplanan mahkemelerce yargılanıp para cezasıyla cezalandırılırlardı. Bundan başka bir yolun iyi tamir edilmemesinden ötürü bütün bucak halkı para cezasına çarptırılırdı. Bununla beraber bir zaman geldi ki birçok kimseler, yolda çalışmaktan ise para cezası ödemeyi tercih eder oldular, Bu hal, bugünkü modern yol vergisi sisteminin ihdasına yol açtı.

Yoksullara Yardım — Break Derneği (V e s t r y) Toplantıları: Elizabet devrinde bucaklar, eski İngiliz sisteminin hayatiyetini en çok muhafaza etmiş bir teşkilâtı idiler. Her bucağın bir derneği ve bir de kilise muhafızı vardı. Bunlar mahallî kilise binasına ait işlerle uğraşırlardı. Dernek toplantıları açık ve kapalı olmak üzere iki çeşitti. Açık dernek toplantılarına bucağın bütün sakinleri, kapalı toplantılara ise birkaç muteber kimes ve çok defa bucak sakinleri tarafından seçilmiş bir komite iştirak ederdi. Elizabet devrinin meşhur Yoksullar Kanunu olan 1601 tarihli Yoksullara Yardım “Pocr - Relief” Kanunu, bucakları; yoksullara yardımışleri bakımından birer idare cüzütamı olarak kabul etmişlerdi. Dernek tarafından seçilen ve “Overseer” adıyla

anılan yoksullara yardım işleri memuru, fakirlere faydalı bir iş bulmak ve çalışmalarını mümkün kılacak malzemeyi temin etmek ödevinde idi. Bu işler için gerekli para; bu kanunla ihdas edilen ve evvelce dernek tarafından tarhına karar verilmekte bulunan kilise vergisi yerine kaim olan yoksul vergisi (Poor rate) hasılatından sağlanırdı. Daha sonraları diğer bir çok mahallî idare fonksiyonları bucak derneklerine tevdi edilmiş, bu işler için gerekli paralar da yoksullara yardım vergisi esasları dairesinde salınmıştır.

Yargıçlar: Bucak derneğinin ve bucak memurlarının faaliyetlerine mahallî sulh yargıçları nezaret ederlerdi. Tarhedilen vergilerin tasdiki, yol mürakiplerinin tayinlerinin tasvibi bu yargıçların yetkileri arasında idi. Yine yargıçlar memurlarla dernek arasındaki ihtilâfların halli hususunda istinaf mahkemesi vazifesini görürlerdi. Bundan başka; yargıçlar, bucak derneğinin yapmakla görevli bulundukları vazifelere müdahale etmek ve derneği bu vazifeleri görmeğe icbar etmek yetkisinde idiler. Mahallî hizmetler zamanla arttıkça, üç ayda bir toplanan mahkemelerde sulh yargıçlarına geniş bir bölge dahilinde tatbik edilmek üzere bazı yetkiler verilmesi zarureti hâsıl oldu. İl (Kontluk) köprülerinin ve hapishane binalarının muhafaza ve bakımı işleri üç ayda bir toplanan mahkemelerin vazifeleri arasına sokulmuştu.

Modern bir mahallî idare sisteminin esaslı vasfı olan mahalli temsil prensibi, Elizabet devri teşkilâtında henüz açık ve bâriz bir şekilde ifade edilmiş değildi. O devirde mahallî muhtariyeti haiz fermanlı kasabalar “Chartered tovns” mevcutu. Her bucakta, mahalli halkı temsil eden bir dernek vardı. Bu derneğin hemen bütün işleri sulh yargıçlarının teftiş ve mürakabesine tâbi idi. Sulh yargıçları tabii, saltanat makamı tarafından tayin olunurlardı ve yine bu makam tarafından her zaman azlolunabilirlerdi. Vazifelerine devamları ancak kiralın irade ve arzusuna uygun hareket etmeleriyle mümkün olurdu. Bütün bunların neticesi olarak, şeklen halkın temsili prensibine dayanan bucak dernekleri hemen hemen tamamiyle saltanat makamının emri altında bulunuyorlardı.

Stüvart devrinde kiralığın bu yetkisi kötüye kullanılmış, ezcümle sulh yargıçları özel konseyin (Privy council) ve bunun Star chamber adı verilen komitesinin sıkı emir ve kontrolü altında hare-

ket eder olmuşlar ve bunun bir reaksiyonu olarak dahilî harb sırasında merkezi kontrol kalkmış, ve bu kalkış derecesinde; sulh yargıçlarının mahallî işlerdeki bağımsızlıkları gelişmiştir. Daha sonra, ikinci Ceymisin (James), beledi hak ve imtiyazlarını belirten fermanları hükümsüz kılarak bunların yerine neşrettiği fermanlarla beldeleri merkezi hükümetin emrine ve çok sıkı kontroluna tâbi bir hale getirme, bunların işlerine müdahale etme yolundaki gayretleri son ve ehemmiyetsiz çırpınmalar olmuş ve kiralın bu hare-keti tahtını kaybetmesinin başlıca âmillerinden bulunmuştur.

1688 inkılâbında, merkezî hükümetin mahallî işlere müdahale etmemesi bir prensip olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra, Eliza- bet devrinde mahallî idare işleri bir düzene sokulmuş, ve bu mahallî teşkilât içinde yargıçlar, merkezî hükümetin sıkı nezaretinden kurtulmuş olarak vazife görmekte devam eylemişlerdir. Bu yol-r daki gayretler, mahallî idarelerin bugün başlıca karakteristiği olan mahallî idare muhtariyeti şeklinde tecelli etti. Başka bir ifade ile mahallî idareler muhtar birer mahallî idare olmağa başladılar. Mamafih o zamanki muhtariyet, halkın mahallî işlere geniş ölçüde iştiraki mânasına gelmemekte idi. Sulh yargıçları hâlâ saltanat makamı tarafından tayin edilmekte idi. (Bu bakımdan durum bugün de böyledir.) Fakat bu yargıçlar artık tamamiyle kendi kontluklarının işleriyle ilgilenen kimseler arasından tayin edilmekte ve bunlara mahallî temsilci nazariyle bakılmakta idi. Kendilerine mahsus kiralık fermaılarıyla kendi yargıçlarını ve sulh meclislerini bizzat kendileri seçmek hak ve imtiyazına sahip olan beldelerde ise mahallî hizmet, ödevlerle mahallî menfaatler arasındaki alâka ve münasebet daha samimî ve sıkı idi.

Adlî Kontrol: Yargıçların faaliyetleri üzerindeki kontrol yetkileri yüksek mahkeme (High court) tarafından kullanılırdı. Bugün ise, devletin merkez teşkilâtı, bilhassa Sağlık, Eğitim ve Ulaştırma Bakanlıkları mahallî idare makamlarının faaliyetleri üzerinde ve en ziyade malî işlerde geniş bir takım mürakabe salâhiyetlerini haiz bulunmaktadır. Bu merkez daireleri mahallî idarelerden faaliyetlerine dair raporlar isterler, bunları incelerler, mahallî idare makamlarının işlerini denetlemek üzere müfettişler gönderirler. Bütün bunlardan başka; mahallî idare makamları fiil ve hareketlerinden sorumlu olup, kanunların çizdiği sınırları mu-

kayyet olarak yetkilerini kullanırlar, hak sahibi işveren olmaları hasebiyle, alelade vatandaşların benzeri sorumluluklarla karşı karşıyadırlar. Bundan ötürü, bir mahallî idare makamı; yetkilerinin dışına çıktığı veya yetkilerini kötüye kullandığı veya sorumlu bulundukları işleri yapmadıkları takdirde yüksek mahkeme huzuruna getirilir ve kanuna uygun olmıyan bu işlerden ötürü sigaya çekilir (1).

On sekizinci asırda, sulh yargıçlarını mürakabe eden yegâne merci, yüksek mahkeme idi. O zamanlar bugünkü gibi, devletin merkez daireleri tarafından herhangi bir mürakabe yetkisi kullanılmakta idi.

Eğer yargıçlar, kasdî olarak görevlerini yapmazlarsa, yüksek mahkeme bunlara görevlerini yapmaları hususunu bir müzekkere ile ihtar ederdi. Kezalık yargıçlar görevlerini yanlış yaptıkları veya yetki veya vazife sınırlarını aştıkları takdirde de yüksek mahkeme bir müzekkere ile, bu yapılanları hükümsüz kılardı. Bundan başka, şüpheli görülen işler de yüksek mahkemece tetkik i edilir ve düzeltilirdi.

Ancak bütün bu mesailin tetkik edilip karara bağlanabilmesi için yargıcın fiil ve hareketinden hak veya menfaatleri muhtel olan kimselerin yüksek mahkemeye müracaat etmeleri gerekirdi. Başka bir ifade ile yüksek mahkeme kendiliğinden değil, ancak alâkalının başvurusu ile kontrol yetkisini kullanırdı. Bu usul ise vatandaşlar için hem zahmetli, hem de masraflı bir usuldu. Böyle devamsız, vatandaşın müracaatına bağlı, masraflı ve zahmetli bir kontrol sisteminin tesirli neticeler veremeyeceği aşikârdır. Birçok vatandaşlar ziyaa uğrayan haklarını aramamağı daha uygun bulurlardı.

Bundan ötürü, bu devirdeki sulh yargıçlarının münakaşa götürmez, hudutsuz bir otoriteye ' sahip oldukları söylenebilir.

Öz.e3 Makamlar: 18 inci asrın mahallî idare faaliyetleri pek de müessir ve canlı bir manzara arzetmez. Yargıçlar çok defa tenbel veya kifayetsiz idiler. Fermanlı beldelerin (chartered towns) yani belediyelerin (Borough) idaresinde bir keşmekeş ve tezezbüb hüküm sürüyordu. Bunlarda kötü idare almış, yürü-

(1) İngilterede sulh yargıçları da birer mahallî makamdır.

müştü. Bunun başlıca sebebi bu tezezbüz ve kötü idare, fermanlı beldelerin parlâmentoya üye göndermesi esasının kabul edilmiş olmasından ileri geliyordu. Öyle ki birçok fermanlı beldelerdeki seçmen sayısı (birkaç) mefhumu ile ifade edilecek kadar azdı. Fermanlı beldelerin parlâmentoya göndereceği üye bu birkaç seçmen tarafından seçileceğine göre bu üyenin vatandaşların menfaat ve haklarını temsil etmekten çok uzak olacağı bellidir. Mançester ve Birmingham gibi bazı büyük beldelerde ise kontluk sulh yargıçıları ile yoksullara yardım mahallî teşkilâtından başkaca hiçbir beledî teşkilât mevcut değildi.

Londra'da ise bu teşkilâtsizlik aşırı dereceyi bulmuştu. Londra'nın Eskişehir bölgesi olan "City" nin etrafındaki sahaların kalabalıklaşıp gelişmekte olmasına rağmen "City" nin belediye sınırları bu sahaları da içine alacak şekilde genişletilmemiş ve böylece buralarda büyüyüp bir düzensizlik ve intizamsızlık hüküm sürmekte bulunmuş idi. "City" nin dışında kalan bu yerlerde idare kontluk yargıçıları ile yoksullara yardım teşkilâtının elinde idi. Bu teşkilât ise, on sekizinci asrın bugünküne nisbetle çok mahdut ölçüdeki mahallî hizmet ve ihtiyaçları yürütmek ve karşılamaktan çok uzak idiler. Bundan ötürü buralarda (Kanalizasyon ve Lâğım) Komiseri, Kaldırım İşleri Komiseri, Sokak Bakım Mutemetleri gibi birçok memuriyetler ihdas olundu. Parlâmentodan çıkarılan özel birtakım kanunlarla kurulan bu makamlar pek mahdut sahalarda ve özel birtakım vazifelerle görevlendirilmiş yarı resmî sıfatı haiz idiler. Bunlar, işlerinin gerektirdiği masrafları karşılamak maksadiyle vergi tarhı salâhiyetine sahiptiler. Ancak bu vergileri tek başlarına değil, bölgeleri sakinleri tarafından seçilmiş bir temsilci heyetiyle birlikte tarh ederlerdi. Bütün bu teşkilâtın, kendilerine verilen mahdut yetkiler dâhilindeki faaliyetlerinin, mahallî işlerin önem kazanmasında tesirli rolü olmuştur.

Aynı suretle, yoksullara yardım işleri de bazı yerlerde "Poor Law Corporations" adı verilen özel kişiliği haiz "yoksullara yardım" müesseselerine tevdi edilmiş ve bu müesseselere iş evleri inşası ve yoksullara yardım konusuna taallük eden diğer birtakım faaliyetlerde bulunmak yolunda birtakım vazife ve yetkiler verilmiş idi. Ancak bu müesseseler büyük bir başarı gösterememişlerdi.

Ana yolların inşası ve bakımı işleri ekseriyetle müteahhitler eliyle yapılır ve bunlar yolların inşa ve bakımı hususlarında ihtiyar ettikleri masraflar karşılığında yoldan geçen halktan ve vasıtalarından müruriyet alırlardı. Bunlara Müruriye Müteahhitleri (Turnpike Trustees) adı verilirdi. Mahallî yargıçların uzak ve gevşek kontrolü altında bulunan eski bucak teşkilâtı ve bunların yol memurlarının görevleri; ana yol ve caddelerle daha iyi bir şekilde ilgilenebilmeleri için çok küçük bölgelere inhisar ettirildi. İngilterede ana yollar site ve şebekesini kuran ve inşa ve bakım masraflarını müruriye (toll) ile karşılayan yol müteahhitleri her ne kadar büyük hizmetler görmüşlerse de, bunların kurmuş oldukları teşkilât tamamiyle tatminkâr ve kifayetli idi. denemez. 18 inci asırda, âmme vicdanı tabiatıyla bugünkü kadar kuvvetli ve yüksek değildi. İrtikâp ve suiistimal, spekülasyon imkânları bugünkü mahallî idarelerde pek mahduttur. Bugün mahallî işlerde kanunsuz bir hareketle bulunmak pek güçtür, bilhassa bu hareketleri büyük mikyasta yapmak hemen hemen imkânsızdır. Eski devirlerde ise işlerin gidişi bugünkünden çok başka idi. Manzara bugünkünün aksi idi; idare birkaç şadısın elinde idi, İçtimâî şuur gelişmemişti; çalışma metodları, kifayetli ve iyi vasıflı olma mefhumları bugünkünden başka birer mâna ifade ediyordu. Şu izahlar da gösteriyor ki büyük, çok büyük İslâhata ihtiyaç vardı.

Mahallî idarelerde Reform: Ondokuzuncu yüzyıla bakıp bu yüzyılı tenkit etmek çok kolaydır. O asrın islâhatçıları iyi niyetli idiler, bazı yeni fikirlere sahiptiler. Onlar uzağı yeter derecede görememişlerse bunu mazur görmek lâzımdır. Zira bir dereceye kadar her çağ (içinde bulunduğumuz çağ da dahil) bu uzağı göremeyiş kusuru ile mualleldir. Ondokuzuncu asır büyük reformlar devri idi. Halkta yeni bir ruh uyanıyor; âmme işlerine karşı halkın daha faal bir alâka göstermesine müsaade olunuyordu.

Reformcular, mahallî hizmetlerin daha tesirli bir şekilde yürütülmesi, bu hizmetlerin çeşidinin arttırılması lüzumunu kavramışlar, mahallî işler üzerinde merkezî kontrol sisteminin kurulması gerektiğine kani olmuşlardı. Bu günün (Kontluk - Şehir) lerde olduğu gibi belediye sınırları içindeki bütün iş ve hizmetle-

rin bu belediye makamları tarafından, yani bir tek teşkilât tarafından yürütülmesi fikrine o zamanki İslahatçılar itibar etmemişlerdir. Yeni tesis edilen hizmetlerin her birinin idaresi için ayrı ayrı teşkilât kurulmak sistemi uygun görüldü. (Başka bir ifade ile İdarî ademi merkeziyet yerine, hizmet ademi merkeziyetine gidildi.).

1831 de başgösteren bir kolera salgını, mahallî ve geçici sağlık heyetlerinin kurulmasına yol açtı. Bu mahallî sağlık heyetleri; merkezde teşkil edilen merkez sağlık heyetinin sevk ve idare, nezareti altında çalışacaklardı. 1834 yılında, yoksullara yardım teşkilâtı tekrar ele alındı. Yoksullara yardım işleri; bucaklardan tereküp eden (Unions) birlikler tarafından görülmeye başlandı. Her birliğin müntehap bir koruyucular heyeti (Board of Guardians) vardı. Bundan başka, bunlar üzerindeki merkezi kontrol yoksullara yardım komiserlikleri tarafından icra edilirdi. Endüstride inkılâplar vücutte gelip beldeler büyüdükçe, yeni usul caddeler, sokakların kaldırımıyla döşenmesi, aydınlatılması, daha kuvvetli ve kifayetli zabıta, daha iyi sağlık şartları ve nihayet halkın eğitimi gibi yeni birçok ihtiyaçlar da belirmeğe başladı. Bütün bu teşkilâtın maksat, belirli bir yere taallük eden muayyen bir tek hizmeti yürütmek üzere bazı yetkilere sahip ayrı merciler ihdas etmektir. Bunun neticesi olarak belenmesi güç, şaşırtıcı ve çeşitli birçok makamlar ortaya çıktı. Muhtelif vergi tipleri, muhtelif zamanlarda seçilen muhtelif heyetler vücutte geldi, idare bölgeleri birbirinin içine girdi, birbirleriyle karıştı. Okul heyetleri, şose heyetleri, sağlık makamları, ölü gömme heyetleri, yoksullara yardım birlikleri; el'ân bazı İdarî vazifelerle görevli olan bucak dernekleri (Vestry), belediyeler, sulh yargıçıları ile yanyana faaliyetlere devam etmekte bulunuyorlardı. Bugünün anlayışına göre bir idare kâbusu; ne gördükleri iş, ne de faaliyette bulundukları bölgeler itibarıyla yekdiğeriyle münasebeti ve alâkası olmayan birbirine ulaşmış teşekkül ve makamlar; aynı vazifeyi gören teşekküller arasında dahi bağılılık, benzerlik ve yeknesaklık bulunmamak ! işte İngiltere'nin 19 uncu asır ortalarındaki mahallî idareler tablosu!.. Bu yeni ihdas edilen mahallî idare teşekküllerinin tek müşterek tarafı hepsinin de halkın seçimine dayanmaları idi.

Bu asrın sonlarına doğru mahallî idarelerin yapısı bir hayli basitleştirildi. 1871 de, devlet merkez dairelerinin mahallî mesailde genel mürakabesini sağlamak üzere mahallî idareler kurulu (Local Government Board) adıyla heyet vücuda getirildi. 1872 tarihli Umumî Hıfzıssıhha Kanunu ile, memleket beledi ve zirai sağlık bölgelerine ayrıldı. 1882 tarihli Belediye Kanunu (Municipal Corporations Act) ile belediye teşkilâtı ıslah edildi. Belediyelerin yetki ve vazifeleri yeniden belirtildi. 1888 tarihli Mahallî İdareler Kanunu (Local Government Act) ile; Büyük Beldelerde Kontluk - Belediye (County Borough) eski kontluklarda İdarî Kontluk (Administrative County) teşkilâtı bu teşkilâtın herbirinde müntehap meclisler ihdas olundu. Bundan başka, 1894 de Londra hariç olmak üzere, eski sağlık teşkilâtı yerine beledi ve zirai ilçe meclisleri (Urban and Rural District Councils) teşkil ve ikame edildi, bucak teşkilâtı modern bir hale getirildi. 1899 da, Başkent Belediye Meclisleri (Metropolitan Borough Councils) teşkili suretiyle Londra'nın mahallî idaresi ıslâh edildi.

1902 yılında; eğitim teşkilâtı, eski okul heyetleri lâğve dilerek basitleştirildi ve eğitim işleri, Kontluk Meclisleri ile diğer mahallî idare teşekkülleri meclislerine tevdi olundu. Görülüyor ki bu hareketler, hizmet ademî merkezîyetinden İdarî ademî merkezîyete gidiştir. Zira hizmetler, özel kurullardan alınarak. Kontluk Meclisi, Belediye meclisi, beledi ve zirai ilçe meclisleri adı verilen mahallî idare cüz'li tamlarına verilmeğe başlanmıştır. Bunun en geniş misali 1929 tarihli Mahallî İdareler Kanununda görülür. Bu kanunla, yoksullara yardım işleri Kontluk ve Belediye Meclislerine tevdi ve koruyuculuk teşkilâtı ilga olunmuştur. 1919 yılında da, merkezdeki mahallî idareler kurulu lâğvedilerek, bütün mahallî idare teşkilâtı üzerindeki genel mürakabe yetkileri Sağlık Bakanlığına verilmiştir.

1933 tarihli Mahallî İdareler Kanunu ise, Londra hariç olmak üzere bugün İngiltere'de mevcut altı çeşit mahallî idare makamlarının kuruluş, genel yetki ve vazifeleri belirtilmiş bulunmaktadır. Bu altı mahallî idare makamı şunlardır: Kontluk (11) Meclisi, Kontluk - Belediye Meclisi, kontluk mahiyetinde olmayan Belediye Meclisi, Beledi İlçe Meclisi, Zirai İlçe Meclisi, Bucak Meclisi, Her nekad bu çeşitli mahallî idare teşekkülleri-

nin yetki ve vazifeleri bugün dahi giriftliği tamamiyle bertaraf edilememişse; meclislerin kuruluşları, seçim tarzları, üyelik şartları, memurları, genel malî esasları basitleştirilip vuzuhlandırılmıştır. Aynı suretle, Londra'nın idare tarzı hakkındaki 1939 tarihli kanunla da, Londra Kontluk Meclisi ile Başkent Belediye Meclislerinin durumları açık bir şekilde tesbit olunmuştur.

KESİM II

MAHALLİ İDARE MAKAMLARI HANGİLERİDİR?

Mahallî İdarenin ne demek olduğunu ve bir mahallî idarenin nasıl vazife gördüğünü anlamak isteyen bir kimse ilk nazarda bulunduğu yerde faaliyette bulunan mahallî teşekküllerin çeşitliliği karşısında şaşırır. Bu kimse, belediye arabalarında, mahallî parkların giriş yerlerindeki levhalarda, zaman zaman kendisine tebliğ edilen vergi ihbarnamelerinde mahallî meclisin adını görür. Fakat aynı zamanda yine bu vatandaş, oturduğu yerdeki bütün âmmе hizmetlerinin yalnız bu mahallî meclis tarafından yürütülmediğinin farkına varır. Mahallî gazetelerde kontluk mahkemelerinin, şehir yargıçlıklarının adlarına rastlar, bazan jüri üyesi sıfatıyla yaptığı hizmetlerden ötürü Kontlukça kendisine teşekkür edildiğini görür. Bazı caddelerin bir tarafındaki gazino ve içkili yerlerin saat 22 de, diğer taraftakilerin 22,30 da kapandığı da gözüne çarpar. Bu olay aynı zamanda ona, içkili yerlerin kontrolünün bir mahallî idare vazifesi olduğunu da anlatır.

Mahallî idare makamlarının (yani hizmet ademi merkeziyeti değil, mülkî ademi merkeziyet makamlarının) diğer mahallî makam ve mahallî teşekküllerden ayıran müşterek bir vasfı vardır. Bu vasf da, mahallî idare makamlarının, yetki sahasına giren yerlerde oturan veya iş tutan kimseler tarafından seçilmek-
te olmasıdır.

Mahallî idare makamlarının durumunu daha açık olarak belirtebilmek maksadiyle bazı mahallî makam veya teşekkül tipleri hakkında, kısaca izahat vermek' faydalı olacaktır. Bu mahallî makam veya teşekküller her nekadар birtakım mahallî vazifeler görürlerse de, halk tarafından seçilmiş olmak vasfını taşımazlar.

Kamuya Yararlı Hükmi Şahıslar (Public TJtility Corporation):

Su, elektrik, havagazı gibi başlıca hizmetler, tramvay işletme ve diğer yolcu taşıma şekilleri, umumî pazarlar; bazan özel teşebbüsler (çok defa hissedarlar umumi heyeti, idare meclisi gi-

bi uzuvlariyle idare olunan ticarî şirketlerin benzeri şirketler) tarafından idare olunur, Bazı yetkileri haiz olmalarına, mahallî birtakım faaliyetlerde bulunmalarına, halka karşı birtakım ödevleri, olmalarına ve faaliyetlerinden ötürü kontrole tâbi bulunmalarına rağmen bu teşebbüsleri tabiatıyla mahalli birer makam veya teşekkül olarak telâkki eylemeğe imkân yoktur.

Bu hizmetler, doğrudan doğruya mahallî meclis tarafından da idare olunabilir. Bu takdirde mahallî meclis hem bir mahalli idare makamıdır, hem de kamuya yararlı bir işin müteahhididir. Bazan da kamuya yararlı işler, bir kanunla muayyen bir heyete tevdi olunur. Bu gibi hallerde bu heyetler birer âmmeye heyeti mahiyetini alır; vazife görebilmek için halk tarafından riayeti mecburi birtakım nizamlar koymak yetkisini haiz olurlar, devlet merkez teşkilâtından birinin mi'irakabesi altına konulurlar ve bu teşkilâta karşı sorumlu olurlar. Mahallî idare makamları da belirli bir hizmeti kendilerini temsilen idare eylemek maksadiyle bir heyet kurabilirler. Bu heyetler bazan; Başkent Su İşleri Kurulu'nda "Metropolitan water Board" olduğu gibi, mükellef tarafından istihlâk edilen su miktarına göre değil, işgal edilen gayrimenkulün vergi kıymeti üzerinden bir "Su vergisi" tarh etmek yetkisindedir. Yine bu heyetler boru döşemek veya arazi üzerinden tel geçirmek şeklinde özel mülkiyete bazı takyitler koyabilmek, kendi mallarını korumak üzere özel bir polis kuvveti istihdam edebilmek salâhiyetini de haizdirler. Fakat bütün heyetler, hükmi şahıslar, imtiyaz şirketleri ve diğer âmmeye teşekkülleri birer mahalli idare makamı olamazlar. Zira bunlar halk tarafından seçilmiş birer teşekkül değildirler.

Taşrada Adalet Teşkilâtı: Bütün İngiltere, adâlet işleri bakımından bölgelere ayrılmıştır. Bu ayrılma eski kontluklar ve belediyeler itibariyledir. Eski güvenlik komisyonları sulh yargıçlıklarına kalbedilmiştir. Sulh yargıçları önemsiz suçları yargırlarlar. üç ayda bir toplanan ve nisbeten önemli suçlara bakan devli mahkemelerde üyelik ederler. Cinayet nevinden olan fiiller ise (assize) adı verilen ağır ceza mahkemelerinde yargılanır. Bu ağır ceza mahkemeleri de devri olup zaman zaman toplanır. Bu mahkemelere yüksek mahkeme (High court) âzasından biri başkanlık eder. Hukuk dâvalarına ise (county court) adı verilen kontluk

mahkemelerinde bakılır. Bu mahkemelere meslekten yetişme, maaşlı bir yargıç başkanlık eder. Bu yargıca kontluk mahkemesi yargıcı adı verilir, önemli hukuk dâvaları ise yüksek mahkemeye mensup bir yargıcın başkanlık ettiği (assize) mahkemelerinde görülür. Küçük hukuk dâvalarına ise mahallî sulh yargıçları bakar. Hukuk dâvalarına bakmak görevinde olduğunu yukarıda söylediğimiz kontluk mahkemelerinin bütün masrafları devlet bütçesinden ödenir.

Taşra adalet teşkilât sistemi hakkındaki bu kısa izahı, sırf mahallî idare makamlarına adalet tevziinde fiilî bir rolleri olmadığını belirtebilmek maksadiyle yaptık. Mahallî idare makamlarının bu konudaki yegâne ödevleri, (assize) mahkemelerinin, üç ayda bir toplanan mahkemeler ile sulh yargıçlıklarının masraflarını karşılamaktır. Onlara malî bakımdan terettüp eden bu mükellefiyet ve mecburiyetlerden ileride bahsedilecektir. Burada akılda tutulması lâzımgelen diğer mühim nokta da; İngiltere ve Gal'deki adli teşkilât bölgelerinin, mahallî idare taksimat bölgelerine her zaman tetabuk etmediği keyfiyetidir.

İçki Ruhsatiye işleri: Perakende olarak müskirat satılabilmesi için iki çeşit ruhsatiye almak gerekir. Bu ruhsatiyelerden biri gümrük ve istihlâk vergisi heyeti (Board of Customs and Excise), diğeri de mahallî sulh yargıçlığı tarafından verilir. Yargıçlık ruhsatiyesinin, istihlâk vergisi ruhsatiyesinden önce alınması gerekir. Yargıçlarca verilecek içki ruhsatiyesi bakımından; İngiltere ve Gal, içki ruhsatiye bölgelerine (Licensing districts) ayrılmıştır. Her ruhsatiye bölgesinde, içki ruhsatiyesi verme, ruhsatiyeleri yenileme işlerini karara bağlamak üzere “ruhsatiye yargıç heyeti” (Licensing justices) adı altında bir mahkeme teşkilâtı bulunur. Bu mahkemeler bazı ahvalde, bölgedeki bütün sulh yargıçlarından tereküp eder. Bazı hallerde ise yalnız bir kısım yargıçların teşkil edeceği bir komite şeklinde olur. Bu mahkemelerce verilen ruhsatiyelerin ayrıca tasvibi de gerekir. Tasvip makamı ya mahallin üç ayda bir toplanan mahkemesi (Quarter Sessions), yahut da mahallî yargıçlardan teşkil edilen özel bir komitedir. Bundan başka, mahallî ruhsatiye yargıç heyeti, ruhsatiyeli içki yerleri üzerinde, açılma saatlerini tesbit, yapılış tarzlarını, iç teşkilâtını ve plânlarını tetkik ve tasvip etmek gibi çeşitli kontrol yetkilerine

sahiptir. Bundan başka, müskirat satış ruhsatıyesiyle ilgilenen mahallî teşkilât, mahallî idare makamları emrindeki teşkilâtın tamamıyla ayrıdır. Bazı yerlerde ruhsatiye, yargıç heyeti yalnız içkili yerler için değil, danslı ve çalgılı mahaller için de ruhsat verme yetkisini haizdir.

Mahallî İdare Makamları: Mahallî idare teşkilâtı memleketin muhtelif kısımlarına göre tehalûf eder. Umumiyetle; Londra hariç, büyük beldelerde yalnız bir tek mahallî idare makamı mevcuttur. Yurdun diğer kısımlarında ise aynı bölge dahilinde mahallî idare hizmetleri gören iki ve hattâ üç mahallî idare makamına rastlanır.

Bir konuyu ve bilhassa oldukça mûdii bir durum arzeden mahallî idare konusunu münakaşa ederken, bu konuya âlem olan terimlerin mânasını hakkiyle bilmek gerekir. Mahallî idare konusunda karşımıza sık sık Borough, City, Corporation, County gibi birçok terimler çıkar. Mahallî idare konusunun derinlerine girmeden önce bu terimlerin mânasını izah etmek faydalı olacaktır.

Belediye **Borough:** (Büro diye telâffuz edilir): Birtakım kanuni hak ve yetkilere sahip bir belde (kasaba veya şehir) dir. Parlâmento beldeleri (Parliamentary Borough) adı verilen bir kısım şehir ve kasabaların parlâmentonun kuruluşunda rolleri vardır. Parlâmento beldeleri parlâmentoya bir veya daha fazla üye seçip gönderirler.

Mahallî idare cephesinden ise belediye (Borough) hükmi şahsiyeti haiz bir beldedir. Bu itibarla belediyeler birtakım hak ve yetkilere sahip, hakikî şahıslar gibi mülk edinebilen birer hukukî varlıktır. Eğer belediye bir kasaba durumunda ise bu hükmî şahsiyet belediye başkam, belediye meclis üyeleri ve kasabalılardan, şehir (city) durumunda ise belediye başkanı, belediye meclis üyeleri ve hemşehrilerden terekküp eder. Eski devirlerde kasabalılar; tâcir, kasaba sâkini veya kasaba dahilinde mülk sahibi olup belediye seçimlerinde oy hakkı bulunan hür kimselerden terekküp ederdi. Kasabalılar yahut hür kimseler belde emlâkinin aynı zamanda hissedarı idiler. Bunlar kasabanın bakımını sağlamak uaksadiyle ve âdeta hissedar sıfatıyla bir nevi masrafa iştirak hissesi öderlerdi. Bugün ise kasabalı veya hür kimseler (yani mülk sahipleri vesaire) vergi mükellefi durumundadırlar ve mahallî idare işlerinde gerek

vergi mükellefiyeti, gerekse seçim hakkım haiz olmak bakımlarından diğer seçmen ve vergi mükelleflerinden farklı bir hukukî imtiyaz ve üstünlüğe sahip değildirler.

Belediyenin Muhtariyeti; ve Kaynağını Bu Muhtariyetten Alan Hemşehrilik: özel mülklere sahip bulunan belediyelerde F r e e m a n veya B u r g e s adıyla anılan kasabalı (yani bizdeki mânasıyla hemşehri) pâyesini hâiz kimseler bu mülklerin hissedarıdır. Bundan ötürü eğitim, yardımdan faydalanma, düşünülerevine kabul edilme gibi birtakım avantajlardan ancak (beledi muhtariyetten faydalanma hakkım haiz olan) kasabalılar (hemşehrilik) istifade edebilirler. Bu kasabalılık veya hemşehrilik sıfatı ikametgâh edinme, bir hemşehri ile evlenme veya bir hemşehrinin yakın akrabası olma, bir hemşehriye çıraklık bağlarıyla bağlı bulunma suretleriyle iktisap edilir. Birinden hemşehrilik satın alma veya devralma gibi yollarda hemşehrilik sıfatı kazanılamaz. Londra-
mn (city) denen bölgesinde bu kaidenin bir istisnası olarak, temayüz etmiş şahıslara bütün hukukiyle birlikte, hemşehrilik sıfatı bahşolunabilir. Umumiyetle bütün belediyelerde Belediye Meclisleri uygun gördükleri şahıslara fahrî hemşehrilik “honorary freedom” verilebilir. Ancak bu fahrî hemşehrilik diğer hemşehrilik gibi belediye mallarının hissedarı değildirler (1).

(1) Hemşehrilik müessesesinin kaynağını 12 nci asırda kemal devresini bulan “komünlerin istiklâli” hareketinde aramalıdır. Ortaçağda şehir ve kasabalarda senyörlere karşı koyma hareketinde öncülük eden büyük tüccarlar, ferman veya anlaşmalarla, bulundukları şehirlerin muhtariyetini senyörlere kabul, ettirmişlerdir. Böylece hürriyete kavuşan şehir ve kasabaların sükunleri de şehir ve kasabanın hürriyetine tebaan hürriyete kavuşmuşlardır. Bunlara da hür kimseler “freeman” adı verilmiştir. İşte o zamanın hür kimseleri bugünün “hemşehri” sine tekabül eder. Hür kimse şehir ve kasabanın hürriyetine tebaan hürriyete kavuşmuş kimsedir. Şehir ve kasaba idaresi âdeta hür kimselerin malı olan bir şirket idaresi telâkki olunurdu. Bu eski tarihî gelenek muhafaza edilerek bugün İngiltere’de hemşehri kelimesi hür kimse (freeman) tâbiri ile ifade edilmektedir. Aynı suretle fahrî hemşehrilik yerine de fahrî hürlük mânasına gelen “houorary freeman” tâbiri kullanılır-

Belediye Meclisi: (Borough' Council) - Belde hükmî şahsiyeti bütün belde de ikametgâhı olanlarla diğer hemşehrilerden tereküküp eder. Hükmî şahsiyete ait. bilcümle tasarruflar Belediye Meclisi tarafından yapılır. Belediye Meclisi; Belediye Başkanı (Mayor) üç councillors ve aldermen adı verilen iki çeşit üyeden tereküküp eder.

Başkent belediyelerinde, 1899 dan bu yana yeni birtakım esaslar vazedildi. Bu esaslara göre başkent belediyelerinde hemşehrilik müessesesi mevcut değildir. Mamafih fahrî hemşehrilik ünvanı muhafaza edilmiştir. Bundan ötürü bu belediyelerde hükmî şahsiyet diğer belediyelerde olduğu gibi hissedarlar yekûnu demek olan hemşehrilerin heyeti mecmuasından değil ; belediye başkanı ile councillors ve aldermen denilen üyelerden tereküküp eder.

Londra hariç olmak üzere, belediyeler iki çeşittir; kontluk durumunda olan belediye (kontluk - belediye) County Borough, kontluk durumunda olmayan belediye (Non - County Borough). Bunlar ileride etraflıca izah olunacaktır.

Şehir (city) terimi, herhangi bir belediye saltanat makamınca verilen bir şeref ve asalet ünvanıdır. Bazı belediye başkanları da lord başkan mânasına gelen “Lord Mayor” ünvanı ile anılır. Bu ünvanın da sadece seremoni bakımından bir mânası vardır. Bazı belediyelere verilen Regis, Royal' ünvanları da aynı mahiyettedir.

Corporation kelimesine gelince: Bu, hükmî şahıs demektir. Yani kanun nazarında fertler gibi iktisap ve iltizama dahil bir teşekkül veya cemiyet, şirketlerin haiz oldukları şahsiyettir. Bu teşekküller şahsiyetlerini ve varlıklarını (devlet hükmî şahsiyeti müstesna) kanundan alırlar. Gerek “kontluk durumunda olan belediyeler”, gerekse “kontluk durumunda olmayan belediyeler” in cümlesi genel mânasıyla birer belediye oldukları için her iki çeşit belediyeleri ifade etmek üzere “Municipal Corporation” terimi kullanılır.

Bu terimin Türkçede tam karşılığı “beledi hükmî şahıs” dır. Bununla her çeşit belediyelerin de hükmî şahsiyeti haiz oldukları maktadır. Birine fahrî hemşehrilik Ünvanı verilirken İngiliz'ler “fılân kimseye şehrin hürlüğü fahrî olarak tevcih edildü” derler ki, bu da yukarıda söylendiği veçhile ortaçağın “hür şehir sâkini olmakla “hür adam durumuna geçileceği” yolundaki kaidesinden zamanımıza intikal eden bir ifade tarzıdır.

ifade edilmek istenmiştir. Biz bu terimi Türkçeye sadece “belediye” şeklinde tercüme edeceğiz. İngilizler bazan belediyenin adının yanına “Corporation” kelimesini yazmayı tercih ederler. Meselâ Blank Belediyesi mânasına gelen “Borough of Blank” ibaresi yerine “Blank Corporation” ibaresini kullanırlar. İngilterede hükmi şahıs mânasına gelen bu “Corporation” kelimesi, hükmi şahsiyeti olan her teşekkülün adına ilâve edilerek kullanılır. Bu kelimeye karşı İngilizlerin âdeta zaafı vardır. Mamafih mahallî idareler de yalnız belediyelerde kullanılır. Meselâ kontluk da hükmi şahsiyeti haiz olduğu halde “county Corporation” denilmesi âdet olmamıştır.

Kontluk (11) (County) teriminin izahı, belediyeninkinden biraz daha küçüktür. Zira Kontluğun, “County” nin iki çeşit mânası vardır. Bir kere County, mahallî idare hizmetleri bölgesinden ayrı bir bölge olan bir adli bölgedir. Bazı İngiltere ve Gal haritalarında Kontluk sayısı 53, bazılarında ise 52 olarak gösterilir. Bu yanlışlık Londra bölgesinin de bir Kontluk addedilmesinden veya edilmemesinden doğmaktadır. Hakikatte Londra Kontluğu mevcuttur. Haritalarda gösterilen bu kontlukların menşei ortaçağa çıkar. Bu Kontluk taksimatı adli işlerin yürütülmesi bakımından yapılmıştır. Ortaçağdan bu yana, şehir ve kasabaların meydana gelmesi ve gelişmesiyle bazı şehir ve kasabalar kontluk sınırları dışında kaldılar. Bazı beldeler kıraldan aldıkları fermanlarla, Recar- der adı verilen özel bir yargıcın başkanlığında kendilerine mahsus birer “üç ayda bir toplanan mahkeme” kurmak müsaadesini elde ettiler (1). Bazı belediyelerin ayrı birer sulh (güvenlik) komisyonu vardır. Bu komisyon kontluk yargıçıları haricinde, belediye sulh yargıçlarından terekküp eder. Bazı belediyelerin (... şehri kontluğu), (... kasabası kontluğu) tarzında muhteşem Unvanları var-

(1) 12 nci asırda komünlerin elde ettikleri bağımsızlık, yalnız mahallî işlerde bağımsızlık değil, siyasi bir bağımsızlık mahiyetinde idi. Bağımsızlıklarını elde eden komünler elde ettikleri bağımsızlığın derecesine göre müstakil bir zabıta kuvveti bulundurmak, para bastırmak, devlet veya senyörünkinden ayrı bir mahkeme kurmak haklarına sahip olmuşlardır, işte İngilterede belediyelerin kontluktan ayrı bir mahkeme kurma müsaadesi almalarının kaynağı bu “kommiin istiklâl hareketi” nde aramalıdır.

dır. Bu ünvanı haiz olan belediyelerin kontluğunkinden ayrı olarak, kendilerine mahsus bir şerifi, Coroner denilen memuru, ağırır ceza (assize) mahkemesi bulunur.

Bir belediye; kendisinin malı olan ve masrafları kendisi tarafından deruhde edilen bir adlî teşkilâta sahip olunca, tabiatıyla© kontluk adalet sisteminden faydalanma ihtiyacını artık duymaz. P'akat durum tamamıyla böyle değildir. Zira Belediye Mahkemeleri mahdut vazifelere sahip ve ancak bir kısım suçlara bakmaktadırlar. Bundan ötürü, Belediye Mahkemeleri kontluk adalet teşkilâtının gördüğü işleri tam mânasiyle göremedikleri için, bugün belediyeler kontluk adalet sisteminden tamamıyla müstağni kalamamaktadırlar. Kontluk adalet teşkilâtından faydalanma derecesi mahallî şartlara ve icaplara göre değişir. Bundan ötürü, bazı belediyenin; bazı adlî işler bakımından kontluk adalet teşkilâtının faaliyet sınırları içine girdiği, bazı hususlarda da bu faaliyet hudutları dışında kaldığı, bazı belediyelerin de bütün adlî işlerde tamamıyla kontluk adlî teşkilâtı yetkileri haricinde bulundukları görülür.

Bir belediye, kontluk adlî teşkilâtından faydalandığı nisbette bu teşkilâtın masraflarına iştirak eder. Bu adalet giderleri, kontluk meclisince belediye adına tarhedilecek vergi hasılatıyla karşılanır. Zira, mahkeme memurlarının aylıkları gibi adalet işleri giderlerinin ita âmiri kontluk meclisidir. Bütün adlî teşkilâtın masrafları ve İdarî işleri sulh yargıçlarının ve kontluk meclisinin temsilcilerinden teşekkül eden daimî mülhak komite (standing joint committee) tarafından tesbit edilip düzenlenir. Bu daimî komite kontluk polis kuvvetlerinin merciidir.

Mahallî idare hizmetleri bakımından ise, İdarî kontluklar (administrative counties) ihdas olunmuştur. Londra da dahil olmak üzere İngiltere ve Gal'de 62 tane İdarî kontluk mevcuttur. Bu kontluk alanları bazan adlî kontluk alanlarıyla mutabakat halinde değildir. Bu cümleden olarak bazı defa birden fazla İdarî kontluklar bir tek adlî kontluğun (judicial county) sahasına girer. Bundan başka, kontluk durumunda olan belediyeler de İdarî kontluklardan, müstakil olarak vazife görürler ve İdarî kontluklar sahası şümulüne girmezler.

Bu husus, Kontluk taksimatını gösteren İngiltere ve Gal haritalarında kontlukların ekserisinde birçok şehir (city), kasaba ve be-

lediyelerin bulunduğu yerlerin boş ve boyasız birer leke olarak gösterilmesinin sebebini izah eder. Bu renksiz leke ve boşluklar, bu belediyelerin herhangi bir bakımdan kontluk alanına dahil olmadıklarına delâlet eder..

Günlük ihtiyaçları ve işleri kolaylaştırmak, iş sahiplerine ve âlâkahılara mevkilerin yerleri hakkında bir fikir verebilmek ve bu boş veya boyasız lekeler hakkında uzun izahlardan kaçınmak düşüncesiyle bazı haritalarda kontluklar, coğrafi kontluklar olarak gösterilmiştir. Fakat bu düşünüş yanlış bir düşünüşdür. Zira gerek idari, gerekse adli olsun kontluklar coğrafi şartlar, tabii ârı- zalar gözönünde bulundurularak değil, sırf İdarî ve adli işlerin kolaylıkla yürütülmesini temin maksadiyle kurulmuş sun'î birer teşkilâtır. Bunun bir istisnasını Anglesey Kontluğu teşkil eder. Anglesey bir ada olduğu için, burada coğrafi şartlar İdarî ve adli teşkilât bakımlarından bir kontluk kurulmasını zarurî kılmıştır.

İngiltere ve Gal'de (Londra hariç) mahallî idare makamları: 1933 tarihli mahallî idare, kanunuyla ihdas edilen mahallî idare tipleri basit ve kolay anlaşılır. Bu kanuna göre, İngiltere ve Gal'de (Londra hariç) altı nevi mahallî idare cüzütamı mevcuttur. Bu mahallî idare cüzütamları şunlardır:

1 - İdarî Kontluklar (İller) Administrative counties	
2 - Kontluk durumunda olan belediyeler County Boroughs	
3 - Kontluk durumunda olmayan belediyeler Non - County Boroughs	
4 - Şehir İlçeleri	Urban Dirtricts
5 - Ziraî (Köy) İlçeleri	Rural districts
6- Bucaklar	Parisha (1)

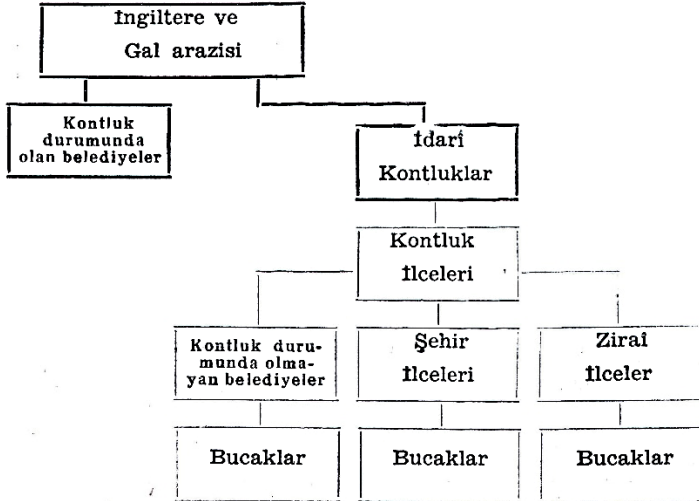
Bu taksimat, harita çizenler için kolaylıklar sağlayacak mahiyettedir. Her sedyen evvel memleket idari kontluk, kontluk durumunda olan belediye iki çeşit mahalli idari cüzütamından

(1) "Parish" Terin bizde tekabül ettiği idare taksimat cüzüta- mını kestirmeğe imkân yoktur. Bir Parisli bazen bizim birçok köylerimizden daha küçük ve az nüfusludur. Fakat buna mukabil in- gilterede nüfusu yirmi bini bulan birçok t"Parish"ler de vardır. Bizdeki lügat kitapları çok defa bu kelimeyi köy, mahalle mânasına da alırlar.

terekküp eder. Bunların her ikisinin de, kendi bölgeleri dahilindeki mahallî idare hizmetlerini idare eden birer meclisleri bulunur. Kontluk durumunda olan belediyeler kendi kendini tamamlayan, kendi kendine yetişen birer cüzütmadırlar. Bu çeşit belediyelerin sınırları içinde başkaca hiçbir mahallî idare makamı bulunmaz.

İdarî kontluklar, (Londra hariç) Kontluk ilçelerinden (county districts) tereküp eder. Kontluk ilçesi mefhumuna, kontluk durumunda olmayan belediyeler, şehir ilçeleri, ziraî ilçeler dahildir. Diğer bir ifade ile, kanun bu her üç mahallî idare cüzütamını kontluk ilçesi addetmiştir. Her üçünün de kendisine mahsus birer meclisi vardır. Bu üç çeşit kontluk ilçesi bucaklardan tereküp eder. Ancak, belediye ve şehir ilçeleri dahilindeki bucaklar, bir mahallî idare uzviyeti olmak bakımından umumiyetle pek cüz'î bir önem taşırlar. Buna mukabil ziraî ilçelerde, bucakların, kendilerine mahsus bir teşkilâtı, mahdut halde olmakla beraber mahallî işlerin idaresinde cüz'î rolleri olmakla beraber, belirli birtakım görev ve yetkilere sahip bir bucak meclisi (Parish council) veya bucak derneği (Parish meeting) mevcuttur.

Yukardaki izahlarımızı, yani İngiltere ve Gal'deki mahallî idare cüzütamlarını şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Burada bir hususu belirtmek gerekecektir: Her idari kontlukta behemehal şehir ilçeleri, ziraî ilçeler, kontluk durumunda olmyan belediyelerin yani her üç cüzütamm da birden bulunması icap etmez. Bundan başka bu kontluk ilçelerinin bazılarında bucak teşkilâtı da bulunmyanlar ancak kendilerine mahsus meclisleri olan birtakım cüzütlara ayrılmış idari kontluklarda en az iki mahallî idare makamı mevcuttur. Bunlardan biri kontluk meclisi, diğeri de (ziraî olsun, şehir ilçesi olsun) kontluk ilçe meclisidir. Aynı suretle idari kontlukların ziraî bölgelerinde de behemehal bucak teşkilâtı bulunur. Böylece, bugün her ne kadar İngiltere mahallî idare taksimatı memleketin her tarafında az çok yeknesak ve yeter derecede basit bir hale getirilmiş ise de, bu çeşitli mahallî idare makamlarının birbirininkiyle tedahül eden yetkileri dolayısıyla idarelerindeki giriftlik ve mudillik kısmen olsun devam etmektedir.

Kontluk durumunda olan belediyeler: Kendisine mahsus bir mahallî idare yapısına sahip olup ileride bahsedeceğimiz Londra'yı bir tarafa bırakarak, meselenin en kolay tarafından baş- hyalım. 1933 tarihli Mahallî İdareler Kanunundaki bir numaralı listede, İngiltere ve Gal'de kontluk belediyesi statüsüne tâbi olmak üzere 83 beldenin adı yazılıdır. Beldelere bu statüler ilk defa 1888 tarihli Mahallî İdareler Kanunu ile verilmişti. Bu kanunla, nüfusu 50 binden yukarı kontluk vazife ve yetkilerini de haiz bulunmak üzere kasaba ve şehirlerde "kontluk durumunda olan belediyeler" ihdas olunmuştur. Bilâhare bunlardan birkaçı, civarlarındaki belediyelerle birleştirilmiş, diğertaraftan da 1888 den bu yana yeni birtakım "kontluk durumunda olan belediye" ler kurulmuştur. Bu şehir ve kasabalara "kontluk durumunda olan belediye" statüsü verilirken, bunların kendilerini ilgilendiren her çeşit mahallî idare hizmetlerini - eğitim, sağlık, zahıta, yapı ve yol ve şehir plânı işleri gibi - başarabilecek büyüklükte olmaları esası gözönünde tutulmuştur. Bu itibarla, kontluk durumunda olan belediyeler, bütün mahallî idare işlerini üzerine almış olan şehir ve kasabalar dır. Bu beldelerin mahallî idare makamları kendilerine ait vergileri kendileri tarhederler, kendi paralarını kendileri harcarlar ve başka hiçbir mahallî idare makamının kontrol ve mürakabesine tâbi olmazlar. Bu beldeler arazisi, seçim işleri bakımından "Ward" adı verilen seçim şubelerine ayrılmıştır.

“Kontluk Durumunda olan Belediye” Teşkili: Kontluk durumunda olan bir belediye merkezî hükümetin (Sağlık Bakanlığının) müsaadesiyle kurulabilir. Böyle bir belediye kurulabilmesi için ilgili mahallî idare makamının talep ve müracaatı üze-- rine Sağlık Bakanlığınca incelemeler yapılır ve o yerde kontluk durumunda bir belediye idaresi kurulmasına bu Bakanlık tarafından geçici olarak müsaade olunur. Bu geçici müsaadename parlâmentonun tasvibiyle kesinleşirdi. Parlâmentonun bu tasvibi, kanun hüküm ve kuvvetindedir. Bundan başka, ilgili mahallî idare makamı doğrudan doğruya parlâmentoya müracaat ederek bölgelerinde kontluk durumunda olan belediye idaresi kurulmasını istivebilir. Bu takdirde, konu özel bir kanun mevzuu olur. 1926 dan sonra 50 bin nüfusla iktifa edilmiyerek, kontluk durumunda belediye idaresi kurulacak yerlerin nüfusunun 75 binden az olmaması esası kabul edildi. Bugün ise böyle bir belediye kurulabilmesi için, belde nüfusunun (100) binden aşağı olmaması gerekmektedir.

Su izahlardan anlaşılacağı üzere, bugün bir beldenin “kontluk durumunda olan belediye” statüsünü iktisap edebilmesi için 1838 tarihli kanunda belirtilen nüfustan en az iki misli olması icap eyler. Elli yıl önce, ikibin nüfuslu bir belde; bağlı bulunduğu kontluktan ayrılarak bütün mahallî idare ihtiyaçları kendi imkânlarıyla sağlıva- cak mahallî işlerde bağımsızlığını idame ettirebilecek bir yeterlik ve ehliyetle telâkki olunuyordu. Bugün ise 100 bin nüfusu esas kabul edilmekle bu telâkki ölçüsü iki kat daraltılmış bulunmaktadır. Bu olay bize, memleketin yıllar geçtikçe ziraî durumdan şehirli (mütেকâsif nüfus) durumuna geçmekte olduğunu da gösterir. Memleket geliştikçe, yeni beldeler teşekkül etmektedir. Bu yeni beldelerde, kontluklarda oturan halkın pek. gelişmemiş şehir telâkkisinden ayrı, yepyeni bir şehir ve şehirlilik şuuru doğmuştur. İşte şehircilikteki bu gelişme, yeni birtakım mahallî idare meseleleri ortaya çıkarmıştır. Yeni inkişaf eden bu beldeler halkı; yeni şehircilik esaslarına göre döşenmiş, aydınlatılmış sokaklar, yeni şehircilik ölçülerinde sağlık ve eğitim hizmetleri ve tesisleri isterler. Fakat bu işler masraflıdır. Bu masrafların (kontluk durumunda olan belediyeler hariç) vergiler hasılatından ibaret olan kontluk gelirleriyle karşılanması icabeder. Hemen hemen ve kontluktaki vergi mükelleflerinin ekseriyetini ise şehir sakinlerinden ziyade köy sakinleri teşkil eyler. Bu çeşit mükellefler .ise

(dağınık bölgelerde oturdukları için) çok defa bu türlü masraflı hizmetlere ihtiyaç görmezler.

Şehirlerin büyümesi ve gelişmesi neticesinde, umumiyetle mülk kıymetleri önemli miktarda artar. Bunun diğer bir mânası; “şehirler inkişaf ettikçe mülklerin vergi kıymeti de artar ve bu suretle vergilerden elde edilecek hâsılat da fazlalaşır” demektir, öyle bir zaman gelir ki; kontluk vergileri hasılatının büyük bir kısmını kontluğun şehir bölgeleri sağlamağa başlar. Bu hal ise; şehir sakinlerinin, yukarıda belirtilen modern belediye hizmetlerinin görülmesi yolundaki isteklerini daha kuvvetle ileri sürmelerine yol açar. Bir şehir veya kasabanın kontluktan ayrılması hakkındaki talepleri; (ayrılma halinde kontluğun gelirlerinden önemli bir kısmını kaybedeceği düşüncesiyle) Kontluk makamları tarafından çok defa tasvip edilmez. Görülüyor ki bir belediyeye “kontluk durumunda olan belediye” statüsünü verme konusunun; (bütün alâkahıları tatmin etmek kolay bir iş olmadığına göre); kendisine mahsus ve halli müşkül birtakım meseleleri vardır.

Şehir bölgelerinde birçok iş ve hizmetlerin gayrimenkul tipleriyle sıkı bir alâka ve münasebeti vardır.. Yüksek tabakanın oturduğu gayrimenkullerin kıymeti yüksektir. Bu itibarla bunlardan elde edilecek vergi hasılatı büyük bir yekûn tutar. Buna mukabil bu yüksek kıymetli gayrimenkullerin sakinleri, alınacak vergi karşılığında görülen hizmetlerin çoğuna karşı istiğna gösterirler. Onlar belediyeden nadiren yardım isterler, çok defa çocuklarını halk ilkokullarına göndermezler, vergiler hasılatıyla idare edilen hasta- hane ve kliniklere gitmezler. Bütün bunlara rağmen umumiyetle vergilerini gecikmeksizin, zamanında öderler. Çalışan sınıfın (işçi sınıfının) oturdukları evlerin ise, vergi kıymeti yukardakilerine nazaran çok düşüktür. Fakat buna rağmen bu sınıf parasız okul, hastahane parasız tedavi, buhranlı zamanlarda belediyeden yardım istemek vesaire gibi bütün âmme hizmetlerinden azamî derecede istifade etmek durumunda ve zaruretindedirler. İşte şehirlerin inkişafı dolayısıyla ortaya çıkan bu meseleler, bir belediyenin kontluktan ayrılarak “kontluk durumunda olan bir belediye idaresi” kurması meselesinde kontluk makamlarının müsaadekâr veya mütereddit davranmasının sebebini izah etmektedir.

Kontluk Durumunda Olan Belediyelerin Sınırları, Yayıl-

ma Sahaları : Mevcut bir " kontluk durumunda olan belediye " nin kendi sınırları dışına taşma istidadı göstermesi halinde de yukarıda açıkladığımız meselelerle karşılaşılır. Şehir civarında teşekkül eden mahalleler (banliyö) dolayısıyla her türlü şehir içi faaliyetler, beldenin esas sınırları dışına taşar. Günlük işiyle meşgul hemşehri, beldenin sınırları ile bu sınır dışına taşan kısım arasında bir ayrılık bulunduğunun, belde sınırı ile banliyönün nerede başlayıp nerede bittiğinin farkına varmaz, her iki bölgeyi bir tek bölge olarak mütalâa eder. Banliyö sakinleri, banliyöyü esas beldenin bir parçası addederler. Bunların çoğu beldenin eski sakinleridir. Günlük işleri için, alış veriş ve eğlenti için şehre gelirler. Bunlar da, belediye hizmetlerinin kendi mmtakalarına teşmilini isterler. Fakat çok defa bu isteklerine erişemezler veya erişmekte gecikirler. Banliyöyü idare eden mahallî idare makamı, beldeyi idare eden aynı mahallî idare makamı değildir. Şehir dışı bölgenin mahallî idaresi daha fakirdir, banliyöde kurulacak pahalı beledî tesis ve hizmetleri yapmağa pek mütemayil değildir. Şehir içinin vergi gelirinden bir kısmının banliyöye intikali zamanını bekler. Mülklerden mahallî idare hizmetleri için vergi alınabilmesi, bu mülklerin işgal edilmiş bulunmasına bağlıdır. Bu itibarla banliyö makamları, bu bölgenin hemen tamamiyle meskûn bir hale gelmesini bekler. Eskişehiri terkederek bu şehrin banliyösünde yerleşenlerin ilk ağızda faydalanacakları âmm hizmetlerinin çeşidi ve kalitesi şehirdekine nazaran çok daha mahdut ve kifayetsizdir. Ne okul, ne klinik, ne de kütüphane!.. Bu vaziyet karşısında tabiatıyla sızlanmağa başlarlar. Bu vaziyet karşısında şehrin mahallî idare makamları banliyö ile ilgilenmeğe başlarlar.

Kontluk durumunda olan belediye sınırlarının genişletilerek banliyöleri de içine alması yolunda bir talepte bulunulabilmesi için tabiatıyla bu genişlemeyi haklı gösterecek sebeplerin mevcut olması icap eder. Mevcut şehir hizmetlerinin (meselâ şehir kanalizasyon şebekesinin banliyöye uzatılmasının, banliyö mahallî idare makamlarınca müstakillen bir kanalizasyon şebekesi tesisinden daha ucuza mal edilmesi gibi) banliyöye teşmilinin, banliyöce müstakillen ihdas edilecek aynı nevi hizmetten daha ucuza mal olması gibi sebepler bu cümledendir. Belediye makamları, şehir hizmetlerinin banliyölere de teşmiline taraftar bulundukları ve bu düşünce ile şehir hari-

cinde mesken inşasına elverişli sahaları temin ettikleri takdirde mahallî idare hizmet ve tesislerini buralara kadar götürürler. Başka bir ifade ile ayıracakları bu sahalarda mesken vesair binalar inşaatının tamamlanarak belediye vergisine matrah olacak bir hale gelmelerini beklemeden beledi hizmet ve tesisleri bu banliyö bölgelerine teşmil edebilirler. Böylelikle beledi hizmetlerin buralara getirilmesinde süratle hareket edilmiş, zamandan tasarruf edilmiş olur.

Kontluk durumunda olan bir belediyenin sınırlarının genişletilebilmesi için, belediye meclisince Sağlık Bakanlığına müracaat olunur. Bu istek bütün komşu meclislere tebliğ edilir. Bu meclislerden birisi bu genişlemeye muhalefet ettiği veya doğrudan doğruya Sağlık Bakanlığınca lüzum görüldüğü takdirde, halkın oyuna müracaat edilir ve neticede kontluk durumunda olan belediyenin sınırı Sağlık Bakanlığı kararıyla geçici olarak genişletilir. Bu geçici karar parlâmentoca tasvip edildikten sonra kesinleşir. Kontluk durumunda olan bir belediyenin sınırları, doğrudan doğruya parlâmentoya müracaat edilmek suretiyle de değiştirilebilir. Bu takdirde, sınır değişikliği özel bir kanunla yapılır. Bunlara ilâveten son zamanlarda kabul edilen diğer bir usule göre, yeni bir “kontluk durumunda olan belediye” teşkili veya böyle bir belediyenin sınırlarının değiştirilmesi yolundaki teklif ve talebin mahallî idareler sınır komisyonu (Local government boundary commissin) adı verilen merkezî hükümetin mürakabesi altında vazife gören özel bir heyet tarafından incelenir ve sınırların değiştirilmesine veya kontluk durumunda olan bir belediye teşkiline bu komisyonca geçici olarak karar verilir. Bu karar parlâmentonun tasvibiyle kesinleşir.

İdari Kontluklar (Londra hariç) : 1933 tarihli Mahalli İdareler Kanunundaki bir numaralı listede İngiltere ve Gal'de (Londra hariç) mevcut 61 adet İdarî kontluğun adları gösterilmiştir. İdarî kontluklar ilk defa 1888 yılında ve eski kontluk bölgeleri üzerinde kurulmuştur. Bu kontluklardan bazıları evvelce, her birinde müstakil birer güvenlik komisyonu bulunan talî bölgelere ayrılmıştı. Birtakım âmillerin tesiriyle eski kontluk bölgelerinden bir kısmı iki veya daha ziyade İdarî kontlukları içine alırdı. Bir listesine 1933 tarihli kanunda rastlanan bu türlü kontlukların adları herkesçe malûmdur. Ezcümle bu listede eski “Yorkshire” kontlu

ğunun "Riding" adı verilen üç bölgesinde her biri idari kontluk olarak gösterilmiştir. Eski "Sussex" ve "Suffolk" kontlukları da "Batı Sussex, Batı Suffolk, Doğu Suffolk" adlarıyla ikiye ayrılan eski "Lincolnshire" kontluğu da "Holland, Kesteven, Lindrey" adları altında üç idari kontluğu ihtiva eder. Eski "Cambridge" Kontluğu da "isle of Ely, Cambridge" (1) namlarıyla iki idari kontlukta terekkep eyler. Aynı suretle kadim "Northamptonshire" Kontluğunun şimal kısmı "Söke of Peterborough" (2), kalanı da "Northampton" adlarındaki idari kontlukları teşkil eder. "Wight" adası "isle of Wight" 1888 denberi idari bir kontluk olup, eski "Hampshire" kontluğunun mütebaki kısmında ise "county of Southampton" denilen bir idari kontluk kurulmuştur.

Yeni idari kontluklar teşkili, sınırların değiştirilmesi merkezî hükümetin müsaadesine bağılı olup, bu hususta "kontluk durumunda olan belediyeler" hakkındaki usul ve formalitenin aynı tatbik olunur.

Her idari kontluğun; halk tarafından seçilen (genel oy ile seçilen) ve Başkan "Chairman" ve "Alderman" denilen kimseler ile "county councillors" (Kontluk Meclis Üyeleri) adı verilen üyelere terekkep eden bir kontluk meclisi (County council) bulunur. İdarî kontluk meclisi hükmi şahsiyeti haizdir. Bu meclisin bir de mührü vardır.

İdarî kontluklar, seçim işleri bakımından seçim şubelerine (electoral divisions) ayrılır. Her seçim şubesinden bir tek "kontluk meclisi üyesi" seçilir. İdarî bakımdan ise kontluklar, kontluk ilçeleri (3) ile bucaklara ayrılır. Gerek "kontluk durumunda olmayan belediye" ler, gerek "şehir ilçeleri", gerekse "zirai (kırsal) ilçeler" birer kontluk ilçesidir. Başka bir ifade ile bu her üç mahallî idare taksimatı da "kontluk ilçesi" tâbirinin şumulüne girer. İşte idari kontlukta mahallî idare hizmet ve işleri "kontluk meclisi" ile "Kontluk ilçe meclisleri" arasında paylaşılarak görülür. Bundan başka "Kontluk meclisi" nin kontluk ilçe meclisleri üzerinde belirli birtakım mürakabe ve nezaret yetkileri vardır.

(1) *Isle of Ely* denilen idari kontluk küçük bir adadır. S.T.

(2) Bu kontluk, İngiltere ve Gal'deki idari kontlukların en küçüğüdür.

(3) *County districts*.

“ Kontluk Durumumla Olmayan Belediyeler ” :Bu çeşit belediyeler; kuruluş ve teşkilât bakımından “kontluk durumunda olan belediye” lere çok benzerler. Kontluk durumunda olmıyan belediyelerin de her birinde, belediye başkanmdan alderman ile meclis üyelerinden (councillars) terekküp etmek üzere müntahap bir meclis bulunur. Belediye Başkanı (Mayor), alderman ve kasabalı (şehirlerde hemşehri) lerin hepsinin birden teşkil ettiği heyetin hükmî şahsiyeti vardır.Görülüyor ki İngiltere ve Gal'de; mahallî idare cüzütamlarına değil, bu cüzütamların organları olan meclis veya heyetlere hükmî şahsiyet tanınır.

Bu belediyelerin ekserisi çok eski birer mazisi olan belde (komün) lerdir. Bu beldelerin birer belediye olarak şahsiyet kazanmaları; muhtelif zamanlarda verilen kiralhk fermanları “Royal Charters” veya özel kanunlar ile mümkün olabilmıştır. 1933 tarihli Mahallî idare Kanunundaki listeye göre İngiltere ve Gal'deki belediye sayısı (yani kontluk durumunda olmayan belediye sayısı 273) dır. Bu türlü bir belediye, şehir ilçe meclis veya zirai ilçe meclisinin müracaatı üzerine Kirallık fermanı ile kurulabilir. Bu fermana; belediye meclisinin kaç üyeden terekküp edeceği, belde dahilinde teşkil olunacak seçim şubeleri, ve her seçim şubesinin belediye meclisine kaç üye göndereceği açıkça gösterilir. “Kontluk durumunda olmayan belediye” meclisinin birçok vazife ve yetkileri “Şehir ilçesi Meclisinin” yetkileriyle kıyaslanabilir. Bir belediye meclisi şose ve köprü işlerinde şehir ilçesi meclisinininkinden daha geniş vazife ve yetkilere sahiptir. Bundan başka, nüfusu 20 bin ve daha fazla olan beldelerde belediye meclisleri kontluktan ayrı bir polis teşkilâtı kurabilirler. Eğer mahallî şartlar ve icaplar müsait olduğu takdirde, saltanat makamının iradesiyle teşkil edilmiş belediyeler ayrı bir “Güvenlik Komisyonu” kurabilirler.

“Kontluk durumunda olmayan belediye” nin sınırları, kontluk durumunda olan belediyelerin sınırları gibi, mahallî idareler sınır komisyonunca değiştirilebilir. Ancak bu komisyonun bu kararları parlâmentonun tasvibine tâbi değildir.

Saltanat makamı tarafından belediye teşkili yolunda sâdır olan ferman, belediye hükmî şahsiyeti üzerinde özel bir hukukî durum meydana getirir. Şöyle ki; mevcudiyetini fermanı alan bir hükmî şahıs, hakikî şahısların bütün hak ve yetkilerine sahip olur ve fermanında sarîh olarak yasak edilmemiş bütün hukukî muamele

ve tasarruflarda bulunabilir. Şehir İlçe Meclisi vesaire gibi diğer makamlar ise, ancak parlâmentoca sarih olarak kendilerine müsaade edilmiş olan işleri yapabilirler. Bundan ötürü, belediyeler üstün bir durumda telâkki olunur.

Bütün bunlardan başkaca; âdetâ kendilerine mahsus bir hükümrânlık bölgesinde; belediye başkanı ve “alderman” leri, perukalı belediye kâtibi ve diğer tantanalı şahsiyetleriyle bir belediye statüsüne sahip olmak ve böylece mahallî muhtariyet elde etmek ve beldeli olmak hususlarında duyulan iştîyak da belediyelerin üstünlüğünü arttırmaktadır.

Şehir ilçeleri , Ziraî ilçeler : Bu teşkilâtın kaynağı; kontlukların şehir ve kır (ziraî) sağlık teşkilât bölgeleridir. Tatbikatta, kontlukların yapı ve nüfus bakımlarından kesafet arzeden kısımlarına “şehir ilçeleri”, nüfusun : az kesif bulunduğu kısımlarına da “ziraî ilçeler” adı verilir. Gerek ziraî ilçeler, gerekse şehir ilçe meclisleri bir başkan (Chairman) ile sadece meclis üyelerinden (yani bu meclislerde kontluk ve belediyelerde olduğu şekilde ayrıca alderman adı verilen üyeler yoktur) tereküküp eder. Her iki çeşit ilçe meclisi özel kişiliği haizdir. Meclisin bir de mührü vardır. Bir şehir ilçesi meclisinin yetki ve vazifeleri “kontluk durumunda olmıyan belediye” meclisinininkinden az; ziraî ilçe meclisinininkinden çoktur.

Mahallî idareler Sınır Komisyonu gerekli soruşturma ve incelemeleri yaparak, her iki çeşit ilçelerin sınırlarını değiştirmek, bir ilçenin bir kısmını diğer ilçeye ilhak etmek, bir ilçeyi birkaç ilçeye bölmek, ilçeleri birleştirmek, ziraî bir ilçeyi şehir ilçesi haline getirmek (veya aksini yapmak), yeniden her iki çeşit ilçe teşkil eylemek yetkisindedir.

Kontluk meclisleri ise gerek şehir ilçelerini ve gerekse ziraî ilçeleri seçim işleri bakımından şubelere (Wards) ayırmak ve her şubeden seçilecek meclis üyesi (ilçe meclis üyesi) sayısını belirtmek bu sayıyı değiştirmek yetkisini haizdir. Şehir ilçe meclisinin de bu yolda bir teklifte bulunmağa hakkı vardır. Kontluk meclisinin bütün bu konudaki kararlarının birer örnekleri, bilgi edinilmesi maksadıyle İçişleri (Home secretary) ve Sağlık Bakanlarına (Minister of Health) gönderilir.

Bucak : İngiltere ve Gal'deki bucak sayısı (11.000) i aşar.Bu

teşkilâtın kaynağı, kilise işleri bakımından teşkil edilmiş olan eski “Bucak” “Parish” teşkilâtıdır. Bugün ise bucaklar, eskisinden tamamiyle ayrı bir gaye ve maksatla kurulmuşlardır. Ziraî ilçelerde bucaklar, vergi tarhiyatı ve mahallî hizmetler bakımından mahallî idare teşekküllerinin ilk kademesidir. Şehir ilçelerindeki bucakların mahallî idare cephesinden bir önemi yoktur. Bu çeşit ilçelerdeki bucaklar vergi ve tarhiyat bölgeleri olmaktan çıkmışlardır. Zira şehir ilçelerindeki vergi bölgeleri, belediyelerdekine benzer. Şehir bölgelerindeki bucakların ayrı bir organı mevcut değildir. Beldelerde buna ihtiyaç yoktur. Zira Belediye Meclisi tarafından idare edilen beldelerin sahası küçük ve buralardaki nüfus toplu bir haldedir.

Nüfusun dağınık olduğu kır (ziraat) bölgelerinde ise halkın “mahallî idare hizmeti” telâkkisi bu bölge içinde bulunup köy veya köycük diyebileceğimiz küçük mevkîe inhisar eder. Buraları, kontluk merkezi olan kasabaya, veya şehre uzatır ve köy ile kontluk meclisi arasındaki münasebet ve bağlar; belediye meclisi ile kasabalı (hemşehri) arasına bağlar ve münasebetler kadar yakın ve samimî değildir. O kadar ki ziraî bölgelerde ziraî ilçe meclisinin mevcudiyeti bile buralardaki mahallî idare işlerinde seçmen ve muhtelif meclis arasındaki münasebetleri şehir ve kasabalardaki seviyesine yükseltmemiştir.

Bundan ötürü nüfus kesafeti az olan ziraî ilçelerde; daha küçük mahallî idare cüzütamları kurulması zarureti duyulmuş ve böylece köylülere yalnız mahallî efkârı umumîye gibi ifade etme fırsatı verilmekle iktifa edilmeyerek aynı zamanda oldukça geniş ve dağınık bir sahada vazife gören Ziraî ilçe Meclisine yardımcı olabilecek bir teşkilât vücade getirilmesi düşünülmüştür.

Bu maksadı sağlamak üzere her bucakta bir bucak derneği “Parish Meeting” kurulmuştur. Bucak derneği, bucak dâhilindeki mahallî idare seçmenlerinin tümünden tereküp eder. Dernek her yılın mart ayında toplanır. Nüfusu üçyüz ve daha fazla olan bucaklarda, bucak derneğinden başkaca, miintahap bir bucak meclisinin (Parish Council) bulunması mecburidir. Kontluk Meclisince, lüzum görüldüğü takdirde, daha az nüfuslu bucaklarda da bu meclis kurulur. Kontluk meclisi, bucak meclis seçimleri bakımından, bucakları seçim şubelerine ayırmak, iki veya daha ziyade bucağı bir tek bucak halinde birleştirmek yetkisindedir. Bucak meclisi bulunmayan bucaklarda dernek yılda en az iki defa toplanır.

Bucak sınırları kontluk meclisinin kararı ve Sağlık Bakanının tasvibiyle veya kontluk meclisinin kararı olmaksızın doğrudan doğruya Mahallî İdareler Sınır Komisyonunca re'sen değiştirilebilir.

Bucakların görevleri, tabiatıyla azdır. Bunların görevleri yaya yolları, köy mer'aları, arazinin ifrazı, zararları önlemek gibi hususlara inhisar eder. Bucak meclisinin yetkileri ise, demeginkinden biraz fazladır.

Bazı hallerde, bucak meclisinin kararları, derneğin tasvibine tâbidir. Aynı şekilde, derneğin kararları da, dernekçe istendiği takdirde, referandum yoluna müracaat olunarak bucak dahilindeki bütün seçmenlerin oyu alınmak suretiyle tasvibe tâbi tutulurlar. Bucak meclisi tüzel kişiliğe sahiptir. Meclisi olmayan bu bucakların malları; dernek başkanı ile, bucağı zirai ilçe meclisinde temsil eden üyelerden müteşekkil bir temsilci heyeti (representative body) tarafından idare olunur.

Bucak meclisinin temsilci heyet mühürleri yoktur. Meclis ve heyetin kararlarının yürütülmesine ait muameleler kendi aralarından seçecekleri üyelerin şahsî mühür veya damgaları ile uygulanır.

Londra; Londra'nın mahallî idare ve teşkilât işleri memleketin diğer kısımlarından bir dereceye kadar farklı bir manzara arzeder. Bu fark; kısmen tarihî sebeplerden, kısmen de büyüklüğünden ve devlet merkezi olmasından ötürü Londranın kendine mahsus bir özellik arzemesinden ileri gelmektedir.

19 uncu asrın başlarında Londra'nın, mahallî idare organizasyonu bakımından memleketin diğer bölgelerine benzeyen birçok tarafları vardı. Londra'nın "City of London" denilen bölgesi o zamanlar; "Lord Mayor" adı verilen belediye başkanı "alderman" lar ve meclis üyeleriyle, hükmi şahsiyet statüsüne sahipti. Hem belediye (City - Şehir) hem de kontluk durumunda idi. Bu itibarla yekdiğerinden ayrı iki şerifi ve iki tane de "üç ayda bir toplanan mahkeme" si vardı. Bu eski şehrin etrafını c-ski "Middlesex, Kent, Surrey, Essex" kontlukları çevreliyordu. Şehrin gelişmesi neticesinde çeşitli birtakım hizmet müteahhitleri ve komiser heyetleri teşkil olunmuştu. Bu müteahhitler ve komiserler şehrin belirli ve mahdud yerlerindeki kaldırım, kanalizasyon vesaire hizmetlerini idare ediyorlardı. Bugün başkent (Metropolis) diye anılan bölgede 1855 yılında, bu neviden (300) kadar heyet ve teşekkül faaliyette idi.

Başkent'in idare tarzı hakkındaki 1855 tarihli kanunla (1) bu mahallî teşekkül ve heyetler lâğvolunarak bunların vazife ve yetkileri Londra bölgesine dahil büyükçe bucaklarda teşkil olunan idari bucaklara (administrative vestries), küçük bucaklar gurubunda kurulan ilçe heyetlerine (district boards) tevdi edildi. Bütün bu teşkilât da başkent hizmet heyeti (Metropolitan board of Works) denilen bir kurulun emri altına konuldu. Başkent hizmet heyeti üyeleri; şehir hükmi şahsiyeti, İdarî bucak mahalleri, ilçe heyetleri tarafından seçilirdi. 1888 de bütün memlekette İdarî kontlukların ihdası üzerine, Başkent (Metropolis) denilen Londra'nın şehir (city) bölgesi ile civarını ihtiva eden bir "Londra İdarî Kontluğu" kuruldu. Aynı tarihte adalet işlerinin yürütülmesini sağlamak üzere bir de "Londra Kontluğu" teşkil edildi. Her iki kontluğun yekdiğerinden ayrı birer şerifi, birer de üç ayda bir toplanan mahkemesi mevcuttu. Fakat Londra'nın City kısmı ayrı bir adli kontluk olmakta devam etti. Buna mukabil burası İdarî bakımdan "Londra İdarî Kontluğu" alanına girdi. 1899 da, İdarî bucak meclisleri ile ilçe heyetlerinin yerini Başkent Belediye Meclisleri (Metropolitan Borough councils) aldı.

Londra İdarî Kontluğunun coğrafi sahası dahilinde kontluk durumunda olan hiçbir belediye olmadığı gibi herhangi bir kontluk ilçesi de mevcut değildir. Bu alan içindeki bucakların ise mahallî idare cüzütamı olmak bakımından hiçbir önemi yoktur. Bunlar sadece vergi tarh ve tahakkuk daireleri mahiyetindedir.

"Londra İdarî Kontluğu" dahilindeki mahallî idare işleri: Londra Kontluğu Meclisi, (2) "City" has ismi ile anılan bir belediye (3) ve Başkent Belediye Meclisleri (4) arasında taksim edilmiştir. City hükmi şahsiyeti vazife ve yetkilerinin genişliği bakımından diğer iki çeşit teşekküle üstün bir durumda olmasına rağmen, kontluk durumunda olan bir belediye meclisi gibi, sınırları dahilinde bütün mahallî idare hizmetlerinin görüldüğü bir cüzütam mahiyetinde değildir. Başkent Belediyeleri Meclisi ise, kontluk du-

(1) *The Metropolis Management act of 1855.*

(2) *London County Council.*

(3) *City Corporation.*

(4) *Metropolitan Borough Councils.*

rumunda olmayan belediye meclisleri ile kıyaslanabilir. Bunların da hükmî şahsiyeti, belediye başkanları, aldermanları ve meclis üyeleri vardır. Londra Kontluğu Meclisinin ise; (City) ve “Başkent Belediyeleri” bölgelerine şâmil birtakım vazifeleri vardır. (Bu husus için, “mahallî idare makamları ne gibi işler görürler” başlığını taşıyan IV üncü kesime bakılması).

Londra idarî Kontluğunun, (City) nin ve Başkent Belediyelerinin sınırları ancak kanunla değiştirilebilir. Bütün “City” bölgesi, ve her Başkent Belediyesi, hem parlamento ve hem de Kontluk Meclisi seçimleri için seçim dairelerini ihtiva ederler. Mamafih Başkent Belediyelerinden bazılarında Parlamento ve Kontluk Meclisi seçimleri aynı seçim dairesinde yapılmayıp, bunlarda parlamento seçim daireleri ile Kontluk Meclis seçim daireleri yekdiğ- rinden ayırdır. Bundan başka City ile Başkent Belediyeleri “City” Meclisi ve Belediye Meclisleri üyelerinin seçimleri bakımından seçim şubelerine ayrılır.

Londra’ da Vazife Gören özel Heyet ve Teşekküller :

Londra’nın kendine mahsus bazı ihtiyaçları bulunması dolayısıyla ve bu ihtiyaçları gidermek maksadiyle polis, yolcu nakliyat, su işleri vesaire namları altında birtakım özel makam ve servisler ihdas olunmuştur. Burada bunlardan bahsedilmesinden maksat; sadece Londra bölgesinin mahallî idare sisteminin bir tablosunu çizmek değildir. Bir başka maksadımız da; memleketin diğer yerlerinde normal olarak mahallî idare cüzütları tarafından görülmekte bulunan birtakım işler Londra bölgesinde idare edilegelmekte olan özel birtakım heyet ve teşekküller hakkında misaller vermektir.

City bölgesindeki polis teşkilâtı City idaresine bağlıdır. City dışında ve Charing Cross mevkiinden 12 - 30 mil uzaklığa kadar olan ve “Başkent Polis Bölgesi” denilen kuşak şeklindeki bölgenin zabıta yetkileri ise bir polis komiseri ve beş yardımcısı tarafından kullanılır. Bu memurlar saltanat makamı tarafından tayin olunurlar. Doğrudan doğruya içişleri Bakanının emir ve mürakabesi altında vazife görürler. Bu itibarla “Başkent Polis bölgesinde kâin mahallî idare makamlarının zabıta vazifeleri yoktur. Mahallî idare makamlarının bu konudaki yegâne ödevleri, bu polis teşkilâtının

kendi hisselerine düşen masraflarım, tahsil ettikleri vergiler hasılatıyla ödemektir.

Londra içinde ve etrafındaki omnibüs, trolleybüs, tramvay , tünel ulaştırma işleri ile Taymis nehrinde küçük vapurlarla yolcu nakliyatı “Londra Yolcu Nakliyat Kurulu” adı ile anılan bir heyetin inhisarı altındadır. Bu heyet müntehap olmayıp idareciler grubu tarafından tayin olunur. Yedi üyeden mürekkep olan bu Londra Yolcu Nakliyat Kurulu, Ulaştırma Bakanının nezaret ve kontrolüne tâbidir. Bu kurulun hizmet sahası Londra İdarî Kontluğunun sınırlarını aşar.

Londranın ve Londradan oldukça uzak mesafedeki bir kısım yerlerin su işleri kurulu” diye anılan bir heyet tarafından idare olunur. Bu heyetin 68 üyesi mevcut olup iki dereceli seçimle seçilirler. Filhakika üyeler; kurulun faaliyet sahasına giren Londra Kontluk Meclisi, City idaresi, Başkent Belediye Meclisleri ve diğer mahallî idare cüzütlarının meclisleri tarafından intihap olunurlar. Başkent Su işleri Kurulunun gelirleri, faaliyet bölgesi dahilindeki gayrimenkullerin şağillerine kurulca tarhedilecek vasıtasız vergi ile sağlanır.

Taymis Nehrinin denizden Teddington mevkiine kadar olan kısmı ile Londra limanının bakımı ve idaresi “Londra Liman idaresine” tevdi olunmuştur, idare meclisi üyelerinin bir kısmı dol: sahipleri ,denizciler ve limandan faydalanan diğer şahıslar; bir kısmı da Amirallik Dairesi, Ulaştırma Bakanlığı ,Londra Kontluğu Meclisi ve City idaresi tarafından seçilir.

Taymisin “Teddington” dan yukarı kısmı da “Taymis Muhafaza Heyeti” tarafından idare olunur. Bu kurulun üyeleri merkezî hükümet dairelerinin ve ilgili mahallî idare makamlarının temsilcilerinden tereküp eder.

Sokakta gezen bir adam nazarında, Londra Taymisin ağzı yakınında sadece bir şehirli topluluğudur. Tabiatıyla bu amiyane telâkkinin, bizim izah ettiğimiz mânadaki idare taksimat ve cüzütlarlarıyla bir ilgisi yoktur. Bugün Londra eski “City” bölgesinn ve hattâ Londra Kontluğu sınırlarım 1 aşmış koskoca bir şehir manzarası arz etmektedir. Londra’nın İdarî kontluk bölgesini taşan kısımlarında normal mahallî idare cüzütlarları mevcuttur. Bu cümleden olarak birtakım kontluklar, kontluk durumunda olan veya

olmayan belediyeler, Şehir İlçeleri Londra Kontluğunun sınır komşusudurlar. Bu clizütamlar sosyal ve ekonomik bakımlardan devlet merkezinin bir parçasını teşkil ederler. Bundan başka Londra Kontluğu ile diğer bitakım müşterek meseleleri vardır.

Londranın içinde ve etrafında çeşitli vazife ve hizmetler gören ve yekdiğerinden ayrı vazife sahaları olan birçok makam ve heyetlerin mevcudiyeti hemşehrüler için mufassal bir manzara arzeder ve mahallî idare hizmetleri deruhde eden kimselerin işlerini güçleştiren özel birtakım meseleler ortaya çıkarır.

Mülhak Makamlar: Bazı mahallî heyetlerin birtakım mahallî idare makamlarının temsilcilerinden terekkep ettiğini yukankk bahiste bir kaç misalle izah etmiş idik. Memleketin her tarafında bu çeşit birçok mahallî heyetlere rastlanır. Bunların en taammüm etmiş olanları mülhak heyet (1) (Joint Board), mülhak komite (Joint Committee) denilen heyet ve komitelerdir. Muhtelif hususlarda müşterek mesele veya menfaatleri olan mahallî makamlar bu müşterek meseleleri halleylemek veya müşterek menfaatleri idare eylemek maksadiyle kendi temsilcilerinden mürekkep mülhak heyet veya komiteler kurabilirler.

Meselâ iki veya daha ziyade mahallî idare makamı kanalizasyon, su, hastahane ve mezarlık, akıl hastalıkları tedavi işlerini ortaklaşa idare etmek maksadiyle mülhak heyetler teşkil edebilirler. Bu mülhak heyetler umumiyetle ya kanunla veya kanun hükmünde bir bakanlık kararıyle ihdas olunur. Ekseriyetle hükmi şahsiyete sahiptirler. Çok defa, gelirleri; bu heyete temsilci göndermiş olan makamların vergi yolu ile aldıkları paralardan ibarettir.

Mülhak komiteler ise şehir ve kasaba plânlarının tanzimi, eğitim işleri, park vesaire şeklinde umuma açık yerler tesisi gibi işler için teşkil olunur. Bunların mevcudiyetleri, kendilerini tâyine yetkili muhtelif makamların devamlı yardım ve müzaheretlerine bağlıdır. Bazı hallerde, mülhak komitelerin karar ve muameleleri, bu komiteyi tâyine yetkili hej'et veya makamların tasvibine tâbidir. Bu itibarla komiteleri tâyine yetkili makamlar veya heyetler bu muamele ve kararları tasvip etmedikten başka,

(1) Buru "Birlik Heyeti" de diyebiliriz.

malî iştirâkten veya komiteye kendi temsilcilerini göndermekten vazgeçebilirler. Bu durum ise komitenin, faaliyetine nihayet vermesi neticesine kadar varabilir. Diğer taraftan mülhalkomiteler teşkili suretiyle mahallî bir hizmetin yürütülme ve idare sınırları; bir mahallî idare cüz'ü tamı sınırlarının aşılarak bu hizmetlerin birkaç mahallî idare cüz'ü tamı alanına teşmili mümkün olur ve böylece hizmetin daha tesirli ve verimli olması sağlanır. Bir mülhak komite kurmak maksadiyle mahallî idare cüz'ü tamları veya teşekkülleri arasında yapılan kombinezonlar pek çeşitlidir. Mahallî İdare hizmetlerinin görülmesinde kolaylığı ve elâstikiyeti temin ettiği için, mülhak komiteler bazı bölgelerde çok revaç bulmuştur. Mamafih, bu yola lüzumundan fazla başvurulması mahallî idare cüz'ü tamlarının zayıflamalarına (zira hizmetler artık bir tek mahallî idare tarafından değil, birçok mahallî idare cüz'ü tamlarına niyabetle bir komite tarafından görülmektedir) ve esasen mekanizması girift olan mahallî idare teşkilât ve makamlarının büsbütün karışık bir hal almalarına yol açar. Mahallî heyetlerin sayısı çoğaldıkça bunların idaresine iştirak eden makam ve teşekküllerin işleri ağırlaşmış ve dolayısıyla bütün bu heyetlerle ilgili vazifelerin hakkiyle yapılması güçleşmiş olur.

Bundan ötürü; diğer bütün mahallî idare kollarında olduğu gibi, bunlara da iyi niyet sadece âmmeye yararlı olmak gayesiyle bir iş birliği yapma arzusu hâkim oldukça birçok müşkülleri yenmek mümkün olur. Bunun aksine olarak, böyle bir gaye ve arzunun bulunmaması halinde, kurulmuş en mükemmel bir teşkilât bile müsbet ve verimli bir netice veremez.

KESİM : III

.MAHALLÎ İDARE MAKAMLARININ KURULUŞU VE SEÇİM.

Demokratik temsil prensibi, bütün mahallî idare meclis tiplerinin vasfıdır. Kontluk Meclisleri, Belediye Meclisleri, İlçe Meclisleri, Bucak Meclisleri esaslı ve müşterek bir vasfıdır. Herhangi bir kimsenin,kendisini halkın seçimine arzetmedikçe bu heyetlerin nü- fuzlû bir üye olması imkânı hemen hemen yok gibidir. Zira,bu çeşitli meclis tiplerinin hepsinin de seçim konusundaki yetkileri belirli ve mahduttur. Ezcümle, Kontluk Meclislerini, Şehir İlçe Meclislerini, Ziraî İlçe Meclislerini ve Bucak Meclislerini ele alacak olursak, bu meclislere başkan olacak kimselerin behemahal meclis üyesi olması gerektiğini görürüz». Bu meclislere başkan olabilmek için meclise üye seçilebilme vasıflarım haiz olmak kifayet eder. Başka bir ifade ile başkanlığa seçilecek zatın, meclise halkın, oyu ile üye seçilebilmek üzere namzetliği konulan bir kimsenin vasıflarını haiz bulunması icabeyler. Böyle bir kimse meclisçe seçildiğinde, aynı zamanda meclisin üyesi olmuş olur.

Kontluk durumunda olan belediyeler, Kontluk durumunda olmayan belediyelerle, Başkent belediyelerinde ise Meclise Başkanlık eden üye “Mayor” denilen (Büyük şehirlerde Lord Mayor) Belediye Başkamdır. Burada da, Belediye Başkanı olabilmek içirt behemahal Belediye Meclisi üyesi olmak icabetmez. Zira Belediye Başkanı üyeler arasında veya haricinden seçilebilir. Başkan seçileceklerde ancak, meclis üyeliğine seçilebilme vasıfları aranır.

“Alderman”lar: Kontluk Meclislerinin, Belediye Meclisleri nin (Kontluk durumunda olan veya olmayan Belediye Meclisleri, Başkent Belediye Meclisleri) diğer bir seçme yetkileri daha vardır. Bu meclislerin her birinin “Alderman” diye anılan bir üye grubu mevcuttur. Alderman’larm da, meclise üye seçileceklerde bulunması gereken vasıfları haiz olmaları şarttır. Ancak bunlar doğrudan doğruya seçmenlerce değil, bizzat meclis tarafından (Belediye Meclisi, Kontluk Meclisi) intihap edilirler. Bu suretle

seçilen Alderman’ların sayısı, Kontluklarda ve Londra müstesna diğerk belediyelerde meclis mürettep ye sayısının dörtte birine eşittir. Diğerk bir ifade ile, bu meclislerdeki aldermanlar sayısı doğrudan doğruya halk tarafından seçilen ye sayısının üçte biri kadardır. Londra Kontluk Meclisi ve Başkent Meclislerinde ise, Alderman sayısı, meclisin mürettep ye adedinin yedide birine (yani doğrudan doğruya halk tarafından seçilen meclis yesi sayısının altıda birine) müsavidir.

Meclis Dışında Seçme Adeti: Yukardaki izahlardan da anlaşılacağı gibi, geniş halk kitlesi tarafından seçilmeksizin dahi, bir kimsenin belediye başkanı, meclis başkanı (Kontluk , İlce, Bucak Meclisleri Başkanları) veya alderman olması mümkündür. Mahallî İdareler Meclisleri ekseriyetle bu yola giderler. Umumiyetle bir Belediye Başkanının veya Meclis Başkanının, Meclis yeliğı vazifelerinden başkaca, teşrifat ve merasime taallk eden birçok ödevleri de vardır. Bu devler hem çok zaman yer, hem de şahsî birçok masrafları iltizam eder. Bir Meclisin ise ; kendi yeleri arasından , hem meclis yeliğı hem de bu külfetli teşrifatlı temsilcilik vazifelerini ifa etmeğerk istekli birini bulması oldukça müşküldür. Bundan trt bu yüksek payenin meclisler tarafından, za seçilme vasfını haiz, değerkli ve umumî seçimlerin gürültüsüne karışmak istemeyen hemşehrilere verilebilmesi imknının açık bulundurulmasında fayda vardır.

Aynı suretle, meclis tarafından Alderman denilen üyelerin seçilmesinden de büyük faydalar sağlanır. Kanunun verdiğı bu imknlar sayesinde; mahallî politikaya karışmak arzusunda bulunmayan ve fakat halk hizmetinde ihtisas ve vukufıa çalışabilecek olan tecrübeli, iyi vasıflı kimselerden istifade edilebilmektedir. Bazan da bu usule, yeni meclise seçilmemiş olan eski meclis üyelerinin uzun müddet ve devamlı olarak vazife görebilmelerini sağlamak maksadiyle. müracaat olunur. Mahallî Meclislerin politika düşüncelerinin tesiri altında kaldıkları yerlerde, mecliste ekseriyeti teşkil eden parti; taraftan olan bazı kimseleri meclise “Alderman” olarak sokar ve böylece meclisteki ekseriyetini kuvvetlendirmiş olur. Çok defa partiler “Alderman”lıkları, meclisteki müntehap yeleri sayısı ile mütenasip olarak paylaşmak hususunda aralarında anlaşırlar.

“Alderman’lar meclisin müntehap üyeleri arasından da seçilebilir. Fakat umumî temayül, bunları müntehap üyeler dışından seçmek yolundadır. Zira, bir kimse aynı zamanda meclisin hem müntehap üyesi, hem de “Alderman ” denilen üyesi olamaz. “Alderman”lığa seçilen bir müntehap üyenin bu çeşit üyelîği sona erer. Bu takdirde, boşalan müntehap üyelik için ara seçime gidilir.

Meclis Başkanı ile Belediye Başkanı (Chairman Mayor): Meclis Başkanlığı ve Belediye Başkanlığı görevlerinin süresi bir yıldır. Bu Başkanlar, Başkanlık sıfatları dolayısıyla aynı zamanda birer mahallî sulh yargıcıdır. Başkan seçildikleri sırada, müntehap meclis üyesi bulunuyor idilerse, Başkan seçilmiş olmakla üyelikleri sona ermevip uhdelerinde kalır. Diğer taraftan, meclis veya Belediye Başkanları mevcut üyeler dışından seçildikleri takdirde, bunun karşılığında üyelerden birinin çekilmesi icap etmez. Bu gibi hallerde üye sayısına bir tane daha eklenmiş olur.

Meclis veya Belediye Başkanlarınm Tahsisatı: Kontluk Meclisleri ile hangi tipten olursa olsun belediye meclisleri (Kontluk durumunda olan belediyeler, Kontluk durumunda olmayan belediyeler, Başkent Belediyeleri) Kontluk Meclisi Başkanına ve Belediye Başkanlarına hizmet tazminat (remuneration) namıyla bir para verebilmek yetkisindedir. Mahallî idare Meclis üye ve Başkanlarının hizmetlerini halka bedelsiz arzetmeleri yolundaki umumî temayül Başkan veya üyelere her ne nam ile olursa olsun bir ücret vermenin suiistimale, ikbal mevkii simsarlığına, mevki düşkünlerinin entrikalarına yol açacağı kanaati bugün dahi bütün kuvvetiyle devam etmektedir. Şüphesiz, bu konunun leli ve aleyhinde söylenecek birçok sözler bulunabilir. Bir Belediye Başkanı (Krallıkça verilen imtiyazın icabı olarak) belde dâhilinde herkese tekaddüm eder. Halk bu yüksek memurların; temel atma törenlerinde ilk taşı koymak, belde dahilindeki toplantılara başkanlık etmek, seçkin ziyaretçileri kabul eylemek vesaire gibi mevkilerinin icaplarına uygun olarak hareket edebilecek durumda olmalarını arzu eder. Bunların icabı olarak belediye başkanlarının misafir ağırlama, merasime mahsus giyim-kuşam, özel bir nakil vasıtasına sahip olma) yolunda şahsen birçok masraflara katlanmalarını zarurî kılar. Uzun ve şerefli hizmetlerden mürekkep mazileri olan

birçok ehliyetli erkek ve kadınlar, bu masrafların ağırlığı karşısında Belediye Başkanlığı, Kontluk Meclisi Başkanlığı vazifelerini kabul edip etmemekte haklı olarak tereddüt ederler. Bazı mahallî meclisler bu ciheti düşünerek başkanlarma bir araba tahsis ederler. Bu arabanın masrafları ilgili Belediye ve Kontlukça ödenir. Londra Kontluk Meclisi gibi bazı mahallî idare meclisleri, Kontluk Meclisi Başkanlarma aylık ücret yerine, merasim tahsisatı adı ile bir ödenek verirler. Londra'nın "City" bölgesi belediyesi, "Lord Mayor" denilen belediye başkanına yıllık ücret olarak 15 bin sterlin verir. Diğer birtakım "City" durumunda olan belediyelerde de belediye başkanlarma ücret verirler. Fakat bu ücretler, Londra'nın "City" belediyesindekinden çok azdır.

Şehir İlçesi Meclisleri, Ziraî İlçe Meclisleri, Bucak Meclisleri Başkanlarına her ne nam ile olursa olsun para verilemez. Bu memnuiyet, mahallî idare çevrelerinde haklı olarak bazı sızlanmalara sebep olmaktadır. Filhakika İngiltere ve Gal'de meselâ beşbinden az nüfuslu birçok belediyeler olmasına mukabil nüfusu 20 bini aşan ve vergi geliri birçok belediyelerden fazla olan ziraî ilçelerle, Şehir İlçeleri de mevcuttur. Halbuki bu durumdaki İlçe Meclisleri Başkanlarma ücret verilemez. Bu başkanlar; makamları icabı yapacakları masrafları kendi keselerinden ödemek zorundadır.

Belediye Başkan Vekili (Deputy Mayor): Londra hariç olmak üzere; diğer belediyelerde, belediye başkanları; (lüzum varsa) başkan vekillerini bizzat kendileri tâyin ederler. Belediye Başkan vekillerine bu makamları icabı olarak herhangi bir sulh yargıçlığı sıfatı verilmiş değildir. Belediye Başkan vekilleri, Belediye Meclisince müsaade edilmedikçe, bu meclis toplantılarına başkanlık edemezler. Bunun dışında kalan diğer işlerde, belediye başkanı bulunmadığı zamanlarda, belediye başkanmm görevlerini yaparlar, yetkilerini kullanırlar. Belediye Başkan Vekillerinin, Belediye Başkanların aksine olarak, behemahal Belediye Meclisi üyesi olması gerekir: Başkan Vekillerine herhangi bir ücret verilemez. Görevlerinin süresi bir yıldır.

Başkent belediyelerinde ise, Başkan Vekili, Meclis Üyeleri arasından ve Meclis tarafından seçilir. Başkan Vekili, ayrıca bir müsaadeye lüzum olmaksızın, Belediye Başkanmm gaybubetinde

Meclise riyaset eyler. Bunlar da Sulh Yargıcı sıfatını iktisap edemezler. Vazifelerini ücretsiz görürler.

Diğer mahallî idare teşekküllerindeki Başkan Vekilleri: Kontluk Meclisleri, “Vice - Chairman” diye anılan bir Meclis Başkan Vekili seçmek zorundadır. Diğer meclisler de (yani Ziraî İlçe Meclisi, Şehir İlçe Meclisi, Bucak Meclisi) lüzum görürlerse bir Başkan Vekili seçerler. Başkan Vekilleri, Meclislerin mevcut üyeleri arasından intihap olunur. Ücretsiz vazife gören bu Başkan Vekillerinin Sulh Yargıçlığı sıfatı da yoktur. Vazife süreleri bir yıldır.

Londra Kontluk Meclisi; “Vice Chairman” denilen Meclis Başkan Vekilinden başka; “Deputy Chairman” adı verilen diğer bir Başkan Vekili seçebilir. Kendisine ücret verilebilir. Tatbikatta Londra Kontluk Meclisi bu Başkan Vekilini seçmekte ve fakat kendisine herhangi bir ücret verilmemektedir.

Üyelerin Süresi: Yukarıda da izah edildiği veçhile; mahallî idare cüz’ü tamlarının meclisleri; Kontluk ve Belediye Meclislerinde olduğu gibi ya Alderman ve müntehap Meclis Üyelerinin birleşmesinden, yahut da sadece müntehap üyelere terek küp eder.

Meclis Başkanı (bu terimden maksat Kontluk Meclisi Başkanı, Şehir İlçesi Meclis Başkanı, belediyelerde de, Kontluklarda olduğu gibi, Alderman’ların süresi altı yıldır. Bunların yarı miktarı üç yılda bir yenilenir. Bu itibarla Belediye Meclisi üyesi seçimi her yıl üçte bir miktarında yenilenecek, üçüncü yıldaki yenilemeyi müteakip, Meclis, Alderman sayısının yarısı tutarında Alderman seçecektir.

Meclis müntehap üyeleriyle Alderman’ların tâbî tutuldukları bu kısmî yenilenme; çekilmiş olan bir müntehap üye veya Alderman’ın yeniden seçilmelerine mani teşkil etmez. Bunlar tekrar intihap olunabilirler.

Seçimlerin kısmî yenilemeye tâbî tutulmasından maksat, idarede devamlılık ve istikrarı sağlamaktır.. Bu usul sayesinde meselâ, bir Belediye Meclisinde her zaman ,eski meclisten kalma birtakım üyelere raslanır. Bu itibarla böyle bir belde, millî politika temayüllerinin değiştiği zamanlarda parlamento seçimlerinde olduğu gibi üyelerin toptan değişmesi şeklindeki kayma ve yığınlar hiç bir zaman vuku bulmaz.

Ziraî tice Meclisi, Şehir tice Meclisi ve Bucak Meclisinde Üyelik Sürelerinin Sona Ermesi: Bucak Meclisleri konusunda, üyelerin cümlesinin üçüncü yılın sonunda üyelikleri nihayet bulur. Aynı suretle bir kısım Ziraî İlçe ve Şehir ticesi Meclisleri üyeleri görevleri üç yılın bitiminde toptan sona erer. Bu meclislerde “Alderman”lar bulunmadığı için durum bir karışıklık arzetmez.

Fakat Şehir İlçesi ve Ziraî İlçe Meclislerinde durumun böylece basit bir şekilde mütalâa edilebilmesi bazı şartlara bağlı bulunmaktadır. (Bundan ötürü yukardaki paragrafta şehir ilçesi ve Ziraî İlçe Meclislerinden bahsederken “bir kısım Ziraî İlçe ve Şehir İlçesi Meclisleri” ibaresini kullandık).

Zira 1933 tarihli Mahalli İdareler Kanununun koyduğu normal usule göre, belediyelerde olduğu gibi Ziraî İlçe ve Şehir İlçesi Meclisleri üyelerinde her yıl üçte biri çekilir. Ancak ilçe Meclisi; Ziraî İlçe Meclisi Başkanı, Bucak Meclisi Başkamdır \ Belediye Başkam, Meclis Başkanvekili ile Belediye Meclis Baş- kanvekili bir yıl için seçilir. Kontluk Meclisi, Bucak Meclisi, her çeşit Belediye Meclisi Üyelerinin süreleri ise üç senedir. ”Alderman”ların vazife müddetleri altı yıldır.

Kontluklarda ve Başkent Belediyelerinde Üyelik Sürelerinin Sona Ermesi: Kontluk Meclisleri ile Başkent Belediye Meclislerinde üyeliklerin sona ermesi mekanizması gayet basittir. Her üç yılın sonunda bu meclislerin müntehap bütün üyeleri çekilirler ve üyeliklerin hepsi için birden seçim yapılır. Buna karşılık, her üç yılın bitiminde “Alderman” ların yarısı vazifeden ayrılır*, diğer yarısı görevlerine devam ederler. Böylece her meclis seçimi yapıldıkça yeni meclise gelen müntehap üyeler, mürettep sayının yarısı miktarındaki “Alderman”ı karşılarında bulurlar, ancak Alderman’ların kalan yarısını seçerler.

Belediyelerde (Londra Belediyeleri Hariç) Üyelik Sürelerinin Sona Ermesi: Londra Bölgesi belediyeleri (Başkent Belediyeleri) hariç olmak üzere diğer belediyelerde durum biraz daha karışıktır. Çünkü bunlarda her üç senenin bitiminde bütün üyelerin çekilmesi ve üyeliklerin hepsi için birden seçim yapılması, genel bir kaide değildir..Buralarda üyelik süresi şahsî olup, meclisin süresi ile mukayyet değildir. Her üye seçildiği tarihten itibaren üç sene müddetle vazife görür. Bu itibarla üç senenin bit-

minde meclis üyeliklerinden hepsi için birden seçim yapılması icap etmez. Her yıl, meclisin müntehap üyelerinin üçte biri yenilenir. Şu hale göre, Başkent Belediyeleri hariç, diğer bütün belediyelerde her yıl belediye meclis üyelerinin üçte biri miktarında meclis üyesi seçimi yapılmaktadır.

Mürettep üyelerinin üçte iki çokluğu ile ve bu karar Kontluk Meclisince tasvip edildiği takdirde, meclisin bütün üyelerinin toptan üç yılda bir seçilmesi usulü uygulanır.

Meclislerde Üye Sayısı: Meclislerin üye sayısı muhtelif âmillerin tesirinde çok değişik bir manzara arzeder. Bucak Meclislerinde, üye adedi 5 ilâ 15 tir. Bu hadler dâhilinde, Bucak Meclislerinin üye sayısını Kontluk Meclisi tesbit eder. Diğer Mahallî İdare Meclisleri hakkında konulmuş belirli bir kaide yoktur. Bu meclislerin üye sayısı 50 ile 150 arasında tahavvül eyler. Bunlarda üye sayısının tesbitinde nüfusun ve vergi kaynaklarının büyük rolü vardır. Başkent Belediyeleri hariç olmak üzere diğer bütün belediyelerde, meclis üyesi miktarına müessir olan diğer bir düşünce de, üye yekûnunun, (üyelik süresinin üç yıl olması ve üyelerin üçte birinin her yıl yenilenmesi dolayısıyla) üçe bölünebilir olmasıdır. Seçim işleri bakımından seçim şubesi adı verilen küçük birtakım bölgelerin teşkil edildiği birtakım belediyelerde veya Kontluk İlçelerinde, mümkün olduğu kadar bu şubelerin, çıkaracakları üyelerin sayısı üçe kaabili taksim olacak şekilde tertip edilir. Bu suretle Şube itibariyle seçilmiş olan üyelerin üçte birinin her yıl yenilenmesi mümkün olur. Bundan başka, gerek Kontluk Kulüplerinde ve gerekse Başkent Belediyeleri hariç olmak üzere diğer bütün Belediye Meclislerinde "Alderman" sayısının, meclisin müntehap üye sayısının üçte birine Londra Kontluğu Meclisi ile Başkent Belediye Meclislerinde ise altıda birine eşit olduğu hatırlardadır.

Bütün bu olaylar; müntehap üye sayısının tesbitinde bu sayının üçe bölünebilir bir rakam olması esasının gözönünde bulundurulmasını zarurî kılmaktadır.

Bunlardan başka haddinden fazla az veya lüzumundan fazla üyeli bir meclisin de arzu edildiği şekilde verimli olamayacağı düşüncesi de meclis üye sayısının temdidini zarurî kılan âmillerdendir. Bir iki üyeden terekkep edecek bir meclisin işlerin ke-

narında köşesinde kalarak ayıracağı çeşitli komiteler için üye bulamayacağı aşîkârdır. Diğer taraftan 150 den fazla üyesi bulunan bir meclisin de ağır çalışacağı, insicam ve ahengini kaybedeceği düşünölmüştür.

Belediyeler için en uygun düşecek belediye meclisi üyesi miktarı “30 - 40”; Kontluk Meclislerinde “50 - 60”; Birmingham gibi büyük “Kontluk durumundaki belediye” Meclislerinde “150” civarındadır. Londra Kontluk Meclisi, “Alderman”lar da dahil olmak üzere “144” üyeyi ihtiva eder. Kontluk durumunda olmayan bazı küçük belediyelerde üye miktarı “Aldermanlar da dahil” onbeşi geçmez. Başkent belediyelerindeki meclislerden en kalabalığının 71 üyesi vardır.

Meclis Üyesi Olarak Seçileceklerin Haiz Olacakları Vasıflar: Bir mahallî idare meclisine halk tarafından seçileceğini ümit eden bir erkek veya kadın tasavvur edelim. Bu kimse nasıl bir hareket hattı takip edecektir? Her şeyden evvel meclis üyeliğine seçilmeği isteyen kimse (kadın veya erkek) kendisinin, seçilme vasıflarını haiz olup olmadığını bilmesi gerekir. Üyelik şartları, kadın ve erkek her iki cins için de yekdiğerinin aynıdır. Mahallî bir meclise üyelik için namzetliğini koyan şahsın İngiliz vatandaşı , reşit olması gerektir. Bunlara ilâveten:

a) Meclisine üye olarak seçilmek istediğı mahallî idare cüz’ü tamının bir seçmeni olmalı (yani mahallî seçim kütüğünde kayıtlı bulunması) veya,

b) Mahallî İdare Meclisinin vazife ve yetki sahasına giren bölge dahilinde bir arazinin sahip ve mukaveleli kiracısı olması veya,

c) Mahallî İdare Meclisinin vazife ve yetki sahasına giren bölgede seçim başlamadan önce en az onbir aydaüberi oturmakta bulunması icap eder.

Bucak Meclisleri ara seçimlerinde ikamet şartı olarak, seçmene takaddüm eden Mart ayının 25 indenberi Bucak bölgesinde oturmakta olmak kaydıyle iktifa edilir.

Bucak Meclisleri seçimi umumiyetle Nisanda yapılır. Ara seçimleri ise, tabii senenin herhangi bir zamanında yapılabilir.

Yukarıdaki seçilme şartlarına ilâve olarak, adayın kanunî mah-

rumiyet sebeplerinden (1) hiçbirini ile mualllel olmaması icabeder. Kanunî mahrumiyet sebeplerinden ilerde bahsolunacaktır.

Üye Seçimleri : Gerek parlâmento ve gerekse mahallî idare seçimleri olsun, bir umumî seçimi idare etme işi bir mütehassıs işi olup çeşitli, teferruatlı ve girift birtakım bilgileri istilzam eder. Bu konuda ciltlerle kitaplar yazılmıştır. Burada bu mevzuun teferruatına girilmeyip kanun ve tatbikat alanına taallûk eden ana hatları belirtmekle iktifa olunacaktır.

Seçmen Kime Derler? Kütük : Seçmen olabilmek için seçimin yapılacağı mahallî idarenin, “mahallî idareler seçmenler kütüğünde (2) kayıtlı olmak gerektir.

Seçmenler kütüğünü hazırlamak görevi mahallî tescil memuruna (3) aittir. Bu memur iki grup isimleri ihtiva eden kütükleri düzenlemek ve muhafaza etmekle ödevlidir. Bu isim guruplarından biri parlâmento seçimlerinde oy verme hakkı olanlara, diğeri de mahallî idare meclisleri seçimlerine aittir. Çok defa, parlâmento seçim sahaları ile mahallî idare seçim sahaları yekdiğerine tetabuk eder. Bu gibi yerlerde parlâmento seçimleri ile mahallî idare seçimleri tescil memurluklarını aynı şahıs ifa eder. Bu takdirde Kontluk Meclisi Kâtibi, veya belediye kâtibi veya şehir ilçesi kâtibi bu görevi yapar. Her iki seçim sahalarının mutabakat arzetmediği yerlerde, iki tescil memurluğu, bu kâtiplerden ikisine verilir. Tescil memuru bölgesi dahilinde, adları seçim kütüğünde yazılı veya yazılacak olan kimselerin seçmenlik durumları hakkında soruşturmalar yapmak ve bunlar hakkında, gerekli malûmatı toplıyarak kütüğe işlemek ödevindedir.

Seçim Kütüğüne Kaydedilebilme Şartları : Seçmen kütüğüne kaydolunabilmek için bir kimsenin en az üç şartı haiz olması gerekir: 1 — Reşit olmak, 2 — İngiliz vatandaşı olmak, 3 — Seçim kütüğüne kaydedileceği bölge ile; bu bölgede oturmak veya mülk sahibi olmak veyahut da iş tutmak şekillerinden biri ile alâkası bulunmak.

(1) *Legal disqualifications.*

(2) *Register of local government electors.*

(3) *Local registration officer.*

Akıl hastaları, kürek mahkûmları veya on iki aydan fazla hapse mahkûm olanlar seçmen kütüğüne kaydolunamazlar. Aynı suretle seçim suçlarından bazılarını işlemiş olanlar da seçmen olamazlar. Bu gibilerin listesi tescil memv.ru tarafından düzenlenip seçmenler listesiyle birlikte yayınlanır.

Bir mahallî idare seçmeni olarak tescil edilmek, esas itibariyle üye seçilebilme vasıflarını haiz olmak mânasını da tazamunun eder. Bu itibarla kütüğe kaydedilebilmek için haiz olunması icabeden ve yukarıda sayılan vasıflar üzerinde biraz daha durmak gerekecektir.

1) *Reşit olmak*: Bir erkek veya kadının 21 yaşma basmış olması demektir. Seçim işleri bakımından, kimler 21 yaşma basmış telâkki edilir? Bunlar aşağıda 3 numaralı fıkrada izah edilecek olan “kütüğe tescil devresinin” sonuncu gününden evvel 21 yaşma basmış olanlardır.

2) *İngiliz Vatandaşlığı*: İngiltere İmparatorluğunun herhangi bir yerinde doğan veya babası İngiliz olan veya İngiliz vatandaşlığına kabul edilen kimseler veya İngiliz vatandaşı olan bir koca ile evlenen kadınlar İngiliz vatandaşıdır.

3) *İkamete i'ya mülkiyete taallük eden şartlar*: Parlâmento ve mahallî idare seçmenlik vasıflarından çoğu birbirinin aynıdır. Parlâmento seçimlerinde oy hakkı olan kimsenin, mahallî idare seçimlerinde de oy hakkı vardır. Fakat buna mukabil, mahallî idare seçimlerinde oy verme hakkını haiz olan her şahsın, parlâmento seçimlerinde de oy kullanma hakkına sahip olduğu söylenemez.

Kanunların teferruata taallük eden hükümleri oldukça karışıktır. Fakat mesele umumî hatlariyle izah edilecek olursa; yukarıda 1, 2 numaralı fıkralardaki şartlara ilâveten, mahallî idare seçimlerinde seçmen olabilmek için, kütüğe tescil devresi zarfında mahallî idare bölgesinde ikamet etmek veya bir iş tutmak gerekir. 1939 yılına kadar, kütüğe tescil devresi, ve her yılın Haziranının birinde sona ermek üzere üç aylık bir müddeti kapsardı. Halkın temsili hakkındaki 1945 tarihli kanunla (1) bu devre iki aya indirilmiştir. Mahallî idare bölgesinde ikamet etmekte veya etmekte iken harb dolayısıyla askerî hizmete alınmış olanlar için kanun

(1) Representation of the people act, 1945.

istisna hükümleri koymuştur. Bu gibi şahıslar oylarını kullanmak üzere birini tevkil edebilirler. Buna vekâletle oy kullanma "Vote by proxy" denir. Seçim kütükleri her yıl revizyona tâbi tutulur. Bu kütüklerde seçim hakkını haiz olduğunuz gösterildiği müddetçe, seçimden önce seçim bölgenizden ayrılmış olmanıza rağmen oyunuzu kullanma hakkınız devam eder.

Yukarda 1, 2 numaralı fıkralardaki vasıfları haiz olmak şartıyla, seçim bölgesinde sahibi veya müsteciri olduğunuz gayrimenkulden ötürü seçmen olursunuz.

Bütün bu izahlardan anlaşılacağı gibi, birden ziyade seçim bölgesinin seçim kütüklerine kaydedilmeniz kaabildir. Zira bir bölgede oturursunuz, başka bir bölgede iş tutarsınız, bir başka bölgede de bir gayrimenkul sahibi veya müsteciri olabilirsiniz. Kontluklarda, şehir ilçeleri ve zirai ilçelerde, Başkent Belediyelerinde, bir kimse, gerekli vasıfları haiz olduktan sonra bu bölgelerdeki her seçim şubesine kayıt ve tescil olunabilir. Meclis üyelerinin genel seçiminde, böyle bir kimse ancak bir oy kullanabilir. Bu takdirde muhtelif seçim şubeleri kütüğünde kayıtlı olan bu gibi şahıslar bu seçim şubelerinden birini tercih ederek o şubede oyunu kullanmak zorundadır. Fakat tescil edilmiş olduğu seçim şubelerinden herhangi birinde meclis üyeliği için arızî veya ara seçim yepildiğinde, evvelce başka şubede adını kullandığı olmasıyle seçmenin oyunu kullanmasına mâni olunamaz.

Seçim Nasıl Yapılır ? : Oy verme gününden az bir müddet önce, seçim memuru (returning officer) (1), seçimin ne günü yapılacağını (yani oyların ne günü kullanılacağını) halka ilân eder. Yılda veya üç yılda bir yapılan normal seçimlerde, oy verme günü (belirli iki tarih arasında olmak üzere) kanunlarla belirtilmiştir.

Ezcümle Kontluk Meclisi genel seçimleri her üç yılda bir, Mart ayının biri ile sekizi arasında olmak üzere Kontluk Meclisince belirtilecek. günde yapılır.

Bucak meclisi seçimleri (Londra bölgesi de dahil) Kasım ayının birinci günü icra edilir. Bu tarih pazar gününe rastlarsa, seçimler Kasımın ikisinde yapılır.

(1) İngilizcede "returning" kelimesi, iade etme, geri dönme, mânalarına geldiği gibi "seçme" mânasına da gelir.

Ziraî ilçe meclisi ile şehir ilçe meclisleri seçimleri umumiyetle Nisan ayının ilk pazartesine rastlar. Ancak bazı özellikleri haiz olan yerde bu tarih az çok değişir.

Bucak meclisi seçimleri, birçok hususlarda, diğer meclislerin- kinden farklı olduğu için bu seçimlerden ileride ayrıca bahsolunacaktır.

Meclis üyeliklerinde vuku bulacak arizî bir inhilâl dolayısıyla yapılan ara seçimlerinde, seçim günü; Kontluk Meclisleri için seçim memuru, belediyeler için (Londra hariç) belediye başkanı, ziraî ilçe ve şehir ilçe meclisleri için ilçe meclis kâtibi, Başkent Belediyeleri için belediye kâtibi tarafından tesbit olunur.

Adaylık: Meclise üye seçilme şartlarını haiz olduğunuzu, (bu hususta şüpheli iseniz mahallî idare memurlarından durumunuzu anlıyabilirsiniz) anladıktan sonra, daha ne gibi usullere riayet etmeniz gerektiğini inceliyelim. Her şeyden önce meclis üyeliğine aday olarak gösterilmeniz lâzımdır. Adaylığa ait muameleleri yapmak seçim memurunun vazifesidir. Umumiyetle seçim memurluğu görevini, belediyelerde belediye başkanı, diğer mahallî idarelerde ise meclis kâtibi ifa eder. Seçim memuru, adaylık kâğıdınızı hazırlar. Bu kâğıdı, adaylığınızı teklif edecek ve sizi destekleyecek iki seçmenin imzalaması lâzımdır. Bundan sonra eğer Kontluk Meclisine veya Belediye Meclisine (Başkent Belediyeleri hariç), Şehir ilçe Meclisine üye seçileceksiniz, ayrıca adaylığınızı destekleyeceksiniz. Seçmenin dahi bu adaylık kâğıdını imzalamaları mecburîdir (1). Ziraî ilçe ve Başkent Belediye seçimlerinde ise yukarıda bildirilen bir destekleyici ve teklifçinin imzalarıyla iktifa olunur. Adaylığınızı bir parti adına koyuyorsunuz, bu imzalı adaylık kâğıdını ayrıca partinin de tasvip etmesi gerekir. Adaylığınızı kendi adınıza koyduğunuz takdirde bu çeşit adaylığın, görüleceği üzere bazı sakınca) sonuçları olabilecektir. Adaylık kâğıtlarını imzalama hususunda sıkı takyitler konulmuştur. Bu cümleden olarak her seçmen birden ziyade adaylık kâğıdını imzalıyamaz.

(1) Adaylık kâğıdını imzalayan iki şahıstan birine destekleyici (seconder) diğerine teklifçi (Proposer), diğer sekiz imza sahibine de taraftar ((supporter) denir.

Bütün bu sıkıntılara katlanırken sizi tescil edecek bir nokta vardır: Parlâmento seçimlerinde her adayın teminat olarak 150 sterlin yatırması icap eyler. Aday, seçim sonucunda, verilen oyların en az sekizde birini alamadığı takdirde bu teminatı yazar. Mahallî idare seçimlerinde ise böyle depozito mecburiyeti yoktur. Hattâ destekleyicinizle teklifçiniz ve sekiz taraftarınız sizi terketşeler, hiç oy kazanamasanız dahi bir şey kaybetmezsiniz. Tabii çektiğiniz sıkıntı ve üzüntüler yanınıza kalır.

Adaylık kâğıdı belirli bir zaman içinde hazırlanıp ikmal edilmelidir. Ancak bu kâğıdın hazırlanması ile de mesele bitmiş olmaz. Adaylık müddeti zarfında, adaylığınızın konmasına muvafakat ettiğinizi yazılı olarak bildirmeniz ve bunun altını bir şahide imzalatmanız zarureti vardır.

Çekişmesiz Seçim (uncontested election): Seçim memuru adaylara taallûk eden bütün kâğıtları tetkik eder, ve bunların kanuna uygun olarak düzenlenip düzenlenmediğine bakar. Usulüne uygun yapılmış olan ve geriye alınmamış adaylık tekliflerinin sayısı, seçilecek üye sayısını aşmadığı takdirde, üyeler çekişmesiz usulle seçilmiş olur. Bundan sonra seçim memurunun yapacağı yegâne iş, bu aday isimlerini seçim günü ilân eylemektir. Bu suretle, seçmenler tarafından oy atılmaksızın adaylar üyeliklere seçilmiş sayılırlar. İşte bu usule çekişmesiz seçim usulü adı verilir.

Çekişmeli seçim. (Contested election):Yukardaki duru mun aksine olarak, adayların sayısı, münhal olan meclis üyelikleri sayısından fazla olduğunda, çekişmeli seçime (yani seçmenlerin belirli bir günde oy vermeleri) gidilir. Seçimler parlâmento seçimlerindeki usule tevfikân ve gizli oy usulü ile yapılır. Oy pusulalarını (ballot papers)) bastırmak,seçim büroları (polling stations) kurmak ve büroları düzenlemek, oyların tasnifi tedbirlerini almak, gerekli kâtipleri ve seçim komisyonu başkanlarını tâyin eylemek ve umumiyetle seçimleri idare eylemek keyfiyetleri seçim memurunun vazifelerindendir. Bütün bu işlerin gerektirdiği masraflar idarece ödenir, adaylardan para alınmaz.

Adayların yapabilecekleri masraflar: Bütün bunlara rağmen adaylar, seçim yolunda birtakım kaçınılmaz masraflar yapmak zorunda kalırlar. Seçmenlerle konuşabilmek maksadıyla içtima salonları kiralamak, seçmenlere dağıtılmak üzere

seçim beyannamesi bastırmak, seçim ilânları bastırıp dağıtmak vesaire masrafları bu cümledendir. Adayların müsavi şartlar altında seçmenlerle temasını sağlamak düşüncesiyle, belediye meclisine (Londra bölgesi hariç) veya kontluk meclisine üye seçilmek isteyen adayların seçim yolunda sarfedebilecekleri paranın azamî miktarı kanunda kesin olarak belirtilmiştir. Aday, seçimde sarfettiği paraların hesabını açık olarak kaydetmek mecburiyetindedir. Bu hesaplar, seçimden sonra salahiyetli makamların tetkikine daima açık bulundurulur. Yapılacak seçim masraflarının azamî hadleri seçmen sayısına göre tesbit olunur. İlk beşyüz seçimine kadar harcanacak para miktarı (25) sterlini geçemez. 500 den yukarı her seçmen için en çok (2) peni harcanabilir. İki kişi birden müştereken adaylıklarını koyarlarsa ikinci aday için her seçmen başına dörtte bir, ikiden ziyade müşterek adaylıklarda da, ikinciden sonraki her aday için üçte bir miktarında masraf tenzilâtı yapılmak gerekir. Bu masraflar ancak komite odaları kiralamak, oyların tasnifi sırasında aday adına bulundurulacak temsilcilere (Polling agents) ücret verilme, posta ve basın, toplantı masraflarını sağlamak maksatlarıyla yapılabilir.

Zirai ilçe Meclisi, Şehir ilçe Meclisi, Başkent Belediye Meclisleri ve Bucak Meclisleri seçimlerinde ise adaylar herhangi bir masraf haddi ile mukayyet değildirler.

Seçim suçları: Seçimlerde kanunun tesbit ettiği masraflar dışında masraflar yapmak, suç addedilerek ceza tehdidi altına konulmuştur. Bundan başka yapılacak azamî masraf miktarı kanunla tesbit edilmiş olsun olmasın; bütün seçimlerde, kanun bazı işler için para harcanmasını kesin olarak yasak etmiştir.

Mamafih, seçmenleri oy mahalline taşımak üzere arkadaşınızın arabasını kullanabilirsiniz. Fakat kira ile araba tutamazsınız. Seçmenleri celbetmek, şevk ve harekete getirmek için bando veya orkestra, kiralayamazsınız. Taraftarlarınız taşıyın diye bayrak ve âlâmetler satın alamazsınız, fener alayı tertibi için onlara meşale veya fener veremezsiniz. Mamafih taraftarlarınız bütün bu masrafları keselerinden yapabilirler. Oyunu size vermesi veya seçimlere katılmaması için kimseye para veremezsiniz. Bu maksatla, kimseye hediye veya iş de veremezsiniz. Seçmenlerinize normal nazaket ve misafirsevenlik usullerini aşarak, içki, bağış, ziyafet, müsamere, eğlence tertip edemezsiniz.

(Devamı var)

YABANCI MEVZUAT

22 Aralık 1928 tarih ve 3713 Numaralı

YUNANİSTAN DANIŞTAY KANUNU (1)

Çeviren:
Vecihi TÖNÜK

Anayasanın 75 inci maddesine dayanılarak Yasama Kurulunca kabul edilmiş bulunan işbu kanunu neşrediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

Danıştay Üyeleriyle Diğer Memurlarının Nasp ve Azil Usulleri

Madde: 1 — Danıştay üyelerinin sayısı ombestir. Bu sayı Anayasanın 103 üncü maddesinin tâyin ve tesbit ettiği hadler dâhilinde olmak üzere Danıştayın muvafık mütalâası alındıktan sonra Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine çıkarılacak kararname ile arttırılabilir.

Madde: 2 — Anayasanın 104 ve 120 nci maddeleriyle konmuş bulunan kaidelere uygun olarak atanmış olan Danıştay üyeleri Adâdet Bakanı hazır olduğu halde Cumhurbaşkanının huzurunda andiçerler.

Anayasanın 104 üncü maddesiyle derpiş edilmiş bulunan tâyinler Danıştay'ın muvafık mütalâası alındıktan sonra yapılır.

Madde: 3 — Danıştay üyeleri Yunan ve yabancı üniversiteler Hukuk Fakültelerinden mezun olup da aşağı-

(1) Yunanistanın tercüme edip sayın meslektaşlarımızın tetkikine sunduğumuz işbu Danıştay Kanunu Annuaire de Législation Étrangère'in 1929 yılına ait ikinci fasikülünde çıkan fransızca metninden türkçeye çevrilmiştir. Çeviren: Vecihi T6* niik, Danıştay Üyesi.

gıda yazılı vazifelerde bulunmuş veya bulunanlar arasından atanabilir:

- 1 — İki yıl bakanlık veya sefirlik yapmış olanlar,
- 2 — Üniversite veya Yüksek İktisat Okulu aslı profesörleri,
- 3 — Üç yıl tedrisatta bulunmuş olan yardımcı profesörler,
- 4 — Yargıçlığın ilk derecesini atlatmış olup da mahkeme başkanlığı veya savcılığı derecesine yükselmiş bulunan yargıç ve savcılarla Askerî Mahkeme üyeleri,
- 5 — Üç yıl hukuk müşavirliği yapmış olanlar,
- 6 — Sayıştay üyeliğinde üç yıl bulunmuş olanlar,
- 7 — İdarede onbeş yıl hizmeti mesbuk olup da Bakanlıklarda üç yıl müdürlük yapmış bulunanlar,
- 8 — Danıştayda beş yıl yardımcılık yapmış olanlarl,
- 9—Yargıtay’da veya İstinaf Mahkemelerinde veya Bidayet Mahkemelerinde on yıl avukatlık etmiş olanlar.

Danıştay üyeliğine atanabilecek adayların inzibatî veya cezaî bir hüküm ve karar neticesi olarak memuriyetinden kesin surette azledilmiş olmamaları lâzımdır.

Cezalarının miktar ve derecesi ne olursa olsun Ceza Kanununun 21 ve 24 üncü maddeleriyle derpiş edilmiş bulunan suçlardan dolayı hüküm giymiş olan vatandaşlar memnu haklarının iadesine karar almış olsalar bile Danıştay üyesi atanamazlar.

İşbu kanunun yürürlüğe başlamasından beş yıl sonra Danıştay üyeliklerinde vukubulacak münhaller yardımcılarının terfî ettirilmesi suretiyle doldurulur. Üyeliğe atanacak yardımcılarının liyakat ve kıfayetleri Danıştay Genel Kurulunun oybirliği ile vereceği bir kararla belirtilir. Münhallerin en az dörtte üçü yardımcılara özgülenir. Tâyinler Danıştay’ın muvafık mütalâaası alındıktan sonra yapılır- Münhallerin geriye kalan dörtte biri işbu kanunun ikinci maddesinin birinci fıkrasında derpiş edilmiş bulunan şartlar dairesinde tâyinler yapılmak suretiyle kapatılabilir.

Yardımcıların yükselmiye liyakatleri olmadığı yolunda Danıştayca karar alınması takdirinde dörtte bir nisbetin üstünde de bu tâyin usulüne müracaat olunur.

Madde: 4 — Üyeler arasından seçilmek suretiyle Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine kararname ile başkan ve iki başkan vekili atanır.

Başkan Danıştay'a ve başkan vekilleri de dairelere başkanlık ederler. Danıştay başkanı dairelerden herhangi birine başkanlık edebilir.

Madde: 5 — Danıştay'ın işlerini düzenlemek ve genel olarak çalışmalarına istikamet vermek başkana aittir. Danıştay, devlet daireleriyle olan münasebet ve muhaberelerinde başkan tarafından temsil olunur. Başkanın mazereti halinde yerine başkan vekillerinden kıdemlisi geçer. Aynı tarihte üye atanmış olanlardan kararnamesi daha evvel neşredilmiş olan üye kıdemli sayılır. Aynı kararnama ile üye atamış olanlardan kararnamede adı zikrokmanlar sırasıyle daha kıdemli sayılır.

Madde: 6 — Aşağıdaki hallerde Danıştay üyeleri görevlerinden ayrılırlar:

A) 70 yaşın doldurulması halinde, yaş haddinin tâyininde hayat kaydıyle atamış olan yargıçlar için konmuş bulunan esaslar uygulanır.

B) Ceza mahkemesi hüküm ve karariyle cinayetten ve Ceza Kanununun 22 ve 24 üncü maddeleriyle derpiş edilen cünhadan dolayı bir seneden az bile olsa hüküm giymiş olanlar,

C) Sağlık durumları itibariyle, şayet inzibatî bir kararın uygulanması veya görevin savsanması bahis konusu ise bunun için Danıştay'ın oybirliği ile karar vermesi lâzımdır. Bu kararın alınmasında hayat kaydıyle atanan yargıçlar hakkındaki usul hükümleri uygulanır.

İnzibatî sebeplerden veya görevin savsamasından dolayı emekliliğe ayrılma Adâlet Bakanının teklifi üzerine Bakamlar Kurulu karariyle olur.

Madde: 7 — Danıştay üyeleri İdarî meratip silsilesinin başında yer alırlar. Umumî törenlerde bütün dev-

let memurlarına takaddüm ederler. Mahkemelerin teşkilâtına müteallik kanunun 1918 tarih 1454 sayılı Kanunla değişik 222 nci maddesine göre Danıştay üyesi derecesinde sayılan Yargıtay Başkanıyla savcısı Danıştay Başkanıyla Başkanvekilleri hariç olmak üzere Danıştay üyelerine takaddüm ederler.

Madde: 8 — Danıştay üyelerinin aylıkları aşağıda gösterilmiştir:

- A) Başkanın 15.000 drahmi,
- B) Başkanvekillerinin 13.500 drahmi,
- C) Üyelerin 12.000 drahmi.

Hukuk Fakültesi veya Ekonomik Bilgiler Yüksek Okulu profesörlerinden olup da Danıştay üyeliğine atanmış bulunanlar, profesörlükten istifa etmiş olmadıkça Danıştay üyeliği aylığı ile profesörlük aylığını uhdelinde cemedebilirler.

Madde: 9 — Yargıtay üyelerinin aylıklarının çoğaltılması, emeklilik aylıkları, sıhhi ve kanunî izinleri hakkında olup yürürlükte bulunan hükümler Danıştay üyeleri için de uygulanır. İzin taleplerini Danıştay Başkanı mütalâasını da ilâve ederek Adâlet Bakanına iletir.

Madde: 10 — Danıştay'ın tâli memurları on yardımcı, on raportör, bir başkâtip, iki başkâtip yardımcısı, beş kâtip, beş daktilograf ve dört mübaşirden ibarettir.

Danıştay'ın mütalâası alındıktan sonra Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine çıkarılacak bir kararname ile yardımcı ve raportörlerin sayıları onbeşere, kâtip ve daktilografların sayıları onara ve mübaşirlerin sayısı da altıya çıkarılabilir.

Madde: 11 — Yardımcılar Danıştay'da raportörlük görevini başarırlar, oturmaları istişari mütalâa beyan etmek üzere katılırlar ve 30 uncu maddede derpiş edilen görevlerle de yükümlüdürler.

Madde: 12 — Yardımcılar, istinaf yargıçları derecesinde sayılırlar ve aynı aylığı alırlar. Beş yıllık bir hizmet süresinden sonra ve Danıştay'ın muvafık mütalâası üzerine kararname ile ve terfi suretiyle Yargıtay üye-

ligine atanabilirler. Raportörler, beş yıllık bir hizmet süresinden sonra Danıştay'ın oybirliği ile vereceği muvafık mütalâa ve Adalet Bakanının teklifi üzerine kararname ile ve terfi yoluyla yardımcılığa atanabilirler.

İşbu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıllık bir süre içinde aşağıda yazılı görevlerde bulunanlar Danıştay'ın mütalâası ve Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine kararname ile yardımcılığa atanabilirler.

A) Hukuk Fakültesi veya Ekonomik Bilgiler Yüksek Okulu yardımcı profesörleri ile Sayıştay üyeleri ve üç yıl hizmette bulunmamış hukuk müşavirleri,

B) Üç yıl öğretim görevinde bulunmuş olan Hukuk Fakültesi veya Ekonomik Bilgiler Yüksek Okulu doçentleri,

C) Hukuk mezunu olup da yaşı kırkheşi geçmemiş ve beş yıl yargıçlık, Cumhuriyet Savcılığı, Askerî Adli Hâkimlik veya İdarede Şube Müdürlüğü etmiş bulunanlarla bir İstinaf Mahkemesi üzinde altı yıl avukatlık etmiş olanlar veya üç yıl Avrupada âmme hukuku tahsil edip de üç yıl avukatlık yapmış olanlar.

İşbu kanunun yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra yardımcılıklarda vukubulacak münhallerin raportörlerim terfi ettirilmesi suretiyle doldurulması Danıştay'ca mümkün ve muvafık görülmezse münhallere yukarıdaki kaidelere tevfikân tâyinler yapılır.

Madde: 13 — Raportörler Danıştay üyeleriyle yardımcılara dosyaların hazırlanmasında yardım ederler.

Madde: 14 — Raportörlüklere otuzbeş yaşını aşmamış olan hukuk mezunlarından açılacak müsabaka imtihanında başarı gösterenler Adâlet Bakanının teklif ve inhası ile tâyin olunurlar. Bu imtihanım şartları bir kararname ile düzenlenir. İmtihan komisyonu üç Danıştay üyesinden kurulur, üyelere birimin yardımcılardan alınması caizdir. Raportörlerin maaş ve dereceleri bidayet mahkemesi yargıç yardımcılara teadül ve tenazür eder.

Raportörler iki yıllık bir hizmetten sonra Danıştay'ın muvafık mütalâası üzerine kararname ile Bidayet Mahkemesi yargıçlıklarına terfi ettirilebilir.

Raportör adayları Danıştay'ın çalışmaya başladığı tarihten itibaren bir yıl müddetle Danıştay mülâzımı olarak hizmet göreceklendir- Böyle raportör adayı tâyin olunacakların hukuk mezunu olmaları ve otuz yaşını geçmemiş bulunmaları şarttır.

Beş yıl hizmet etmiş bulunan raportörlerden Danıştay Genel Kurulunca ehliyet ve liyakatleri kabul edilenlerin derece ve maaşları Bidayet Mahkemesi yargıçlığı derecesine çıkarılır ve diğerlerinin ise görevlerine son verilir.

Madde: 15 — Danıştay Başkâtibi Adâlet Bakanının inhası üzerine kararname ile atanır. Başkâtipliğe atanma şartları Yargıtay Başkâtibi derecesinde olup aynı maaşı alır.

Başkâtip yardımcıları da aynı şekilde atanırlar. Bunların atanma şartları ve dereceleri Bidayet Mahkemeleri başkâtip yardımcıları gibi olup aynı maaşı alırlar.

Başkâtip, Danıştay'ın yazı işlerini çevirir. Danıştay'dan çıkan yazılara imza kor, karar özet ve örneklerinin asıllarına uygunluğunu tasdik eder, Genel Kurulun kâtiplik görevini yapar. Başkâtip yardımcılarında biri kendisinin mazereti halinde veya emir ve tensibiyle başkâtiplik görevini yapmağa memur edilebilir. Büro memurları ve mübaşirler doğrudan doğruya başkâtibin nezareti altındadır. Danıştay binası ile içindeki eşya, evrak ve vesikaların muhafazasıyla de başkâtip yükümlüdür.

Madde: 16 — Kâtiplerle daktilograflar Adâlet Bakanlığı kâtip ve daktilograflarının tâbi oldukları şartlar dairesinde ve Adâlet Bakanının kararıyla atanırlar ve ikinci sınıftan birinci sınıfa terfi ederler. Bunların dereceleri de Bakanlık kâtip ve daktilograflarının derecesine muadil olup aynı maaşı alırlar.

Mübaşirler 1920 tarih ve 1866 sayılı Kanunun 15'-

inci maddesiyle derpiş edilmiş bulunan hüküm ve şartlar dairesinde atanırlar ve savcılık birinci sınıf mübaşirleri nin aldıkları aylıkları alırlar ve aynı tarzda terfi ederler.

Madde: 17 — Yardımcılar, raportörler, başkâtip ve başkâtip yardımcıları Danıştay huzurunda ve diğer memurlar Danıştay Başkanı huzurunda görev andı içerler.

Aylık artışları, izinler, emeklilik aylıkları ve hizmet statüsü bakımından Danıştay'ın tâli memurları da derecelerinin teadül ettiği diğer devlet memurlarının tâbi oldukları usul ve kaidelere tâbidirler.

Madde: 18 — Raportörlere müteallik bulunan 14 üncü maddenin 4 üncü fıkrası hükmü mahfuz kalmak şar- tiyle diğer aslı memurlar Danıştay'ın tâli memurların teşkil ederler. Bu memurlar inzibatî bakundan Danıştay Birinci Dairesini yargısına tâbidirler. Nizamlara aykırı hareketinden ötürü inzibatî ceza kovuşturmasına uğrayan memur izahat vermek üzere başkanın huzuruna çağrılır. Bu hususta inzibatî takibat için Birinci Dairede câyi olan usul kaideleri uygulanır. Çağırma en az onbeş gün önceden ve mübaşir marifetiyle yapılır.

Disiplin kovuşturmasını gerektiren sebepler şunlardır:

- a) Nizamlara saygısızlık,
- b) İhmal veya verilen emirleri yerine getirmeyi ret,
- c) Uygunsuz bir hareket hattı tutulması.

Disiplin cezaları da şunlardır:

- 1 — Kınama,
- 2 — Bir aylık maaş tutarının yarısına kadar çıkarılabilecek tarzda aylık kesmek,
- 3 — Sekiz günden altı aya kadar memurluktan mu-
vakkaten çıkarmak.

Emekliliğe çıkarmak altmış beş yaşın ikmali ve altıncı maddenin ikinci müteakip tıklarlarında yazılı hal ve sebeplerle ve yine aynı madde ile derpiş edilmiş bulunan usullere tevfi kan olur.

Madde: 19 — Anayasanın 104 üncü maddesine tevfikân Danıştay üyeliği ile şirketlerin veya ticarî teşebbüslerin müdürlüğü, temsilciliği, idare veya ukuk veya teknik müşavirliği ile müstahdemliği ve avukatlık da dâhil olduğu halde diğer bütün meslek ve ticaretle uğraşmak içtima etmez.

Danıştay üyeliği tâli memuriyetlerle de kaabili içtima değildir.

Uhdelerinde aynı zamanda Üniversite profesörlüğü de bulunan Danıştay üyeleri bakanlıkların idare ve müdürler encümeninde de üye olarak bulunamazlar. Bunların yerlerine kanunî vekilleri bulunur.

Yeni seçim yapılmak üzere Meclis feshedildiği ve senatonun da faaliyette bulunmadığı zamanlarda Cumhurbaşkanı tarafından bakan atanan Danıştay üyeleri mevkilerini muhafaza ederlerse de Danıştay üyeliği görevini yapamazlar.

Madde: 20 — Danıştay'ın makam Atina'dır. Yerleşeceği bina Adalet Bakanının kararıyla tâyin ve Resmî Gazete ile de ilân olunur.

İKİNCİ BÖLÜM

Danıştay'ın Dairelere Ayrılmak Suretiyle Teşkilâtlanması

Madde: 21 — Danıştay iki daireye ayrılır. Her yıl Danıştay tüzüğüne göre dairelerin teşekkül ve terekküp tarzı tâyin olunur. Daire üyelerinin gaybubet ve mazereti halinde üye eksikliğini başkan veya kanunî vekili diğer daire üyelerinden almak suretiyle tamamlar.

Madde: 22 — Birinci Daire:

- a) Genel idare tüzüklerini hazırlamak,
- b) İdare memurlarının azıl veya derecelerinin indirilmesi aleyhine yapılan müracaatlara müteallik işleri görmekle yükümlüdür.

İkinci Daire:

Yetki uyuşmazlıklarını gerek birinci derecede ve kesin olarak ve gerekse istinaf ve temyiz suretiyle inceleyip çözmekle yükümlüdür.

Danıştay aşağıdaki dâvaları görürken alenî heyet halinde toplanır:

a) Yetkiyi aşma ve kanunu ihlâl etme sebepleriyle İdarî muamelelerin iptali için yapılan müracaatların incelenerek karara bağlanması,

b) Birinci ve ikinci dairelerin yetkisi içinde bulunupta özel veya genel bir önem taşıyan ve başkan tarafından aleni heyette görülmesi uygun görülen işlerle yetkili dairenin bu heyette görülmesine karar verdiği işler.

Danıştay Tüzüğü, belli çeşit ve nitelikteki işlerin dairelerin birinden diğerine tevdi edilebilmesi imkânını derpiş edebilecektir. Bu takdirde, iş elköyacak olan dairede carî usul hükümleri uygulanır.

Madde: 23 — Kendi kuruluşu veya bürolarının teşkilâtı hakkında karar alacağı veya mütalâa vereceği zaman Danıştay, kabule lâayık ve muhik mazereti olan üyeler hariç olmak üzere bütün üyelerinin katılmasıyla Genel Kurul halinde toplanır., ve herhalde üyelerinin yarısından bir fazlası mevcut olmadıkça oturum açılmaz.

Danıştay Başkanmm uygun gördüğü hallerde ve sadece istişarî mütalâa beyat etmek hakkına sahip olmak şartıyla yardımcılar da bu toplantılara çağrılabilir.

Madde: 24 — Danıştaym gerek Genel Kurulunda ve gerekse dairelerinde kararlar oyların salt çokluğu ile alınır. Oyların eşitliği halinde başkanın bulunduğu tarafın oyu çoğunluk kazanmış sayılır. Azınlıkta kalanların düşünceleri tutanakta belirtilir.

Madde :25 — Yardımcılarla raportörlerin dairelere tefrik ve tevzii Danıştaym İttüzüğü ile yapılır. Her dairenin bir başkâtibi bulunur. Başkâtibin mazereti halinde başkâtibin fikir ve mütalâası üzerine kâtiplerden biri onun yerine geçirilir.

Madde: 26 — Her yıl 15 temmuzdan 15 eylüle kadar Danıştaym çalışmalarına ara verilir. Bu ara verme devre-

sinde müstacel telâkki olunan işleri özel bir daire görmekle yükümlüdür. İvedilik bu dairece önceden karara bağlanır. Araverme tatilinden, üyeler gibi yardımcılarla raportörler de faydalanır.

Madde: 27 — Danıştayda taraflar Yargıtay avukatları veya hukuk fakültesi profesörleri veya bu mahiyet ve derecedeki okullar profesörleri veya avukatlar hakkındaki kanunla derpiş edilmiş bulunan hükümlere tevfikân bir avukatın refakatiyle bir profesör veya bir doçent tarafından temsil olunur.

Disiplin işlerine ilişkin hususlar hakkında Danıştaya müracaatte bulunan memurlar avukat tutmaya mecbur olmaksızın dâvalarını kendileri açıp yine kendileri takip etmek hakkına maliktirler.

Danıştay üyeliğinden veya yardımcılığından emekliye ayrılmış olanlar ancak iki yıl geçtikten sonra Danıştayda tarafları temsil edebilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Birinci Daireye ait işlerin incelenmesi usulü

Madde: 28 — Danıştay bir genel idare tüzüğü'nün hazırlanmasına ve görüşülmesine elkoyduğu zaman başkan bunun bir suretini zamanında daire üyelerine dağıttırır ve üyelere veya yardımcılardan birini raportör tâyin eder ve belli bir günde toplanmak üzere bütün daire üyelerini toplantıya çağırır. Bu toplantıda meşru mazereti olan üyeler hariç olmak üzere bütün daire üyeleri hazır bulunur.

Toplantıda en az beş üye ile iki yardımcı hazır bulunmadıkça oturum açılamaz. Daire başkâtibi her oturumun tafsîlâtı tutanağını düzenler.

Bahis konusu olan tüzüğü'nin mahiyetine göre ilgili bulunan Bakan görüşmede hazır bulunabileceği gibi işin taallûk ettiği şube müdürü marifetiyle kendisini temsil de ettirebilir. Görüşme ve tartışmalar raportör tarafından yazılan rapor üzerinde cereyan eder. Aynı oturumda sonuçlandırılmayan işler müteakip bir oturuma bırakılır.

Madde: 29 — Kanunların emirlerine imtisalen veya Anayasanın 70 inci maddesine tevfikan yapılan tüzükler ilgili Bakanlıkça hazırlanıp tasarı halinde yazıldıktan sonra Danıştaya yollanır. İlgili Bakanlık işte özel bir önem ve ivedilik varsa bir mehil tesbit etmek imkânına da maliktir. Bu gibi tüzüklerin tadil ve ilgalarında da aynı usul ve kaideler uygulama.

Genel idare tüzüklerinde Danıştaym mütalâasının alındığı veya tâyin olunan mehil içinde mütalâa verilmediği ayrıca zikrolunur. Danıştaym mütalâası istişârî mahiyettedir.

Madde: 30 — Anayasanın 114 üncü maddesiyle derpiş edilmiş bulunan müracaatların işbu kanunun 18 inci maddesiyle derpiş edilmiş bulunan disiplin işlerini tetkik ve karara bağlamak üzere toplanan birinci daire beş üye ile iki yardımcından terekküpler eder.

Madde: 31 — İdare memurlarının Anayasanın 114 üncü maddesine tevfikan Danıştaya yapacakları müracaatlar onbeş günlük bir süreye tâbidir. Bu süre yetkili idare kurulunun kararının memura tebliği tarihinden itibaren işlemeğe başlar. Görevini yabancı memleketlerde yapanlar için bu süre onbeş gün uzatılabilir.

Bu süre zarfında ve Danıştaya yapılan müracaat karara bağlanmıca kadar memurun yetkili idare kurulunun kararma uyması mecburîdir.

3 haziran 1928 den sonra memurların azline veya derecelerinin indirilmesine müteallik olarak alınmış bulunan kararlara karşı da Danıştaya başvurulabilir. Bu takdirde, onbeş günlük süre işbu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren işlemeğe başlar.

Danıştaya böyle bir müracaat yapılmıca başkan daire üyelerinden birini raportör tâyin ve işin görüşülmesi için de bir gün tesbit eder. Raportörün mazereti halinde yerine yine başkan tarafından bir başkası tâyin olunur.

Madde: 32 — İlgili memurun daveti başkan tarafından ve bir Danıştay veya adliye mübaşiri marifetiyle ve tâyin olunan günden enaz onbeş gün evvel yapılır.

İtiraz konusu olan kararı vermiş bulunan idare kurulunun bağlı olduğu Bakanlık da haberdar edilir. İlgili Bakanlık tesbit edilmiş bulunan güne kadar bütün vesikalarla delilleri ve lüzumlu malûmatı Danıştaya göndermek hakkına mâliktir. İlgili memur şahsen hazır bulunabileceği gibi işbu kanunun 27 inci maddesine tevfikân bir temsilci de bulundurabilir. Danıştayda şahsen bulunmak isteyen memura âmirinin izin vermesi mecburidir. İlgili memur gelmemiş olsa bile Danıştay kararını verir ve memurun bağlı bulunduğu Bakanlığa gönderir.

Müracaat reddedilmiş olan memurun yukarıda beyan edilen tarzda izinli bulunduğu zaman için aylık istemiye hakkı yoktur.

Madde: 33 — Bakanlar kendi Bakanlıklarının idare kurullarının memurların azil ve derecelerinin indirilmesine dair verdikleri kararlar aleyhine Danıştaya müracaat etmek hakkına mâliktirler. Bu takdirde, Bakanın da müracaatı itiraz konusu olan kararın verildiği tarihten itibaren onbeş günlük süre içinde yapılması mecburidir.

Madde: 34 — Danıştay kendisine yapılan bu müracaatları ikinci derecede bir mahkeme gibi tetkik ve hükme bağlar. Yeniden tahkikat yapılmasına karar verebileceği gibi başkaca deliller ibrazını ve ilgili mercilerden lüzumlu bilgiler de isteyebilir. ilgili memur da lüzumlu gördüğü isbat vasıtalarını irae ve dermeyan edebilir.

Duruşma raportörün izahata başlamasıyla açılır. Söz sırası, oturumun güven ve düzeninin korunması , tutanakların düzenlenmesi, kararların hazırlanması ve mahkeme masraflarıyla harçlarının tahsili hususlarında Yargıtayda ceza mevaddında bulunan usul ve hüküm kaidelerine uyulur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İkinci daireye ait işlerin incelenmesinde ve karara bağlanmasında takip olunacak usul kaideleri

Madde: 35 — ikinci dairenin toplantılarında beş üye ile iki yardımcının huzuru şarttır. Bu dairenin oturumları-

nın yapılacağı günleri Danıştay Tüzüğü tâyin ve tesbit eder.

Madde: 36 — Bu dairenin yetkisi içinde bulunan dâvalar, işin esasını ve hukukî sebeplerini açıklayan bir arzusu haile açılır. Arzuhal, Danıştay Başkâtipliğine verilir. Başkâtip arzuhallerin tescil muamelesini, bunları özel bir deftere verildikleri tarih sırasıyla kaydetmek suretiyle başarır.

Madde: 37 — Daire başkanı veya kanunî vekili tarafından daire üyeleriyle yardımcıları arasından birisi raportör tâyin olunur. Raportör tâyini muamelesi yukarıdaki şekilde verilen ve tescil edilen arzuhalin altına yazılmak suretiyle yapılır. Daire başkam bu havaleyi yaparken duruşmanın yapılacağı gün de tesbit ve işaret eder. Böylece görüşüleceği gün de belli edilmiş olduğu halde arzuhalin bir nüshası daire başkanının emriyle ve mübaşir marifetiyle belli olan günden enaz yirmi gün evvel diğer tarafa gönderilir. İtiraz konusu olan muameleyi yapan makam dâvada taraf değilse arzuhalin bir sureti İdarî meratip silsilesi yoluyla ona da gönderilir.

Başkan yukarıda sözü edilen yirmi günlük süreyi işin önemini nazara alarak uzatabilir. Bu süreyi ancak ivedilik halinde kısaltabilir.

Raportörün mazereti çıkarsa başkan başka birini onun yerine geçirir.

Madde: 38 — Yukarıdaki madde hükümlerine tevfikân tâyin edilmiş olan raportör uyuşmazlığın tarihçesini ve tevdi olunan belgelerle isbat edilen noktaları ve sorulan soruları ve iş hak kındaki mütalâasını muhtevi tafsilâtlı bir rapor yazar.

Raportör sorulan soruların bir suretinin tarafların herbirine ayrı ayrı gönderilmesini emreder. Bu emir şayet taraflar Danıştayın bulunduğu yerde oturuyor veya orada bir temsilci bulunduruyorsa duruşmadan dört gün evvel ve başkâtip tarafından icra olunur. Raportör tarafları dâvanın halline yarayacak delillerin ibraz ve iraesine dâvet de edebilir.

Madde: 39 — Danıştayın huzurunda itiraz konusu olan muameleyi yapmış olan makam duruşmada kendisini bir hukuk müşaviri veya yüksek bir memur veya yapılacak talep üzerine Danıştay Başkanınca tâyin olunacak bir Danıştay yardımcısı marifetiyle temsil ettirebilir.

Böylece İdarî bir makamı müdafaa etmek görevinin ifası için tâyin olunan Danıştay yardımcısı Danıştay huzurunda fikir ve düşüncesini açıklarken tam bir istiklâl maliktir. Böyle bir görevin ifası için tâyin olunacak yardımcının işi tetkik ve karara bağlayacak olan daireye mensup olmaması lâzımdır.

Madde: 40 — Duruşmaya raportörün hazırladığı raporun okunmasıyla ve kendisinin sözlü açıklamalarıyla başlanır.

Tartışmalar münhasıran ibraz olunan belgeler ve tahkikat sırasında toplanmış olan deliller üzerinde cereyan eder. Bununla beraber Danıştay yeni deliller ikamesine karar verebileceği gibi bütün devlet dairelerinden dâva ile ilgili her türlü yazı ve vesikaların gönderilmesini ve ge- i-kii maiûmaan verilmesini de isteyebilir. Duruşmada söz- sırası, oturumun nizam ve intizamının korunması, tutanakların düzenlenmesi, delillerin ikamesi, hüküm ve kararların verilmesi ve yazılması, mahkeme masrafları gibi hususlarda Yargıtay Birinci Dairesinde uygulanan usul kaideleri uygulanır.

Yargıçların reddi ve dâvaya bakmaktan memnuiyeti hallerinde de aynı hükümler uygulanır.

Madde: 41 — 36 ncı maddeye tevfikân verilen arzuhaller otuz drahmilik damga resmine tâbidir. Daire başka- nınm bu arzuhali havale etmek için arzuhalin altına yazdığı yazı ve yaptığı muamele hiçbir resme tâbi değildir.

Usule müteallik diğer bütün muameleler, tutanaklar, suretler, arzuhallerin kayıt ve tescili, hüküm ve kararlar Yargıtayda mümasil işler hakkında uygulanan resim ve harçlara tâbidirler.

Danıştaya arzuhal veren herkes Başkâtiplikçe hesaplanan masrafları peşin olarak ödemeye mecburdur. Bu

konuda bir uyuşmazlık çıkacak olursa bir yardımcının kararıyle hallolunur. Bu suretle miktarı belli olacak masraflar peşin olarak ödenmezse dilekçe reddolunur.

Madde: 42 — İdarî yargı mercilerinin kararları aleyhine danıştaya temyiz yolu ile müracaat, yürürlükte bulunan mevzuatla cevaz verilmiş olan hallerde bu müracaatlar Danıştay İkinci Dairesince tetkik ve karara bağlanır. İşbu kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber mahiyetleri icabı olarak bu dairede görülmesi gerekli işlerden henüz nihaî bir hüküm ve karara bağlanmamış olanlar da bu daireye devrolunur.

Danıştaya iptal dâvası yoluyla müracaat olunması halinde dâvacının 500 drahmi teminat akçası yatırması mecburidir. Aksi takdirde dilekçe reddolunur. Dâvanın kabulü halinde bu teminat akçası sahibine ret ve iade edir. Dâva .reddedildiği takdirde, teminat akçası Hâzineye irat kaydolunur.

Madde: 43 — Danıştay çalışmaya başlayınca yürürlükte bulunan kanunların Danıştaym görev ve yetkisi içine soktuğu işlerle Danıştaym teşekkülünden önce diğer bir mahkeme veya makama ait işler yukarıda beyan olunan usuller dairesinde karara bağlanmak üzere ikinci daireye arz ve tevdi olunur.

Danıştaya yapılacak müracaatlar özel kanunlarla derpiş ve tesbit edilmiş bulunan belli süreler içinde yapılır.

Usule müteallik hususlarda işbu kanunun 36 ıncı maddesi kabili tatbiktir.

Kanunla aksi sarahaten derpiş ve emredilmiş olmadıkça Danıştaya yapılan bu müracaatlar temyiz müracaatının hâsıl ettiği neticeleri hâsıl eder.

İşbu kanunun yürürlüğe girmesiyle görülmesi durdurulan işler Danıştaya devrolunur ve Danıştayca da kaldıkları noktadan ele alınarak neticelendirilir. Şu kadar ki 37 inci maddeye tevfikân gerekli dâvet yapılmadıkça hal ve karara bağlanamaz.

Danıştaym muvafık mütâlâası alındıktan sonra Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine çıkarılacak kararname

ile salâhiyet ihtilâflarına müteallik işlerle yürürlükte bulunan kanunlara tevfi kan İdarî makamlarca veya aralarında memurlardan da üye bulunan komisyonlarca bidayeten ve nihaî surette veya istinafen tetkik ve karara bağlanmış olan işler de Danıştaym tetkikine tâbi tutulabilir.

Danıştay birinci nevi ve mahiyetteki işleri nihaî derecede ve ikinci nevi ve mahiyetteki işleri de idarenin veya komisyonun yerine geçerek ikinci derecede ve istinafen karara bağlar. Bu işlerin tetkik ve hallinde de özel kanunlarındaki hükümleri uygulanır.

Madde: 44 — Danıştay İkinci Dairesince gerek bidayeten ve kesin olarak ve gerekse istinaf suretiyle görülen işler hakkında verilen kararlar aleyhine Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 785 inci maddesiyle derpiş edilmiş bulunan sebeplere dayanılarak yeniden tetkik talebinde bulunabilir. Bu talepler aynı dairede incelenerek karara bağlanır. Bunlar hakkında da işbu kanunun 36 mci ve müteakip maddelerinde yazılı usul hükümleri uygulanır.

Bu tarzda yeniden tetkik talebinde bulunan dâvacı 500 drahmî teminat akçası yatırmaya mecburdur. Talep kabul edildiği takdirde, bu teminat akçası kendisine ret ve iade olunur. Talep reddolunduğu takdirde ise Hâzineye irat kaydolunur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Danıştay Genel Kurulunun Görev ve Yetkileri

Madde: 45 — İdarî mahkeme olarak toplanan Danıştay Genel Kurulu en az yedi üye ile iki yardımcıdan teşekkül eder. Yardımcıların oyları istişaridir. Toplantıda bulunacak üyelerin sayısının daima tek olması lâzımdır. Mevcut sayısı çift olduğu takdirde, üyelerden genç olanlar oturumu terkederler. Şu kadar ki, raportör olan üye genç olsa dahi oturumu terketmez.

Madde: 46 — Yetkiyi aşma ve kanuna aykırılık sebebiyle Danıştaya yapılacak iptal müracaatları ancak İdarî makamlarla idare hukuku tüzeli kişilerinin tetkiki başka bir İdarî veya adli yargı merciine ait bulunmayan muameleleri aleyhine kabul olunabilir.

Mafevk İdarî bir mercie yapılan basit bir müratebe müracaati neticesinde alman cevap aleyhine de iptal müracaatı yapılamaz. Meğer ki bu müracaat bir kanunun cevaz ve emrine müstenit olarak İdarî yargı niteliğini taşıyan bir müracaat olsun.

İdarenin bir memuru veya bunun hatası sebebiyle devlet aleyhine tazminat talebini natık bir müracaat da kabule lâıyk değildir.

İcra kuvveti olarak kendisine ait salâhiyetlerin istimali suretiyle hükümetin ısdar ettiği emirler ve yaptığı tasarruflar da Danıştayda iptal dâvası mevzuu yapılamaz.

Madde: 47 — İptal müracaatı aşağıdaki hallerde mümkündür:

1 — İtiraz edilen muamelenin yetkisiz bir makamdan sâdır olması,

2 — İtiraz edilen muamele için kanunla vazı ve derpiş edilmiş bulunan şekle uyulmaması,

3 — Kanunun koyduğu bir kaidenin esastan ihlâli,

4 — İdarenin bir muameleyi kanunî şekillere uygun olarak ve fakat başka bir maksat takip etmek suretiyle tesis etmesi tarzında yetkisini aşması.

İdarî bir makamın kanunlarla emir ve derpiş edilmiş bulunan karar veya tedbirleri almaması şeklinde tecelli eden menfî hareketi aleyhine de 3 üncü ve 4 üncü fıkralarda yazılı sebeplere dayanılarak yapılan müracaatlar mahiyetinde olmak üzere Danıştaya müracaat mümkündür. İdarî bir makamın dâvacının talep ve dilekçesi üç ay içinde bir neticeye bağlanmaması böyle bir karar ve tedbiri almak mecburiyetini yerine getirmedeği mânasına gelir. Bu üç aylık süre kanunlarla özel süreler derpiş edilmemiş olması halinde kaabili tatbiktir.

Madde: 48 — Danıştaya iptal dâvası yolu ile müracaatta bulunmak iptali istenilen İdarî muamele ile münasebet ve alâkası bulunan fertlerle tüzel kişilere veya bu muameleden maddî ve manevî menfaati muhtel olanlara ait ve racidir. Kamu kurumlarıyla kamu hukuku tüzelkişilerinin üye ve mensupları hakkında bunların sıfat ve sa-

lâhiyetlerinin tanınmaması yolunda aldıkları kararlar aleyhine de bu gibilerin müracaat hakları vardır.

Madde: 49 — Daniştaya iptal dâvası yolu ile yapılacak müracaatların altmış günlük bir süre içinde yapılması lâzımdır. Bu süre itiraz olunan muamelenin tebliğ edildiği günden veya özel kanunu öyle emrediyorsa bu muamelenin yayınladığı tarihten veya kanunun böyle bir emri yoksa dâvacının muameleye ıttıla hâsıl ettiği günden itibaren hesaplanır.

İdarenin kanunen almaya mecbur olduğu karar ve tedbirleri almaması halinde 47 inci madde ile derpiş edilmiş bulunan süre geçtikten sonra Daniştaya müracaat etmek mümkündür. Daniştaya müracaatı nâtik dilekçenin dâvanın dayandığı sebepleri muhtevi olması ve Daniştay Başkâtipliğine tevdi edilmesi şarttır.

Dilekçenin tevdii ile birlikte davacının 500 drahmi miktarında bir teminat akçesi yatırması da lâzımdır. Aksi takdirde dilekçe kabul olunmaz. Dâva kabul edildiği takdirde bu meblâğ dâvacıya ret ve iade olunur. Dâva reddedildiği takdirde ise hâzineye irat kaydedilir.

Daniştay Başkanmm emriyle dilekçenin bir nüshası muhakeme gününü gösteren bir notla birlikte itiraz konusu olan muamelem yapurş olan dairenin bağlı olduğu Bakana gönderilir. Şayet dâvada bakan tarafsa veya muameleyi yapan makamın yerine kaim olmuşsa kendisini bir hukuk müşavirine temsil ettirebilir.

Şekle ait sair hususlarda 36 - 41 inci maddelerle konmuş olan kaideler uygulanır.

Madde: 50 — Daniştay Genel Kurulunca dâva kabul edilerek itiraz olunan muamelenin iptaline karar verilirse bu karar Resmî Gazetede yayınlanır ve taraflar arasında hukukî neticelerini hâsıl eder. Şu kadar ki bu karar üçüncü şahıslara zarar verecek olursa bunların karara itiraz etmiye hakları vardır.

Dâvanın reddi üçüncü bir şahsın aynı muamele aleyhe ne dâva açabilmek hakkını bertaraf etmez. İdarî bir makamın kanunun derpiş ve emrettiği bir karar ve tedbiri

almaması sebebiyle Danıştay huzuruna getirilen bir uyuşmazlık hakkında Danıştayca dâva ve müracaat kabul edildiği takdirde kanunun emrettiği karar ve tedbirlerin alınması için iş ilgili ve yetkili makama gönderilir.

İdarî makamlar Danıştay kararında, işaret olunan gerekli karar ve tedbirleri bu karara uygun bir tarzda almak ve karara aykırı düşen her türlü muameleden sakınmak , mecburiyetindedirler. Danıştayın kararlarına aykırı hareket halinde hukukî mes'uliyet tertibine müteallik dâva ve takip hakkına hâlel gelmemek üzere Ceza Kanununun 487 inci maddesine tevfikân ceza takibatına da girişilebilir.

Madde: 51 — İşbu kanunun yürürlüğe girmesinden önce yapılmış olup da bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra tebliğ veya yayınlanmış olan muameleler aleyhine de 46 ve 47 inci maddelerle derpiş edilmiş bulunan iptal dâvası yoluna müracaat caizdir.

Madde: 52 — Danıştay Başkanı mahiyeti itibariyle dairelerden herhangi birine ait bir işin genel kurulda görülmesinin uygun ve faydalı olacağı düşüncesinde bulunursa genel kurulun teşekkül tarzı hakkında 45 inci madde hükmü uygulanır. Raportör, üyeler arasından tâyin olunur. Diğer hususlarda ise yetkili dairede câri usul kaidelerine uyulur.

Madde: 53 — Dairelerden birinin bir işi genel kurula göndermesi halinde gönderen dairece iş hakkında yazılı bir rapor düzenlenir ve bu dairenin üyelerinden biri tarafından da sözlü açıklamalar yapılır. Diğer hususlar hakkında evvelki madde hükümleri uygulanır.

Madde: 54 — Danıştay için bir kitaplık kurulmak üzere Adalet Bakanlığının câri yıl bütçesinden 150.000 drahmi harcanır. Kitap satın alınması için de her yıl bütçeye 10.000 drahmi ödenek konur.

Danıştaydan çıkan kesin kararlarla 28 inci maddede sözü edilen raporlar başkâtiplikçe her yıl bir cilt halinde yayınlanır.

Madde: 55 — İşbu kanunun 1-25 inci maddeleri yayınlandığı tarihten on gün sonra yürürlüğe girer.

Diğer maddeleri sonradan yürürlüğe konacaktır. Yürürlük tarihini bir kararname tâyin ve tesbit edecektir. Bu tarih aşağıda yazılı kanunların yürürlüğe girdiği tarih olacaktır:

- 1 — Uyuşmazlık Mahkemesi hakkındaki 406 sayılı kanun,
- 2 — İhkakı haktan imtina halinde yapılacak müracaatlar için kurulan özel mahkeme hakkındaki 407 sayılı kanun,
- 3 — Disiplin kurulları hakkındaki 408 sayılı kanun.

Madde : 56 — İşbu kanunun uygulanması için teferruata taallük eden hususlar Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine çıkarılacak bir kararname ile tâyin ve tesbit olunur.

Bu kararnamede sonradan tadiller yapılması Danıştayın muvafık mütalâası alındıktan sonra Bakanlar Kurulunun teklif üzerine çıkarılacak yeni bir kararname ile mümkündür.

Madde: 57 — Danıştay hakkındaki 1914 tarih ve 280 sayılı kanunla Ceza Muhakemeleri Kanununun ikinci maddesi ilga edilmiştir.

Saylavlar Meclisince kabul edilmiş bulunan işbu kanun Resmî Gazetede yayınlanacaktır.

İDARÎ COĞRAFYA

ARAPKİR İLÇESİ

Yazan: Kemal Yılmaz

Tabii ve Coğrafi Durum:

Malatya İline bağlı olan Arapkir İlçesi Malatya İlinin 105 kilometre kuzeyinde doğudan Elâzığ ili ve Keban İlçesiyle, kuzeyden Kemaliye ve Divriği İlçeleriyle, batıdan Hekimhan İlçesiyle, güneyden Malatya İli merkez ilçesiyle çevrilmiş olup 1295 kilometrekare yüzölçümünde arızalı bir platodur. Deniz seviyesinden yüksekliği 1250 metredir.

İlçenin iklimi:

İlçe, heyeti umumiyesi itibariyle arızalı bir durum arzeder. Yeni zamanlarda teşekkül etmiş olan arazi yer yer çöküntü ve yükselmelerle birçok dağ ve tepeler meydana getirerek kıvrılmıştır. Başlıca yüksek dağları: Göldağı (2900), Ayrancı (2237), Sarıçiçek (3375), Yama (2548) metre yüksekliktedir.

Gece ve gündüz arasındaki ısı farkı mühim olduğu gibi ilçenin yıllık sıcaklığı da on dereceden aşağı düşmez. İlçe merkezinin kuzey ve batısını Sarıçiçek ve Göldağı çevirmiş olduğundan poyrazın dondurucu soğukları pek fazla hissedilmez. İlçede Sivas ve Malatya gibi kuzeyi açık illerin kuru soğukları hüküm sürmez. Soğuklar ekseriya vadilerde hızlarını kaybederler. Buna mukabil sıcaklık farkları da vadilerde aşırı derecede kendisini gösterir. Bunun için de en sıcak iklim nebatı ile soğuk iklim nebatı yanyana bulunur.

İlçede en hâkim rüzgâr batı rüzgârlarıdır. Yağmurlar daha ziyade ilkbahar ve sonbaharda yağar. Yıllık yağış 300 - 400 milimetreyi bulur. Ekseriyetle de yağmurlar güney batıdan gelir. İlkbaharda sağanak halinde günlerce devam eden yağmurun yaz aylarında bir tek damlasına dahi

tesadüf edilmez. Buna mukabil kışın fazla miktarda kar yağar ve kar nisan ayma kadar devam eder. Bundan dolayı da ilçenin muvasalası uzun müddet kesilir.

Arazi çok girintili, çıkıntılı olduğundan yüksek yerlerle engin yerlerin iklimi arasında büyük farklar gözüktür. Bu sebeple çeşitli bitkilerin yetişmesi mümkün olmaktadır. Fakat toprak kumlu-kireçli, az derinlikte ve toprağa inildikçe kalkerli ihtiva ettiğinden verimi düşüktür.

İlçenin belli başlı akar suları: Fırat (Elâzığ ve Ke- banla hudut teşkil eder), Kozluk, Berenge, Söğütluçay ve Eymir çaylarıdır. Kozluk çayının ilkbaharda suları kabırır ve yazın çekilir. Bu çay aynı zamanda ilçenin balık ihtiyacını da karşılar. Diğer çaylar umumiyetle yazın kururlar.

Arazi yeni teşekkül etmiş olduğundan devamlı bir kayma halindedir.

İdarî Durum:

Arapkir ilçesi çok eski bir tarihe sahiptir. İlkçağlara ait tarihî izler mevcuttur ve uzun tarihi bir istihale geçirerek birçok rejim ve idarelere tâbi olmuş ve birçok istilâlar geçirmiştir.

Cumhuriyet idaresinden önce Elâzığ Vilâyetine bağlı olan Arapkir ilçesi, Elâzığ vilâyetine bağlı olan Malatya Mutasarrıflığının Elâzığdan ayrılarak bir il haline gelmesinden sonra, 1340 da Malatya İline bağlanmıştır.

İlçe merkezi 22 mahalle ve bu mahalleler 19 muhtarlıktan müteşekkildir. Mahallelerin ekserisi birbirinden çok uzaktır.

İlçenin, birisi Mutmur, diğeri Şotik olmak üzere iki bucağı vardır. Bucak merkezleri de dahil 47 muhtarlık ve bu muhtarlıklara bağlı 38 köy ve mezraası vardır. 47 muhtarlıkta da 1926 tarihindenberi Köy Kanunu tatbik edilegelmektedir. 47 köyün 22 si Mutmur bucağına, 12 si Şotik bucağına, 13 ü de merkeze bağlıdır.

Şotik bucağına bağlı köylerin arazisi dağlıktır. Halk kömürcülük ve hayvancılıkla geçinir. İlçenin araziye sa-

hip kısmı Mutmur bucak köyleridir. Merkez köyleri de arazi bakımından kendi kendine yetecek bir durumda değildir.

Nüfus ve İskân Durumu:

1945 yılı genel nüfus sayımına göre ilçenin nüfusu 24.791 dir. Fakat nüfus kütüklerindeki kayıtlı nüfus miktarı 36.968 dir. Buna göre yoğunluk 27 dir.

İlçe merkez nüfusu son sayıma göre 7.200 dür. Nüfus kayıtlarına göre 5201 i erkek ve 5781 i kadın olmak üzere 10.982 dir. Genel olarak 19.615 kadın ve 17.353 erkek olmak üzere ilçenin 36.968 nüfusu vardır.

Arazinin ziraate elverişli olmaması yüzünden ilçe nüfusu devamlı olarak büyük ticarî merkezlerle akmakta ve binnetice nüfus devamlı bir surette azalmaktadır.

İlçenin yegâne geçim vasıtası dokumacılık ve hayvancılıktır. Bu arada bağcılık da önemli bir yer işgal eder.

İlçe merkezi 22 mahalle olup 19 muhtarlıktan ibarettir. Mahalleler birbirinden 2-10 kim. uzak bir mesafede 1558 haneden ibaret yamaçlarda dağınık bir haldedir. Bu dağınıklık bahçelerle süslenmektedir.

İlçenin kesif kısmını hükümet ve çarşı civan teşkil eder. Çarşıya uzak olan mahallelerden de bu kesif mıntakaya zaman zaman naklihaneye edilmektedir. Buna rağmen ilçede bir mesken buhranı yoktur.

İlçenin asıl kesif mıntakası daha Önceleri Eskişehir mahallesi imiş, burada ilçenin çok eski tarihlerde kurulmuş olduğunu gösterir tarihî izler mevcuttur.

Fakat zamanla bu mahalle terkedilerek yeni şehire akın edilmiştir. Mevcut bina ve eserler de bu suretle terkedilmiş olduğundan tabiat tesirleriyle harap olup gitmektedir.

İlçe evleri umumiyetle 2-3-4 katlıdır. Dış görünüşte kendisini pek gösteremiyen binaların iç teşkilâtı çok muntazamdır. Ekseriyetle orta katlarda oturulur.

İlçe Teşkilâtı ve Memurları:

İçişleri: Kaymakam, iki bucak müdürü, tahrirat kâ-

tibi, tahrirat kâtibi refîki, üç nüfus memuru, bir ile kâtibi ve iki odacıdan ibarettir.

Emniyet: Bir komiser muavini, beş polis memuru, on bekçi.

Jandarma, Bir bölük komutanı yüzbaşı, bir gedikli erbaş, üç onbaşı ve 33 er.

Adalet: Bir C. Savcısı, bir yargıç, bir yargıç yardımcısı, bir başkâtip (noter ve icra işlerine de bakar), iki zabıt kâtibi, bir mübaşir, bir gardiyan, bir odacı.

Askerlik şubesi: Bir başkan ve bir muamelât memuru.

Maliye: Malmüdürü, gelir memuru, veznedar, tahsil memuru, ve üç tahsildar, bir odacı.

Tarım: Ziraat muallimi ve ziraat mücadele memuru.

Özel idare: Bir özel idare memuru, gelir memuru, tahsilât memuru, kâtip, iki köy kâtibi, üç tahsildar, ve bir odacı.

Tapu: Tapu sicil memuru, ve bir kâtip.

Sağlık: Bir hükümet tabibi, bir dispanser sağlık memuru, bir trahom sağlık memuru, merkez bucağında ve bucaklarda gezici üç sağlık memuru ve iki odacı.

Millî Eğitim: Millî eğitim memuru, biri gezici olmak üzere 25 öğretmen (merkezde 14, köylerde 11), 19 eğitimci ve 4 odacı. Bir ortaokul müdürü, beş öğretmen, bir muhasip ve iki odacı.

P. T. T.: Bir müdür, bir muhabere memuru, bir bakım memuru, dört müvezzi.

Orman işletmesi: Bir bölge şefi, dört bakım memuru, ve bir seyis.

Tekel: Tekel memuru, takip memuru ve bir odacı.

Belediye: Başkan, bir muhasip, bir kâtip, bir ebe, bir tahsildar, iki zabıta memuru, bir temizlik memuru; bir kalfa, bir mezbaha memuru, bir et taşıyıcı, bir odacı ve beş tanzifat amelelisi.

Diyanet: Müftü ve bir vâiz.

Ziraat Bankası: Müdür, muhasip, veznedar, tahsildar ve bir odacı.

Dokumacılar Kooperatifi: Müdür, muhasip, anbar memuru, veznedar; iki kâtip, bir kontrol memuru ve bir odacı.

Bayındırlık Durumu:

Yollar: Arapkir ilçesi, Malatya-Arapkir (105 kim.) Kemaliye - Arapkir (45 kim.), Elâzığ - Arapkir (103 kim.), Divriği - Arapkir (50 kim.) olmak üzere civar il ve ilçelere dört şose ile bağlı ise de bu yollardan Divriği - Arapkir yolu tamamiyle harap olmuş ve kullanılmaz bir durumdadır. Diğer yollardan ise müşkülâtla muvasala temin edilebilmektedir. Bu yollardan da ancak senenin yedi ayında istifade edilebilmekte ve beş ay kapalı kalmaktadır. Malatya ile muvasalayı teminde Kuruçay, bilhassa ilkbaharda, önemli bir mâni teşkil etmektedir.

Bu yıl, bu yolların bakım işi Bayındırlık Bakanlığına alınmış ve ayrıca da Arapkirde 85 inci bölge şefliği kurulması da tekrâr etmiştir. Aynı zamanda önemli bir mâni teşkil eden Kuruçay köprüsünün de ihalesi yapılarak faaliyete geçilmiştir. Ayrıca Malatya - Arapkir yolu üzerinde mevcut üç köprü de 1948 yılında il tarafından yaptırılmıştır. Bu bakımdan ilçenin büyük ve önemli dâvası olan yol meselesi halledilmiş sayılabilir. Zira 1949 yılında faaliyete geçilmekte ve aynı zamanda bu dört yol da devlet programına alınmış bulunmaktadır.

İlçenin il merkezi, Mutmur ve Şotik bucaklarına telefon hattı olup bu hatların ilçe hudutları dahilindeki uzunluğu 70 kilometredir. Telefon santral ve hatlarının bakım ve idaresi jandarma birliği tarafından sağlanmaktadır.

İlçede kaynak suları mevcutsa da çok az ve muhtelif mahallâta dağılık olan bu kaynak suları ihtiyaca kâfi gelmemektedir. Bilhassa yaz aylarında büyük sıkıntılar çekilmektedir. Bunun için de İçişleri Bakanlığı emrindeki fondan ve İller Bankasından iki yüz bin lira temin edilerek ilçeye altı kilometre mesafede bulunan, proje ve tahlili

yapılmış olan, bir kaynak suyu getirilmesine karar verilmiş ve ihaleye çıkarılmıştır. Bu suretle ilçenin ikinci önemli bir ihtiyacı da temin edilmiş demektir. Buna mukabil arazilerin sulanması için bol miktarda akar sular mevcuttur. Bu hususta çaylardan büyük faydalar sağlanmaktadır. Köyler de dere ve kaynak suyundan ihtiyaçlarını temin etmektedirler.

Ayrıca ilçenin elektrik projesi de yapılmışsa da bu iş sudan sonraya bırakılmıştır.

İlçe merkezinde, özel idare bütçesinden, 140 bin lira sarfiyle 20 yataklı bir sağlık merkezinin inşasma 1948 yılında başlanmış ve fakat kış dolayısıyla inşaat durdurulmuşsa da bu yıl ağustos ayında tamamlanacaktır. Yine bu yıl ilçe merkezinde 85 inci bölge şefliği tesisat ve lojmanları kurulacaktır.

İlçe merkezinde hükümet binası, belediye binası, jandarma binası, askerlik şubesi binası, ilkokul ve ortaokul binaları vardır.

İlçe evlerinin ekserisi 2-3-4 katlı toprakla örtülü taş binalardır. Köy evleri ise tek ve çift katlı taş binalar olup damları topraktır.

İlçenin plânı yapılmış ve fakat İktisadî vaziyetin bozukluğu yüzünden tatbik edilememektedir. Merkez yollarının ekserisi kaldırım ile döşenmiş olup devamlı bir tamire tâbi tutulmaktadır. Çarşı iyi bir durumda olmadığından yavaş yavaş bir onarmaya gidilmektedir.

Köylerde muntazam yollar yoktur. Fakat bu yıl köy yolları için bir program tanzim edilmiştir.

İlçe merkezinin yangın malzemesi, bir emme - basma su tulumbası, kazma, kanca ve kürekten ibarettir.

Ekonomik Durum:

Merkez ve bucaklarda mahallî istihlâk için su ile çalışan 37 değirmen vardır. İlçenin asıl gelir kaynağı doku-

macılıktır. Arapkir, dokumacılıkta önemli bir yer işgal eder. Fabrikaların istihsalı karşısında her ne kadar biraz sarsıntı geçirmişse de yine de dokumacılık belli başlı bir gelir kaynağı olmakta devam etmektedir.

İlçede, mevcut dokumacıların yüzde yetmiş beşinin ortağı olduğu, bir Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi vardır. Kooperatifin 934 ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatif 1948 yılında 1.048.236 lira 01 kuruşluk muamele yapmış, 27.561 lira 60 kuruş gelir temin etmiş ve ortaklarına sâfi olarak 6.746 lira 26 kuruş risturn ve temettü tevzi etmiştir.

İlçede Dokumacılar Kooperatifinden başka bir de Memurlar İstihlâk Kooperatifi kurulmuştur.

Bu arada, bağcılık da önemli bir yer işgal ederse de üzümünden hakkıyla istifade edilememektedir. Yani şarapçılık ve kuru üzümçülük âdet edinilmemiştir.

İlçe umumiyet itibariyle ziraî bir karakter arzederse de istihsalı istihlâkını karşılayamamaktadır. Bunun için halkın ekserisi ticarî merkezlere akın eder. Bilhassa köylüler kışın ticarî merkezlerde çalışır ve yazın köylerine gelirler. Bir kısmı da bir daha dönmekte iş bulduğu yerlere naklihaneye etmektedirler.

İlçede bir de Ziraat Bankası ajansı var. Bu banka çiftçilere önemli miktarda ziraî kredi vermektedir.

Tarımsal Durum:

İlçede her ne kadar orman bölge şefliği mevcutsa da önemli bir orman yoktur. Mevcut orman Şotik bucağında meşelikten ibarettir. Ormanlık mmtaka olarak kabul edilen arazinin vüs'atı 22639 hektardır. Bunun 6791 hektarı istihsal kısmı olup geri kalan kısmı bozuk meşe tarialığı ve kayalıklardır.

Toprak kumlu - kireçli, az derinlikte ve derinliğe inildikçe kalkerli ihtiva ettiğinden verim nisbeti vasatı olarak bire 4 - 5 dir.

Başlıca ziraati: Hububattan buğday, arpa, bakliyelerden ise mercimek, fasulye, fiğ, nohut ve sulak yerlerde yonca burçaktır.

Ziraat iptidâî bir şekilde kara sabanla yapılmaktadır. Tohumlar da yıllardır seleksiyona tâbi tutulmamış, hayvanlar ıslah edilmemiş olduğundan verim nisbeti düşük olmaktadır. Ekseriya da çiftçinin istihsali emeğini korumaz.

İlçede 16786 koyun, 18728 kıl keçi, 3715 öküz, 4026 inek, 407 at, 446 katır ve 1943 merkep vardır.

Kültür Durumu:

İlçede, bütün okullu ve okulsuz köyler dahil, ilk tahsil çağında 1968 i kız ve 2206 sı erkek olmak üzere cem'an 4174 çocuk vardır. Bunlardan 1760 ı okula devam etmektedir.

İlçede bir ortaokul, üçü merkezde olmak üzere 14 ilkokul ve 18 eğitimli okul vardır. 49 da öğretmen ve eğitimci vardır.

Okullardan 8 i eski tip, 5 i komple, 15 i eğitimli ve 4 de kiralık binalardır. Ortaokul binası kilise tadil edilerek yapılmıştır.

Ortaokul kadrosu, bir müdür, dört öğretmenden ibaret olup 80 öğrencisi vardır. Ayrıca ilçede bir de halkevi varsa da önemli bir faaliyet gösterememektedir.

Sağlık Durumu:

İlçe merkezinde bir dispanser, bir trahom sağlıkevi ve Mutmur bucağında bir sağlıkevi vardır. 1948 yılında başlamış olan ve bu yıl bitecek olan 20 yataklı bir sağlık merkezi yapılmaktadır. Eczahane yoktur.

İlçenin sağlık durumu bir hükümet tabibi, ikisi iki bucakta olmak üzere, beş sağlık memuru tarafından de

vamlı olarak kontrol edilmektedir. İlçede sâri bir hastalık yoktur.

Trahom önemli bir yer işgal ederse de 1948 yılında açılan trahom sağık evi vasıtasıyla mücadeleyle girişilmiştir. Ayrıca il merkezi trahom mücadele teşkilâtının da devamlı kontrolü altındadır. İlçede sıtma daha ziyade Mutmur bucak köyleriyle merkez köylerinde görülürse de sistematik bir mücadele yapılmaktadır.

Diğer taraftan önemli hastalıkların birisi de hazım cihazı tufeylileridir. Bu, daha ziyade ilçe içme suyunun az olmasından ve halkın ark suları içmesinden ileri gelmektedir. Bu yıl getirtilecek ilçe içme suyu ile bu dâva da halledilmiş olacaktır.

İlçenin kanalizasyon tertibatı varsa da bu kâfi gelmemekte ve bir çok semtlerde septik çukur usulü tatbik edilmektedir. Bilhassa septik çukur usulüne çok dikkat edilmektedir. Bu mesele köylerde Köy Kanunu çerçevesi içinde ele alınarak devamlı surette septik çukur usulü tatbikine gidilmektedir.

İlçe merkezinde belediyeye ait bir mezbaha vardır. Bugünkü haliyle ilçe ihtiyacına kâfi gelmektedir.

İlçenin umumî temizliği belediyenin temizlik kadrosu ile devamlı surette kontrol ve temin edilmektedir.

İlçe merkezinde iki hamam, dört han, dört lokanta, altı gazino ve kahvehane vardır. Bu yerler de devamlı bir sıhhi kontrole tâbidir.

Sosyal Durum:

İlçe halkının ekseriyeti dokumacılık ve ziraatle meşgul olur. Fakat bir taraftan arazinin ziraate yarayışlı olmayışı, diğer taraftan son yıllarda iplik fiyatlarının yükselmesi ve dokumaların hariç piyasalarda revaç bulmaması halkın büyük ticaret merkezlerine akm etmesi neticesini intaç etmiştir. Buna rağmen ilçenin belli başlı meşgalesi dokumacılık ve ziraattır.

İlce halkı çok uyanıktır. Hariç yerlerde ve birçok mesleklerde muvaffak olmaktadırlar. Aynı zamanda da memlekete kıymetli birçok insan yetiştirmiştir. Memnuniyeti mucip olan bir şey de asayışe müessir vak'aların olmayışı ve adlî suçların da çok az olmasıdır.

İlce merkezinde çarşaf âdet ise de bu âdet yavaş yavaş terkedilmektedir. Umumiyetle giyiniş muntazam ve asra uygundur. Halkı çok misafirperverdir. Bu arada eğlence ve düğünlerde mahallî gelenekler önemli bir yer işgal eder. Halkı içki kullanırsa ela bu aşırı bir derecede değildir.

İleede, çocuk esirgeme, kızılây, okumuşu çoğaltma gibi kurumların şubeleri varsa da bütçelerinin müsaitsizliği yüzünden önemli bir faaliyet gösterememektedir.